

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Historické vědy – Historie / Obecné dějiny

Disertační práce

Plk. gšt. Mgr. Otakar Foltýn

**Koncept čtyř generací (moderního) válečnictví jako východisko pro
analýzu změn bezpečnostního prostředí v Evropě 19. a 20. století**

**The conception of the Four generations of (modern) warfare as a base
for the analysis of changes in the European security environment in
the 19th and 20th century**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Horčíčka, Ph.D.

2025

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Jako příslušník Ozbrojených sil České republiky dále prohlašuji, že myšlenky a tvrzení uvedená v následujícím textu jsou výhradně vyjádřením vlastních názorů a nepředstavují oficiální stanovisko Ozbrojených sil České republiky ani žádné jiné instituce.

V Praze dne 27. února 2025

plk. gšt. Mgr. Otakar Foltýn

Motto:

“A soldier has to be much more than a man with a rifle whose only objective is to kill. He has to be part diplomat, part technician, part politician - and 100 percent a human being.”

(gen. Lewis Walt, USMC, válečný veterán
2. sv. války, Korejské války a Vietnamské války)

Poděkování

Napsání následujících stránek by nebylo možné bez inspirace a praktických znalostí nabytých od přátel a spolubojovníků při výkonu vojenské činné služby, nasazení v zahraničních operacích i v mírovém životě. Společně tvoří neformální okruh profesionálů s širokým všeobecným přehledem a zvykem nenechat se vézt ve vyjetých kolejích. Nejmenuji je, abych neusnadnil východním kolegům sestavování jejich psychologických profilů, ale v zásadě by se jejich seznam překrýval s těmi, kteří si tuhle práci přečtou.

Přínejmenším stejně důležitá byla spolupráce s příslušníky akademické obce. V této souvislosti musím zmínit příslušníky Filozofické fakulty UK, jako jsou doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D. a Mgr. Petr Prouza, jejichž přehled, publikace a nezištná pomoc mě posunuly výrazně více, než si připouštějí. Důležitou pomoc mi poskytl Mgr. at Mgr. Miloš Mašek, který v rámci jazykové korekce vznesl mimořádně cenné připomínky k obsahu a zásadně přispěl k doplnění textu ilustrativními obrazovými přílohami.

Vůbec největší dík patří prof. PhDr. Václav Horčíčkovi, Ph.D. za ochotu převzít vedení mé práce, za nadhled při odevzdávání mých vstupů na poslední chvíli a především za mimořádně kvalifikované vedení v specifickém tématu.

Obsah

Abstrakt	7
Úvod	9
a. Vymezení tématu, cíle, zkoumané otázky a hypotézy	15
b. Struktura práce	22
c. Použité zdroje	23
d. Náhled na fenomén války optikou makroteorie Příčiny, „tvorebné“ faktory a principy války	24
e. Východisko - koncept čtyř generací moderního válečnictví	27
f. Militární aspekty a vnitřní vojenská kultura západních armád	28
 I. ČTYŘI GENERACE MODERNÍCH OZBROJENÝCH KONFLIKTŮ	
 1. generace moderního válečnictví	
Masovost, od občana-vojáka s předovkou k industrializovanému válečnictví	32
 1.1 Kontext společenských podmínek a idejí	34
1.1.1 Armáda jako obraz společnosti a funkce ekonomických limitů	38
1.1.2 Levée en masse – co limitovalo počet vojáků?	42
1.1.3 Občan rovná se voják. Občanská práva a nacionalismus	44
1.2 Technologický kontext	47
1.2.1 Vnitřní logika kombinace bojové efektivity, logistiky a průmyslové základny	51
1.3 Vojenský kontext	54
1.3.1 Udržení efektivního řízení a velení	59
1.3.2 Maximalizace působení palebnou silou a jeho využití	62
1.3.3 Psychologické faktory, udržení morálky a disciplíny	65
1.3.4 Minimalizace ztrát	67
1.3.5 „Malá a velká taktika“ a operační umění	69
1.4 Shrnutí 1GW	73

2. generace moderního válečnictví	
- palebná síla zrozená průmyslovou revolucí a pat zákopové války	74
2.1 Percepce chtěného jako příčina zkresleného vnímání vývoje	75
2.2 Předpoklady pro přechod k mobilizaci zdrojů a krátké všeobecné službě	78
2.3 Technologické aspekty v přechodném období 1853–1905	79
2.4 Přechodné období – první moderní válka	82
2.5 Příprava na minulé války	84
2.6 Vyprázdňení bojiště a pat zákopové války	85
2.7 Bůh (1. světové) války – dělostřelectvo	90
2.8 Vojenské aspekty „dlouhého příměří“ 1918-1939	
Z bláta zákopů k zárodku bleskové války	96
2.8.1 Efekt červené královny	97
2.8.2 Úderné jednotky	98
2.8.3 Nenápadný zrod technických nástrojů bleskové války	99
2.8.3.1 Tanky	
2.8.3.2 Letectvo	
2.8.3.3 Není spojení, není velení	106
2.8.3.4 Delegace velení – konec ředitelů zeměkoule	109
2.9 Shrnutí 2GW	112
 3. generace moderního válečnictví - cesta z patu zákopové války	
3.1 Ingredience koktejlu mechanizovaného válečnictví	116
3.2 Teoretické předpoklady a inovace	117
3.2.1 Západní Evropa	118
3.2.2 SSSR	120
3.2.3 Německo	122
3.3 Německý <i>Blitzkrieg</i> jako logická cesta	125
3.3.1 Vzdušná převaha	128
3.3.2 Mobilita – vlaky vs. auta	132
3.3.3 Moderní tanky	134
3.3.4 Bezdrátové spojení	135
3.3.5 Ekonomika a totální válka	137
3.4 Shrnutí 3GW	138

4. generace moderních ozbrojených konfliktů	
4.1 Nové znaky přinesené v 4GW	142
4.2 Studená válka a konec 20. století	145
4.3 Vnitřní odmítání relevance 4GW jako důsledek konzervativnosti profesionálů	147
4.4 Renesance malé války v prostředí nových technologiích	149
4.4.1 Guerilla a povstání	150
4.4.2 Základní principy konfliktů nízké intenzity	152
4.5 Společný znak obou fází – asymetrie	154
4.6 „Hybridní“ válečnictví a informační působení jako jeho základ	155
4.6.1 Širší kontext informačního působení	156
4.6.2 Třetí civilizační vlna a globální komunikační revoluce	157
4.6.3 Flexibilita při chápání nových forem války	159
4.6.4 Definice hybridní války – v čem je hybridní válka „hybridní“	162
4.6.5 Neznalost protivníka jako součást jeho výhody	166
4.6.6 Asymetrie u protivníka, který spoluvytvářel paradigma symetrického soupeření	172
4.6.7 Boydův cyklus jako základní měřítko parametrické změny	173
4.6.8 Reflexivní řízení a <i>elite capture</i>	
4.7 „Hybridní“ války jako přirozená evoluce 4GW	175
4.8 Pátá generace moderních ozbrojených konfliktů	
 ZÁVĚR	 178
 Příloha: Překlad článku Mění se tvář války: Směrem do čtvrté generaci	 192
 Seznam použité literatury	 201
 Seznam obrazových příloh	 216
 Seznam tabulek a schémat	 217

Koncept čtyř generací (moderního) válečnictví jako východisko pro analýzu změn bezpečnostního prostředí v Evropě 19. a 20. století

The conception of the Four generations of (modern) warfare as a base for the analysis of changes in the European security environment in the 19th and 20th century

Abstrakt:

Práce pro účely vysvětlení komplexnosti fenoménu válečnictví rozšiřuje teorii čtyř generací moderních ozbrojených konfliktů (dále jen „4GW“).¹ Teorie 4GW byla formulována pro účely vojenského vzdělávání, avšak kvůli přílišné simplifikaci byla v akademickém prostředí oprávněně kritizována. Její schematičnost ale umožňuje vysvětlit logiku vývoje moderního válečnictví vsazením milníků jeho vývoje do historického, právního, ekonomického a politického kontextu. Práce identifikuje a přinejmenším částečně eliminuje nedostatky teorie 4GW, kterými především je vysoká míra zjednodušení u prvních tří generací moderního válečnictví. Následně rozvinuje čtvrtou generaci a formuluje změny, ke kterým dochází v prostředí informačního věku.

I když hnací silou historie samozřejmě není výhradně válečnictví, je práci v kontextu připomínáno, že vojenství je v dějinách vždy zasazeno do kontextu ostatních, v míru převažujících oborů lidské činnosti. Práce upozorňuje na jejich vzájemnou interakci a provázanost, které společně vedou k lepšímu chápání průběhu i následků válek. Právě nedostatek takového chápání zejména na straně vojenských profesionálů je mnohdy zásadním slabým místem při plnění úkolů ozbrojených sil, přičemž se jedná o slabinu odstranitelnou změnou vzdělávacího procesu. Pro získání základního přehledu o logice vývoje moderního válečnictví je teorie 4GW rozšířena popisem jejích prvních tří generací a aktualizací popisu generace čtvrté.

Klíčová slova: armáda, mezinárodní vztahy, mír, ozbrojené konflikty, technologie, válečnictví

¹ Koncept nezahrnuje „předmoderní“ formy válečnictví (prehistorické, starověké, středověké) a týká se výhradně moderních konfliktů.

The conception of the Four generations of (modern) warfare as a base for the analysis of changes in the European security environment in the 19th and 20th century

Abstract:

This thesis extends the theory of four generations of modern armed conflict (4GW) to explain the complexity of the phenomenon of warfare. The 4GW theory was formulated for the purpose of military education, but has been rightly criticized in academia due to its oversimplification. Its schematic nature, however, makes it possible to explain the logic of the development of modern warfare by placing the milestones of its evolution in a historical, legal, economic and political context. The thesis identifies and at least partially eliminates the shortcomings of 4GW theory, which are primarily the high degree of simplification in the first three generations of modern warfare. It then develops the fourth generation and articulates the changes that are occurring in the information age environment.

While the driving force of history is of course not exclusively warfare, this thesis contextually reminds that warfare in history is always set in the context of other, in peace time prevalent fields of human activity. The work draws attention to their interaction and interdependence, which together lead to a better understanding of the conduct and consequences of wars. It is the lack of such understanding, especially on the part of military professionals, that is often a major weakness in the performance of the tasks of the armed forces. Such weakness can be eliminated by changing the educational process. To provide a basic overview of the logic of the development of modern warfare, the 4GW theory is expanded by describing its first three generations and updating the description of the fourth generation.

Key words: armed conflicts, army, international relations, peace, technology, warfare

Úvod

Člověk je tvor tvořený nebezpečnou kombinací instinktů z doby kamenné, státními institucemi ze středověku a téměř božskou technologií moderní doby.

Edward O. Wilson

Disertační práce pro účely bližšího vysvětlení dynamiky změn bezpečnostního prostředí v Evropě 19. a 20. století rozšiřuje teorii čtyř generací moderního válečnictví (dále jen „4GW“). Předmětná teorie (při velké simplifikaci) řadí moderní válečnictví v závislosti na základních milnících ovlivňujících válčení od nástupu masových armád (a krátké prezenční služby na základě branné povinnosti), přes průmyslové válčení a koncept bleskové války až po válčení asymetrické. Předností na rozdíl od první tří generací propracovanější typologie 4GW je její schematicnost ilustrující komplexitu plynoucí z multidisciplinárního přístupu. Primárně pro účely vojenského vzdělávání formulovaná teorie 4GW umožňuje vsadit milníky vývoje moderního vojenství do historického, právního, ekonomického, a politického kontextu a vysvětluje, že evoluce válečnictví v základních směrech dobře zapadá do společenského vývoje jako jeho přirozená součást.

Za účelem zúžení zjevně velmi širokého záběru zvoleného tématu je práce zaměřena především na euroatlantický pohled na problematiku pozemního válčení², přičemž odlišné přístupy jiných kulturních okruhů uvádí u 4. generace, v níž se takové přístupy uplatnily právě na úkor západního přístupu. Teorie 4GW poskytuje vzájemně navazující řetězec vývoje moderního vojenství založený na evoluci:

- od masových armád s krátkou vojenskou službou (1GW)
- přes industrializaci válečnictví v důsledku průmyslové revoluce (2GW)

² S respektem k faktu, že ke stejné dynamickým změnám dochází i v námořním válečnictví, které zejména o výsledku globálních střetů rozhodovalo výrazně více, než si my suchozemci připouštíme.

- k aplikaci nových taktik a nástrojů jako východiska z patu poziční války (3GW)
- až k omezení intenzivních mezinárodních konfliktů v prostředí pacifikačního, civilizačního a humanitárního procesu (Pinker, 2012) a tzv. jaderného míru. Čtvrtá generace moderních ozbrojených konfliktů v takovém prostředí vyústila ve staronový přístup k militárnímu soupeření založeném na asymetrických, nelineárních strategiích (4GW) v současnosti nepřesně spojovaných s tzv. hybridním válečnictvím

Nejdříve je nezbytné zdůraznit, že Lindův (Lind, 1989) popis prvních tří generací trpí zásadními nepřesnostmi (Fry, 2013) a teorie čtyř generací moderních konfliktů je v civilním akademickém prostředí oprávněně kritizována. Dle mého soudu je ale užitečným přínosem jako pomůcka pro pochopení logiky vývoje vojenství. Právě zpřesnění historických aspektů u prvních tří generací je jednou z ambic této práce. Její rozsah to umožňuje přeci jen lépe než krátký Lindův článek v odborném vojenském časopise. První tři kapitoly proto doplňují či opravují nepřesnosti Lindem velmi úsporně formulovaných prvních tří generací válečnictví. Rozšířením prvních tří generací tak získává materiál vyváženější poměr vůči relativně detailní čtvrté. Čtvrtá kapitola pak reaguje na v mnoha ohledech prorocky přesně predikovaný náhled na budoucí operační prostředí a doplňuje je o aspekty současného prostředí, které Lindův tým v roce 1989 v detailu nemohl předvídat.

Práce byla finalizována v období probíhající ruské agrese na Ukrajině. Zaměření a vyústění práce by mohlo evokovat nedocenění lineárního přístupu, který je typický právě pro opotřebovávací intenzivní konflikty. Nic z dále uvedeného ale nezpochybňuje, že symetrický mezinárodní konflikt vysoké intenzity je aktuálně stále jedním z hlavních způsobů militárního působení na nepřítele³. Intenzita konfliktu a jeho přechod do symetrické fáze typické střetem ne nepodobným 3GW (či dokonce 2GW) je ovšem následkem neuvěřitelného selhání ruských zpravodajských služeb při vyhodnocení vůle a schopnosti Ukrajiny bránit se invazi.⁴ Invaze samotná byla v první fázi typická pokusem o způsobení strategického šoku, následkem kterého měla být Ukrajina poražena, aniž by došlo k dlouhodobým intenzivnějším bojům. Modus

³ Symetričnost spočívá ve srovnatelných doktrínách obou stran a přes technologické či zdrojové rozdíly o v zásadě stejný přístup k bojové činnosti.

⁴ Zejména země západní Evropy díky ukrajinské efektivní obraně dostaly včasné varování, aby obnovily zbrojní průmysl a masívně zbrojily ovšem včetně přizpůsobení novým inovacím.

operandi první fáze⁵ ruské invaze spočívající v extrémně hlubokých průnicích s prakticky nekrytými boky útočících kolon připomínal spíše pokus o opakování invaze do Československa 1968 či Afghánistánu 1979, než operačně provázané úsilí během „bleskové“ války 1939-1941.

Vzhledem k předcházejícímu dlouhodobému „hybridnímu působení vůči Ukrajině mezi 2014-2022 byl původně ruský pokus ovládnout Ukrajinu ve skutečnosti podobnější 4GW, než přípravě na dlouhý pro kremelský režim potencionálně zničující opotřebovavací konflikt. Jakmile k němu však došlo, je jeho průvodním jevem opět velmi intenzivní „hybridní“ působení proti západní koalici podporovatelů Ukrajiny, na jejíž pomoci je Ukrajina plně závislá.

Aktuální konflikt na Ukrajině tak přesvědčivě ukazuje, že symetrický i asymetrický způsob jsou při prosazení státních zájmů oba relevantní, přičemž tvrdím, že ruská strana původně upřednostňovala ten asymetrický. Zejména v prostředí, kdy je konflikt vysoké intenzity nepreferovanou volbou, nelze zanedbávat právě asymetrické působení. Ve skutečnosti je nepřímé, „hybridní“ či asymetrické působení naopak statisticky preferovanou a výrazně častěji aplikovanou strategií. A to včetně ruské agrese na Ukrajině, kde v důsledku fatální chyby v ruském úsudku došlo k přímému střetu vysoké intenzity, přičemž asymetrické působení je pouze doplňující strategií. Proti západním zemím podporujícím Ukrajinu je však tzv. hybridní působení pochopitelně naopak nástrojem hlavním.

Válka bude i nadále kombinací užití všech stranám dostupných nástrojů. Není rozhodné, zda „symetrických“ či asymetrických. Rozhodují je, který z přístupů si strana aktuálně vyhodnotí jako efektivní. Přípravení musíme být na oba základní způsoby militárního působení.

Práce je výsledkem dvacetiletého úsilí vynaloženého při snaze pochopit překážky bránící aplikaci komplexních strategií v moderních ozbrojených konfliktech. Tyto překážky v západním civilizačním okruhu zjevně existují v myslích nejen velké části armádních velitelů, ale i v představách civilních lídrů (ale i akademiků či praktiků v oblasti mezinárodních vztahů) odpovědných za bezpečnostní problematiku. Práce není zaměřena na úzké téma ani na detailní zjištění pramenící ze studia dílčího problému. Zejména v českém prostředí v oboru vojenství totiž dle autorova soudu absentuje celostní přístup umožňující a nutící profesionálům

⁵ První fází je myšlen pokus o strategický šok, který měl šanci na úspěch v případě úspěšné dekapitace ukrajinské vlády za současného obsazení hlavního města a významné části země. Tento pokus trval 10-12 dní kdy bylo zřejmé, že strategický šok nenastal a ani již nenastane.

všeobecnému porozumění evoluci vojenství v kontextu historického vývoje. Právě širší chápání a využití vojenské historie je totiž nezbytné pro pochopení dynamiky a principů vojenství i moderních operacích. Takový pohled navíc může být užitečný i pro civilní specialisty včetně historiků, kteří sice uvedené zákonitosti chápou, ale zase mají spíše jen výjimečně přístup k informacím, jak je předmětná problematika vnímána vojenskými profesionály.

Ambicí práce je proto zejména nabídnout materiál vyplňující uvedenou mezeru dílčí deskripcí některých relevantních milníků evoluce vojenství ve vztahu ke společenskému vývoji od konce 18. století po současnost, přičemž vzhledem k vlastní profesi autora bude akcentován militární aspekt. I když jednotlivá tvrzení či výsledky z principu syntetického přístupu budou historikům přinejmenším částečně známy, přínosem měl být akcent na militární aspekty. Zcela záměrně volené dlouhé období vyplývá z autorem předpokládaného přínosu rozpracování teorie čtyř generací moderního válečnictví (dále jen „4GW“) v souvislostech a navazujících etapách.

Jsem přesvědčen, že zejména ve středoevropském a východoevropském prostředí je zaostávání v oblasti chápání formulování bezpečnostních strategií přímým důsledkem absence systematického vzdělávání založeného na chápání souvislostí a multidisciplinárním přístupu. Snaha akademického prostředí, v českém prostředí navíc spíše výjimečná, naráží na zahleděnost praktiků do vlastního způsobu uvažování.

Velké zahraniční armády si tento problém uvědomují a zejména velmoci důsledně modernizují vzdělávání vojenských i civilních odborníků v oblasti bezpečnosti. Na strategické úrovni ozbrojených sil USA silně zaznívá názor, „že systém (vzdělávání) není optimalizován, aby jim poskytl to, co potřebují k vítězství v budoucích válkách. (...) je zřejmé, že náčelníci štábů dávají téměř veškerou vinu za toto selhání vyššímu vojenskému vzdělávacímu systému. Toto hodnocení je pravděpodobně na místě, protože za více než sedm předešlých desetiletí americká armáda zvítězila téměř každou vybojovanou bitvu na taktické úrovni, aniž by však převedla tento fakt z bitevního pole do strategických výsledků požadovaných politickým zadáním.“⁶

V českém prostředí je vzhledem k nižší prioritě militárních bezpečnostních témat situace horší. Čtyřicet let totality, v jejímž rámci došlo dvakrát v letech 1948 (Bílek, 2005) a 1968 (Madry,

⁶ https://warontherocks.com/2020/05/finally-getting-serious-about-professional-military-education/?fbclid=IwAR2lWeV3bpqZ2KljBL0FuMfM47TALIg_5IGoKyPKeOlvD3i4GjsRZzEoxKk

1993:94-96) k čistkám (nejen) armádních intelektuálních elit⁷, se logicky projevilo nedostatkem odborníků se strategickým rozhledem. Navíc pochopitelně sovětské velení ani nemělo zájem na vytváření vrstvy strategicky nezávisle uvažujících velitelů v armádách satelitních států.

Zásadním problémem současnosti je nezáměr o komplexní chápání bezpečnostní problematiky pokračující i v době, kdy nejsme součástí Varšavské smlouvy (Bílý, 2021) a naopak máme přímý přístup k nejlepšímu vzdělání na západních univerzitách. Ještě donedávna demilitarizace a z ní plynoucí úspory zdrojů (tzv. čerpání mírové dividendy po pádu sovětského bloku) a ignorovaná hrozba velké vojenské konfrontace mimo jiné způsobily, že byl z úrovně českého generálního štábu vznesen požadavek na zásadní reformu vojenského vzdělávání. V důsledku toho není divu, že výzvy, kterým čelí západní vojenské vzdělávání, jsou v případě malých středoevropských států (s dílčí výjimkou Polska) ještě výrazně hlubší.

V tomto ohledu čelíme nepříteli, který se pokusil najít cestu nepřímo využívající evropské nechuti připustit si militární hrozby. Rusko frustrované porážkou ve studené válce se ocitlo v některých ohledech v téměř stejné situaci jako Německo po prohrané první světové válce. Po prohrané válce Rusko i přes zhroucení sovětského impéria neopustilo představu formulovanou v tzv. Kozyrevově doktríně, dle které spadají bývalé státy SSSR (tzv. blízké zahraničí) do ruské sféry vlivu. Úpadek následující po porážce ve studené válce ale Rusko přinutil hledat jiné cesty. Tradičně silná inklinace k užití jakýchkoliv prostředků bez ohledu na jejich legitimitu je na Západě nazývána hybridním působením, které kremelský režim pochopitelně používá nejen v „blízkém zahraničí“, ale kdekoli aktuálně vidí svůj zájem. Přímou ve vojenské oblasti našel kremelský režim nástroj ve specifické verzi bleskové války stojící na nezbytnosti pokusit se o strategický šok způsobený kombinací militárních a (nových) původně nevojenských instrumentů. Takové nové cesty spočívají ve změně přístupů, myšlení a využití na první pohled netradičních prostředků.⁸ To může fungovat (a Rusku v omezených konfliktech i zpočátku fungovalo) proti někomu, jehož vojenští představitelé stále vnitřně neopustili představu, jak má vypadat „stará dobrá válka“. Paradoxní ovšem je, že invaze na Ukrajinu 2022 ukázala, že k návratu k „tradičním“ nástrojům může být donucen i kremelský režim, který zvolil „hybridní“

⁷ Jak po únoru 1948, tak po invazi 1968 došlo poměrně velmi rychle k obměně morálně a zpravidla i odborně nadprůměrně schopných důstojníků za loajální a zpravidla nezkušené kariéristy.

⁸ Dezinformace, ekonomické, zpravodajské, diplomatické či kriminální prostředky, jejich společným znakem je možnost zapřít jejich použití.

přístup právě proto, aby nemusel válčit vyčerpávajícím „starým“ způsobem⁹. K tomuto přístupu se po úspěchu ukrajinské obrany proti pokus o strategický šok vrátila i samotná ruská armáda. Z nové generace ozbrojeného konfliktu (Russian New Generation Warfare Handbook, 2017) se tak ruská armáda vrátila „o dvě generace“ zpět ke generaci třetí¹⁰ a dokonce druhé.

Představa symetrického konfliktu státních armád se tak zdá být „znovuzrozená“ aktuálním konfliktem na Ukrajině, ale jsem přesvědčen, že vidíme derivaci od charakteru budoucího operačního prostředí, nikoliv staronovou normu. Útočník si tudíž vždy vybírá pro něj v ten okamžik lepší variantu působení, přičemž symetrické působení zpravidla není preferovanou variantou u slabšího hráče, který logicky předpokládá, že by hrozba eskalace k opotřebovavacímu střetu byla pro něj nevýhodná a tedy k ní nesáhne, dokud není cíl agrese dostatečně oslaben.

V čem tedy spočívá strnulost dosud převažujícího vojenského uvažování a proč je předpokladem nápravy (i) studium dějin? Dějiny hrají svou roli i při posuzování protivníka, jeho racionální i iracionální aspekty rozhodovací smyčky a dobré, či naopak nesprávné vyhodnocení slabých míst atd. Zodpovězení takových otázek je zásadní a aktuální pro stanovení strategií výstavby resilience ozbrojených sil Západu, které jsou nezbytné pro čelení příštím hrozbám. Ať již plynou z agresivity autokratických států, či nesmiřitelnosti extremistických nestátních aktérů. Pro bezpečnost ČR stojící na členství v západních strukturách je proto zjistit, kde se nacházejí mezery v českém strategickém myšlení. Má hypotéza stojí na tvrzení, že vojenští profesionálové se zaměřují na převážně technické aspekty bez potřeby aplikovat zákonitosti evoluce vojenství a bez kontextu s dalšími obory, jako je sociologie, antropologie, ekonomie a historie. Jakkoliv vojenští profesionálové jako jednu z mála definic války citují Clausewitzův citát o válce jako pokračování politiky jinými prostředky, politický¹¹ rozměr válčení je opomínán dokonce i v protipovstaleckých operacích jako byla válka v Afghánistánu, kde je politický rozměr zpravidla relevantnější než vojenský.¹²

⁹ Dalším přínosem „hybridního“ přístupu bylo držení eskalace pod hranicí ochotu Západu k rozhodnější obraně Ukrajiny.

¹⁰ Velmi obdobně je pravděpodobný mix znaků třetí a čtvrté (páté) generace v případě pokusu pevninské Číny ovládnout Taiwan. Tzv. hybridní operace komunistická Čína ostatně provádí s kolísající leč gradující intenzitou permanentně.

¹¹ Velmi často je to v českém prostředí ovlivněno i představou, že jakékoliv vykročení profesionálů z čistě vojenské oblasti je nelegitimní zasahování do politiky. To je samozřejmě pravda na ústavní úrovni, ale je to zcela nežádoucí v akademické, mediální či odborné diskuzi.

¹² Správný a častý dotaz, proč se bojíme rozkládat Rusko zevnitř včetně užívání stejných metod (nečelit subverzi, ale ji i sami provádět včetně všech nástrojů hybridní války) má odpověď v kulturním nastavení, institucionálním nechuti vůči riziku setrvačnosti a odkládání bolestivých řešení

Z historického hlediska je paradoxní, že největší vítězství Spojenců v obou světových válkách byla založena na správné strategii, která se ukázala být důležitější než vojenskými profesionály dodnes přeceňovaná německá superiorita v oblasti taktiky a zejména operačního umění¹³. Přesto pěchotní taktika, ale třeba také preference kvality nad kvantitou (zejména u obrněné techniky), nasazení bitevního letectva a preference iniciativy velitelů na taktické úrovni dodnes vycházejí převážně z taktických inovací vzešlých z obdivovaného německého prostředí (Gat, 1991:598-632). Jenže obdiv k německým úspěchům ve střetném boji se doslova zapouzdřil v západní vojenské mentalitě natolik, že je mnohdy ignorován prostý fakt, že oni fenomenální němečtí válečníci oba světové střety fatálně prohráli. Příčiny nechuti takové představy měnit zůstávají stejné jako kdykoliv předtím – typická setrvačnost vojenského myšlení, konzervatismus a v některých případech intelektuální lenost (Foltýn, 2018:24-28). Přeceňování taktických a operačních úspěchů bez ohledu na strategický rozměr je dán specifickou kulturou vojenského prostředí, přičemž předmětný trend dále zesílila profesionalizace armády.¹⁴

a. Vymezení tématu, zkoumané otázky a hypotézy

Cíle a metody

Hlavní náplní disertační práce bude analýza a rozvinutí teorie čtyř generací moderních ozbrojených konfliktů a jejich vsazení do historického, ekonomického i politického rámce pohledem čtyř generací moderního válečnictví (4GW) formulovaným Lindem¹⁵ a několika vojenským experty v roce 1989 (Lind et. all, 1989). Přes mnohá zjednodušení 4GW umožňuje popsat změny v moderním válečnictví¹⁶ jako komplexní jev, který je součástí kulturního,

¹³ V ekonomickém a politickém rozměru zásadní koncept totální války překvapivě vojenští profesionálové nijak neadorují, protože zahrnuje většinu společnosti a tedy nezapadá do jejich představy výlučnosti vojenské profese.

¹⁴ Západ po 1945 relativně účinným vytěsněním militárních nástrojů byl jen za účelem deterence v kombinaci s rychlejší demilitarizací po skončení studené války nepřímě povzbudil ruský režim k agresí. Předmětný přístup - gradualismus se navíc osvědčil několikrát, např. v berlínských krizích, řecké občanské válce apod. (zdroj: diskuze s prof. Horčíčkou)

¹⁵ **William S. Lind** (* 1947) je americký historik, publicista a teoretik v oblasti bezpečnosti. Je nejvýznamnějším spoluautorem teorie čtyř generací válčení. Mimo teorie 4GW je např. autorem *Maneuver Warfare Handbook* a spoluautorem *America Can Win: The Case for Military Reform*. Mimo bezpečnosti Lind byl později činný i v jiných oblastech, kde se profilel krajním kulturním konzervatismem včetně konspirační teorie o spiknutí židovsko-německých filozofů proti křesťanským hodnotám Ameriky. Jakkoliv jsou jeho teorie v oblasti bezpečnosti inspirativní a přínosné, jeho politologické vývoody jsou doslova nešťastné a pro Lindem propagované konzervativní postoje kontraproduktivní.

¹⁶ Moderním válečnictvím Lind rozumí konflikty, které probíhaly v tzv. post-vestfálském období, zejména pak od vzniku konceptu „Levée en masse” zavedeného výnosem francouzského Národního konventu z 23. září 1793.

politického i ekonomického vývoje společnosti. I když je teorie 4GW vlastně formulována jen jako popis generace čtvrté a první velmi stručné tři generace fungují jen jako úvod do popisu předpokládaného operačního prostředí, je právě koncept provázání vojenství s ostatními vědními obory inspirativní a přinejmenším v českém armádním prostředí přínosný.

Jako základní cíl práce jsem si stanovil narovnání slabých stránek Lindovy teorie syntézou vývoje válečnictví s (nevojenskými) společenskými vědami. Na základě multidisciplinárního přístupu poskytuje historický kontext výrazně logičtější a zevrubnější pochopení dynamiky vývoje moderního vojenství (které není možné bez přesahu do předcházejících období).

Obecně lze konstatovat, že sice existuje poměrně velké množství literatury zaměřené na dílčí aspekty fenoménu válečnictví, ale například v českém prostředí chybí studie jevů souvisejících s válečnictvím v kontextu s historickým vývojem. Seznam literatury sepsaný generálem Mattisem (Russell 2013), dokonale srozumitelný studentům amerických vojenských akademií by zřejmě v českém prostředí vzbudil přehlíživý náhled. Práce manželů Tofflerových, ale i základní publikace Hew Strachana, Clifforda Rogerse, Azara Gata a Jeremy Blacka jsou v českém prostředí známy takřka výhradně akademikům, dobrovolným zájemcům o vojenskou historii či absolventům zahraničních kurzů v USA a Velké Británii. Jakkoliv se jedná o ambiciózní cíl, domnívám se, že uvedeným způsobem může práce přinést zajímavé poznatky.

V průběhu 20. století došlo v euroatlantickém civilizačním okruhu k evoluční změně chápání bezpečnosti, případně válečnictví považovaného za nenormální, výjimečný jev, spíše oddělený od běžného „mírového života“, což je sice zajisté bohužel přístup do okamžiku, než je například sovětskou podporou mírovým aktivistům zneužit. Stejně byla nezřídka kontraproduktivní víra v pravidla bez vynucení. V rámci teorie mezinárodních vztahů (konkrétně institucionalismu) můžeme instituce definovat např. jako „soubory pravidel, která stanovují způsoby, jakými by státy měly vzájemně spolupracovat a soutěžit“ (Mearsheimer, 1994–1995). V západních intelektuálních kruzích se v mírových dobách pěstěná víra v pozitivní směřování „řádu světa“ založeného na stále větší mezinárodní spolupráci projevila i negativně v ignorování udržení schopnosti odstrašení. Představa, že ekonomická spolupráce a stále užší spojení se silnými spojenci je funkční může v případě vnější agrese ukázat velmi omezené schopnosti západních politických elit čelit hrubé agresi. Západní zcela správný přístup spočívající v odmítnutí války jako součásti mezinárodních vztahů přerostl v přesvědčení o nelegitimitě použití násilí vůbec včetně víry, že už mu nebudeme muset čelit. To v důsledku

vedlo již od 60. let k zanedbání vnější bezpečnosti jak na úrovni dostatečně silných armád, tak na úrovni základní informovanosti elit o principech zajištění vnější bezpečnosti, čímž jimi řízené instituce postupně degradovaly.

Na rozdíl od velmocí má významná část bezpečnostní komunity malých středoevropských států zásadní problém dokonce už i v chápání toho, co znamená výraz válka, a i mezi odborníky panuje zvláštní dichotomie jeho chápání. Na jedné straně se ve veřejném prostoru zjevně zvyšuje frekvence využívání slova válka, které používáme nejen v úzkém právním či případně výrazně širším antropologickém významu, ale dokonce i nelogicky pro potírání strategie¹⁷ (válka s terorem¹⁸) či v už úplně nesmyslných prohlášeních, jako je válka s virem či se suchem (Macura, Kouba, 2008).

Naopak samotná představa té „pravé“ války je zúžena na intenzivní mezinárodní ozbrojený střet uniformovaných armád, což je čistě z hlediska mezinárodního práva jeden ze dvou typů ozbrojených konfliktů (tím druhým je vnitřní ozbrojený konflikt charakterizovaný státního aktéra a jednoho či aktérů nestátních). Je pravdou, že západní percepce války prizmatem právní definice je (správně) plně v souladu s naším systémem postaveným na akceptaci pravidel. V rámci doby post-faktické však sami rozměňujeme vlastní přístup právně nesmyslnými termíny, jako je „válka s terorismem“. Pro vojenské, ale i politické účely je třeba důsledné přijetí faktu, že „v nejširším slova smyslu je válka rozsáhlý stav promyšleného organizovaného násilí mezi dvěma či více skupinami lidí“ (Foltýn, 2015, str. 157) a dá se definovat jako „boj o hodnoty a nárok na vzácný, omezený status, moc a zdroje, ve kterém je cílem protivníků neutralizovat, poškodit či zničit své rivaly“. (Coser, 1956, str. 3). Pro účely práce tedy budu vycházet právě z širší definice, protože běžná představa limitující válku na časově mezinárodně ohraničený konflikt mezi státními armádami je kontraproduktivní (jakkoliv je po právní stránce správný).

Příčinou selhávání v chápání logiky vývoje vojenství, a tedy i v nastavení správných strategií, je lineární způsob uvažování založený zejména v euroatlantickém civilizačním okruhu na:

¹⁷ Válku lze vést výhradně proti intencionálně jednajícímu a organizovanému subjektu tvořenému většími či menšími skupinami lidí s definovatelným politickým cílem – tedy vedení války proti teroru je asi stejné jako vedení boje proti sekerám (parafráze F. Šulce), které jistě lze použít k válce.

¹⁸ Je pravdou, že předmětný přístup je typický pro USA a v evropském prostředí (v českém zhusta nekriticky) je jen přejímán.

- **představě heroického boje** (Harari, 2007:251-266): představa heroického boje přenesená v mytické formě z antiky sice ve skutečnosti záležela především na kolektivní schopnosti působit ve formaci (Hanson, 2009), avšak kulturní zobrazení bylo naopak založeno na zdůraznění individuálních aktů hrdinství (Keegan, 2004). I když se tak jedná o mýtus, spadá jeho znovuzrození do stejné doby romantismu 19. století, kdy se formovalo moderní vojenství hlavních evropských mocností.
- **chápání války jako svého druhu sportovního utkání**: k vnímání války jako svého druhu sportu se mýtus dále doplnil využitím romantických představ o rytířství a pokud možno čestného boje jednotlivců uplatňujících v rámci česných pravidel své individuální schopnosti. A znovu nikoliv náhodou ve stejné době, kdy druhá polovina 19. století zrodila moderní sport všeobecná rozšířenost sportovního zápolení od lokálních až po vrcholové soutěže zesiluje v západním civilizačním okruhu i představu války s pevně danými pravidly (Harari, 2007, 251-266).¹⁹
- **technokratickém přístupu**: zcela odlišný fenomén technologického determinismu přinesený průmyslovou revolucí a moderními technologiemi. Není to samozřejmě nijak překvapivé, vojenská nadřazenost plynoucí z disciplíny a technokratického přístupu založeného na maximalizaci palebné síly v celém novověku západní civilizaci vyhrávala války s jinými civilizačními okruhy (Mowthorpe, 2005: 137-153).

Všechny tři uvedené faktory vytvořily zvláštní amalgám, kterého se konzervativní armády nechtějí vzdát ani tváří v tvář úplně novému bezpečnostnímu prostředí.

Je sice zřejmé, že ruská invaze na Ukrajinu v roce 2022 znovu vyvolává reminiscence střetného konfliktu a po neúspěšném ruském pokusu o strategický šok využívající právě kombinace tzv. hybridní přípravy aplikované na Ukrajinu již od roku 2014.²⁰

¹⁹ Samozřejmě je další příčina i v kulturně gradující víry západní civilizace ve vládu práva.

²⁰ Teprve úspěšné vzdorování Ukrajině (založené mimo jiné na komplexním přístupu velmi důsledně propojujícím všechny nástroje) přešly strany k symetrickému konfliktu evokujícímu návrt ke konfliktu třetí generace. Zásadním rozdílem je ovšem ve srovnání s týmiž bojišti 1942-3 o řád menší kvantita nasazených armád.

Preference taktického přístupu nad strategickým

V západním civilizačním okruhu jsme pak od konce studené války byli svědky nepříliš úspěšného dosahování **rozhodujících** strategických vítězství v konfliktech vedených západními armádami. Primárním problémem je neschopnost či spíše neochota akceptovat potřebu jiné (složitější) definice vítězství a zjevně nedostatečná vůle bojovat. Sekundárně je ale nejen v ČR další příčinou i zaostávání vzdělávání civilních a vojenských odborníků na strategické úrovni. Typicky se to projevuje zejména ve studiu historického vývoje a logiky válečnictví v dlouhé perspektivě. Tvrdím, že v evropských armádách je výsledkem **preference taktického přístupu nad strategickým**. Nikoliv náhodou by většině strategických pouček Mistra Sun bez problému rozuměl i trenér fotbalového nebo basketbalového týmu. „Problém válčení moderního věku však byl (a z jiných příčin je jím i nyní) v tom, že na rozdíl od minulých období nestačila úspěšná aplikace uvedených cílů v jediném či několika pár střetnutích. Na rozdíl od rozhodujících bitev, jako byl např. Slavkov 1805²¹, neznamenal o století později ani velké vítězství v některém ze střetů první světové války porážku nepřítele. Obrovské armády založené na průmyslové síle a důsledně všeobecné branné povinnosti²² prostě zpravidla nešlo porazit v krátkém tažení²³. Než byly nalezeny taktické postupy a technologické nástroje umožňující převážně vojenskou porážku na bojišti, porážku nepřítele umožnila jen strategie vyčerpání.“ (Foltýn, 2022)

Mimořádně důležité je v předmětném kontextu komplexní chápání tří hlavních konceptů antropologie války formulovaných (Wohlmuth, 2020:45-46):

- a) militární kultura – motivace, myšlení, prožívání a jednání řadových účastníků (Keegan, 2006)
- b) kultura války – přístup konkrétního kulturního okruhu k fenoménu války (Lynn, 2004)

²¹ Rozhodnost bitvy se liší v pojetí vojenských profesionálů sledujících konkrétní, v lepším případě operační cíl a v náhledu např. historiků, kteří vnímají dlouhodobé následky mnohdy zpochybňující domnělý úspěch na bojišti. Rozhodností je v tomto případě myšlen operační úspěch vedoucí k dosažení aktuálního strategického cíle, tedy porážky Rakouska jako hlavního konkurenta v středoevropském prostoru.

²² Jakkoliv byla branná povinnost institutem zrozeným francouzskou revolucí, byla brannou povinností jen právně, nikoliv fakticky, protože prostě tehdejší ekonomická síla nedovolovala skutečně důsledné odvedení většiny služby schopné populace ve vojenském věku.

²³ Za přelomové období lze považovat konflikty jako francouzsko-pruská či rakousko-pruská válka, jejichž výsledek ještě byl předznamenán rozhodujícími bitvami, avšak občanská válka v USA už bývá označována v mnoha ohledech za rozhodnutou primárně průmyslovou silou bez ohledu na signifikantní úspěchy konfедераčních sil.

- c) **militární mechanika** – konkrétní stav vojenské technologie a zbraňové techniky, která je používána na bojišti a do značné míry determinuje rozvažování, prožívání a jednání bojujících a předurčuje způsoby vedení boje (Wohlmuth, 2020: 49).

V rámci těchto tří přístupů tvrdím, že existují relevantní a logické důvody, proč došlo k vývoji vojenství právě způsobem, který ve svém důsledku znamenal zaměření Evropanů na symetrický způsob boje založený na inovacích v technologiích, ale aktuálně i ustrnutí při aplikaci nových doktrín vyznačující se jiným pojetím zpravidla založeným na odlišném kulturním prostředí.²⁴ I když se nabízí triviální vysvětlení spočívající ve rčení, že vojáci se vždy připravují na minulé války, skutečná příčina je složitější. Typickým příkladem byla nejen tzv. afghanizace doktrín a částečně vybavení západních armád během dvacetiletého boje proti terorismu, ale i mentální přenastavení se na vzdálené konflikty nízké intenzity. Varianta zásadního snížení ochoty USA podílet se na vnější bezpečnosti Evropy a tomu odpovídajícího zvýšení výdajů a především úsilí evropského křídla nabývá vynuceně reálných rozměrů teprve v současnosti. Naše neschopnost rychle měnit své přístupy by měla být přinejmenším korigována výrazně odpovědnějším přístupem a vyšším stupněm poznání. A to včetně příčin selhávání a především příčinných souvislostí. Cílem práce je tedy upozornit na důvody, proč čeští vojenští profesionálové přesto dlouho necítili a někteří dokonce ani dnes necítí potřebu takový kontext chápat²⁵.

Ucelený přístup při chápání logiky, kontinuity a provázanosti vývoje moderního válečnictví například na konceptu čtyř generací moderních ozbrojených konfliktů poskytuje komplexní základ pro vzdělávání bezpečnostních expertů a vojenských profesionálů. Hlavním přínosem je následná aplikace do tvorby nových strategií. Tentokrát nikoliv na základě přípravy na minulé války, ale na schopnost vybudovat dostatečnou resilienci společnosti v novém prostředí. Přesto současné vzdělávání a příprava vyšších důstojníků nezohledňuje nezbytný komplexní přístup a poskytuje tak výhodu protivníkovi, který i díky chápání všech dimenzí a principů organizovaného násilí zásadně změnil svou doktrínu. Mimo jiné důsledným studiem společenských věd.

²⁴ Roli hrála i naivní víra v „konec dějin“ a začlenění (nejen) Ruska do liberálního světa, přičemž předmětná víra byla současně masivní demilitarizace (v zemích EU signifikantně rychlejší, než v Ruské federaci). Dnes obranyschopnost velmi drazé opět budujeme, přičemž stále chybí pojítka, jakým bývala obrana před komunismem a část západních elit Rusko nepovažuje za hrozbu (zdroj: diskuze s prof. Horčíčkou)

²⁵ Přesně takto se projevila např. „afghanizace“ západních armád, tedy efekt způsobený délkou vnitřního ozbrojeného konfliktu v Afghánistánu 2001-2021 a postupným přizpůsobením doktrín, struktury i vybavením a především mentality západních armád právě takovému typu konfliktu.

Ambicí je zejména poskytnutí ucelené argumentace vysvětlující příčiny příliš zjednodušeného mechanického a lineárního vnímání ozbrojených konfliktů jak vojenskými, tak i civilními elitami. Zároveň je cílem formulace materiálu zohledňujícího historický vývoj a základní principy válečnictví, který by usnadnil formulaci studií budoucího operačního prostředí včetně predikcí vývoje. Důležitým výstupem této práce je identifikace rezerv profesionálů v oboru vojenství při chápání komplexních souvislostí evoluce vojenství a poskytnutí materiálu, který může být východiskem pro eliminaci takových nedostatků.

Práce je primárně zaměřena na české vojenské prostředí. Jakkoliv ovšem ve strategických dokumentech hovoříme o strategiích ČR, je třeba si přiznat, že česká bezpečnostní strategie buď byla od vzniku ČR velmi dlouho jen formální bez skutečné představy účasti ČR v konfliktu vysoké intenzity, či dokonce jakéhokoliv konfliktu nad úroveň běžných zahraničních operací typu Afghánistán. Z tohoto pohledu samozřejmě ruskou agresí došlo až k šokové změně, která je analyzovatelná právě na základě komplexního pochopení předcházející logiky vývoje. Tedy například i optikou této práce. Práce vychází z konzultací s kolegy z bezpečnostní oblasti i vlastních zkušeností ze služby v Armádě ČR, nadnárodních uskupení v rámci operací NATO a přímých zkušeností ze zahraničních misí. Primární zdroje z civilního prostředí jsou doplněny znalostí doktrinárních a koncepčních materiálů ze západního vojenského prostředí.

Cílem je:

- 1) v teorii 4GW doplnit historické aspekty tak, aby byla eliminována přílišná zjednodušení či mýty v deskripci prvních tří generací a naopak zdůrazněna na sebe navazující evoluce jednotlivých generací
- 2) upozornit na příčiny mezer v českém strategickém myšlení
- 3) upozornit na relevanci dosud převážně ignorovaného historického kontextu vývoje *vedení války*, který se v současnosti nepromítá do *myšlení o válce*

Otázky

- I. Lze koncept 4GW použít k vysvětlení propojení vojenského a společenského vývoje v Evropě a proč?
- II. Jaký vliv měl vývoj moderního válečnictví na tvorbu doktrín západních armád?
- III. Přispěla nedostatečná znalost procesů změn ve vojenství k obtížím západních armád v operacích v Iráku a Afghánistánu?

b. Struktura práce

Práce je založena na rozpracování teorie čtyř generací moderních ozbrojených konfliktů a jejím cílem bude zasazení původně vojenské teorie do širšího rámce včetně společenskovedních aspektů. Primárním cílem je analýza historického vývoje a dále zdůraznění přesahu do politického, sociálního a ekonomického vývoje překrývajícího se s vývojem 4GW. Logickým krokem je rozdělení předmětné části do čtyř kapitol odpovídajících právě čtyřem generacím moderních ozbrojených konfliktů. Průběžně vysvětlují vliv uvedeného vývoje na vojenské myšlení v Evropě včetně aktuální nízké ochoty většiny evropských zemí doktrinálně se přizpůsobit zhoršujícímu se bezpečnostnímu prostředí jinak, než reakcí na aktuální situaci²⁶. Druhá část je založena na vyhodnocení výzkumné části práce, která mapuje chápání strategických aspektů válečnictví v širším kontextu principů mocenského soupeření.

Dle mého soudu lze identifikovat dva základní přístupy k vojenské historiografii:

- konzervativní přístup zaměřený zejména na deskripci jednotlivých bitev, v případě zkoumání válečného konfliktu pak chronologickým popisem jednotlivých střetů. Předmětný přístup dále přispívá k fascinaci veřejnosti bitvami a s nadsázkou vlastně kopíruje laický přístup zjednodušující chápání militární konkurence na představu střetného boje ve formě bitvy.
- moderní komplexní a v ČR spíše výjimečný²⁷ přístup založený na celostním zkoumání války jako součásti fungování společnosti, kterou ozbrojené konflikty nejen destruovaly, ale také – jako projev kultury – formovaly²⁸. Teprve takový přístup zakládaný na důkladné syntéze využívající různé vědní obory (historii, antropologii, ekonomii atd.) umožňuje nejen skutečné pochopení souvislostí, ale zároveň poskytuje nástroje pro využití v aktuálně probíhajících konfliktech.²⁹ V práci se samozřejmě snažím právě o přístup druhý.

²⁶ Platí jak v případě reakce na mise typu Afghánistán, tak na aktuální změnu směru k intenzivnímu střetu

²⁷ v českém prostředí je reprezentován pracemi Jiřího Hutečky (Hutečka, 2008) a Petra Wohlmutha (Wohlmuth 2017, 2020).

²⁸ Dokonalým příkladem je např. důsledně multidisciplinární přístup Johna Keegana (Keegan 2004) nebo Victora Davis Hansona (Hanson 2001) či mimořádně komplexní studie Iana Morrisa v knize *K čemu je dobrá válka* (Morris, 2017) nebo Stewena Pinkera v knize *The Better Angels of our Nature* (Pinker 2012), který dokonce překročil problematiku fenoménu války a popsal jej v kontextu mezilidského násilí, přičemž se překračuje hranici mezi kriminálním a militárním násilím.

²⁹ Doslova učebnicovým příkladem je strategie generála Petraeuse v Iráku v letech 2007-2008 ve které změnil do té doby pro USA nepříznivý trend a stabilizoval situaci mimo jiné nasazením týmů antropologů a historiků.

c. Použité zdroje

Teorie 4GW je primárně známá převážně ve vojenském prostředí a publikována i rozpracována je zejména v odborných vojenských časopisech v USA. Pro zasazení do širšího kontextu politologie, ekonomie, sociologie a historie bude použita literatura používaná jak ve vojenském, tak především civilním prostředí. Výhodou je rovněž přístup k nepublikovaným materiálům v rámci bezpečnostních složek. Využity jsou také texty, které jsem publikoval během studia³⁰

V rámci studia k dizertační práci vycházím také z výstupů z konzultací s kolegy z bezpečnostní oblasti i vlastních zkušeností ze služby v Armádě ČR i nadnárodních uskupení v rámci operací NATO a přímých zkušeností ze zahraničních misí. Důležitým zdrojem je tzv. šedá literatura, která je ve vojenském prostředí standardním a často používaným zdrojem³¹. Průběžně byly sledovány příspěvky, články a komentáře zejména v odborných časopisech a na webech Velké Británie a USA. Prameny tohoto druhu čerpám především z vlastního archivu a fondů MO ČR.

d. Náhled na fenomén války optikou makroteorie

Příčiny, „tvorebné“ faktory a principy války

Předpokladem chápání vývoje válečnictví je porozumění jeho příčinám uvedeným v tabulce, přičemž je můžeme uzavřít zjednodušením, že válka je ultimátním řešením sporu o zdroje, předběžným aktem plynoucím ze strachu z předpokládaného protivníka nebo potřebou zachovat odstrašení ve formě udržení prestiže.

³⁰ FOLTÝN, Otakar a David BAŤEK, 2016. Plánujeme bezpečnost nebo zabezpečujeme "plánování"? In: BÁRTA, Miroslav, Martin KOVÁŘ a Otakar FOLTÝN, ed. *Povaha změny: bezpečnost, rizika a stav dnešní civilizace*. Praha: Vyšehrad

FOLTÝN, Otakar, 2017. Mistr Sun (544–496 př. Kr.) Několik poznámek k fotbalu, tenisu, vtipnému plukovníkovi a „hybridnímu válčení“. In: BÁRTA, Miroslav a Martin KOVÁŘ, ed. *Lidé a dějiny: k roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha: Academia

FOLTÝN, Otakar, 2021. Informační působení jako součást hybridního válčení. In: KURFÜRST, Jaroslav a Jan PAĐOUREK, ed. *Za zrcadlem: Hybridní válka jako staronový fenomén mezinárodních vztahů*. Praha: Filosofický ústav Akademie věd ČR

FOLTÝN, Otakar, 2022. Z bláta zákopů k bleskové válce - vojenské aspekty dlouhého příměří 1918-1939. In: DRÁBIK, Jakub a Jakub RÁKOSNÍK, ed. *Od bouře k bouři: Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918–1939)*. Praha: Academia

³¹ „Šedá literatura jsou informace produkované na všech úrovních vládních, akademických, obchodních a průmyslových institucí v elektronické i tištěné podobě a současně nejsou vydávány komerčními vydavateli, tj. institucemi, jejichž hlavní činností není vydavatelská činnost.“ (tzv. Lucemburská definice z roku 1997 a s dodatkem z roku 2004; <https://nusi.techlib.cz/seda-literatura/definice-sede-literatury/>; poslední přístup 27. 12. 2020). Pro účely této práce využívám zejména interní zdroje, výzkumné zprávy, analýzy a vysokoškolské kvalifikační práce atd. převážně z vojenského prostředí členských států NATO.

Tabulka č. 1: Příčiny válek³²

(Thúkydídés 1977, Hobbes 2009, Weber 1998, Šedivý 2000, Pinker 2012)

Thúkydídés	Hobbes	Weber	Wight	Šedivý	Pinker
<i>Motivace vstupu do války:</i>	<i>příčiny sporů (válek)</i>	<i>člověk útočí, aby získal:</i>	<i>války ze³³:</i>	<i>války:</i>	<i>člověk útočí, aby:</i>
materiální zájem	soutěž	bohatství	ziskuchtivosti (agresivní)	pro zisk	něco získal
strach ³⁴	bázlivost (nedůvěra)	moc (vojenská síla)	strachu (preventivní)	ze strachu	udržel bezpečnost
touha po slávě	sláva	status	zásady (pro prestiž)	z doktríny	udržel reputaci

Pro komplexní studium válečnictví je dále nezbytná konstantní povaha jeho hlavních principů, vyjádřitelná v rámci tzv. tvorebných faktorů války formulovaných Carlem von Clausewitzem v 19. století, avšak mající univerzální povahu: „Z jiného pohledu sestavil komplexní soustavu tří zásadních tendencí určujících válečnictví Clausewitz, který válku vidí jako „vrtošivou trojici“ složenou z prvotní násilnosti, hry pravděpodobnosti a náhody a konečně povahy války jako politického nástroje podřízeného rozumu (Šedivý, 2000). Jiří Šedivý tyto faktory dělené na iracionální, aracionální a racionální doplnil o čtvrtý rozměr, kterým je v současnosti více než kdy předtím vědecko-technický rozvoj. Jako základní předpoklad pokusu definovat válku uvádí Šedivý právě čtyřrozměrnost daného jevu. Iracionálními faktory jsou prvotní násilnost, nenávisť, nepřátelství a slepý přirozený pud, tedy vášně v lidech³⁵. Naproti tomu aracionální faktory spočívají především ve hře pravděpodobnosti a náhody (také frikce), jako jsou volní duševní činnosti vyhrazené velitelům-vojevůdcům. Racionálními faktory jsou pak politické zadání, politický cíl a účel, tedy rozumem řízený politický nástroj určovaný vládou – politickou autoritou, státem (Clausewitz, 2008). Vědecko-technický rozvoj samozřejmě byl tvorebným

³² rozšířená verze tabulky z Foltýn, 2015, str. 168

³³ Při detailnějším rozpracování Wight dodává další příčiny, a to: války pro bezpečnost, války idealistické a dále spravedlivé.

³⁴ Ať už strach a z něj vyplývající preemptivní agrese v případě vůči předpokládanému ohrožení ze strany silného soupeře v budoucnosti, nebo naopak využití (případně přechodného) slábnutí soupeře v konkrétní moment již probíhajícího střetu.

³⁵ Týká se i náboženství, kulturních rozdílů, nacionalismu atd.

faktorem války vždycky, nicméně teprve v současné době je přinejmenším stejně určujícím jako předešlé faktory.“ (Foltýn, 2015: 167)

Komplexnější kombinací uvedených příčin je situace nazývaná Thúkydidova past (Allison, 2018), tedy situace, v níž ekonomicky rostoucí nová velmoc přichází do střetu se stávající vojensky dominující velmocí. Vzhledem k velikosti populace a především rychle rostoucí ekonomické síle by se v takové situaci nacházelo například Německo na začátku 20. století nebo Čína v současnosti.

Tabulka č. 2: Tvorebné faktory války (Šedivý, 2000)

Faktory války (Clausewitz)	týká se:	faktor	Šedivý dodává:
prvotní násilnost, nenávist a nepřátelství, slepý přirozený pud	lidu	iracionální	vášně spočívající v lidech
hra pravděpodobnosti a náhody – frikce, volná duševní činnost	vojevůdců	aracionální	frikce
podřízená povaha politického nástroje podrobená rozumu	vlády	racionální	racionální politické zadání, politický cíl a účel určený politickou autoritou-státem
		vědecko- technický	vliv vědeckého a technického rozvoje na válečnictví

Jak ilustruje tabulka č. 2, samotný průběh konfliktu je pak charakterizován kombinací tří základních faktorů, které se dále komplikují variujícími ekonomickými a kulturními rozdíly soupeřících stran.

Velmi důležitým aspektem je využití optiky principů vedení nepřátelství formulovaných vojenskou teorií. Principy vedení války formulované v druhé polovině 20. století lze také zpětně aplikovat na předešlé generace moderních ozbrojených konfliktů a ve skutečnosti pokrývají všechny tři první generace, i když byly formulovány až během generace třetí.

Tabulka č. 3 Principy vedení války³⁶. Barevně vyznačeny společné body.

Sovětský svaz	USA	Velká Británie
Ofenzivní akce	Cíl/účel	Výběr a udržení záměru
Manévr a iniciativa	Útočná činnost	Koncentrace sil
Koncentrace sil	Koncentrace masy	Ekonomika úsilí
Ekonomické nasazení sil	Ekonomické nasazení sil	Udržení morálky
Překvapení a klamání	Manévr	Ofenzivní akce
Vystižení momentu	Jednota velení	Flexibilita
Anihilace	Bezpečnost	Kooperace
Rezervy	Překvapení	Bezpečnost
Kooperace	Jednoduchost	Překvapení
	Omezení	Udržitelnost
	Houževnatost	
	Legitimita	

I když se jedná o principy zmíněné Lindtem jen částečně, jedná se o přístupy mezi vojenskými profesionály známé a tedy je lépe vzdělaná část důstojníků nepochybně přinejmenším intuitivně používá i na porozumění konceptu čtyř generací moderních ozbrojených konfliktů.

e. Východisko – koncept čtyř generací moderního válečnictví

Práce je z důvodů uvedených výše rozšířením ve vojenském prostředí populární studie „Měníci se tvář války: Ke čtvrté generaci“ (Lind et. all, 1989), která je v anglosaském vojenském prostředí často citována, přestože se ve skutečnosti jedná o relativně krátkou stat' v odborném

³⁶ Tabulka (barevně přidány similarity) převzata z: JORDAN, David, James D. KIRAS, David J. LONSDALE, Ian SPELLER, Christopher TUCK a C. Dale WALTON, 2016. *Understanding Modern Warfare*. 2nd. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-1107592759, str. 88

časopise a v akademickém prostředí je vzhledem k nepříliš velké propracovanosti spíše přehlížena. Zejména popis prvních tří generací je skutečně velmi zkratkovitý a nabízí tedy prostor pro rozpracování. Naopak popis čtvrté generace je zevrubnější a předvídal relativně přesně budoucí vývoj, takže se nabízí jako východisko pro hodnocení současného vývoje.

V první části se práce věnuje rozpracování teorie 4GW s důrazem na multioborový celostní přístup. Při charakteristice jednotlivých generací válečnictví bude akcentováno vysvětlení kontextu evoluce moderního válečnictví z pohledu vojenství, technologických inovací a společenských podmínek a idejí.

Hlavním východiskem bude vždy příslušná část Lindovy studie, na tomto místě úvod do jeho teorie:

„Hlavním principiálním úkolem vojáka v době míru je účinně se připravit na příští válku. Za tím účelem musí předvídat, jaká bude další válka. Jedná se o obtížný úkol, který se kontinuálně stává obtížnějším. Německý generál Franz Uhle-Wettler píše: "V minulosti si velitel mohl být jist, že příští válka bude připomínat ty minulé i současné. To mu umožnilo analyzovat patřičnou taktiku z minulosti i současnosti." Dnešní velitel jednotky už tuto možnost nemá. Jediné, co v tomto směru ví, je, že každý, kdo selhal při adaptaci zkušeností z minulých válek, jistě prohraje i tu budoucí.

Klíčová otázka

Při pohledu na vývoj válečnictví v moderní době vidíme tři odlišné generace. Ve Spojených státech se armáda a námořní pěchota nyní (pozn. 1989) pokoušejí řešit změny související s válečnictvím třetí generace. Tento přechod se jednoznačně daří. Nicméně, válka třetí generace byla koncepčně vyvinuta německou ofenzívou na jaře 1918. Je nyní více než 70 let stará. To naznačuje některé zajímavé otázky: Nepřišel čas na to, aby se objevila čtvrtá generace? Pokud ano, jak může vypadat? To jsou otázky zásadního významu. Kdokoliv jako první generační změny identifikuje, pochopí a implementuje, může získat rozhodující výhodu. Naopak stát, který se generační změně přizpůsobuje pomalu, riskuje katastrofickou porážku. Naším cílem je spíše pokládat tyto otázky, než je odpovědět. Přesto zkusíme nabídnout několik odpovědí. Abychom zjistili, jaké by mohly být, musíme příslušné otázky zasadit do historického kontextu.

Tři generace válečnictví

Zatímco obecně je vývoj vojenství průběžným evolučním procesem, moderní éra byla svědkem tří mezníků, které znamenaly dialektickou kvalitativní změnu. V důsledku toho se moderní vojenský vývoj skládá ze tří odlišných generací.“ (Lind et. all, 1989)

Přes v případě čtvrté generace inspirativní Lindův pohled je ovšem nezbytné zohlednit i fakt, že jeho teorie byla formulována jako teoretické východisko pro účely formulace strategií a vojenských doktrín v novém operačním prostředí. V rámci nezbytného zjednodušení tak ale jeho teorie generuje z historického hlediska řadu nepřesností. Užitím výrazu „generace“ Lind například vyjadřuje jistý příklon k představě revolučnosti³⁷ některých změn ve vojenství, avšak skokové změny ve vojenství pochopitelně zcela běžně nastávaly i v předešlých obdobích. Jednotlivé „generace“ moderního válečnictví jsou ale skutečně vymezitelné jak technologickými změnami a jejich využitím, tak na ně navazujícími nepřehlédnutelnými doktrinárními změnami.

f. Militární aspekty a vnitřní vojenská kultura západních armád

Úhelným kamenem práce je deskripce logiky vývoje válečnictví vysvětlením, čeho museli a musejí velitelé dosáhnout na moderním bojišti, aby zvítězili. Parametrickou změnou bylo zavedení palných zbraní v kombinaci se vznikem monopolu na násilí drženým centralizovanými státy a z toho plynoucími změnami v organizaci armád. Výsledkem byly následující základní cíle společné všem generacím moderního válečnictví, které můžeme shrnout jako snahu o:

- získání palebné převahy,
- efektivní využití manévru,
- sladění manévru a palby,
- volbu terénu (přiblížení, zaujetí pozice, kryt, palebná pole)
- získání převahy nad nepřítelem na rozhodujících směrech,
- dosažení a udržení vlastní iniciativy.³⁸

³⁷ Nejznámější je v předmětném směru teorie Revolution in Military Affairs – RMA.

³⁸ Někteří autoři k uvedeným bodům řadí i výběr ideálních velitelů, schopných nalézt přesný poměr mezi uvedenými požadavky a zároveň schopných inovací. To ovšem platí pro jakýkoliv válečný střet včetně střetů před zavedením palných zbraní.

Zpravidla nestačí převaha v jednom z uvedených bodů. Vzhledem k tomu, že o totéž se snaží i nepřítel, je nezbytným předpokladem úspěchu udržení převahy ve většině bodů, přičemž ale ještě důležitější je zajištění a udržení jejich synergie.³⁹

Ve skutečnosti ale nesmí být uvedený pohled omezen na tuto převážně taktickou úroveň. Nezbytný je i pohled o úroveň výše, který je hojně studován, ale překvapivě i stejně hojně v praxi ignorován. Mantra vojenství je založena na manévru. Tím zřejmě vůbec nejdůležitějším problémem západního vojenství je fakt, že standardní představa manévru je v mentalitě západních vojáků zakládána na manévru v terénu, nikoliv manévru jako komplexního přístupu v rámci strategie. Ten je shrnutím veškerých faktorů důležitých pro porážku nepřítele.

Předmětný přístup charakterizovat následně:

- jednej rychleji, než je protivník schopen reagovat/generuj tempo
- vyhýbej se tomu, kde je protivník silný, útoč na jeho slabiny
- buď nepředvídatelný
- rychle využívej taktické příležitosti
- užívej zálohy k posílení úspěchu, ne prohry
- jednej odvážně a rozhodně – akceptuj riziko
- cílem toho všeho je převzít a udržet iniciativu!⁴⁰

I když se jedná o zásady stejně triviální, jako je většina pouček v Umění války Mistra Sun, jejich realizace není vůbec samozřejmá. Drtivá většina laiků i profesionálů si uvedené zásady aplikuje právě na představu střetného manévrového boje v jasně vymezeném terénu a především v relativně krátkém čase. Aplikace týchž zásad na strategické úrovni zůstává výsadou relativně velmi omezeného počtu profesionálů.

Nyní srovnajme výše uvedený obecný přístup s konkrétním zněním Polního řádu Armády ČR, konkrétně čl. 16 (Polní řád pozemních sil Armády České republiky Všeob-Ř-1,1997)):

³⁹ Foltýn, Otakar: Vojenské aspekty „dlouhého příměří“ 1918–1939 – Z bláta zákopů k bleskové válce, Praha: Academia, str.48

⁴⁰ Nепublikované poznámky gen. Karla Řehky.

„Úspěchu v boji se dosahuje:

- nepřetržitou a aktivní zpravodajskou činností,
- využitím a udržením bojové síly vojsk,
- připraveností svazků, útvarů a jednotek k vedení boje za různých podmínek,
- rozhodností a vytrvalostí při plnění bojových úkolů,
- překvapivou činností,
- koordinovaným použitím druhů vojsk v boji,
- soustředěním hlavního úsilí vojsk na rozhodujícím směru (v prostoru) a v potřebné době,
- manévrem silami a prostředky a palbou,
- znalostí morálně-bojových a psychologických faktorů a jejich účinků na vojáky,
- předvídáním vývoje boje,
- pevným a trvalým velením vojskům,
- nepřetržitým zabezpečením činnosti vojsk.“

Uvedená citace z Polního řádu AČR by na první pohled mohla být kopií z německého či kteréhokoliv spojeneckého manuálu od roku 1917 do roku 1945 (a dále). Její znění není z principu špatné, protože je prostě důkladným vystižením boje vysoké intenzity se srovnatelným nepřítelem a dokonalým příkladem třetí generace moderních ozbrojených konfliktů. Bojuje-li kterákoliv armáda takový konflikt, přesně takový přístup potřebuje. Základním rozdílem mezi oběma sadami pouček je typ konfliktu, v jakém mohou být využity. První (Řehkova) sada může být aplikována na strategickou, operační i taktickou úroveň, a to v prostředí konfliktu symetrického i asymetrického. Druhá sada (z Polního řádu AČR, 1997) se týká pouze operační a taktické úrovně, ale především ji lze využít takřka výhradně v prostředí jediného typu konfliktu - symetrického. Tedy právě toho, na který jsme si zúžili představu té „skutečné“ války. I ta zpravidla má více či méně relevantní nekonvenční část.

Pro evropskou vojenskou kulturu je typické nazírání na konflikt optikou brilantních taktických a operačních úspěchů a stejně typické je pro ni nedoceňování vyšší důležitosti volby správné strategie. Není náhoda, že přesně tento přístup charakterizuje základní rys německého vojenství v obou světových válkách, které dodnes formují vojenské myšlení důstojníků euroatlantického

civilizačního okruhu včetně příslušníků Armády České republiky. Základní bojový předpis Všeob-Ř-1⁴¹ ještě v r 2023⁴² přímo ve svém úvodu uváděl: „Řád rozvádí základní ustanovení vojenského předpisu Příprava a vedení obranné operace (Všeob-P-6), vychází ze zkušeností minulé světové války, lokálních ozbrojených konfliktů a cvičení s vojsky.“ Fakt, že dokument odkazoval na minulou světovou válku, nebyl tak škodlivý, protože jej většina velitelů detailně nečetla. Nejlepším důkazem je fakt, že mnozí z těch, kteří si budou číst tuto práci, si teprve v tento moment uvědomí, že by si polní řád přečíst měli.

⁴¹ Polní řád pozemních sil Armády České republiky Všeob-Ř-1, 1997.

⁴² Nový Polní řád AČR sice již neobsahuje předmětný výrok, ale zároveň je nadále spíše konzervativním textem.

1. generace moderního válečnictví (1793–1861)

Masovost, od občana-vojáka na práh industrializovaného válečnictví

„První generace války odráží taktiku éry muškety s hladkou hlavní, taktiky linie a kolony. Tyto taktiky byly vyvinuty částečně v reakci na technologické faktory – linie maximalizovala palebnou sílu, tvrdý dril byl nezbytný ke generování vysoké rychlosti palby apod.

Částečně se dále jednalo o reakci na sociální podmínky a ideje, např. taktika kolon francouzských revolučních armád. Např. právě taktika kolon byla důsledkem jak elánu revoluce, tak nízké úrovně výcviku vojáků odvedených na základě branné povinnosti.

Ačkoli taktika kolon zastarala, když muškety s hladkými hlavními nahradily pušky s drážkovanou hlavní, stopy taktiky válek první generace přetrvávají dodneška, zejména zvláště ve formě touhy velitelů po linearitě na bojišti. Operační umění v první generaci jako koncept neexistovalo, avšak bylo praktikováno jednotlivými veliteli, nejvýrazněji Napoleonem.“

(Lind et. al 1989)

Právě brutálně stručný popis 1. generace je spíše příkladem spojení obecně správné generalizace a příliš zjednodušujícího, a tedy nežádoucího přístupu na hranici mýtu. Autora teorie nepochybně omlouvá, že popis prvních tří generací ozbrojených konfliktů mu slouží vlastně jen jako úvod do kontextu k výkladu generace čtvrté. I přesto však historická nepřesnost celkové vyznění popisu 1. generace válečnictví přinejmenším částečně devaluje.

V čem je předmětná deskripce 1. generace moderního válečnictví nepřesná? Lind při popisu prvních tří generací příliš zjednodušuje svůj výklad a to nikoliv výjimečně až za hranici vedoucí k nesprávnému chápání kontextu. Konkrétně hovoří o:

- „*taktice kolon*“ jako inovaci francouzských revolučních armád;
- nástupu drážkovaných hlavní palných zbraní jako příčině ústupu od taktiky kolon;
- (údajné) neexistenci operačního umění.

Ve skutečnosti:

- je mýtus „revolučních“ kolon jen nesprávná zkratka nahrazující výrazně složitější a spíše evoluční než skokový vývoj (Hayworth, 2014; Quimby,

1973). V případě francouzských revolučních a následně napoleonských válek nebyla taktika kolon zásadní a už vůbec ne nová⁴³;

- tím méně byly převratnými dosavadní dílčí inovace zbraní založené spíše na unifikaci stávajících systémů než na revolučních inovacích. Unifikační reformy dělostřelectva knížete Liechtensteina v Rakousku (Juřík, 2021) a zejména generálporučíka Gribeauvala ve Francii (Šťovíček, 2012) sice předznamenaly zkvalitnění i dalších druhů vojsk, avšak byly evolučními reformami vycházejícími ze známých technologií. Masívní zavádění drážkovaných hlavní umožněné v první polovině 19. století vynálezem kompresních střel⁴⁴ pak mělo výrazně komplexnější dopady, než se zdá z formulace v teorii 1GW. V důsledku vedly k ústupu od všech těsných formací (nejen kolon, ale i sevřených linií).
- údajně neexistující operační umění existovalo vždy. Vojevůdci v reálu užívali sice teoreticky nerozpracovaný, avšak principiálně stejný koncept tzv. malé a velké taktiky, přičemž velká taktika (Gat, 2001; Strachan, 1983) pokrývala právě i operační umění.⁴⁵

Právě první část konceptu 4GW tedy vyžaduje důslednější zasazení do širších souvislostí a detailnější rozvedení Lindových zjednodušení. Přelom (Franck, 2004) a základ 1GW spočíval v:

- 1) kontextu předtím vzniklých efektivněji fungujících centralizovaných států⁴⁶ spravovaných profesionální byrokracií;
- 2) zavedení masovosti při výstavbě armád jako přede hry tzv. krátké vojenské služby a ve využití ideje nacionalismu akcelerující zavedení všeobecné branné povinnosti;

⁴³ Teprve později v historiografii akcentovaný mýtus o nové taktice kolon navíc spíše ovlivnila obliba hlubších sestav u francouzských velitelů v druhé polovině napoleonských válek.

⁴⁴ Drážkování pušek bylo standardně užíváno v luxusních loveckých zbraních již od 17. století a spíše výjimečně bylo používáno i pro vojenské účely během napoleonských válek (např. Baker rifle). Masovému vojenskému využití ale bránil fakt, že do drážek bylo nezbytné projektil doslova natlouct. Nabíjení drážkovaných zbraní bylo časově náročnější a při postupném zanášení hlavně zplodinami hoření černého prachu při dlouhodobé palbě i nemožné. To pochopitelně nevalilo šlechtici při lovu, ale zásadně to snižovalo vojenské využití. Inovace munice završené masovým zaváděním expanzní střely Minié (1849) zařezávající se do drážek až po výstřelu ovšem uvedené problémy eliminovalo a přesnost střelby z ručních zbraní následným všeobecným zaváděním drážkovaných zbraní zásadně narostla (při zachování rychlosti palby).

⁴⁵ Dokonce i ve středověku dle mnoha autorů neexistující promyšlený dlouhodobý výhled vedení střetu byl ve skutečnosti spíše dán faktem, že mnohdy záleželo na úvaze a představě vrchního velitele a nebyla sdílena jak písemně tak ani veliteli (Rogers, 1994).

⁴⁶ Například v Anglii se ovšem centralizace státu příliš neprojevila v centralizaci armády, ve které například dlouho chyběla unifikace výcviku už na stupni prapor. (Glover, 1963; Houlding, 1981).

- 3) konceptu občan-voják a ve změně přístupu k vojákům neprivilegovaného původu, tvořícím samozřejmě drtivou většinu armád (Townshend, 2007).

1.1 Kontext společenských podmínek a idejí

- moderní centralizovaný stát provozující armádu jako stroj

Postupnou evoluci 1GW lze umístit do období mezi Vestfálským mírem a napoleonskými válkami, přičemž z vojenského hlediska zásadnější změny nastávají v poslední čtvrtině 18. století. Jakkoliv tedy období mezi Vestfálským mírem a francouzskou revolucí přineslo spíše dílčí změny technologií, zároveň determinovalo následující vývoj v oblasti společenské, ekonomické, právní i mezinárodní. Předmětným obdobím se zabývají autoři jako Jeremy Black či John A. Lynn propagující teorii RMA (Lynn, 1997), tedy teorii revolucí ve vojenských vztazích. Nejen ve vojenském prostředí ovšem užití výrazu revoluce budí dojem, že se jednalo o velmi překotný vývoj. Správná představa by ale měla odrážet rychlost šíření inovací přiměřenou tehdejšími komunikačním prostředkům. Tedy i rychlé změny fakticky trvaly i desítky let. Naší aktuální optikou tedy šlo procesy ne zrovna krátké, ale ve výsledku je období 1650-1790 skutečně plné změn, a to zdaleka nejen vojenských. Změny ve vojenství zásadně přispěly k hlubokým společenským změnám, následně mimo jiné vedoucím ke vzniku stálých státních armád (Gennaioli, Voth. 2015).

Z pedagogických a především praktických důvodů je jako začátek 1GW pro účely této práce akceptován rok 1789, protože francouzská revoluce dala následně vzniknout masovým občanským armádám jako nejdůležitější zásadní změně nastupujícího moderního válečnictví. V zájmu kontextu je ale důležité vysvětlit alespoň krátce předcházející období. Jestliže 1GW je charakteristická masovostí pramenící především z nového konceptu občan-voják, je zřejmé, že mu přecházela fáze kvantitativně menších státních armád. A právě stálé (a stále větší a dražší) armády evropských států disponujících monopolem na násilí typickým pro post-vestfálský systém postupně (**evolučně**) představují základnu, na které pak stavěly **revoluční** inovátoři následujících tří generací moderních ozbrojených konfliktů (Glover, 2008; Lynn, 2004).

Ve třicetileté válce se samotných bitev účastnily zprvu poměrně malé armády profesionálů mnohdy bez ohledu na národnost a často i státní příslušnost.⁴⁷ I vydržování na začátku války nevelkých armád⁴⁸ (proporcionálně k množství obyvatel) představovalo pro nepříliš výkonné ekonomiky raného novověku obrovskou zátěž (Roggers, 2018). Během konfliktu ovšem armády rostly (Lynn, 1997, Englund, 2000), a vznika tak ještě větší tlak na ekonomickou základnu. Decentralizované hospodářství stojící na zemědělství a obecně velmi malé nadprodukcí generovalo jen velmi omezené zdroje. Na relativně vysoký žold v průběhu konfliktu téměř pravidelně chyběly zdroje a žoldníci se tudíž dopouštěli ještě většího drancování než obvykle. Tažení za účelem „vyjedení“ a hospodářské devastace postižených regionů bylo běžným válečným nástrojem. Válka byla mnohdy spíše než bitvami vedena vyčerpáním ekonomické možnosti nepřítele ji vést (Genaioli, Voth, 2015). Přežít takovou strategii mohli jen větší a efektivnější (Kadercan, 2013).

Přirozeným vývojem byl tak vznik silnějších centralizovaných státních celků umožňujících efektivnější správu území, jejímž účelem byl především výběr daní. Většinu státních příjmů spotřebovala armáda, přesto si musely válčící strany ještě půjčovat enormní sumy. Tím válka nepřímo iniciovala vznik velkých (později národních) bank a postupně centralizované monetární politiky, což se obratem promítalo i do běžných obchodních vztahů. Velké státní zakázky daly impuls vzniku větších výrobních kapacit a rychlejších inovací. Státy po třicetileté válce přestaly riskovat řádění najímaných žoldníků a začaly vydržovat stálé disciplinované armády. To vše dohromady vyvolávalo poptávku po vzdělaných specialistech, které mohlo dodat jen kvalitnější školství. Když všeobecné vyčerpání z třicetileté války konečně dospělo k Vestfálskému míru, k dispozici byly hlavní ingredience moderního státu – státní aparát, organizace, daně a stálá armáda (Comín, Yun-Casalilla O'Brien, 2012; Bonney, 1999).⁴⁹

⁴⁷ Státy začátku 17. století nelze chápat v dnešním smyslu, včetně toho, že neměly stálé armády. Skutečná vojenská moc byla budována až v případě války a byla postavena na zvláštním a fakticky obchodním vztahu mezi suverénem a vojenskými podnikateli. Ti se za stanovenou cenu zavázali postavit, vybavit a vycvičit vojenskou jednotku v předem stanovených počtech. Jednotliví žoldníci pak byli rekrutováni i placeni majitelem pluku – plukovníkem, jehož byli faktickými zaměstnanci. Pluk byl tak ve skutečnosti firmou, kterou vlastnil vojenský podnikatel za účelem zisku a případně získání politických výhod. Někteří takoví podnikatelé vlastnili několik pluků, v extrémním případě Albrechta z Valdštejna fakticky celou armádu. Prostí vojáci byli převážně dobrodruhy či příslušníky nejnižších tříd. Důstojníci se naopak rekrutovali převážně ze šlechtických rodin a jen postupně narůstal podíl neurozených, ale úspěšných profesionálů. (z textu autora v katalogu Národního muzea k výstavě 1620. Road to the Mountain, 2020).

⁴⁸ Užíváme-li dnešní optiku pozdější všeobecné branné povinnosti.

⁴⁹ Z textu autora v katalogu Národního muzea k výstavě 1620. Road to the Mountain, 2020.

Tendence vládnoucí moci eliminovat řádění žoldnéřů najímaných až do poloviny 17. století zpravidla na dobu jednotlivých tažení byla ale v protikladu s požadavky velitelů preferujících co nejdéle sloužící jednotky profesionálů. Ty totiž těží ze secvičenosti a zkušenosti dlouhodobě společně sloužících vojáků. Zároveň umožňují udržet disciplínu lépe, než u každoročně znovu sestavovaných jednotek (Sikora, 2013). Navíc se po Vestfálském míru začal měnit způsob rekrutace, jenž na rozdíl od fakticky soukromých pluků s mnohonárodním složením směřoval⁵⁰ k jednotkám tvořeným postupně stále více poddanými státem, který je zaměstnával (Duffy, 2000)⁵¹. Postupně tak v armádách začali převládat vojáci se stejnou národností či přinejmenším státní příslušností. Jakkoliv ani model stálé armády nebyl úplně novým fenoménem, teprve druhá polovina 17. století přinesla model státní stálé armády v dnešním smyslu (Perjés, 1970).

Posun ke stálým armádám nezbytně vyžadoval stabilizovaný přísun zdrojů, a tedy i stabilnější a předvídatelnější zdanění. Masívně se budovala vojenská infrastruktura, pevnosti, posádková města a později invalidovny. Takové státy můžeme v kontextu schopnosti zajistit zvyšování ekonomického výkonu a jeho následného efektivního zdanění nazvat fiskálně-militární (Comín, Yun-Casalilla O'Brien, 2012; Bonney, 1999; Wohlmuth 2017; Hofman 2020). Tento termín poměrně přesně vyjadřuje důležitost sepětí mezi generováním zdrojů na jedné straně a výstavbou stálých armád a ekonomicky mimořádně náročných pevností na straně druhé.

Dokonalým příkladem je centralizace a stabilizace evropských států v post-vestfálském období. Tyto procesy vedly k ekonomickému růstu, který byl efektivněji zdaněn díky výběru daní prováděnému profesionalizující se byrokracií. Příkladem vzájemné provázanosti společenských změn a vojenských technologií je obléhací dělostřelectvo, které na přelomu 16. a 17. století ukončilo éru relativně levného⁵², ale přesto obtížně dobytelného opevnění (hradů)⁵³. V éře moderních obléhacích děl, umožňujících ničení vysokých kamenných zdí za

⁵⁰ Je ovšem pravdou, že tento proces byl pozvolný a armády ještě hluboko do 18. století využívaly jednotky složené z cizinců. Trend ale jednoznačně směřoval k národním armádám.

⁵¹ proces unifikace armád mimo jiné přispěl k opuštění omezených válek a stále více zvyšoval „rozhodnost“ bitev

⁵² Přes převažující představu nebyla stavba šlechtického hradu ekonomicky nepřiměřeně vyčerpávajícím projektem. Naopak i z množství realizovaných staveb a moderních pokusů je zřejmé, že užívané technologie a zdroje byly dokonce i pro nižší šlechtu ve skutečnosti natolik ekonomicky dostupné, že doslova zaplavily území fortifikacemi, které byly ale tehdejšími prostředky relativně těžko dobytelné. Do nástupu chemické energie uložené ve střelném prachu prostě síla svalů ukládaná v mechanických dobývacích zbraních typu trebuchet (Contamine 2004) nestačila k ekonomicky levnému a vojensky rychlému dobytí i relativně malých fortifikací.

⁵³ Přes obecné přesvědčení byla stavba hradu v relaci s náklady na moderní pevnosti relativně rychlá a levná, o čemž nejlépe svědčí fakt, že i v rámci nevykonného hospodářství a omezených technologií si ji mohli dovolit také feudálové lokálního významu.

řádově nižších nákladů než během celého středověku, byla logickou odpovědí technologická inovace ve stavebnictví eliminující použití těchto výkonných zbraní (Morillo, 1995). Reakcí byla konstrukce mamutích bastionových pevností „trace italienne“ zapuštěných v terénu v mase zeminy (Hofman 2020). Pokud se nejednalo o dočasná polní opevnění, ale o permanentní zděné pevnosti, byly takové fortifikace extrémně drahé a mohl si je dovolit prakticky výhradně jen ekonomicky silný centralizovaný stát. Vojenská možnost lokálních feudálů vzdorovat panovníkovi usilujícímu o centralizaci byla zásadně omezena. Přímý vliv vojenství na společnost, v předmětném případě na centralizaci, je tak více než zjevný (Hoffman, 2011).

Budování obřích bastionových pevností (zde Bourtange v Nizozemí) si na rozdíl od klasických hradů mohly dovolit pouze stabilní a centralizované státy. Zdroj: Wikimedia Commons⁵⁴

V rámci procesů vzešlých ze změn v post-vestfálském období postupně došlo v Evropě ke vzniku centralizovaných států čím dál důsledněji držících monopol na násilí. Přestože se jednalo o postupný proces, byly centralizace státní správy, výrazněji efektivnější výběr daní, rozvoj vědy a nastupující průmyslová revoluce tím, co vytvářelo základní předpoklady mimo jiné právě pro vznik 1. generace moderního válečnictví. Jejím základním znakem tak nebyla žádná převratná technologie, ale schopnost centralizovaných států zaplatit a vyzbrojit stále větší

⁵⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/File:Luchtfoto_bourtange.jpg

armády. Typickými se staly státem financované, stálé, důsledně unifikované armády (Lynn, 1997). Unifikace pak umožňovala rychlou replikaci stávajících doktrín a postupů. Výsledkem byl vznik stálých armád typických uniformitou nejen v odění vojáků, ale především ve standardizovaném přístupu k výcviku, vzdělávání důstojníků i samotnému nasazení. Jestli něco charakterizuje armády 18. století, pak je to řád, disciplína a právě uniformita. Společně zesílily mechanizace válčení a odrážely se jak v pravidelném (a do sedmileté války preferovaném) pevnostním válečnictví, tak při samotném střetu na bojišti (Wohlmuth, 2017).

Standardizovaný výcvik se střelnými zbraněmi umožnil rychlejší výstavbu nových jednotek a kvalitnější všeobecné vzdělání akcelerovalo zavádění na vědomosti náročných odborností, jako bylo pevnostní inženýrství nebo dělostřelectvo (Parker, 1976, Juřík, 2021). Úspěch původně nevelkého Pruska, založený mimo jiné na (nejen náboženské) toleranci a nasávání informací i talentů, přinutil uvažovat o podpoře vzdělanosti též okolní státy. Potřeba reform armád založených na zvýšení jejich kvalit byla mnohdy přímou příčinou důrazu států na zavedení alespoň základního vzdělání pro čím dál větší část obyvatelstva⁵⁵. I když samozřejmě nikdy nepřestala hrát roli frikce a náhoda (viz Clausewitz 2008), věk rozumu přinesl doslova matematicky a statisticky vypočitatelné dobývání pevností a šachové pojetí tažení i bitev (Duffy, 2005) s důsledností, kterou Evropa naposledy viděla u starověkých římských legií.

1.1.1 Armáda jako obraz společnosti a funkce ekonomických limitů⁵⁶

Do nástupu průmyslové revoluce byla rozhodujícím vojenským parametrem síla lidských nebo zvířecích svalů. Ty ovšem spotřebovávaly velké množství zdrojů kladoucích neúměrné nároky na agrární ekonomiky s tvorbou malého nadproduktu, což je jedna z hlavních příčin nemožnosti postavit a dlouhodobě udržovat skutečně velké profesionální armády (Hoffman, 2011). Ke zvyšování početních stavů stálých armád nicméně došlo ještě před nástupem průmyslové revoluce nikoliv v důsledku parametrických změn tvorby nadproduktu, ale díky lepšímu se systému státní byrokracie a tedy efektivnějšímu zdanění.

⁵⁵ I když se zpravidla jednalo o vzdělání velmi uniformní a rigidní, už i jen snížení analfabetismu zásadním způsobem zvětšilo základnu pro výběr talentovaných důstojníků a specialistů.

⁵⁶ Práce se převážně věnuje evropskému prostředí, které je zásadní pro tvorbu doktrín Armády České republiky

K nárůstu množství vojáků tak docházelo už za Ludvíka XIV (Lynn, 1997). Během válek o rakouské dědictví byla Francie schopna zvětšit svou armádu z 160 000 mužů na 400 000 vojáků. Za sedmileté války (1756–1763) vydržovala Francie až 330 000 mužů ve zbraní. V tom jí dokázalo konkurovat jen počtem obyvatel srovnatelné Rusko, jehož armáda však ještě zdaleka nedosahovala srovnatelné kvality. Další evropská mocnost – habsburská říše – měla v téže době 230 000 vojáků (Lynn 2007: 55 a 83–84). Obecně se vojenská síla evropských mocností snažila dorovnat francouzské vojenské moci – tak, aby více méně proporcionálně odpovídala velikosti populace dané země. S jedinou výjimkou, kterou představovalo mimořádně militarizované Prusko. Velikost armád výrazně kolísala a vrcholu dosahovala právě během dlouhodobějších konfliktů.

Tabulka č. 4: Velikost armád v poměru k počtu obyvatel 1740–1760⁵⁷

Stát	populace 1756, v mil.	vojáků 1740	obyvatel na vojáka	vojáků 1756–1760		obyvatel na vojáka
Rusko⁵⁸	20	130 000	154	150 000 (330 000)*		130 (61)
Francie	21,5	160 000* (198 998) (400 000)*	134 (108)	213 000 (330 000)*		101
Británie	10,5	-		63 000		167
Rakousko	17	100 000 (107 892) (141 880)	170 (158) (120)	177 500 ⁵⁹ (195 183)		96 (87)
Prusko	4,5	80 000 (99 446)	56 45	153 000		29
Sasko	1,7	28 000	60	18 000		94
Bavorsko	1,1	40 100	27	6 000		183

⁵⁷ Velikosti armád v různých zdrojích kolísají, jednak (ne)započítáváním námořnictva a jednak nepřesností pramenů, podklady pro tabulku: Stellner, Sedmiletá válka, s. 49; Broft, Vojenské dějiny, s. 195 a 244; Bringmann, Friedrich, s. 17; Schilling, Höfe, s. 430–431.

*Lynn, John A. Giant of the Grand Siècle: The French Army. 1610–1715. Cambridge 2007, s.55.

⁵⁸ V případě Ruska působí zásadní problém započítávání nepravidelných kozáckých jednotek, jejichž příslušníci fakticky tvořili celou skupinu obyvatelstva.

⁵⁹ Pěchota 142 000, jezdecko 32 000, dělostřelectvo 3 000, ženijní sbor 500.

Je zřejmé, že k masivnímu zvětšování evropských armád (a proporcionálně i výzbroje a zásob) docházelo již před francouzskou revolucí. Příčinou byl prostý fakt, že modernizující a efektivnější státy na to měly prostředky a obratem je investovaly především do armády. Jakkoliv měly „kabinetní války“⁶⁰ tehdejší doby omezené cíle, stále se ve výsledku jednalo o ultimátní střet. Jsou-li užívané technologie a militární schopnosti srovnatelné, vyhraje ten kvantitativně silnější, což v prostředí tehdy stagnujících vojenských inovací⁶¹ znamená větší⁶². Trend kvantitativního nárůstu tedy nebyl lineární a francouzské revoluční války tedy v tomto směru nepřinesly až tak revoluční změnu v „masovosti“, ale především v motivaci vojáků a obyvatelstva.

Mimo ekonomických limitů byla dalším omezujícím faktorem představa státníků i vojenských profesionálů o žádoucí či přijatelné intenzitě a především cílech války. V zásadě lze říci, že jakýkoliv ozbrojený konflikt je ve výsledku předurčen ochotou a schopností protivníků generovat maximální sílu. Omezenost či „totálnost“ války je navíc jako vždy přinejmenším zpočátku determinována představou hráčů o cílech takového střetu. Proč ale „kabinetní války“ 18. století považujeme za učebnicový příklad omezených střetů? Příčiny jsou zřejmé: byly vedeny v přímé úměře ke stabilitě společenského a mezinárodního prostředí. Stabilní a tedy omezené byly i války, které byly v takovém prostředí vedeny.⁶³

Konflikty proto zůstávaly až do francouzské revoluce co do rozsahu a zpravidla i následků přece jen omezenými válkami. Teprve ve chvíli, kdy osvícenectví, věda, zámořské objevy, ekonomický růst, státní centralizace a efektivní byrokracie generovaly velké ekonomické zdroje pro vedení intenzivnějších konfliktů, mohly se i tyto války stát méně omezenými.

Například Sedmiletá válka (1756–1763) může sice být nazývána prvním globálním konfliktem bojovaným ve významně větším rozsahu, avšak tímto větším rozsahem byl především rozsah geografický (Kennedy, 1996; Stellner 2000; Wanner 2001; Opatrný 2000). Intenzita střetu byla

⁶⁰ *Kabinettskriege* – co do cílů omezené ozbrojené konflikty vedené mezi absolutistickými monarchiemi mezi lety 1648-1789, pro něž byly typické zpravidla menší armády tvořené dělesloužícími profesionály.

⁶¹ S jistou mírou zjednodušení lze konstatovat, že v 18. století docházelo k postupným inovacím v oblasti výroby a taktiky, avšak samotná výzbroj založená na palných zbraních s hladkou hlavní byla dlouhodobě téměř stejná. Voják válek o španělské dědictví by funkcí ani designem zbraní z období napoleonských válek nijak překvapen nebyl (teze disertační práce Mgr. Prouzy).

⁶² Zároveň ovšem ani stále výkonnější ekonomiky nebyly schopné generovat natolik velký nadprodukt, aby umožnil výstavbu masových armád založených na skutečně široké branné povinnosti.

⁶³ Výjimky potvrzující uvedené pravidlo jako ničení Porýní Francouzi během devítileté války 1688-1697 samozřejmě existovaly, ovšem skutečně se jednalo od odchylku od obvyklého způsobu vedení nepřátelství.

z hlediska celkového úsilí nadále přece jen omezená a v žádném případě ne totální. Přesto přinesla hlavní evropské mocnosti – Francii – natolik velké finanční vyčerpání, že její následná pomoc severoamerickým povstaleckým koloniím proti Velké Británii byla poslední kapkou kolabujícím státním financím. Země galského kohouta ale bez ohledu na ekonomické vyčerpání zůstala po celé 18. století v oblasti vojenství vůdčí mocností.

Spíše setrvačností byl za etalon vojenské profesionality považován dril armády pruské, intelektuální vývoj taktických i technických inovací však pramenil právě z francouzského prostředí. Francie byla bez ohledu na revoluční chaos rychle schopna zkombinovat větší populaci, hospodářský potenciál i téměř nepřerušovaný vývoj v oblasti vojenství. Taktika jejích revolučních armád tak nebyla vystavena na zelené louce a naopak již krátce po revolučních zmatcích velmi efektivně čerpala z inovací i předpisů Ancien régime. Předpis pro pěchotu z roku 1791⁶⁴ tak velmi důsledně vycházel z předešlého vývoje a v žádném případě nepřinášel nová paradigmatata, naopak byl zjevně vyvrcholením předešlých modernizačních snah francouzské intelektuální vojenské elity (Quimby, 1973).

Původně kvantitativně omezená, ale již důsledně centralizovaně a hierarchicky organizovaná tělesa post-vestfálských stálých armád představovala velmi dobře využitelný institucionální základ pro následný vznik větších armád založených na masovosti, která zase byla živena národnostními idejemi. Koktejl jevů, jako byly silnější centralizované státy s většími materiálními zdroji a vzdělanější populací spolu s militárními aspekty jako uniformita a standardizace, poskytly ingredience, ke kterým stačilo přidat katalyzátor vytvářející převratně třaskavější směs. Tím katalyzátorem byla občanská práva (reálně především povinnosti, zejména vojenská služba) a nacionalismus. Teprve jejich využití v militární oblasti přineslo nový rozměr (Hewitson, 2013).

V praxi tak oproti Lindovým tvrzením nebyla revoluční taktika (ta naopak evolučně vycházela z předešlých období), ale specifický způsob sloučení královských profesionálních útvarů s tělesem Národních gard. V zásadě v poměru 1:2(3) se doslova amalgámem (Šťovíček 2017) smíchali vojenští profesionálové a revolučními dobrovolníky a odvedenci. Vzniklá sloučenina po přechodném období překvapivě efektivně umožnila vzít z obou konceptů to lepší – tedy

⁶⁴ RÉGLEMENT CONCENTRANT L'EXERCISE ET LES MAEVRES DE L'INFANTRIE 1791
Dostupné z <https://www.austerlitz.org/download/reglement1791.pdf>.

zejména zkušenosti profesionálních vojáků a motivaci dobrovolníků a rekrutů. Teprve takto vzniklý amalgám lze označit za parametrickou změnu.

1.1.2 Levée en masse – co limitovalo počet vojáků?

Základní změnu parametrů množství sloužících vojáků přinesl jediný zásadní přelom, a tím bylo zavedení všeobecné branné povinnosti. Uložení povinnosti poskytovat státu vojenskou službu lze chápat jako určitou formu zdanění (Keegan 2004), ale z hlediska vztahu občana a státu je to především forma přiznání spolupodílu na odpovědnosti za bezpečnost. Z vojenského hlediska je to pak méně viditelný, ale zásadní přechod od vojenské služby dlouho-sloužících profesionálů ke krátkodobé⁶⁵ službě občanů.

I když samotná idea branné povinnosti nebyla nová, obecně platilo, že absolutistické státy tomuto institutu nevěřily, dokud k jeho zavedení nebyly donuceny nezbytným přizpůsobením se situaci⁶⁶ a především na jeho široké zavedení i přes zvyšující se výběr daní neměly prostředky. Paradigma se měnilo nejdříve spíše nenápadně. Například od americké války za nezávislost sílila tendence prolínání a interakce armád s civilním prostředím a narůstal počet dobrovolnických vojenských formací, zeměbran, domobran a milicí. Zásadní změnu ale přinesla až společenská a politická (technicky nikoliv vojenská⁶⁷) revoluce ve Francii (Scott, 2003). Na vojenské neúspěchy reagovala revoluční Francie mimo jiné výnosem francouzského Národního konventu z 23. září 1793 „Levée en masse”.⁶⁸

Jeho čl. 1 obsahuje fakticky zárodek budoucích „totálních” válek: *„Od tohoto okamžiku až do vyhnání nepřítele z území Republiky, jsou všichni Francouzi subjektem permanentní rekvizice pro službu v armádě. Mladí muži musí bojovat; ženatí muži vyrábět zbraně a přesunovat zásoby; ženy vyrábět stany a oděvy a sloužit v nemocnicích; děti vyrábět cupaninu ze starého*

⁶⁵ Krátkodobou službou se v tomto smyslu myslí výcvik v míru, za války se vojenská služba prodlužovala zpravidla na dobu trvání střetu.

⁶⁶ Rakousko například ve zcela krajní situaci zvažovalo v roce 1805 „insurekci“ neboli masové vyzbrojení obyvatelstva, avšak právě nedůvěra v ozbrojení mas jej přiměla raději akceptovat hrozící porážku, což při představě intenzity násilí v rámci „lidové války“ (typická pro 4GW) nebyla vůbec nelogická úvaha (krátce na to guerilla ve Španělsku předčila intenzitou násilí předpoklady).

⁶⁷ Ve smyslu konceptu Revolution in Military Affairs.

⁶⁸ Jakkoliv se jednalo o evoluční proces spojující debatu k zavedení občanské povinnosti s realitou postupného nedostatku dobrovolníků, ve skutečnosti byl základním důvodem zásadní změny přístupu vojenský imperativ rychlého zvětšení armády.

plátna, staří lidé opravovat veřejná místa, aby povzbudili statečnost válečníků, a modlit se za jednotu Republiky a nenávist vůči králům.“ Samotnou všeobecnou brannou povinnost zavádí v čl. 8: „Povolání je všeobecné. Neženatí muži a bezdětní vdovci mezi 18 a 25 lety jdou na řadu první.“⁶⁹

Ačkoliv v reálném provedení nebyli povoláváni ani zdaleka všichni, přesto je právní zavedení všeobecné branné povinnosti převratný a zásadní počín. Můžeme jej skutečně označit za základní znak 1. generace moderních ozbrojených konfliktů, i když dále ukážu, že se zprvu nejednalo o proporcionálně až tak velký skok. Zásadní bylo vytvoření modelu, který umožnil ve 2. polovině 19. stol. Nejen formální, ale i skutečnou všeobecnost branné povinnosti.

Přinesl tedy výnos francouzského Národního konventu z 23. září 1793 „Levée en masse” skutečně parametrickou změnu? A pokud ne hned, co její nástup zbrzdilo?

Vzhledem k nepřesným záznamům není možné přesně určit, jak velký nárůst stavů ozbrojených sil nastal v důsledku vyhlášení povinné vojenské služby. V každém případě z 364 000⁷⁰ vojáků francouzské armády v roce 1792 (Blanning 1996: 120) došlo během jednoho roku k nárůstu na 750 000–1 100 000 vojáků (Forrest 1989: 32–70), přičemž pravděpodobnější je vzhledem k rozsáhlým neplněním odvodních kvót i rozšířeným dezercím zvětšení armády na nižší číslo, tj. 750–800 000.

I když je jako milník chápán právě výnos Národního konventu z 23. září 1793, ve skutečnosti reálně důslednější povinnost odvodů přinesl až Jourdan-Delbrelův zákon z roku 1798. I v tomto případě ale z 200 000 odvedených nastoupilo jen 50 000 branců, neboť Přes formálně všeobecnou brannou povinnost byla k armádě reálně odváděna jen menší část branců (Lynn, 2021, Kovařík 2020). Státu to převážně nevadilo, protože přetrvávaly ekonomické limity.⁷¹

Důležitější bylo nalezení vyváženého poměru mezi přáním mít co největší armádu a schopností státu ji financovat⁷². Chybějící ekonomický produkt a tedy výnos z daní pak zpětně ovlivňoval schopnost státu nést náklady spojené s vydržováním armády. Překonání masívních ztrát z

⁶⁹ Dostupné z https://en.wikipedia.org/wiki/Levée_en_masse.

⁷⁰ Při vzniku 1. republiky šlo o 200 000 vojáků francouzské armády a 164 000 mužů Národní gardy.

⁷¹ Neplnění branné povinnosti sankcionoval stát s kolísající intenzitou a mnohdy přehlížel dokonce i masívní případy zběhnutí. O důslednosti se v předmětném případě mluvit nedá.

⁷² Při zásadním zvýšení odvodů, jako např. v roce 1813, pak navíc odvedení branci začali signifikantně chybět při zemědělské a průmyslové výrobě.

napoleonských válek Francii ulehčovala výstavba jednotek dobrovolnými či vynucenými spojenci. Při invazi do Ruska (1812) tak tvořili občané Francie méně než čtvrtinu Grande Armée (Kovařík 2020). V momentě ztráty spojenců však muselo dojít na skutečně masívní odvody přímo ve Francii.⁷³

Obecně lze tedy říci, že i když byl nárůst stavů armád v důsledku zavedení branné povinnosti do té doby bezprecedentní, nespočívala hlavní změna v navýšení početního stavu francouzské armády. Onu nejvýznamnější změnu představoval důvod, proč do armády rekruti nastoupili (či museli nastoupit), jak chápali a akceptovali své role a postavení ve společnosti na základě čehož se následně zrodil jiný typ bojové morálky.

1.1.3 Občan rovná se voják. Občanská práva a nacionalismus

Ve stálých armádách vzniklých v post-vestfálském období byli rekrutováni vojáci na základních pozicích prakticky jen živými stroji, u nichž byla ceněna pouze disciplína a vrytí mechanického tvrdého drilu do motorické paměti (Lynn, 2021; Woloch, 1986; Kestnbaum, 2000). Petr Wohlmuth v této souvislosti příznačně zdůrazňuje metaforu rakouského generála Montecuccolih: *„Vztah nejvyššího velitele vzhledem k jeho podřízeným se musí podobat vztahu duše ke svému tělu”*, přičemž velmi dobře dodává, že *„řadoví vojáci byli v rámci tohoto konceptu běžně nazíráni jako výkonná a poslušná těla. Sociálně byli svými veliteli pokládáni za podřadné, za „výkaly země“, „špínu“. Která musí být vojenskou disciplínou uhnětena do podoby užitečného jednotlivce. ... Pokud se iniciativy chopili obyčejní řadoví pěšáci a projevíli vojenskou čest a zdatnost, pak to velitelé hodnotili jako něco vysoce chvályhodného, ale v zásadě neočekávaného“* (Wohlmuth 2017:61–63).

Takový přístup v zásadě vycházel z praxe i společenských podmínek. Tedy odpovídal:

- 1) mechanickému pojetí lineární taktiky,
- 2) základní bojové zkušenosti plynoucí z vyšší ochoty vojáků vydržet intenzivní násilí na dotek s ostatními vojáky

⁷³ Celkem bylo v době císařství mezi lety 1805–1815 odvedeno 2 175 335 mužů, přičemž jen v roce 1813 šlo o 1 195 000 rekrutů, což už lze považovat za na tehdejší dobu mimořádně vysoké číslo. Během napoleonských válek (tedy na vrcholu početní síly francouzských vojsk) sloužilo ve francouzské armádě kolem 7 % celé mužské populace – jakýmkoliv způsobem povoláných vojáků (Kovařík 2020).

3) a především obecnému nastavení společnosti s mimořádně nízkou sociální mobilitou.

Motivy vojáka ke službě v armádě sice za „kabinetních válek“ formálně záležely na jeho vůli do vojska vstoupit, nicméně v realitě byl vstup někdy vynucen fyzicky, častěji pak tlakem sociálním⁷⁴ nebo ekonomickým. Pokud již hrála roli nějaká dobrovolná motivace, byla to zpravidla touha po dobrodružství, ale málokdy emoce pramenící z vědomí státní a tím méně národnostní příslušnosti.

V tomto smyslu byl důraz na národní uvědomění ve spojení se zrušením výsad šlechty a zavedení konceptu občanství dokonalým impulsem pro změnu iniciační motivace ke vstupu do armády. A jakkoliv se iniciační motivace liší od udržovací a bojové motivace, přinesla změna společenských podmínek i změnu v udržovací a bojové motivaci, kde už do značné míry odpadají prvotní emocionální důvody typické pro iniciační fázi.

Zrušení šlechtických výsad⁷⁵ vytvořilo prostředí, v němž se mohli služebního postupu v armádě dočkat i neurození. Následná masivní emigrace velké části důstojnického sboru královské armády pak učinila povyšování schopných poddůstojníků a vojáků přímo nezbytností⁷⁶. V rámci revolučních změn tak oproti předešlé nízké sociální mobilitě došlo k zásadnímu zvýšení prostupnosti ve společenském žebříčku i pro neprivilegované vrstvy. Sociální mobilita tak byla ale v armádě ještě vyšší a rychlejší než v civilním prostředí. V prostředí založeném na profesní hrdosti, bojovém přátelství a cíleně zesilovaném „esprit de corps“⁷⁷ bylo legitimní očekávání společenského postupu naplněno vrchovatě.

Potřeba rychlého přizpůsobení se růstu francouzských armád i nezbytná náhrada ztrát si navíc vynutila zkrácení výcviku, zjednodušení předpisů, menší úroveň drilovosti a obecně jisté uvolnění, včetně podpory iniciativy v nižších hodnostech. S Knigtonem lze proto říci: *“Nejdůležitější inovace těchto válek vzešla nikoliv ze zúčastněných národů, ale z mužů, kteří v nich bojovali. Datum 23. září 1793, které si dnes pamatuje málokdo, bylo jedním z nejdůležitějších v historii. Toho dne francouzský Národní konvent čelící výrazně silnějším*

⁷⁴ Systém rekrutování byl v různé míře výsledkem spolupráce s místní správou, která logicky upřednostňovala (stejně jako kdykoliv předtím) odvod osob v komunitě nepříliš přínosných či důležitých.

⁷⁵ Dekrety francouzského Ústavodárného shromáždění ze 4. a 11. srpna 1789

⁷⁶ Výhody povyšování na základě schopností pak plně uchopila napoleonská armáda, ve které bylo rčení o maršálské holi v torně pěšáka v případě mnoha budoucích generálů realitou.

⁷⁷ I v tomto směru dosáhl dokonalosti Napoleon, který s motivací založenou na příslušnosti k druhu sil a především konkrétním útvarům pracoval doslova geniálním způsobem.

nepráteleům na hranicích odhlasoval zavedení „levée en masse“, první masové branné povinnosti v dějinách. Od toho okamžiku budou války evropských národů bojovány nikoliv prostřednictvím profesionálních vojáků, ale celou populací povinně sloužících rekrutů. Masové odvody, které zažily generace obětované v zákopech první světové války, začaly jediným hlasováním v září 1793. Ostatní národy později následovaly francouzský příklad, aby dokázaly čelit počtům francouzských vojáků. S čím dál více státy s čím dál větším počtem mužů ve zbrani se evropské válečnictví posunulo na další stupeň devastace. (Knighton 2018)

Uvedená citace je poměrně ilustrativním shrnutím, i když ani to není úplně přesné, protože během koncertu velmocí po Vídeňském kongresu se armády zase přechodně zmenšily.⁷⁸ Nacionalismus a společenské změny přinesly zcela novou úroveň mobilizace populace i do značné míry nový motiv vstupování do armády.⁷⁹ Ostatní evropské státy, přinucené navyšovat počty armád, nahrazovat ztráty a ve válce i povyšovat na základě talentu, se prostě musely přizpůsobit.

Má výše uvedené dopady i dnes? Jistěže ano a nejen ve srovnání s nárůstem nacionalismu. Pochopení toho, co se stalo na poli vojenství na konci 19. století, spočívá v pochopení modernity jako fenoménu mající svá úskalí i nyní. *„Modernita je tvárný pojem, který zahrnuje vše, co definuje náš svět za uplynulých sto let – pokud si coby klíčový moment dějin stanovíme vznik národních a často i demokratických států po první světové válce. Nicméně počátky modernity sahají někde do 16. století a největší očekávání na ni byla kladena od století devatenáctého. Modernita zahrnuje vědecké poznání a technologický rozvoj, racionalitu a sekularizaci, liberalismus a individualismus, socialismus a kapitalismus, vzdělanost a víru v pokrok a další charakteristické rysy evropské civilizace.“* (Biler 2019). Známé heslo francouzské revoluce ovšem bylo do 1. světové války naplněno jen v případě volnosti a rovnosti. Bratrství se nejen nestalo principem mezilidských či mezinárodních vztahů, ale naopak vypjatý nacionalismus vedl k přesnému opaku založenému na důsledném dělení „my“ a „oni“ – dobře známému jako funkční individuální (Hutečka 2008) i společenský (Haluzík 2018) mechanismus motivace vstupu do války.

⁷⁸ Skutečně všeobecná branná povinnost je pak ve formě odvodu naprosté většiny mužské populace výsledkem popsaného procesu až od poslední třetiny 19. století.

⁷⁹ I když při samotném výcviku a zejména nasazení iniciační motivace slábnou, umožnila změna společenských poměrů využít individuálních aspirací schopných vojáků při služebním postupu.

1.2 Technologický kontext

Technologie využitelné k militárním účelům a zejména jejich výroba jsou vždy determinovány ekonomikou daného období. Ekonomickým prostředím zrození a vývoje 1GW byla 1. průmyslová revoluce⁸⁰. Jejími základními atributy z vojenského náhledu byly (Kennedy 1996):

- pokračující centralizace výroby a unifikace výrobků,
- těžba a využití uhlí,
- zásadní nárůst výroby železa,
- průmyslově využitelný zdokonalený parní stroj,
- strojové tkaní bavlny.

Stejně jako se centralizoval stát, centralizovala se převážně z ekonomických důvodů i výroba. Centralizované manufaktury umožňovaly vyšší dělbu práce, která zároveň mohla být z velké části vykonávána nekvalifikovanými dělníky. Stejně jako ve 14.–17. století ve vojenství nahradila sílu zvířat a lidí chemická energie uvolňovaná při hoření střelného prachu, poskytl 1. průmyslové revoluci v 18.–19. století „palivo“ externí zdroj – uhlí. Jakmile se přidala levná přeprava surovin a zboží po železnici, začala průmyslová revoluce generovat parametricky vyšší ekonomický nadprodukt.

Samotné militárně využívané technologie byly ovšem od 18. století do poloviny 19. století principiálně stále založeny na ústím hlavně nabíjených palných zbraních s hladkým vývrtem, hipomobilitě a rychlosti přesunů limitovaných tempem chůze většiny armády. Překvapivě se tak odraz nastupující průmyslové revoluce ve vojenství během 1. generace moderního válečnictví ještě neprojevil v zásadních inovacích technologií, ale ve schopnosti zvětšit – tedy uživit a zásobovat větší – armády.

⁸⁰ Koncept průmyslových revolucí můžeme také rozdělit na základě užívaných technologií:

- vodní energie využívaná převážně k pohonu vodního kola
- parní energie
- spalování uhlí a výroba elektrické energie
- získávání energie z ropy a plynu
- digitální transformace
- obnovitelná energie, elektromobilita, „smart cities“

Pakliže byla prvním cílem snahy velitele na moderním bojišti palebná převaha⁸¹, je tento cíl v představách vojenských profesionálů dodnes spojován s palbou pěchotních zbraní. Ve skutečnosti se již od poloviny 18. století začala zásadně zvyšovat relevance dělostřelectva a v závěru 1GW již začalo dělostřelectvo dominovat jako nástroj, který bude způsobovat většinu ztrát. Přesto je dodnes psychologicky přisuzována disproportionálně velká pozornost palbě pěchotních zbraní. Fakticky správné to ovšem bylo naposledy právě na začátku 1GW, přičemž i v této oblasti panují mýty či nepochopení.

S výjimkami vedení palby na minimální vzdálenost byl efekt pěchotní palby v boji diametrálně odlišný od testů přesnosti palby rozvinutých linií při výcviku. I samotný výcvik se totiž převážně zaměřoval na drill při pochodu a změnách směru, zatímco výcvik ve střelbě byl takřka minimální, což s notoricky nepřesnými zbraněmi s hladkou hlavní vedlo k uspokojivé přesnosti (zásahu linie nepřátelského útvaru) pouze na vzdálenost mezi 30–120 metry. To navíc platí jen pro zkušeného střelce při výcviku na střelnici.⁸² Běžný střelecký výcvik ovšem na konci 18. století kolísal od vystřelení maximálně desítek nábojů ročně u britské pěchoty až po zcela nedostatečných 10 a méně výstřelů u rakouské a ruské armády. To stačilo v prvním případě nanejvýš k získání základních střeleckých návyků a k zjištění síly zpětného rázu zbraně ve druhém (Steele, 1994).

Důstojníci evropských armád nebyli ve věku rozumu výjimkou z pravidla, podle něhož se teoretici i praktici napříč obory snažili hledat zákonitosti, formulovat principy a teorie a ověřovat je v praxi, včetně provádění testů⁸³ (Prouza, 2015; Dundas, 1788, Colin, 1907). Jejich metodika by sice z dnešního hlediska těžko obstála, přesto dávají poměrně přesnou představu o dosažitelné (nikoliv v bitvě dosahované) přesnosti palby.

⁸¹ Viz část Militární aspekty a vnitřní vojenská kultura západních armád v úvodu této práce.

⁸² Ověřeno autorem při experimentu s nejtypičtější křesadlovou puškou vz. 1777 na střelnici Oleško u Terezína na vzorku celkem 10 střelců: profesionálních vojáků, reanectorů a nezkušených civilistů. Jak se zbraní dobře sžítí příslušníci reanectmentu, tak vycvičení střelci z moderních zbraní (po krátkém zaškolení manipulace s předovkou) prakticky ihned dosahovali signifikantně lepší přesnosti než civilisté bez předešlé výraznější zkušenosti, kteří byli tím pádem v zásadě srovnatelní s rekruty 18. století. Platí tedy, že i s relativně nepřesnými zbraněmi dosahují zkušení střelci výrazně lepších výsledků.

⁸³ V některých případech ovšem byla i zvolená metodika a statistické zpracování v základních ohledech srovnatelné s dnešními postupy. Např. testy životnosti francouzských křesadlových pušek zahájené před Velkou francouzskou revolucí a obnovené i po ní (což je mimochodem dobrý příklad kontinuity ve vojenství). Viz <https://www.austerlitz.org/cz/o-francouzskych-pechotnich-puskach-prachu-a-olovu/>.

Tradované populární rčení, dle kterého byla třeba na zabití jednoho vojáka váha olověných střel odpovídající jeho váze (tedy 2–3 tisíce projektilů), je spíše ilustrativní.⁸⁴ Přesný odhad počtu nábojů potřebných k zasažení jednoho vojáka na bojišti je mimořádně složitý, protože statistické údaje jsou vzácné. Jedinou spolehlivější cestu, jak zpětně odhadnout spotřebu střeliva, představují účetní záznamy o množství střeliva dovezeného na bojiště a vydaného konkrétnímu útvaru. I v takovém případě pak záleží na tom, zda příslušný útvar byl na vítězné straně, kdy se dalo spočítat, kolik munice zůstalo, protože na poražené straně po jejím ústupu byla zpravidla ztracena i významná část nespotřebovaného materiálu. Testy prováděné v míru vykazovaly relativně velmi uspokojivou přesnost (Nafziger 1996):

Tabulka č. 5: Testy efektivity palných zbraní

200 výstřelů	na 160 yardů (146 m)	na 320 yardů (293 m)
Pruská ⁸⁵ puška vz. 1782	64 (32 %)	42 (21 %)
Pruská puška vz. 1809	113 (57 %)	42 (21 %)
Britská puška (Brown Bess?)	116 (58 %)	55 (28 %)
Francouzská puška vz. 1777	99 (50 %)	55 (28 %)

Zmíněný francouzský předpis z 1. srpna 1791 v části „Škola pelotonu“ v kapitole „Výcvik střelby na terč“ uvádí na tehdejší dobu detailní příkazy k organizaci systematického výcviku⁸⁶ (Samek, 2019)⁸⁷, avšak ve skutečnosti byl výcvik ve střelbě stále spíše nahodilý. Jak dále týž

⁸⁴ Z žádné přesnější studie nevyplyvá, že by vycházelo z jakéhokoliv statistického výpočtu. Průměr je pro 19. století přemrštěný, i když francouzský generál Gassendi skutečně odhadoval, že na jeden zásah nepřátelského vojáka bylo třeba 3 000 výstřelů.

⁸⁵ Při testech provedených v roce 1755 se dvěma rotami pruských granátníků vybavených předešlým vzorem křesadlové pušky (tedy elitních vojáků) zasáhlo terč vysoký 2,70 m a široký 7,5 metru (sic!) na vzdálenost 300 kroků (225 m) jen 12,5 % vojáků, na vzdálenost 150 kroků (113 metrů) pak 46 % střelců.

⁸⁶ *Význam toho, naučit vojáky přesně střílet, je obecně uznávaný. Aby byl tento zásadní předpoklad naplněn, budou užity následující prostředky:*

Nechá se vyrobit jeden nebo více terčů na batalion, terč bude vysoký pět a půl stopy [178,6 cm] a široký dvacet palců [54,1 cm]; střed bude vyznačen pruhem křiklavé barvy širokým tři palce [8,1 cm] a vedeným horizontálně; horní okraj terče bude vyznačen podobným pruhem.

Vojáci budou cvičeni ve střelbě na tento cíl, nejprve na 50 sáhů [97,4 m], následně na 100 sáhů [194,9 m] a konečně na 150 sáhů [292,3 m].

Na 50, a stejně tak na 100 sáhů, budou vojáci mířit na spodní pruh, na 150 sáhů budou mířit na horní pruh. Necháme je střílet jednoho po druhém, nejprve bez povelů, následně na povel, jakmile se naučí přesně mířit.

⁸⁷ Samek, J., 2020, O francouzských pěchotních puškách, prachu a olovu, <https://www.austerlitz.org/cz/o-francouzskych-pechotnich-puskach-prachu-a-olovu/>

autor (Samek, 2020) vypočítává, u Slavkova (1805) potřebovala ruská a rakouská armáda na usmrcení jednoho nepřátelského vojáka průměrně 1620 výstřelů z pušek, kdežto Napoleonovým vojákům na totéž stačilo 925 výstřelů. Rozdíl zřejmě vyplýval jak z horšího střeleckého výcviku ruských vojáků, tak z vyšší efektivity vítězících Francouzů při palbě na dezorganizované jednotky Spojenců při ústupu. V každém případě byla přesnost palby v boji bez ohledu na vzdálenost zásadně nižší než při výcviku.

Po celou dobu užívání předem nabíjených zbraní (tedy 16.–19. století) bylo na jeden zásah skutečně třeba řádově několik set výstřelů, přičemž na krátkou vzdálenost to byly nižší desítky, na větší vyšší stovky. V bitvě u Vitorie (1813) potřebovala britská armáda k zabití či zranění jednoho francouzského vojáka 459 výstřelů (Henegan 2005). Lze předpokládat, že vzhledem k nadprůměrnému výcviku britských pěšáků to byl ve srovnání s cizími armádami ještě nadprůměrný výsledek. Ten ovšem extrémně záležel na okolnostech střetu, jehož brutalita (např. vedení efektivnější palby na kratší vzdálenost) mohla zásadně zvýšit letalitu palby. Například v bitvě u Inkermanu (1854) stačilo k vyřazení jednoho ruského vojáka jen 50 výstřelů (Wohlmuth 2020: 90), což byl právě důsledek zvýšené brutality střetu vedoucí k střetu na kratší vzdálenost.

Z rozboru dalších dostupných dobových svědectví (Roberts, 2008)⁸⁸ vyplývá, že:

- v konkrétním případě ani jedna z 300 ran vypálených z mušket nezasáhla cíl,
- v bitvě u Albuery (1811) dosáhlo několik salv na 100 metrů asi 5% úspěšnosti,
- během revolučních válek byl velitel francouzského praporu překvapen, že dlouhá výměna palby s rakouským praporem na vzdálenost 100 kroků vyústila v zásah pouze tří nebo čtyř mužů,
- v bitvě u Göhrde (1813) naopak 66 francouzských pěšáků dosáhlo 40% úspěšnosti při palbě na brémské a hannoverské vojáky, ovšem stříleli na vzdálenost 60–80 kroků,
- u Dennewitz (1813) vystřelili Francouzi ve čtvercovém karé praporu na švadronu pruských dragounů z 30 kroků, přičemž zasáhli 41 koní a 28 mužů (většinu zřejmě několikrát),
- u Hougomontu v bitvě u Waterloo (1815) měla potřebovat francouzská pěchota k zásahu jednoho obránce (zpravidla krytého zdí) 224 výstřelů,

⁸⁸ Velmi přehledně je shrnuje web Napolun.com – Infantry Tactics & Combat : Napoleonic Wars : Musket Fire : Bayonet (napolun.com).

- během šesti hodin intenzivní palby z opakovacích zbraní v bitvě u Rosebodu (1876) tisíc amerických vojáků zasáhlo pouze 100 indiánů, přičemž sami utrpěli srovnatelné ztráty. Na jeden zásah potřebovali 250 výstřelů.

1.2.1 Vnitřní logika kombinace bojové efektivity, logistiky a průmyslové základny

Diametrální rozdíl v efektivitě palby při výcviku a na bojišti má pochopitelně vysvětlení. V reálných podmínkách bojiště zahaleného kouřem, extrémně nepřehledného a především mimořádně stresujícího byla reálná efektivita palby o řád nižší než v mírových podmínkách. Příčina spočívá v diametrálně jiném komplexu okolností vedení palby při výcviku v míru a v reálném nasazení. Základní charakteristikou bojiště (a to jakéhokoliv bojiště) je větší či menší míra chaosu. Novověké bojiště však ovlivňovaly ještě další faktory, které dále snižovaly efektivitu palby⁸⁹:

- typické bojiště doby lineárních formací bylo nasyceno kouřem, takže se vojáci v některých okamžicích doslova pohybovali v mlze (Clausewitzův termín „mlha války“, přesně vystihující chaos bojiště, není náhodná metafora);
- jak dělostřelecká, tak pěchotní munice měla v zájmu rychlého nabíjení oproti ráži hlavně signifikantně menší průměr, přičemž bojem vystresovaní vojáci mnohdy rezignovali na alespoň částečné utěsnění střely;
- během střetu narůstalo množství selhaných výstřelů, černý prach zanášel zátravky⁹⁰ a po několika desítkách ran i samotnou hlaveň. Přestože existovaly relativně účinné výstrojní součástky, s nimiž šlo udržet prach či předem balené „náboje“ v suchu, při delší expozici výstroje vlhku prach stejně navlhal. Pak hořel pomaleji, nebo vůbec;
- zřejmě nejdůležitějším důvodem relativně malé přesnosti pěchotní palby byl fakt, že se mnohdy střílelo na příliš velkou vzdálenost. V souboji strachu a nezbytnosti ničit nepřítel obě strany zpravidla dospěly k tomu, že palbu zahajovaly na hranici

⁸⁹ Vojáci také neměli vždy k dispozici kvalitnější jemný prach k nasypání na pánvičku a používali běžný hrubý černý prach, který dále zvyšoval nespolehlivost.

⁹⁰ Malý otvor sloužící k prošlehnutí plamene z pánvičky vně zbraně do komory uvnitř hlavně.

efektivního dostřelu, tedy i přes 300 metrů. Jako průměrnou vzdálenost, na kterou byla zahajována výměna palby, lze označit 100–200 kroků⁹¹ (Burns 2018);

- velmi důležitým aspektem byla rychlost palby, kterou na rozdíl od přesnosti mohl nižší důstojník vydáváním příkazů ovlivnit. Důraz na kadenci byl v mnoha případech kontraproduktivní a velmi pravděpodobně vedl k nižší efektivitě na dlouhou vzdálenost. Na krátkou vzdálenost naopak byla kadence rozhodující.
- zcela opomíjený, nicméně důležitý aspekt představovala logistika, zejména zásobování municí. Pěšáci řadové pěchoty nesli zásobu kolem 40–60 ks, lehká pěchota operující v rojnicích maximálně 90 (Burns 2018).⁹² Při dlouhodobé schopnosti udržet kadenci 2–3 výstřely za minutu tak nebyl problém spotřebovat nesenou zásobu munice za méně než hodinu boje.⁹³
- Velitelé tak museli permanentně zohledňovat aktuální zásobu nesené munice a vzdálenost muničních vozů. Nezbytnost šetřit s municí vedla u pěchoty i dělostřelectva k opačnému trendu než psychologická potřeba být v ohrožení aktivní a tedy.. střílet. Velící důstojníci tedy mnohdy zdržovali zahájení palby s ohledem na zásoby munice i předpokládaný efekt její spotřeby – čím větší vzdálenost, tím menší efektivita.

⁹¹ 300 metrů a více v případě individuálně zahajované palby rozptýlené lehké pěchoty v rojnicích (lépe vycvičení střelci při vedení palby na velké sevřené útvary nepřítele)

⁹² Při rozptýlené taktice a předsunutí před řadovou pěchotu bylo obtížnější ji během boje dozásobit.

⁹³ U řadové pěchoty následovalo doplnění z muničních vozů, pokud ovšem byly poblíž. U lehké pěchoty následovalo stažení a tedy správně tzv. překračování se střídajícím oddílem, což je dokonce i dnes v identické situaci (byť s jinými zbraněmi) neoblíbený manévr.

Obr.č.1: Palba z mušket (a tím více z děl) rychle zahalila bojiště dýmem ne nepodobným husté mlze, který ztěžoval vojákům orientaci a samozřejmě činil obtížnějším též míření. Snímek prvního výstřelu v rekonstrukci kanadských reenactorů. Každá další salva masívně zvýšila objem kouře. Zdroj: Wikimedia Commons⁹⁴

Je pochopitelné, že determinující faktor efektivity palby představovala vzdálenost, na kterou byla vedena. Ta vždy byla limitována dostupnou technologií, ovšem na taktické úrovni kolísala v závislosti na zkušenosti, výcviku a morálce. Zejména psychická schopnost vydržet extrémní stres měla na přesnost palby zásadní význam.

Statisticky narůstající spotřeba střel potřebná k vyřazení jednoho vojáka od desítek či stovek během napoleonských válek až k tisícům po zavedení výrazně přesnějších drážkovaných pušek o padesát let později se jeví jako paradoxní. Ve skutečnosti je to naopak vynikající příklad logického následku změny militární mechaniky a dynamiky.⁹⁵ Přesnější zbraně zkrátka zvýšily rozestup mezi vlastními útvary a nepřítelem, který je dán primárně ochotou akceptovat ztráty v kombinaci se schopností je způsobovat nepříteli, a je tak funkcí:

- morálky, disciplíny, zkušenosti a individuální i kolektivní schopnosti přijímat určitý (v čase variabilní) stupeň ztrát
- dostupného množství munice, což je faktor často mimořádně laicky nedoceňovaný, ale reálně absolutně limitující – od schopnosti jednotlivce nést omezenou váhu munice až

⁹⁴ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Redcoats_Fire_A_Musket_Volley.jpg

⁹⁵ Militární mechanika a dynamika představují určitou konstelaci sociálních, technologických, geografických a dalších faktorů zahrnutých v pojmu *vojenství* a s tvořící ... s kulturou války nerozlučnou dvojicí v tom smyslu, že je není možné vůbec rozlišovat, nebo analyzovat jednu bez druhé. (Wohlmuth 2017: 111).

po schopnost průmyslu dlouhodobě armádu zásobovat (s délkou konfliktu pochopitelně zásadní parametr)

- technické schopnosti vlastní palbou způsobovat nepříteli ztráty⁹⁶, která je zase jen součinem vycvičeností a užívané technologie.

Následkem je rostoucí spotřeba munice při zavádění přesnějších palných zbraní zásobovaných výkonnějším průmyslem. Spotřeba munice totiž neroste **navzdory** rostoucí přesnosti palby, ale **kvůli** ní.⁹⁷ Zvýšená přesnost prostě vede ke zvětšení vzdáleností vedení boje a tedy větší spotřebě, přičemž paralelně se zvyšovala průmyslová schopnost vyrábět více munice. I když tato teze zřejmě není formulována v literatuře, jedná se o běžnou vojenskou znalost implicitně obsaženou už v plánovacím procesu na základní taktické úrovni. Větší rozestupy mezi jednotkami vznikly v důsledku inovace (drážky v hlavni), jejichž zavedení se časově kryje z rapidním zvýšením průmyslové výroby. Taktická situace se změnila zavedením drážkovaných hlavní, zůstal ovšem pocit ohrožení vyžadující mimo jiné aktivní činnost (palbu) a především schopnost vyslat na větší vzdálenost větší kvantum munice dopravované po lepších cestách a nově i železnicích.

1.3 Vojenský kontext

Pokusy vysvětlit úspěchy revolučních a později napoleonských armád (Quimby, 1973), stejně jako každý jiný pokus vysvětlit složitý jev jednoduchým způsobem, tendují k obdobnému zjednodušení, jakého se dopustil i Lind.

I když se z hlediska celkového sdělení jedná na první pohled o detail, ve skutečnosti je zkratka založená na spojení vysoké morálky revolučních vojáků ideální pro taktiku útočných kolon zkreslujícím přístupem. Zásadní výhrada tedy nespočívá v tom, že „*taktika kolon francouzských revolučních armád*“ je mýtem. Tím zásadním problémem Lindova popisu 1. generace

⁹⁶ Ta mohla být rozdílná například po většinu krymské války, ve které 90 % ruských pěšáků disponujících jen nepřesnou perkusní puškou s hladkou hlavní umožňující efektivní palbu do 150 m čelilo francouzským a britským vojákům kompletně vyzbrojeným puškami s drážkovanými hlavními nabízejícími násobně větší dostřel (Wohlmuth 2020). I v takovém případě si militární mechanika (aplikována sice rozdílně, ale na základě stejných principů) hledá rovnovážný stav.

⁹⁷ V konfliktech 2GW a 3GW se spotřeba pěchotní munice na jednoho zasaženého vojáka pohybuje v desítkách tisíc, v současnosti i stovek tisíc (přičemž na symetrickém válčišti v mezistátních konfliktech od konce 19. století navíc většinu vojáků zabíjejí střepiny dělostřeleckých granátů).

válečnictví je fakt, že ignoruje evoluční charakter vývoje taktiky 18. století a pracuje s častým mýtem revolučnosti použité „revoluční“ taktiky, přičemž zároveň nedostatečně reflektuje celkový kontext spočívající ve společenských změnách.

Obr. 2: Rekonstrukce pohybu francouzské kolony v bitvě u Slavkova 1805 důsledně vychází z dobových předpisů. V případě francouzských vojáků by teoreticky mohla dokazovat revolučnost oproti liniové taktice. Ale nedokazuje. Zdroj: KrystynaJanuszZeppelinStudio

Obr. Č. 3: Rekonstrukce rakouské kolony v téže bitvě u Slavkova 1805 opět důsledně vycházející z dobových předpisů. Zjevně se jedná o prakticky stejnou formaci, v případě rakouské armády skutečně neplnící z revolučního nadšení občanů republiky.

Zdroj: KrystynaJanuszZeppelinStudio

Obr. č. 4 rekonstrukce rozvinutí do linie – rozvinutí (stejně u francouzské, rakouské či jakékoliv jiné armády) probíhalo standardně cca 1 km tak, aby případný zásah neprocházel hlubokým útvarem kolony (1000 m byl průměrný efektivní dostřel nepřátelského dělostřelectva). Zdroj: KrystynaJanuszZeppelinStudio

Válečnictví se vyvíjí permanentně, přičemž kopíruje a někdy i předurčuje vývoj společnosti. Tzv. revoluce ve vojenství⁹⁸ sice nastávají také, ale je to spíše přerušení evoluce než pravidlo (Roggers, 2009). Revoluční totiž zpravidla jsou zásadní technologické inovace (Black, 2006), přičemž jejich následné praktické zavádění už je spíš evoluční. Sice tedy můžeme mluvit o revoluci ve vojenství, která nastala zavedením palných zbraní, avšak revolucí byla jen základní inovace, tj. nahrazení síly svalů (lidských či zvířecích) uvolněním chemické energie střelného prachu k vymetení sférické střely v hladké hlavni.

Samotná přeměna prakticky soukromých žoldnéřských armád na stálé státní armády byla provázena jen dílčími technickými inovacemi. Těmi byly zejména způsob iniciace střelného prachu v hlavni (křesadlový zámek) a zavedení bodáku, přičemž obojí postupně navyšovalo

⁹⁸ Revolutions in Military Affaires – RMA

palebnou sílu⁹⁹ armád až do stupně, kdy se palba stala základním nástrojem. Žádná z těchto inovací nebyla srovnatelná se zavedením střelných zbraní a nebyla tedy ani příčinou okamžitých změn. Vznik stálých státních armád byl zpravidla evolučním procesem.

Revoluční změnou nebyla v žádném případě použitá taktika, a dokonce ani technologie.¹⁰⁰ V okamžiku, kdy zámky palných zbraní dospěly přes doutnák a kolečkový zámek k zámku křesadlovému, zvýšila se spolehlivost a především rychlost palby natolik, že se vyvinuly právě formace umožňující to nejefektivnější využití palných zbraní – tedy stále tenčí (a při téměř počtu vojáků i delší) linie.

Vývoj založený na ztenčování linií byl už čistě evoluční, s nezbytnými zpožděními způsobenými jak tradicionalismem vojáků, tak zcela logickým zdržením při zavádění nových technologií a doktrín jejich použití.

Pro pochopení mechaniky liniové taktiky lze celkem dobře využít i moderní taktické principy. V boji velitel musí (v zásadě na jakémkoliv místě v řetězci velení) splnit následující požadavky:

- 1) udržet efektivní řízení a velení,
- 2) maximalizovat působení na nepřítele palebnou silou a využít jej,
- 3) pracovat s psychologickými faktory, udržet morálku a disciplínu,
- 4) minimalizovat vlastní ztráty.

V liniové taktice první tři základní požadavky převážily nad tím posledním a velitelé v zájmu schopnosti aktivně působit na nepřítele akceptovali vyšší ztráty. Sevřené útvary umožňovaly efektivněji využívat palebnou sílu pušek nabíjených ústím hlavně a byly v zásadě jediným způsobem, jak na chaotickém bojišti udržet disciplínu a především předávání rozkazů. Navíc poskytovaly sice iluzorní, nicméně psychologicky efektivní podporu jednotlivým vojákům schopným sdílet riziko v těsné blízkosti spolubojovníků.

⁹⁹ Díky zavedení bodáku již nebylo třeba, aby část vojáků nesla píky a všichni pěšáci tak mohli být vybavení palnou zbraní, čímž palebná síla stejně velkého útvaru vzrostla. Ve spojení s dílčím zvýšením rychlosti palby díky křesadlovému zámku již navýšená palebná síla stačila na obranu proti jezdeckvu, aniž by byli třeba pikenýři.

¹⁰⁰ Základní konstrukce zbraní se v 18. století nijak zásadně nezměnila, měnil se způsob produkce z výroby fakticky unikátních kusů jednotlivých zbraní k částečné a následně úplné unifikaci a dokonce i zaměnitelnosti dílů.

Mechanika postupné evoluce vývoje taktiky byla neúprosným, ale víceméně přesným odrazem technologických inovací.

Obr. č. 5: Historické zobrazení linie. V takto geometricky přesné linii se pěší (a tím méně jezdecké) útvary dokázaly pohybovat jen mimo přímý dotyk nepřítelem a v jednoduchém terénu. Zároveň samozřejmě představovaly sevřené útvary ideální cíl nepřátelské palby, což byla ovšem zpravidla (nežřídká bez ohledu na ztráty) přijatelná cena ze schopnost velet a udržet disciplínu. Zde prusští granátníci v bitvě u Hohenfriedeburgu (1745) na obraze Carla Röchlinga (1913). Zdroj: Wikimedia Commons¹⁰¹

Laici ani profesionálové zpravidla nechtějí přijmout ze současného pohledu nepochopitelnou tendenci armád 17.–19. století rozvíjet tisíce mužů v liniích střelců a přiblížit se na relativně malou vzdálenost ke stejně jednajícímu nepříteli, se kterým pak se zničujícími účinky probíhá výměna palby. Dnešní důstojníci ale staví na svých vlastních zkušenostech z úplně jiné generace válčení (respektive přípravy na ně) a nedokážou akceptovat až neuvěřitelnou disciplínu vojáků z období liniové taktiky. Rozkaz k napochodování sevřených řad vojáků do palebného pole nepřítele by zcela jistě byl na kterékoliv ze současných vojenských akademií spolehlivým způsobem, jak nezískat zkoušku z pěchotní taktiky. Takový závěr však vyplývá ze **současného způsobu vedení bojové činnosti v diametrálně odlišných podmínkách.**

Tentýž přístup ale na základě **tehdejších** vojenských požadavků bojiště 1GW nebyl hloupý, nýbrž naopak zcela logický. Základem válečnictví je vždy útočná činnost. Obrana je sekundárním způsobem vedení bojové činnosti, která sice je někdy nezbytná k získání času či

¹⁰¹ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hohenfriedeberg_-_Attack_of_Prussian_Infantry_-_1745.jpg

k vyčerpání sil nepřítele, ale sama o sobě nemůže vést k vítězství (až na výjimky, kdy se protivník zcela vyčerpá útočením). Pokud si základní cíle armády na bojišti shrneme do bodů uvedených v úvodu,¹⁰² zjistíme, že zpravidla jde o aktivní a tedy útočné přístupy. Útok a obrana nejsou dvě strany téže mince, základní vojenskou činností je a musí být útok, čili aktivní působení na nepřítele.

Z takového úhlu pohledu je pochopitelné, že jakmile vojenští velitelé – donuceni realitou – přišli na to, že palba je nadřazena prostému útoku chladnou zbraní, začali volit formace, které maximalizovaly právě palbu a nikoliv kinetickou energii hlubokých formací. Mimo maximalizace palebné síly museli také zohlednit schopnost takové formace řídit a velet jim. Stejně jako schopnost vojáků v nich vydržet extrémní psychické vypětí a ještě aktivně vést bojovou činnost.

1.3.1 Udržení efektivního řízení a velení

Aspekt efektivního velení je často nedoceňován, ovšem bez velení by nebyly možné poměrně velmi složité manévry velkých těles v ne vždy ideálním terénu (Strachan 1983). Zkušenost s koordinací velkého počtu lidí v terénu má téměř výhradně jen vojenský velitel.¹⁰³ Tím pádem je pro většinu lidí bez takové zkušenosti obtížné přijmout představu, že použití jiných než sevřených útvarů jako hlavního nástroje prakticky nemělo alternativu (dokud si nové technologie takovou změnu přímo nevynutily a zároveň neposkytly nástroje, jak velet i ve změněné situaci).

Přes obvyklá umělecká či filmová ztvárnění geometricky téměř perfektních útvarů byla situace na bojišti ve skutečnosti neustálým srovnáváním permanentně se rozpadajících linií. Zejména v těžším terénu to fakticky byl neodvratný následek, který se ještě zhoršoval v okamžiku kontaktu s nepřítelem. Ve skutečnosti by přihlízející zpravidla neviděl vyrovnané útvary, ale spíše více či méně se vlnící linie.

¹⁰² Tj. do získání palebné převahy, vlastního efektivního manévru a jejich společného sladění, volbu terénu a především získání převahy a udržení vlastní iniciativy.

¹⁰³ V současnosti čelí obdobným problémům velitel policejních jednotek při zvládání davu, které zpravidla postupují v sevřených formacích s omezenou možností předávat verbální rozkazy. Vzhledem k tomu, že se v takových situacích až na výjimky prakticky nepoužívají střelné zbraně, je ovšem použitá taktika srovnatelná spíše s předmoderními vojenskými formacemi, a to ještě s velkou nadsázkou.

Obr. č. 6: Bitva u Maxenu, 1759 (obraz Franze Paula Findenigga z roku 1760).
Zdroj: Wikimedia Commons¹⁰⁴

Většina autorů obrazů z bojiště se na reálném místě ztvárněného střetu nikdy neocitla dokonce ani po bitvě. Mnohdy proto neměli představu o povaze terénu, tím méně pak o samotné podobě bitvy, kterou pochopitelně zobrazovali na základě pozorování mírových přehlídek v rovném terénu. Jednu z výjimek představuje zobrazení bitvy u Maxenu, kde autor překvapivě přesně znázornil vlnící se linie přesunujících se útvarů.

¹⁰⁴ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:HGM_Findenigg_Gefecht_bei_Maxen.jpg

Obr.č.7: Zvětšením výřezu scény útvarů pěchoty při palebné výměně s nepřítelem je zřejmé rozvlnění sestavy v levé části a situace blízka chaosu v pravé části.

Obr.č.8: rozpad linie je zřejmý na výjimečně realistickém ztvárnění závěrečné fáze ruského protiútoku na redutu u Ševardina (1812). Udržet útočící jednotku ve vyrovnané formaci je při takovém manévru mimořádně obtížné, v terénu zpravidla nemožné. Obraz Ivana Vasiljeviče Jevstignějeva (1956). Zdroj: en.topwar.ru¹⁰⁵

¹⁰⁵ https://topwar.ru/uploads/posts/2010-09/1283913548_brdn064.jpg

Snaha o dosažení maximální palebné síly a nemožnost efektivně velet rozptýleným vojákům tak skutečně vyžadovaly soustředění vojáků do co nejmenšího prostoru. Fakt, že druhou stranou téže mince bylo vystavení se stejně koncentrované palbě nepřítele, byl nepříjemným, ale neodvratitelným a tedy akceptovaným následkem. V různých formách sice vedle řadových útvarů skutečně bojujících v **řadách** existovaly jednotky rozptýleně bojujících vojáků, zpravidla se však jednalo o sekundární taktiku. Ta fungovala na základě specifických vlastností jejich příslušníků daných buď kulturními odlišnostmi (typicky Chorvati v rakouské armádě), nebo individuálními přednostmi (např. jednotky alespoň částečně složené původně z myslivců). Ve všech případech se ale jednalo o početně omezené lehké jednotky hrající doplňující roli. Jakkoliv ji zpravidla plnily efektivně, v důsledku omezené palebné síly nemohly mít trvale rozhodující roli.¹⁰⁶ Vzhledem k nezbytně náročnějšímu výcviku vyžadujícímu samostatnější a iniciativnější rekruty byl takových specialistů včetně jinak uvažujících důstojníků nedostatek. Přes tendenci nalézt jinou taktiku než sevřené útvary, přesněji využít přesnějších střelby lehké pěchoty k zachování efektivity palby i při volnějších formacích neměly armády dostatek tak kvalitních vojáků. Volné formace jako standard vznikly tudíž až v důsledku reakce na masové zavedení drážkovaných zbraní po vynálezu střel Minié.

1.3.2 Maximalizace působení palebnou silou a jeho využití

Mechanika raně novověkého válčení

Základní příčinou skokového vývoje ve válečnictví je zpravidla změna technologie. Přizpůsobení taktiky nové technologii ovšem zpravidla zdržuje přirozený konzervatismus důstojníků, kteří napříč řetězcem velení preferují dosavadní „vyzkoušené“ přístupy. Zejména v době míru nejsou vystaveni tlaku reality a nemusejí tedy akceptovat změny příliš rychle.¹⁰⁷ Dalším faktorem je diametrální rozdíl mezi mírovým životem (tvořícím ve skutečnosti drtivou většinu času stráveného v aktivní službě) a účastí v konfliktu. Mírový život armád přelomu 17. a 18. století byl příznačný spíše vzácným výcvikem velkých formací a naopak plněním

¹⁰⁶ Ke změně došlo až v důsledku technologických změn, které zformovaly následující 2. generaci válečnictví, kdy základní principy taktiky volné sestavy musela převzít celá pěchota.

¹⁰⁷ Například zavedení křesadlového zámku ve francouzské armádě koncem 17. století natolik zvýšilo palebnou sílu pěchoty, že inovátoři oprávněně tlačili na zásadní změnu formací a tedy i taktiky. Většina důstojníků ovšem po inovacích nijak netoužila a francouzská armáda do válek o španělské dědictví vstoupila s hlubokými formacemi zdaleka nevyužívajícími vyšší palebnou sílu přinesenou již rozšířenými křesadlovými puškami. Dokladem, že jde o běžnou praxi, je převažující nechuť k zavádění tanků mezi světovými válkami popsaná (viz 3. kapitola) či aktuální nechuť většiny vojenských profesionálů akceptovat tzv. hybridní nástroje a obecně kybernetickou doménu.

reprezentativních a policejních úkolů v malých útvech (Houlding, 1981).¹⁰⁸ Skutečně revoluční rychlost převodu inovací techniky do praxe tak nastupuje teprve v okamžiku, kdy je vlastní militární úsilí vystaveno působení nepřítele. Vysvětleme si tedy některé technické aspekty týkající se hlavního válečného nástroje novověku – palebné síly.

Výhody střelných zbraní nad chladnými zbraněmi užívanými zblízka definitivně převážily již za třicetileté války, přičemž klesl význam jezdeckta a začala dominovat pěchota používající čím dál větší palebnou sílu. Velitelé hledali cestu, jak vyřešit problém, že palba salvou všech střelců najednou je během následného dlouhého nabíjení nechává bezbranné. Vyvinuli taktiku umožňující pěchotě střílet v **řadách** nepřerušovaně, čímž dobře organizovaný a disciplinovaný blok pěchoty dokázal vzdorovat útoku jízdy. Během třicetileté války tudíž výhody vyšší palebné síly převážily a původní poměr třetiny střelců vůči dvěma třetinám pikenýrů s dlouhými kopími k obraně proti útoku zblízka se postupně převrátil ve prospěch střelců z palných zbraní (Wagner 2005).

Postupným zvyšováním počtu střelců z mušket na úkor pikenýrů následně na přelomu 17. a 18. století došlo po zavedení bodáků k vymizení pík úplně. Proti původně hlubokým útvarům pěšáků, jako byly slavné španělské tercie, se postupně prosazovaly subtilnější formace ve tvaru čím dál tenčích linií formovaných dle pokrokovější, ale na výcvik náročnější nizozemské školy. Ty umožňují palbu výrazně většímu počtu střelců z mušket, avšak zároveň vyžadují dokonalou vzájemnou podporu jednotlivých útvarů i druhů sil. Takové souhry bylo možné dosáhnout pouze neustálým drilováním nejen jednotlivců, ale zejména celých útvarů.¹⁰⁹ Takový výcvik je ovšem nezbytný i na stupni vyšších jednotek, trvá poměrně dlouho a je tedy drahý. Oproti představě nevojáků není jeho náročnost v dokonalém drilu jednotlivce, ale právě v souhře na úrovni vyšších jednotek. Neustálá soutěž o získání výhody nad protivníkem vedla k dalšímu hledání cest, jak ještě zvýšit palebnou sílu, čehož bylo možné dosáhnout jedině inovací techniky. Nahrazení doutnákových zámků křesadlovými¹¹⁰ a dřevěných nabíjáků železnými sice přineslo mírné zvýšení kadence, avšak převratnou změnou nebylo. Inovace proto bylo třeba hledat v organizačním řešení, konkrétně v ještě tenčích (a tedy širších) formacích, které umožní

¹⁰⁸ V takovém prostředí (stejně jako dnes) navíc kariéře rychleji uspěje jiný typ důstojníků než ve válce, čímž je konzervatismus dále zesílen.

¹⁰⁹ Z textu autora v katalogu Národního muzea k výstavě 1620. Road to the Mountain, 2020

¹¹⁰ Vynález křesadlového zámku (výrazně levnějšího než kolečkový zámek) vedl k signifikantnímu navýšení spolehlivosti palby pěchoty, avšak ve skutečnosti přinejmenším stejně významně ke zvýšení kadence palby přispěly změny v taktice a organizačním řešení formací.

střílet co největšímu počtu vojáků. Na přelomu 17. a 18. století tak všechny evropské armády přirozeně dospěly k dlouhým liniím tvořeným několika málo řadami vojáků (Duffy, 2005, Quimby, 1973).

K efektu zužování linií bitevních formací stálých armád současně přispěla centralizace evropských států a s tím související rostoucí ekonomický výkon. Ekonomika zase těžila mimo jiné z armádních zakázek a především z budování dopravní infrastruktury projektované s ohledem na vojenské potřeby. Sílicí ekonomická základna evropských států neumožnila jen financovat udržování stálých armád, ale také čím dál větší produkci výrobně drahých děl. Ta si armády 17. století původně nemohly dovolit pořizovat ve velkých počtech. Například polní armády na začátku třicetileté války disponovaly zpravidla pouze několika kusy a jejich počet jen pomalu narůstal zejména se zaváděním lehčích typů během konfliktu (Klučina 2000: 114–137). Navíc i samotné použití děl vyžadovalo obrovské náklady na munici, mnohdy ještě neúnosně zvýšené její přepravou na velké vzdálenosti. Navíc původně nízká mobilita příliš těžkých a málopočetných děl ani plné využití polního dělostřelectva na bojišti neumožnila. Na rozdíl od obléhacích děl zmíněných v úvodu tak nebyla polní artillerie rozhodujícím faktorem na bojišti až do 18. století.

V 18. století už ale měla každá polní armáda desítky a na přelomu 18. a 19. století stovky polních děl. Dílčí technologické inovace spočívající zejména v odlehčení a unifikaci ráží i lafet současně zvýšily relevanci dělostřelectva natolik, že se stalo nejen oním „Bohem války“ ale zároveň zásadně přispělo k zužování linií pěchoty. Prakticky až do 19. století byla děla v zásadě jen zvětšenou verzí pušek a hlavní munic tvořil plný železný projektil ve tvaru koule¹¹¹, který mohl způsobit velké ztráty jen při zásahu velkého množství vojáků stojících **za sebou** – tedy zpravidla v koloně.¹¹² Velké množství děl, která mohla nejen reagovat na pohyb pěchoty, ale dokonce i sama ve velkých počtech vlastním manévrem „útočit“, prostě znamenalo, že jim pěchota už nesměla poskytovat příliš hluboký cíl. Minimální hloubka útvarů tvořených liniemi tak byla logickým východiskem, jak efekt čím dále účinnější dělostřelecké palby snížit.¹¹³

¹¹¹ Do vynálezu moderních výbušnin nebyly totiž granáty plněné černým prachem nijak účinné, protože se trhaly na malý počet příliš velkých střepin.

¹¹² Na rozdíl od schematické představy také palba zpravidla neprobíhá čelně, ale úmyslně nebo vynuceně více či méně šikmo. Ani v takovém případě však linie není zdaleka tak zranitelná dělostřelectvem jako hluboké útvary.

¹¹³ Doporučení dobových předpisů pro nasazení linie říkají, že prakticky libovolně velké těleso se musí přibližovat k nepříteli v kolonách, dle okolností volných, nebo sevřených. Uspořádání kolon vedle sebe se odvíjelo od zjištění obecných informací a znalostí, které v tu chvíli byly o protivníkově pozici k dispozici, přičemž se průběžně se upravoval směr a rychlost. Obecně vzato, pokud měl velitel jakéhokoliv většího vojenského tělesa jednat ofenzivně, musel formovat linii 1200 až 1500 kroků od postavení nepřítel, v závislosti

V momentě, kdy se palba ze střelných zbraní stala hlavním nástrojem vedení bojové činnosti, byla nejvyšším imperativem velitele co nejvyšší koncentrace palebné síly. Musel ale zároveň udržet jednotku v tak pevně sevřené formaci, aby zároveň podřízeným jednotkám mohl velet a vojáci byli schopni příkazy plnit. Ani důraz na palebnou sílu (který postupně zapříčinil vznik liniové taktiky) zpravidla nevedl k zabítí tolika nepřátelských vojáků, jak by se dalo předpokládat z relativně krátké vzdálenosti vedení palby.¹¹⁴ Výraz „relativní“ je v předmětném smyslu zásadní. Na vzdálenost i způsob vedení palby totiž mělo a dodnes má vliv nejen vlastní uvážení, ale i činnost nepřítele, který pochopitelně dělá to samé, jen ve svůj prospěch.¹¹⁵

1.3.3 Psychologické faktory, udržení morálky a disciplíny (studnice¹¹⁶ bojeschopnosti)

V boji není síla, morálka ani odhodlání konstantní veličina. Jedná se o rezervoár, který je neustále vyčerpáván a doplňován. Kdo dokáže udržet armádu bojeschopnější, začíná v bitvě se zásadní výhodou (Holmes, 2011, Lynn, 2021).¹¹⁷ Zásadním a neopomenutelným rozměrem je např. koncept „kultury války“ v českém prostředí rozpracovaném v přímé souvislosti s militární mechanikou především Petre Wohlmuthe. Ten kulturu války člení na následující proměnné: distinkce my/oni, vojenskou čest, vojenskou zdatnost a performativní kvalitu násilí. (Wohlmuthe, 2017: 111). Na symetrickém bojišti je přímý střet vždy následkem buď:

- záměrného, tedy oběma stranami chtěného souboje dvou stran, které sice nemusejí nezbytně mít stejně motivované, disciplinované, vycvičené, vybavené a připravené

na terénních podmínkách. Předpis zdůrazňuje, že je nezbytné předejít manévru palbou (enfiláda), tedy postřelování vlastní kolony po délce. Předmětnou překonávala pěchota v linii 18 minut, přičemž v koloně by tutéž vzdálenost překonala rychleji, ale rozvinutí pod palbou by přineslo větší ztráty. (Prouza, 2015; British Army Regulation, 1795:456-7)

¹¹⁴ Na obou stranách je pak mimořádně důležitá psychologická resilience vojáků a z ní plynoucí ochota či neochota akceptovat ztráty. Ta se navíc liší u individuálního vojáka (zásah palbou má pro něj fatální následky) a u velitelů, kteří zvažují ztráty jako faktor omezující jejich následující bojovou efektivitu. V momentě, kdy se schopnost a ochota individuálních vojáků spojí do kolektivního chování, je vznik paniky či „tříštění skla“ zpravidla nezvratným procesem.

¹¹⁵ Právě nevyhnutelně do jisté míry náhodný element takového střetu tvoří nejdůležitější část Clausewitzovy frikce na bojišti – viz úvod této práce.

¹¹⁶ Koncept studnice bojeschopnosti jsem pro účely zjištění příčin kolapsu stavovských vojsk 1620 rozšířil z teorie britského vojenského lékaře Charlese Winsona (1882-1977), který během 1. světové války přirovnal výdrž vojáka v intenzivním nasazení k vyčerpávání studnice odvahy. Doplněním morální odolnosti individuálních jedinců vůči stresu o stejný koncept v oblasti celých jednotek v kontextu jejich a dynamiky opotřebení, vycvičenosti a zásobování vznikl koncept studnice bojeschopnosti umožňující deskripci kolísající schopnosti bojovat.

¹¹⁷ Z textu autora v katalogu Národního muzea k výstavě 1620. Road to the Mountain, 2020

armády, ale celkový součet uvedených faktorů dává oběma stranám dojem, že mají šanci na vítězství¹¹⁸;

nebo

- akceptovaného, i když třeba ne preferovaného souboje dvou přibližně stejně vyčerpaných a někdy i demotivovaných stran. Zpravidla v takové situaci o vítězství rozhodne to, u které strany se vyčerpání soustředí do návalu zuřivé vůle k poslednímu úderu a u které se únava změnila v zoufalství a rezignaci¹¹⁹;

nebo

- náhody, která je způsobena nezamýšleným překvapením jedné nebo obou stran.

„Jak se vzdálenost zmenšuje, začnou se z masy vojáků ozývat výkřiky ‚Vive l’Empereur‘, ‚En avant‘, ‚A la baionette‘. Někteří muži zavěsí svoje čáka na hlavně mušket. Pochod pomalu přechází v běh. Řady se začínají promíchávat. Vzájemné povzbuzování se už stává zmatkem. Někteří vystřelí ze svých zbraní, aniž by zastavili nebo zamířili. A celá ta červená linie před námi je tichá a nehybná, třebaže jsme se už dostali na 300 metrů, vypadá naprosto netknutá přibližující se bouří. Ten kontrast je ohromující...

Čím dál víc každý z nás začíná přemýšlet, kdy začne nepřítel střílet a že může začít už třeba teď. Naše vášeň začíná ochabovat. Ten jejich zjevně ničím nerušený klid nás neuvěřitelně znervózňuje. Potom nadejde ta nejbolestnější očekávaná chvíle. Anglické muškety se skloní, jak jimi vojáci na nás zamíří. Nedefinovatelný dojem na místě zarazí mnoho našich mužů, kteří zastaví a spustí chaotickou palbu. Potom přijde salva nepřítele provedená se vši precizností a smrtícím účinkem a zasáhne nás jako hrom.

Zdecimování uděláme čelem vzad a ohromení šokem se znovu snažíme nabrat rovnováhu, když je náhle ticho přerušeno jásáním nepřítele. Pak přijde druhá salva, a možná třetí, a po ní na nás vyrazí a my ve zmatku ustupujeme.“ (Quimby, 1973: 125)¹²⁰

Známa statistika ručních zbraní posbíraných na bojišti u Gettysburgu (1863) dokonale ukazuje, jak zásadní vliv má stres na schopnost vést bojovou činnost. Z 27 574 nalezených pušek bylo přes 24 000 ještě nabitých. Nabíjení trvá dvacetinásobně déle než střelba a především většinu času stráví vojáci čekáním na příležitost vystřelit, nikoliv nabíjením nebo střelbou. Z hlediska psychiky je zajímavější fakt, že polovina nabitých pušek byla nabita

¹¹⁸ Velmi často platilo u tzv. „kabinetních“ válek 18. století, typicky Kolín 1757 (Bělina, 1997)

¹¹⁹ Typicky Bílá hora 1620 a obecně často bitvy třicetileté války

¹²⁰ Překlad Petr Prouza: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/77680>

vícekrát a čtvrtina dokonce 3–10 projektily¹²¹ (Hutečka, 2008). Vysvětlení je zřejmé: ve stresu z bitvy vojáci sice nabíjeli stále další střely do hlavně, avšak velká část z nich někdy nenasazovala zápalky na piston svých předovek.¹²² Nejenže jim nepřišlo zvláštní, že při zmáčknutí spouště necítí zpětný ráz, ale dokonce při nabíjení stále dalších nábojů do hlavně nepozorovali, že nabíják zůstává při zasouvání každé další střely stále výše nad hlavní. To, čím armády předcházejí nežádoucím následkům stresu a čím zajišťují včasnou a v reálné bojové situaci žádoucí reakci zvládající strach, je dril.

Dril a disciplína ve skutečnosti nedělají z mužů bezduché stroje. Přes sebetvrdší výcvik stejně v bojové situaci sehrají hlavní roli emoce. Výcvik ale vojákům dává schopnost použít psychologické nástroje, jež jim umožní vydržet extrémní vypětí. (Möbius 2019). Bavíme-li se o drilu jako základním nástroji vytváření zautomatizovaných úkonů jednotlivci a zejména celými jednotkami, je nezbytné vždy rozlišit, v jakém období a za jakým účelem byl využíván.¹²³ Jeho využití je ale zpravidla logickým následkem hledání nejefektivnější metody. Nejen v případě klasické liniové taktiky 17. a 18. století má dril vést ke dvěma hlavním efektům:

- k vytvoření co nejdokonalejšího spojení lidského elementu s využívanou technologií
- a k převedení základních reakcí z volního rozhodování do svalové paměti. Tímto způsobem je totiž významně snížen vliv základní lidské emoce v boji: strachu.

1.3.4 Minimalizace ztrát

Kdykoliv velitelé mohli, užívali pochopitelně v maximální míře jakéhokoliv krytu, terénních nerovností, zastavěného prostoru a polního opevnění včetně kopání zákopů (které rozhodně nejsou vynálezem 20. století a naopak byly zejména při pevnostním válčení zcela

¹²¹ Během občanské války tvořily ještě většinu používaných ručních zbraní předovky s drážkovanou hlavní, které díky drážkám měly větší dostřel i přesnost, ale stále byly nabíjeny ústím hlavně.

¹²² Proces nabíjení perkusních drážkovaných zbraní spočívá v nasypání prachu do hlavně, utěsnění papírovým obalem a zasunutí projektilu typu Minié, který je v hlavní utěsněn až výstřelem. Před výstřelem ještě ale musí voják odstranit z pistonu na konci hlavně starou zápalku a nahradit ji novou, což je ve srovnání s nabíjením hlavně titěrný úkon, na který nezkušený voják zapomene snadněji než na nabíjení.

¹²³ Dušan Uhlíř vidí příčinu poklesu kvality vojáků ve zvyšujícím se odebrání pravomoci velitelům absolutistickým centralizovaným státem, čímž měl klesat „jejich zájem o kvalitní rekruty, a tak tito najímali často vandráky, zločince a pobudy. To všechno se projevilo na kvalitě armády.“ Přinejmenším částečně to sice je pravda, nicméně i v předešlých obdobích bylo zcela běžné, že mužstvo bylo tvořeno až překvapivou směsicí příslušníků nejnižší třídy, ale např. též řemeslníků (Uhlíř, 2018).

běžným způsobem krytí před nepřátelskou palbou). Na rozdíl od vojáků není možno zákopy přemístit (byť se ve skutečnosti pomalu „přibližovaly“ k nepřátelskému opevnění například při klasickém vaubanovském dobývání pevností), proto bylo jejich využití limitováno připraveností armád bojovat na místě, která až do druhé poloviny 19. století byla limitována obrovskou nákladností zásobování nepohybující se armády.

Obr. č. 9: Reenactment bitvy u Lovosic (1756) – ilustrativní znázornění minimální vzdálenosti, na kterou byla vedena palba. Zdroj: KrystynaJanuszZeppelinStudio

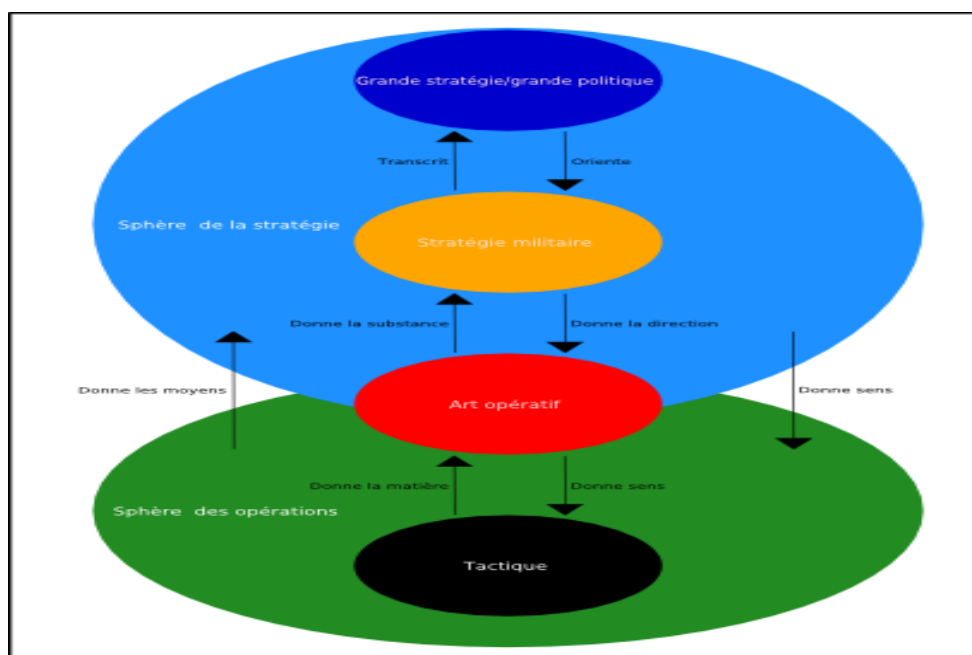
Mimořádně velké ztráty hrozící v bitvách byly důvodem, proč je např. pro tzv. kabinetní války daleko typičtější vzájemné vymanévrování se a dobývání pevností, než rozhodující bitvy.

Když už ovšem k rozhodující bitvě došlo, byla koncentrace vojáků do sevřených útvarů imperativem, který nebylo možno nerespektovat. Velitelé byli postaveni před dilema, zda snížit vystavení vojáků v sevřených řadách nepřátelské palbě, či využít maximální palebné síly uskutečnitelné právě v sevřené linii. Jak už bylo uvedeno, primární úlohou na bojišti je vedení aktivní činnosti vůči nepříteli, v předmětném případě vedení palby (Keegan, 2006).

Volba mezi ochranou a vedením palby měla tedy zpravidla jasný výsledek: akceptace ztrát ve prospěch maximalizace palebné síly, přičemž drill řešil jak mechanické zefektivnění palby, tak psychické následky vystavení stresu.

1.3.5 „Malá a velká taktika“ a operační umění

Předpokladem pro vysvětlení údajné existence operačního umění, ale i podobností jednotlivých generací je pochopení základní terminologie v oblasti taktiky a strategie. V rámci udržení dobového vnímání využiji vysvětlení generála Jeana Colina¹²⁴: *taktikou, někdy nazývanou jako malá taktika, je myšlena taktika bitevního pole, taktika střetu s nepřítelem, přímé nasazení zbraní, manévr základních taktických jednotek v řádu hodin a jednotek kilometrů. Je jedním z nástrojů zmíněné velké taktiky, jež bývá nazývána také operačním uměním, a zabývá se, stručně řečeno, cíli a prostředky jejich dosažení v rámci dějiště válečných operací – jde mj. o manévr vyšších taktických formací v řádu dnů a desítek kilometrů, čímž jsou vytvářeny vhodné (anebo nevhodné) podmínky pro taktická řešení o úroveň níže. A je spolu s logistikou jedním z mnoha nástrojů strategie, jež se snaží dosahovat obecných cílů v nejširším měřítku. I strategii lze rozdělit na čistě vojenskou či válečnou, a na obecnou, jež zahrnuje i prostředky diplomatické, politické, civilního hospodářství, atd.*

Obr. č. 10: Vztah taktiky, operačního umění a strategie.

Zdroj: <http://www.laplumelesabre.com/2009/05/12/de-la-grande-strategie-a-la-tactique-l-articulation-des-niveaux-de-l-art-de-la-guerre/>

¹²⁴ Překlad Jakub Samek, Dostupné např.: <http://archive.org/details/Iducationmilit00coliuoft>) vydané poprvé v roce 1901 v Paříži in: Samek Jakub, <https://www.securitymagazin.cz/historie/napoleonovo-vojenske-vzdelani-1404060059.html>

Jakkoliv Lind hovoří údajně neexistujícím, jedná se spíše o neexistenci tehdy (v době 1GW) konkrétnímu pojmu, než předmětné militární velitelské kapacity. Dobově bylo užíváno dělení na malou a velkou taktiku, přičemž „velká“ taktika zahrnovala ve skutečnosti i operační umění. Skutečně inovativní v oblasti operačního umění bylo vytváření a odděleně se přesunujících a v případě potřeby i bojujících sborech. I když i předtím samozřejmě byly armády děleny do menších celků, ovšem jednalo se o přechodné dělení ad hoc. Tou skutečnou inovací bylo zavedení permanentních sborů Napoleonem jako standardního přístupu ve formě vytvoření nového stálého organizačního stupně.

Napoleon ovšem i tuto inovaci zaváděl přímo v praxi, nikoliv formulováním vědeckého teoretického konceptu. „...omezení pozornosti na francouzskou taktiku ve skutečnosti bylo na překážku pochopení skutečné podstaty francouzských inovací. Úplně přehlížena byla schopnost hlavních elementů jejich armády jednat nezávisle podél několika operačních os, efektivnější kooperace mezi francouzskou pěchotou, kavalerií a dělostřelectvem a především schopnost koncentrovat převahu v kritickém bodě.“ (Nosworthy 1997: 152).

Napoleon i jeho generálové ponechávali překvapivě mnoho prostoru velitelům na taktické úrovni a právě v tom lze nalézt zárodek konceptu „mission command“, který je zpravidla přisuzován německému prostředí.

Malá taktika - kámen, nůžky, papír (pěchota, dělostřelectvo, jezdeckvo)

Na rozdíl od běžné představy jednoduchých čelních střetů přehledných linií pěchoty je základem k pochopení mechaniky bitvy důsledné chápání komplementarity užívání hlavních druhů vojsk, kterými byly v době 1. generace válečnictví pěchota, dělostřelectvo a jezdeckvo. Jejich nasazení v kombinacích zohledňujících slabiny i přednosti v konkrétních podmínkách bylo ve skutečnosti nejdůležitějším a mnohdy rozhodujícím faktorem.

Obr. č. 11: pruský **gradový** pluk se v bitvě u Kolína (1757) proti jezdeckvu brání palbou v linii. (obraz Richarda Knotela. Zdroj: Wikimedia Commons)¹²⁵

Excelentní popularizátor Bernard Cornwell pro pochopení komplexity způsobů nasazení jednotlivých druhů sil používá (Cornwell 2018) zcela výmluvný příměr se známou hrou kámen, nůžky, papír. Stejně jako v případě zmíněné hry ani uvedené druhy sil nejsou samy o sobě silnější vůči ostatním.

Pěchota jako „královna bojiště“ obsazuje terén, přičemž už v době 1GW působila především palebnou silou. K tomu se ale musela rozvinout do linie, která byla extrémně zranitelná útokem jezdeckva. Proti takovému útoku byla méně zranitelná kolona a téměř nezranitelné čtvercové karé, jenže právě tyto hluboké útvary tvořené ještě natěsnanějšími formacemi vojáků zase byly extrémně zranitelné palbou dělostřelectva. Jezdeckvo má velmi malou (někdy žádnou) palebnou sílu, nicméně disponuje vysokou rychlostí při přesunu i při útoku. Velitel pěchoty tedy neustále reagoval na situaci, přičemž načasování a schopnost měnit formaci byla ve hře zcela zásadní. Dnes ve střetu „peer to peer“ dělá v zásadě to stejné, i když samozřejmě s diametrálně jinými zbraněmi a taktikou.

¹²⁵https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Prussian_Foot_Guards_at_the_Battle_of_Kolin_by_Richard_Kn%C3%B6tel.jpg

Obr. č. 12: Britská pěchota ve formaci čtvercového karé u Waterloo (1815) čelí útoku francouzských kyrysníků. Z obrazu Felixe Philippoteauxe (1880) je dobře zřetelná sevřenost této formace, která jí propůjčovala odolnost vůči zteči kavalerie, avšak navyšovala zranitelnost ze strany dělostřelectva. Zdroj: Wikimedia Commons¹²⁶

Úspěšné zvládnutí kombinace a načasování vyžadovalo na operační úrovni důstojníky s dobrým teoretickým základem – tedy vzděláním a praxí založenou na zkušenostech a talentu. První předpoklad (vzdělání) poskytovaly vojenské akademie rostoucí jako houby po dešti po celé Evropě spolu s narůstající rolí centralizovaných států (Koldinská, Šedivý 2008), které si na pruském úspěchu velmi rychle uvědomovaly důležitost vzdělání pro státní administrativu a zejména vojenství.

Širší dostupnost vzdělání pro větší část populace umožňovala lépe využít potenciál do té doby nevyužitých talentů skrytých v neprivilegované části populace. Nejdříve nevelká, ale přece jen narůstající sociální mobilita spolu se zvětšováním stálých armád postupně umožňovala umisťovat na důstojnické pozice narůstající počty vzdělaných profesionálů, kteří své funkce zastávali na základě schopností a nikoliv původu.¹²⁷ Během probíhajícího konfliktu pak dochází k akceleraci povyšování osvědčených důstojníků, který v případě francouzské armády dovedl do praxe rčení o maršálské holi v chlebníku každého poddůstojníka.

¹²⁶https://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_u_Waterloo#/media/Soubor:Charge_of_the_French_Cuirassiers_at_Waterloo.jpg

¹²⁷ Tento proces nebyl bez obtíží, dokonale jej ilustruje například brilantní film Řád (rež. Petr Hvižd' 1994)

V moderní verzi je samozřejmě situace komplexnější, protože stále složitější technologie jsou nasazovány v nových dimenzích válčiště.¹²⁸ Principy jejich vzájemného působení jsou ale stále stejné.

1.4 Shrnutí 1GW

Kontext	1. generace moderního válečnictví
kontext společenských podmínek a idejí	• centralizace • fiskálně-militární stát – efektivní státní správa a výběr daní • koncept občan = voják, narůstající význam konskripce jako způsobu zvětšení stálých státních armád na principu masovosti • zrod moderního nacionalismu
technologický kontext	• nástup 1. průmyslové revoluce • dílčí zdokonalování palných zbraní s hladkým vývrtem • rapidní nárůst relevance dělostřelectva • unifikace zbraní, munice a logistiky
vojenský kontext	• dominance palby, liniová taktika • přechod od omezených „kabinetních“ válek k vysoce intenzivním konfliktům a důraz na rozhodující bitvy • formální vzdělání důstojníků

¹²⁸ Mimo pozemní a námořní dimenze se válčiště v další generaci rozšířilo o vzdušnou, během čtvrté o vesmírnou a v páté generaci o kybernetickou. Zůstaneme-li u příkladu hry uvedené v titulku, můžeme toto rozšíření s lehkou nadsázkou přirovnat ke kombinaci kámen, nůžky, papír, tapír, Spock z oblíbeného seriálu Big Bang Theory.

2. generace moderního válečnictví

- palebná síla zrozená průmyslovou revolucí a pat zákopové války¹²⁹

„Druhá generace válečnictví byla odpovědí na pušku s drážkovaným vývrtem, zadem nabíjené zbraně, ostnatý drát, kulomet a nepřímou palbu.¹³⁰ Jednotlivé taktiky byly založeny na kombinaci palby a pohybu a zůstaly v podstatě lineární. Obrana se stále pokoušela zabránit všem penetracím linie a v útoku se do stran rozptýlená linie měnila na údery malých skupin vojáků. Zřejmě hlavní principiální změnou od taktiky první generace byla silná závislost na nepřímé palbě (pozn. dělostřelectva); taktika druhé generace shrnuje maxima z francouzského prostředí, "dělostřelectvo dobývá, pěchota obsazuje." Masivní palebná síla nahradila masivní lidskou sílu. Taktika druhé generace zůstávala základem americké doktríny až do osmdesátých let a je dodneška¹³¹ na bojišti praktikována většinou amerických jednotek.

Zatímco ideje hrály roli ve vývoji taktiky druhé generace (zejména myšlenky bočního rozptýlení), hlavním hnacím motorem změn byla technologie. Technologie se projevila jak kvalitativně v těžkém dělostřelectvu a bombardovacích letadlech, i kvantitativně ve schopnostech industrializovaných ekonomik vybojovat materiální bitvu (Materialschlacht).

Druhá generace zaznamenala formální uznání a přijetí operačního umění, zpočátku pruskou armádou. A znovu změnu řídily jak ideje, tak technologie. Ideje pocházely převážně z pruských studií kampaní Napoleona. Technologické faktory zahrnovaly zjištění von Moltkeho, že moderní palebná síla vybízí k využití obkličovacích bitev, a touhu vytěžit kapacity železnic a telegrafu.“ (Lind et. All: 1989)

¹²⁹ Kapitola vznikla rozšířením textu Vojenské aspekty „dlouhého příměří“ 1918–1939 - Z bláta zákopů k bleskové válce v knize *Od bouře k bouři: Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918–1939)* (nakladatelství Academia, 2022)

¹³⁰ Nepřímou palbou se rozumí použití dělostřelectva mimo přímý dohled, přičemž je balistická křivka využívána tak, aby granáty dopadaly na cíl shora. Tento technický aspekt je extrémně důležitý při palbě na nepřítele, který se zakopal, protože zákopy lze přímou palbou poškodit jen velmi obtížně.

¹³¹ Tedy k roku 1989

Lindův (vzhledem k rozsahu logicky samozřejmě zase zjednodušující) popis obsahuje generalizující, ale v zásadě výmluvné shrnutí hlavních znaků, které dodnes představují základ představ o válce. Z hlediska militární mechaniky je samozřejmě výčet nejdůležitějších taktických i technologických inovací zcela správný. Problém spočívá v nastavení percepce 2GW omezeně převážně právě na taktické a technologické znaky.

Předmětná imaginace je komplementární s vnímáním výrazu válka u laické veřejnosti a v zásadě takto si dodnes **chtějí** představovat válku i mnozí profesionálové. Příčina spočívá v tom, že je to obraz války v relativně nedávné kolektivní paměti, která je samozřejmě pozměněna imaginací ovlivněnou kulturními vzorci.¹³²

Pro pochopení kontextu a příčin specifických představ o válce v západním civilizačním okruhu je tedy právě porozumění 2GW válečnictví zásadní, a to včetně kontextu s 1GW.

2.1 Percepce chtěného jako příčina zkresleného vnímání vývoje

„Bitva na Marň v roce 1914 měla mnoho společného s prusko-francouzskou válkou a americkou občanskou válkou; válka v roce 1918 měla úplně jinou podobu, byla to válka materiální, masových odvodů obyvatelstva, tanků, letadel, betonu a zdokonalené taktiky a hodně se podobala válce v roce 1939, což si ne každý dovede představit“ (Sheffield 2009: 227).

Vzniku 2GW válečnictví předcházela vývoj, který je zejména v délce jednotlivých střetů **vnímán** jako diametrálně odlišný od typického konfliktu 2GW (tedy 1. světové války), ale zároveň předznamenal základní znaky, které byly předpokladem války totální (a zpravidla tedy dlouhé).

Představa ideálního vítězství reprezentovaná rozhodujícími bitvami svedenými Napoleonem¹³³ se skutečně překlápěla i do reality a přednost mělo (a do dneška má) rychlé vítězství v krátkém tažení. Naopak nepreferovaným způsobem vedení ozbrojeného konfliktu byla dlouhodobá mobilizace národních zdrojů (Kennedy 1996: 185). Přesto je většina válek 1GW vnímána jako

¹³² Ty zpravidla šablonovitě pozměňuje masová kultura, v současné době především kinematografie.

¹³³ Taková percepce je ve skutečnosti v rozporu s evidentním faktem, že napoleonské a předtím revoluční války reálně byly čtvrtstoletí trvajícím a často mimořádně intenzivním konfliktem.

spíše krátká. Ve srovnání s relativně velmi dlouhými konflikty let 1701–1815¹³⁴ byla většina střetů mezi velmocemi v období 1815–1914 „regionálními či fakticky jen sezónními taženími. Nepřekvapí, že vizí budoucích velmocenských bojů, kterou vytvořili vojevůdcové a stratégové, bylo rychlé vítězství *à la Prussienne* v roce 1870, jinými slovy mít železniční jízdní řády a mobilizační seznamy, plány generálního štábu na rychlou ofenzivu, rychlopalná děla a obří armády krátkodobě sloužících vojáků, aby mohl být s jejich pomocí nepřítel poražen během několika týdnů“ (Kennedy 1996: 239). Rychlá vojenská vítězství, zejména prusko-rakouská válka 1866 a prusko-francouzská válka 1870–1871, byla proto považována za typická a společně s „napoleonskou“ mentalitou rozhodujících bitev utvářela představy profesionálů a následně i doktríny evropských armád.

V rozporu s preferovanou percepcí krátkých střetů dala v téže době nastupující průmyslová síla vzniknout vleklým konfliktům, které si vyžádaly výrazně větší čas i náklady, než jaké všichni účastníci předpokládali. Krymská válka 1853–1856, občanská válka v USA 1861–1865, búrská válka 1899–1902 a rusko-japonská válka 1904–1905 předznamenaly relevanci války založené na vyčerpání zdrojů více než na operačním umění (Wohlmuth, 2020; Nerad, 2004; Murray, 2013, Koda, 2005). Za předobraz války 2GW lze však z uvedených konfliktů považovat především občanskou válku v USA (Harvey, 2012), ale všechny uvedené konflikty¹³⁵ už měly technické atributy nastupující 2GW:

- nasazení unifikovaných moderních zbraní vyráběných v rámci masové produkce rapidně se rozvíjející průmyslové základny,¹³⁶
- zvyšování přepravní kapacity (železnice) a zrychlování komunikace (telegraf),
- stále větší armády postupně směřující k všeobecné krátké vojenské službě.¹³⁷

Základem vítězství se zpravidla stalo vyčerpání zdrojů a zničení vůle pokračovat v boji, přičemž zničení fyzické schopností poraženého státu vést dále boj bylo spíše nástrojem, než primárním cílem. Např. porážky Konfederace v roce 1865 bylo dosaženo zničením ekonomické, psychické

¹³⁴ Válka o španělské dědictví 1701–1714, sedmiletá válka 1756–1763, revoluční a napoleonské války 1789–1815

¹³⁵ I když ve srovnání s např. rusko-jap. technologicky na mnohem nižší úrovni

¹³⁶ Unifikace byla pochopitelně využívána již předtím v rámci 1GW. Avšak teprve přesnější strojírenské postupy a především nastupující masová sériová výroba spolu s moderními obráběcími stroji umožnily skutečně unifikovanou produkci včetně zaměnitelnosti dílů prakticky u veškeré vojenské výzbroje a výstroje.

¹³⁷ Teprve v prostředí zásadního navýšení výkonu průmyslových ekonomik bylo možno plánovaně rekrutovat a především uživit většinu mobilizované mužské populace ve vojenském věku.

i politické schopnosti pokračovat v konfliktu. V tom občanská válka v USA předznamenala (v předstihu o půlstoletí) nastupující 2GW a lze ji proto označit za první moderní konflikt.

Správná predikce délky a intenzity nastupující 2GW byla spíše výjimečná a ta nejpřesnější příznačně nepřišla od vojenského profesionála, ale od úspěšného průmyslníka a bankéře Jana Gotliba Blocha¹³⁸ svou předpověď vydal již roku 1896.¹³⁹ Kombinací statistických údajů o ekonomické výkonosti, efektivitě železničních sítí, síle průmyslu, ale i technických parametrů zbraní¹⁴⁰ téměř jasně předpověděl zákopové systémy, zátarasy z ostnatého drátu nebo masivní převahu obrany založenou na dělostřelectvu a kulometech (Raudzens, 1989). Strohou řeč čísel překlopil do představy milionových armád zaklíněných do sebe v patu zákopové války. Přemýšlel ale i o důsledcích enormního hospodářského vypětí a na základě ekonomických dat poměrně velmi přesně odhadl, že financování roky trvající války bude neúnosné a povede k revolucím (Bloch 1899).

Do několika jazyků¹⁴¹ přeložená Blochova šestidílná analýza byla sice prezentována dokonce i na ženevské konferenci 1899, avšak zůstala vojenskými teoretiky bohužel zcela nedoceněna. Drtivá většina profesionálů přeceňovala důležitost bitev a setrvala v představě o krátkém konfliktu¹⁴² i na konci 19. století, kdy již plánovaná intenzita mobilizace národních zdrojů fakticky vyloučila možnost porazit rovnocenného nepřítele v několika málo (jakkoliv úspěšných) bitvách. Tradicionalistická většina důstojníků a tím méně politická reprezentace až do 1. světové války v naprosté většině neakceptovali či přesněji nechtěli akceptovat, jak zásadní důsledky bude mít krátká všeobecná vojenská služba branců motivovaných nacionalismem v kombinaci s novými technologiemi a obrovským výkonem moderních ekonomik (Gaetano, 2014).

¹³⁸ Přesná předpověď vznikla nikoliv navzdory tomu, že Bloch nebyl profesionálním důstojníkem, ale právě proto, že jím nebyl. Nesvázan tradicionalismem a především přáními profesionálů mohl k problému přistoupit zcela objektivně, jen na základě statistiky, znalosti předpokládané kapacity moderních ekonomik a znalosti nových technologií.

¹³⁹ tedy v době, kdy nemohl vycházet z indicií plynoucích z 2. búrské ani rusko-japonské války.

¹⁴⁰ Byť laik, byl Bloch schopen zohlednit i takové detaily jako dostřel či dokonce počet střepin z jednotlivých typů granátů.

¹⁴¹ Šestidílný Blochův spis vyšel rusky v roce 1896, anglicky a francouzsky v roce 1898 a v roce 1904 dokonce i česky – Válka budoucnosti: Pravděpodobné politické a hospodářské následky války mezi velmocemi nákladem F. Šimáčka v Praze.

¹⁴² Naděje civilistů i představy vojáků vyjádřené v přáních „zpátky doma do švestek (a do Vánoc)“ tak celkem přesně odpovídaly paradigmatu sice neodrážejícímu vývoj moderního válečnictví, ale dokonale lícujícímu s přáními všech. A přání bývají otcem myšlenky.

2.2 Předpoklady pro přechod k mobilizaci zdrojů a krátké všeobecné vojenské službě

Základní předpoklady pro mobilizaci národních zdrojů založené na idejích nacionalismu se vyvíjely po většinu novověku. Náboženská reformace 16. století mimořádně vyhrotila protiklad novodobé koncepce národního státu a tradiční ideje univerzalistické monarchie (Bělina 2005: 127). Francouzské revoluční války 1792–1802 pak ideu národního státu spojily s konceptem široké mobilizace lidského potenciálu. Po napoleonských válkách sice přechodně došlo právě i díky funkčnímu „koncertu velmocí“ k částečnému zmenšení armád, ale od druhé poloviny 19. století se koncept národa ve zbrani¹⁴³ (Koldinská, Šedivý 2008) v Evropě vrátil ještě silněji a postupně zahrnul naprostou většinu mužské populace.

Je příznačné, že postupné rozšiřování branné povinnosti tak přichází prakticky ve stejné době, kdy docházelo k:

- k prudkému rozvoji tištěných novin a především k rozšiřování volebního práva (Townshend 2007);
- rozšíření a zvyšování kompetencí samosprávy (po 1848–1849);
- svázání původně formálně neomezené moci státu základními ústavními pravidly;
- a k postupnému zvyšování účasti širokých vrstev obyvatelstva v politickém životě.

Zpravidla spíše omezené konflikty 19. století tak byly převážně výsledkem relativně úspěšného vyvažování poměru sil nejsilnějších hráčů udržujících militární soupeření daleko od vypětí totální války. Zásadním faktorem byl pak fakt, že průmyslová revoluce sice nabízela stále větší zdroje, ale po většinu 19. století ne v kvantitě potřebné pro totální válku. Kvantitu a tedy do té doby nepředstavitelné zdroje přinesl až konec 19. století (Shimshoni, 1990).

Logickým následkem stále vyššího počtu mužů absolvujících krátkodobou (povinnou) vojenskou službu bylo zásadní zvýšení role veřejného mínění a zpětně vliv na vnímání nejen legitimacy vlády, ale i samotných ozbrojených konfliktů. Původně romantická představa většiny společnosti o válce byla nejdříve narušena čím dál reálnějším popisem střetů předávaným válečnými dopisovateli přímo z bojiště. Zároveň došlo k mimořádnému zesílení interakce civilního a vojenského prostředí. Armády už nebyly tvořeny příslušníky nejnižší sociální třídy

¹⁴³ Právní a militární koncepce založená na spojení institutu občanství s povinností poskytnout svému státu daň ve formě krátké vojenské služby, umožňující vycvičit většinu mužské populace a v případě potřeby ji mobilizovat.

řízenými naopak příslušníky tříd vyšších. Ke (krátkodobé) vojenské službě mohli být a koncem 19. stol. i byli povoláni prakticky všichni bojeschopní muži, kteří se ovšem po skončení válečného střetnutí na rozdíl od profesionálních vojáků vraceli ke svému civilnímu životu a přinášeli do něj i svou zkušenost z bojiště¹⁴⁴ (Bělina, Fučík: 2005). Ke zvyšujícímu se společenskému zájmu tak přistoupilo zděšení z konfrontace se zkušeností přímo z bojiště, byť koncentrovaného stále na relativně malé plochy.¹⁴⁵

Tabulka č. 6: Početní stavy¹⁴⁶ ozbrojených sil v letech 1880–1914 (Kennedy 1996: 254)

	1880	1890	1900	1910	1914
Británie	650 000	679 000	1 065 000	2 174 000	2 714 000
Francie	271 000	319 000	499 000	725 000	900 000
Rusko	200 000	180 000	383 000	401 000	679 000
Prusko/Německo	88 000	190 000	285 000	964 000	1 305 000
Rakousko-Uhersko	60 000	66 000	87 000	210 000	372 000
Italské státy/Itálie	100 000	242 000	245 000	327 000	498 000
Japonsko	15 000	41 000	187 000	496 000	700 000
USA	169 000	240 000	333 000	824 000	98500

Právě v období zrodu 2. generace válečnictví vedla synergie uvedených vlivů mimo jiné i ke zvýšení role veřejného mínění a následně k položení základů moderního mezinárodního práva ozbrojeného konfliktu, založeného do té doby jen na obyčejových (nekodifikovaných) pravidlech vedení boje (Foltýn, 2010: 39; Feix, 2013: 6).

2.3 Technologické aspekty v přechodném období 1853–1905

V druhé generaci (typicky první světová válka) poskytla průmyslová revoluce masivně zvětšeným armádám založeným na branné povinnosti extrémně velkou palebnou sílu.

¹⁴⁴ V českých zemích zejména po prusko-rakouské válce 1866.

¹⁴⁵ Širší zkušenost se zatím nepřímým dopadem militárního násilí ale přicházela už v samotném důsledku zvětšující se velikosti armád a tedy i vedených operací. Už za napoleonských válek, např. v roce 1813, se téměř celé Čechy staly jedním velkým lazaretem (konzultace s Z. Munzar), takže přímá zkušenost s militárním násilím byla stále omezena na aktivní vojáky, avšak nepřímou zkušenost nyní získala podstatně větší část populace.

¹⁴⁶ včetně námořnictva

Vědeckotechnický rozvoj a mimořádné zvýšení produkce v důsledku průmyslové revoluce byly hlavními faktory vedoucími ke vzniku 2. generace moderního válečnictví, charakteristické nepříliš akcentovaným faktem: hlavním pohonem armád přestávala být síla svalů.

Tabulka č. 7: Industrializace (Británie 1900 = 100%) na obyvatele v letech 1750–1938 (Kennedy 1996: 190 a 249)

	1750	1800	1830	1860	1880	1900	1913	1928	1938
Evropa celkem ¹⁴⁷	8	8	11	16	24	35			
Británie	10	16	25	64	87	100	115	122	157
Rakousko	7	7	8	11	15	23	32		
Francie	9	9	12	20	28	39	59	82	73
Německo	8	8	9	15	25	52	85	128	144
Italské státy/Itálie	8	8	8	10	12	17	26	44	61
Rusko	6	6	7	8	10	15	20	20	38
USA	4	9	14	21	38	69	126	182	167
Japonsko	7	7	7	7	9	12	20	30	51
„Třetí svět“	7	6	6	4	3	2			
Čína	8	6	6	4	4	3			
Indie	7	6	6	3	2	1			

Nejdříve způsobilo zavedení parních strojů revoluci v námořnictví přechodem na parní pohon u lodí a v pozemní dopravě rozvojem železnic. Vynález motoru s vnitřním spalováním pak vytvořil podmínky pro postupnou motorizaci pozemních sil. Jakkoliv v obou světových válkách hráli nadále velmi důležitou roli tažní koně, většina přepravní kapacity závisela na železnici a motorových vozidlech. Těsně před první světovou válkou kulminovala těžba uhlí¹⁴⁸ a s masovým šířením automobilů se stále důležitější energetickou komoditou začala stávat ropa.

¹⁴⁷ Ve stejných zemích zároveň probíhala masová urbanizace. (Kennedy 1996: 248)

¹⁴⁸ 1913 – 287 milionů tun, 1970 – 157 milionů tun na výrobu elektřiny, 2016 – 18 milionů tun (14 milionů tun dovoz) (Kennedy 1996)

Stejně jako ekonomiky průmyslové revoluce i válčení začalo být zakládáno na efektivní kombinaci dostupné energie (palebné síly), přepravní kapacity, moderní logistiky a vysoce efektivního průmyslu. V typickém konfliktu druhé generace – 1. světové válce – byly obrovské, po železnici přepravované armády mobilizovaných branců konfrontovány s bezprecedentním zvýšením palebné síly umožněné industrializovaným válečnictvím a průmyslovou silou účastníků.

Doprava vojáků a především materiálu je determinujícím, i když laicky přehlíženým faktorem válčení. Změny a inovace ve způsobu dopravy někdy měnily válčení více než nové zbraně či taktické postupy. Přesně v tomto smyslu byly od druhé poloviny 19. století zcela zásadní železnice (Wolmar, 2012). Nejdříve vlaky umožnily mimořádně rychlé přesuny masových armád a následně i do té doby nepředstavitelný rozsah přepravy obrovského množství zásob a zejména munice. Geometrickou řadou narůstající produkce munice a pochopitelně i dalšího materiálu by totiž nebyla využitelná, pokud by neexistoval efektivní způsob přepravy na válčiště. V případě závislosti na koňské síle by takový objem válečného materiálu prostě nebylo možné dostat na frontu (Kemmerly, 2020).

Nástup masové produkce výrazně výkonnějších zbraní byl zřejmý již v přechodném období 1853–1905, tj. v období od začátku krymské války do konce rusko-japonské války. Všeobecné zavedení výrazně účinnějších, hromadně vyráběných palných zbraní s drážkovanou hlavní násobně zvětšilo přesnost a účinný dostřel pěchotních zbraní i dělostřelectva *a velmi rychle ukázalo, že sevřené útvary na takovém bojišti trpí extrémními ztrátami*. V přímém důsledku začal proces postupného ústupu od kompaktní masy pěších útvarů, což postupně vedlo k efektu „vyprázdnění bojiště“. Ten nastával jen pozvolna, protože velmi konzervativní důstojnický sbor zase jednou lpěl na zavedené představě lineárních, přehledných a (je-li to jen trochu možné) tak šablonovitých stěsnaných formací. Racionálním argumentem byla výrazně horší možnost velet rozptýleným útvarům. Palebná síla moderních zbraní však byla samozřejmě silnějším argumentem a k rozvolnění formací došlo, ať už se s tím důstojnické sbory smířovaly jakkoliv těžko.

Hlavní rozdíl oproti předešlým konfliktům však nespočíval v nových zbraních. Během krátkých válek prusko-rakouské (1866) a prusko-francouzské (1870–1871) bylo dosaženo rychlého „clausewitzánského“ vítězství založeného na vojenském úspěchu v poli. Pruská armáda důsledně využívající všechny atributy moderního vojenského umění (Kolář a Rak 2018):

- působení na těžiště nepřítele;
- centralizované plánování ale decentralizovaný výkon;
- využití manévrového vedení boje (obkličovací taktiky);
- efektivní použití palby z ručních zbraní a dělostřelectva;
- důsledná součinnost často odděleně operujících armád plnících úkoly na rozsáhlém území;
- efektivní využití vojenských inovací (zadím nabíjené drážkované pušky a telegraf);
- vyšší kvalita lépe vzdělaného důstojnického sboru

Díky jednoznačné nadřazenosti pruské armády ještě nedošlo k masívní mobilizaci ekonomických zdrojů a udušení protivníka zapojením mobilizovaného hospodářství – dá se říci, že do jisté míry – většiny společnosti. Přesně k tomu naopak došlo během občanské války v USA 1861–1865 (Hutečka 2008).

2.4 Přejídné období – první moderní válka

Na začátku občanské války v USA můžeme v arzenálech válčících stran najít většinu vojenských inovací, které jsou typické pro 2. generaci válečnictví, tedy masívní použití výbušných dělostřeleckých granátů a drážkované hlavně u dělostřelectva i u pěchotních zbraní, přičemž u pušek se koncem války již začínalo stávat běžným nabíjení zezadu. Zejména Sever byl schopen zásobovat své armády enormním množstvím válečného materiálu, včetně do té doby těžko představitelných objemů munice. Obrovská industriální síla Severu postupně převážila nad nepopíratelným vojenským umem jižanských generálů, takže ani několik Jihem vyhraných bitev za sebou nevedlo ke strategickému úspěchu. Jakkoliv byli absolventi West Pointu prochnuti clausewitzánským přístupem a vyhledáváním rozhodujících střetů, dílčí úspěchy a dokonce ani rozhodujícím způsobem vyhrané bitvy Jihu prostě nevedly k porážce ekonomicky silného nepřítele (v předmětném případě Severu).

Zároveň je tatáž situace dokonalým příkladem nastupující síly médií a veřejného mínění. Jiří Hutečka při jednom z (dle mého soudu světově) nejlepších rozborů občanské války v USA (Hutečka, 2008) velmi dobře analyzuje tlak tisku a následně i veřejného mínění na vládu USA,

aby severanští velitelé vyhledávali bitvy s povstaleckou armádou Jihu. Jakkoliv si velitelé Severu začali být velmi brzy vědomi taktické nadřazenosti a zpravidla vyšší bojové efektivity Jižanů, byli fakticky natlačeni do bitev, které nechtěli. Vzhledem k tomu, že celé generace velitelů byly před válkou důsledně vzdělávány v duchu napoleonských válek a příliš zjednodušeného chápání Clausewitzovy knihy O válce, je logické, že jim tlak na vybojování rozhodných bitev nepřipadal až tak nemístný. Přestože si tedy uvědomovali, že „strategické přepůlení Konfederace podél Mississippi a ekonomického vyčerpání Jihu by vedlo k vítězství i bez brutálních bitev, posedlost veřejnosti bitvami výrazně zvýšila cenu války.“ (Foltýn 2017: 99). Severanští velitelé respektující vyšší operační umění jižanských generálů zcela správně tendovali k postupnému uškrtení Jihu námořní blokádou a k cílení na západní bojiště mající spíše dlouhodobý než okamžitý význam. Pokyny prezidenta Lincolna tlačeného tiskem a vycházejícího vstříc očekávání veřejnosti přesto vedly ke zbytečným bitvám na východním bojišti. Jak již ale bylo zmíněno, vývoj v Evropě byl úplně stejný, i tam se vojáci soustředili na svoji percepci válčení, v jejich očích reprezentovaného bitvami.

Občanská válka v USA byla ovšem vedena na příliš velkém území a především s využitím natolik rozsáhlé mobilizace hospodářství obou stran, že konflikt musel dospět do vyčerpávající fáze. *„Nestačí vymanévrovat nepřítele na několika místech. Na rozdíl od prosté identifikace s jedním státem stvořila relativní důležitost ducha národa patriotismus, který podpořil intervenci USA v Evropě v letech 1917–1918... Pokračující využívání útoků jezdeckta a linií pěchoty představovalo příklad, kterým se mylně řídili velitelé ještě v roce 1914. Ve skutečnosti budoucí vývoj ukázala spíše velká obležení jako například Atlanta.“* (Knighton 2018) Právě při obléhacích operacích, jako v případě uvedené Atlanty a především Petersburgu, vedlo nahromadění palebné síly do relativně malého prostoru zákonitě ke vzniku zákopové války. Zákopy přitom samozřejmě nebyly nijak novým vynálezem. Polní opevnění bylo známé vojákům už v antice a zcela samozřejmým nástrojem se zákopnické práce v dnešním slova smyslu staly už zavedením mechanicky přesného dobývání bastionových pevností od druhé poloviny 16. století.

Zákopníci nasazení při takovém obléhání pevností by hrůzami zákopové války ve Flandrech za první světové války nebyli nijak překvapeni. Rozdíl totiž nebyl v intenzitě bojů v konkrétním zákopu ani v principech vzniku zákopové války, ale v délce zákopů.

2.5 Příprava na minulé války

Konflikty od občanské války v USA přes 2. búrskou válku 1899–1901 až k rusko-japonské válce tedy sice jasně předznamenávaly budoucí vývoj, avšak nepotvrzovaly přání politických představitelů ani armádních velitelů rychle zvítězit v jedné či několika málo rozhodných bitvách. Vojáci hlavních evropských mocností působící v bavně druhého „Dlouhého míru“ však rádi považovali uvedená střetnutí za netypická s přezíravým zdůvodněním, že probíhala mimo Evropu. Zeotéjměna v případě občanské války v USA panoval názor, že se jednalo o střety řádně nevycvičených¹⁴⁹ amatérů nedosahujících kvalit evropských vojáků (Bělina, Fučík 2005). Výrok pravděpodobně nesprávně připisovaný pruskému generálu Helmuthu von Moltke, že „*nějaké potyčky ozbrojených band mě nezajímají*“, je spíše ilustrativní. Nejen prusů, ale i francouzů a britů pozorovatelé¹⁵⁰ totiž o občanské válce v USA referovali velmi detailně, avšak věnovali se primárně taktice a – bitvám, které přímo sledovali. V případě balkánských válek 1912–1913 už sice vývoj nešlo přehlédnout, nicméně stále se z pohledu vyspělých evropských států jednalo o střet necivilizovaného Balkánu, což umožnilo generálům již zcela zřejmé indicie nepřijemného vývoje zkrátka ignorovat.

Skutečně tedy vojáci neuměli před první světovou válkou předpovědět, jak se bude válčit? Jak došlo k tomu, že drtivá většina velitelů byla překvapena zákopovým patem? Představy vojenských teoretiků byly před první světovou válkou v drtivé většině zcela konzervativní a skutečně důsledně zakládány na zkušenosti z minulých válek, ovšem nahlížených skrze vlastní přání. Ian Morris připomíná teorii historika Victora Davise, který západní způsob válčení vztáhl až ke starověkému Řecku a dle nějž euroatlantická civilizace chce vyhrávat války „*jedním, velkolepým střetem pěchoty*“ (Hanson, 1989: 9). Většina velitelů nikoliv prvně v historii nepochopila, že válka je do značné míry přirozený a obtížně regulovatelný jev důsledně vyrůstající z ekonomických, politických a geografických podmínek, zpravidla bez ohledu na přání jejích aktérů.

Výše uvedené samozřejmě neplatí důsledně, naopak se jedná o velké zjednodušení. Různí inovátoři a vizionáři jako zmíněný Jan Bloch pochopitelně na rizika upozorňovali. Dílčí

¹⁴⁹ Nižší úroveň výcviku amerických rekrutů byla pochopitelná, obě strany musely mimořádně rychle vystavět velké armády a výcvik byl tedy nezbytně rychlý. V reálném nasazení však vojáci poměrně rychle doháněli nedostatečný (a navíc zastaralý) výcvik praxí.

¹⁵⁰ Stejných pozorování se dopouštěli i rakouští důstojníci při vyhodnocování rusko-japonské války 1904-1905

opatření dokonce realizována byla, velmi dobře je to vidět zejména na zavedení většího počtu děl schopných nepřímé palby ve Velké Británii a především v Německu. Výsledky samozřejmě na začátku války vedly ke katastrofálním ztrátám. Celkový převažující diskurz byl ale stále založen na představě rychlé manévrové války.

Někteří osvícenější vojenští profesionálové jako budoucí maršál Foch sice nepřehlédli nárůst palebné síly plynoucí z rapidně rostoucích inovací produkovaných moderním průmyslem a pochopili, že „zóna smrti“, kterou musí projít každá útočící jednotka se zvětšila a čas v ní strávený se nepříjemně prodloužil. Bohužel při základní (mylné) predikci, že ekonomiky válčících států nevydrží dlouhodobou masivní produkci, dospěli zpravidla k mylnému závěru, že řešením je jediné agresivní přístupy založené na morálce útočníka, která přinejmenším v místě útoku musí převýšit odolnost obránců (Jordan, 2016).

2.6 Vyprázdnění bojiště a pat zákopové války

Všeobecné zavedení výrazně účinnějších, hromadně vyráběných palných zbraní s drážkovanou hlavní už ve druhé polovině 19. století násobně zvětšilo přesnost a účinný dostřel pěchoty a především dělostřelectva, *a velmi rychle ukázalo, že sevřené útvary na takovém bojišti trpí extrémními ztrátami*. V přímém důsledku začal proces postupného ústupu od kompaktní masy pěších útvarů a ruku v ruce s ním také proces zvětšení a tzv. vyprázdnění bojiště.

Masové armády první světové války logicky zaujímaly stále větší prostory. Zatímco Wellingtonova linie u Waterloo v roce 1815 měřila necelé 4 km a v ani v případě větších bitev jen výjimečně překročily vyšší jednotky kilometrů, o sto let později se západní fronta táhla 600 km¹⁵¹ od švýcarských hranic až k pobřeží Atlantiku. Zničující palebná síla nepřátelských stran ale vojáky nejdříve přinutila rozptýlit se do rojnic, přičemž vzápětí se začali zakopávat.

¹⁵¹ Prostá délka fronty samozřejmě byla řádově překročena klikacím zákopů a znásobením několika liniemi.

Obr. č. 13: Rozsah užívané palebné síly za 1. světové války ilustruje objem vystřelených nábojnic z jednoho typu houfnice (105mm) vypálených britskými dělostřelci na německé pozice v dané oblasti během jediného dne. Zdroj: rarehistoricalphotos.com¹⁵²

Zákopy se nejprve vyvinuly ve složitý systém o několika liniích a členěný do hloubky. V pozdějších obdobích se šířka zákopů zužovala, aby neposkytovala zbytečně velkou plochu pro dopadající granáty, a místy se jednalo dokonce jen o krátery propojené zářezy v terénu. Pozorovateli hustých rojnic postupujících zemí nikoho v letech 1914–1916 by sice bojiště jistě nepřipadalo úplně „prázdné“, nicméně ve srovnání se sevřenými řadami předešlých období by jej určitě neviděl jako „plné“.

Od roku 1917 bylo ale „prázdné“ už i opticky. I při útoku se mezi krátery přiskoky pohybovaly pouze malé skupiny vojáků maximálně využívajících krytu terénu. Co tedy vojáky v roce 1914 zahnilo do zákopů? To, co vždy předtím: projektily nepřítele. Jen jich bylo výrazně více...

¹⁵² <https://rarehistoricalphotos.com/shells-creeping-bombardment-on-german-lines-1916/>

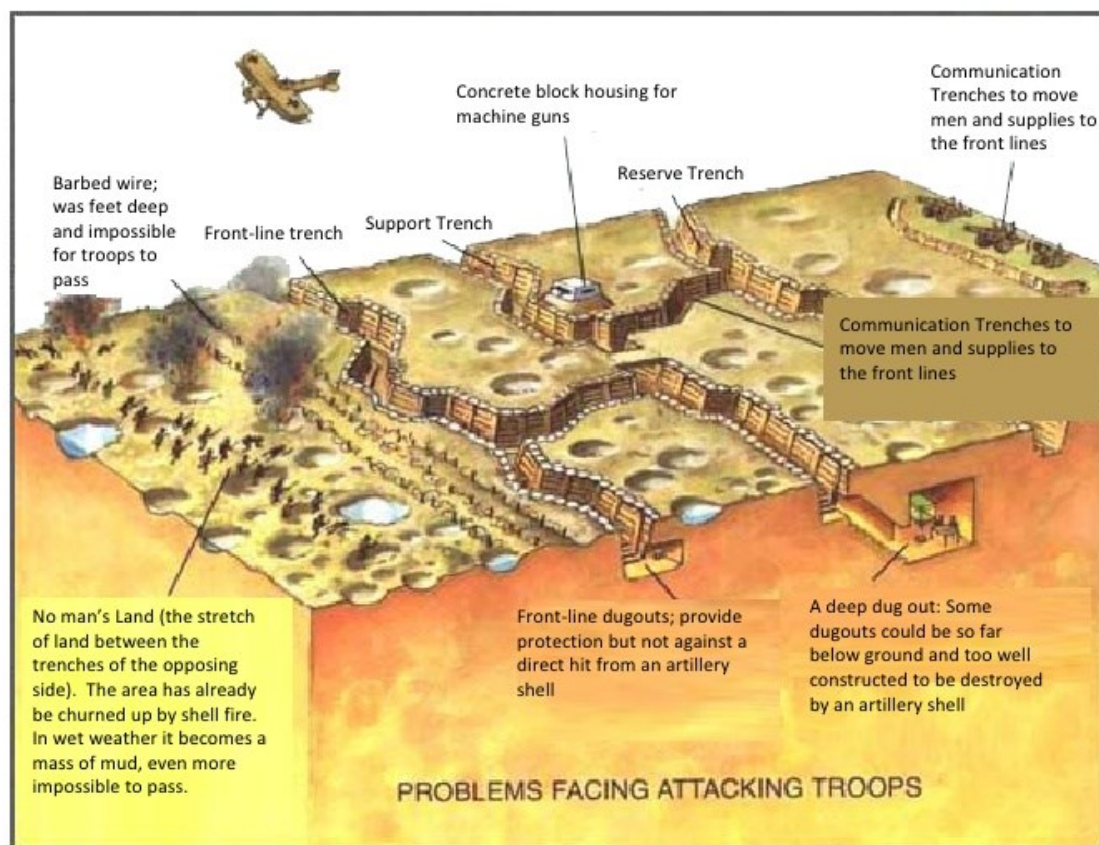
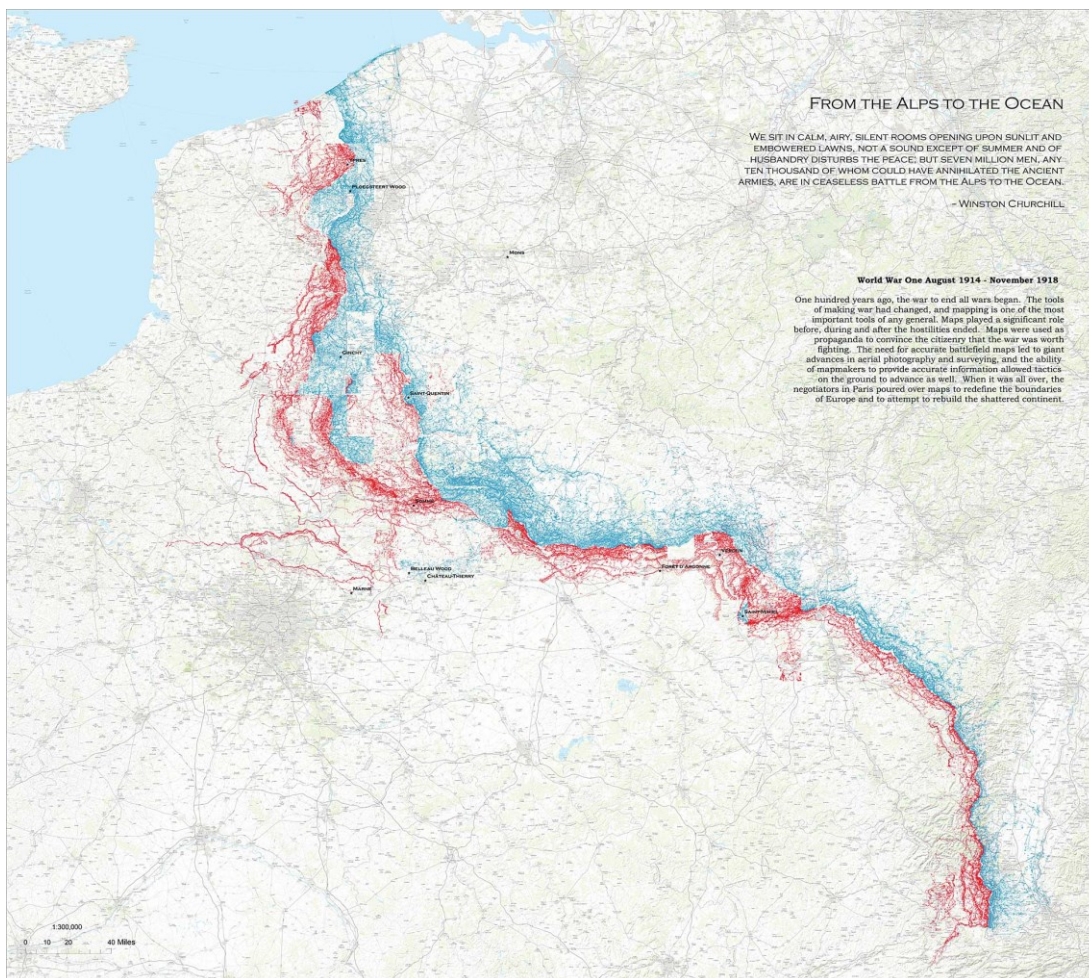

Schéma č. 8: zákopový systém členěný do hloubky, zde tvořený třemi liniemi s vyvýšenými kulometnými palposty, podzemními kryty, artilerií umístěnou za frontou a komunikačními zákopy (Dykstra, 2020). Zdroj: Wikimedia Commons¹⁵³

Již před první světovou válkou probíhala velmi intenzivní diskuse o tom, jak velet rozptýleným jednotkám pěchoty na „vyprázdněném bojišti“. *Zkrátka neexistoval způsob, jak velet jednotkám rozptýleným na širokém prostoru.* Rozvolněnější sestava pěšáků se Prusům osvědčila za prusko-rakouské války 1866, ve které deklasovali rakouskou pěchotu jen obtížně se vzdávající své *Stoßtaktik* založené na šokovém rychlém útoku sevřených útvarů. V následující prusko-francouzské válce 1870–1871 ale Prusové zjistili, že pod palbou vynikajících francouzských zadovek Chasépott pruské rojnice zalehávají a je mimořádně těžké jim velet. Válka Severu proti Jihu (1861–1865), rusko-turecká válka 1877, búrská válka 1899–1902 a především rusko-japonská válka 1904–1905 jednoznačně ukázaly, že jakmile se armády zpomalí a koncentrují na delší dobu na vzdálenost efektivního dostřelu, masivní palebná síla nahání vojáky do zákopů.

¹⁵³ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Trench_diagram.jpg

Obr. č. 14: Mapa znázorňující síť zákopů na konci 1. světové války¹⁵⁴

V obecném povědomí je zachycena a do jisté míry přežívá představa patu zákopové války, zhuštěné v zážtčích „ztracené generace“ masově zabíjené v úzkém pásu „země nikoho“ mezi zákopy. Zejména v populární kultuře je zažitý obraz tupých generálů sedících v pohodlí daleko za frontou a nesmyslně vysílajících lidské vlny proti kulometům.¹⁵⁵ Ne, že by se takové scény neděly – v důsledku nahromadění palebné síly na relativně omezená území bylo masové zabíjení první světové války skutečně koncentrováno do velmi malého prostoru. Avšak generálové na všech stranách nebyli zpravidla tupí a v žádném případě ne více bezohlední než v předešlých válkách. Jejich chybou byla nedostatečná představivost a nedostatečná úroveň přípravy na budoucí válku. Nalezení cesty z patu zákopové války prostě trvalo déle, než by si všichni přáli.

¹⁵⁴ https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/jsc5bx/a_map_of_all_the_trenches_they_dug_on_the_western/

¹⁵⁵ Stezky slávy (rež. Kubrick, 1957), Na západní frontě klid (rež. Mann, 1979), čtvrtá řada seriálu Černá zmijs (rež. Boder, 1989), Signum Laudis (rež. Hollý, 1980)

Typickým příkladem země, jejíž armáda vstoupila do první světové války se zcela kontraproduktivní doktrínou, je Francie. Šok, který utrpěla porážkou v prusko-francouzské válce 1870–1871, vedl sice k nemalému důrazu na relevanci ozbrojených sil, ale přes značné intelektuální úsilí při hledání vojenského nástroje umožňujícího odčinění předešlé porážky vstoupili Francouzi do první světové války patrně s tou nejhorší možnou představou.¹⁵⁶ V době masívní dělostřelecké palby, vlaků, telegrafu a kulometů mělo být Německo poraženo elánem při útoku mas odvahou kypících vojáků – vše shrnuto v jediném sousloví „Offensive à outrance“ – ofenziva do krajnosti (Tuchmanová 2000). Do války, která přinejmenším ve své první polovině byla typická převahou na straně defenzivy, vstoupila Francie s důrazem na ofenzivu doslova za každou cenu. Aplikací pravidla „když to nejde silou, je to proto, že jste použili málo síly“ utrpěli až neuvěřitelně (neefektivně) stateční Francouzi největší ztráty první světové války v jediném dni, když jen 22. srpna 1914 padlo 27 tisíc mužů.¹⁵⁷ Přehodnocení čelních útoků lidských vln trvalo déle, než by si oběti přály, nicméně ve „*skutečnosti se ale tehdejší vůdci učili ze svých chyb stejně rychle jako vůdci dob minulých a rychle modifikovali své metody*“ (Morris 2017: 223).

Příčiny a zejména širší souvislosti, které vedly k patu zákopové války, ale nejsou překvapivě příliš známé. Přinejmenším v základních aspektech jsou přesto pochopitelné a logické. Hlavní příčina spočívala v obrovském nasycení válčiště bezprecedentně účinnými zbraněmi, produkovánými a zásobovanými robustní průmyslovou základnou, těžící z vědeckotechnické revoluce a moderních efektivně řízených států mobilizujících populaci na základě idejí nacionalismu. „*Zjednodušeně řečeno: průmyslová revoluce ukovala výkonnější, vražedné zbraně, národ zbudoval nové masové armády prodchnuté duchem vlastenectví a liberálové je zbavili bázně z dosavadních profánních i sakrálních autorit: nyní se mohlo vše, co prospívalo národu a jeho státu.*“ (Šedivá Koldinská, Šedivý 2013: 465). Vysoce účinné technologie válčení předběhly schopnost armád rychle vítězit, protože samotná velikost armád a výkonnost ekonomik soupeřů zcela znemožnily dosáhnout rozhodnutí konfliktu v jednom či několika rozhodujících střetech.

„Ve skutečnosti nebylo období statické zákopové války tak dlouhé, jak se všeobecně mínilo, průběh linií se neměnil pouze v letech 1915 až 1916“ (Sheffield 2009: 189). V následujících

¹⁵⁶ Na rozdíl od Německa, které svou porážku v 1. světové válce přetavilo v prokazatelně militárně (i když hodnotově negativní) efektivní inovace.

¹⁵⁷ Za celý srpen pak šlo o 75 tisíc padlých.

letech už linie ani na západní frontě¹⁵⁸ úplně nepohyblivé nebyly, problém ale trval ve formě neschopnosti využít případného prolomení nepřátelských linií včas. Bez funkčního spojení zpravidla obránce dokázal přesunout zálohy na místo průlomu rychleji než útočník, který tak nestíhal využít svého vítězství dost rychle.

Problém válčení moderního věku ovšem na rozdíl od minulých období nemohla vyřešit úspěšná aplikace uvedených cílů v jediném či několika málo střetnutích. Na rozdíl od učebnicových bitev, jako byl například Slavkov 1805, neznamenal ani velké vítězství v některém ze střetů první světové války porážku nepřítele. Státy disponující obrovskými armádami postavenými na branné povinnosti a živě extrémně výkonným průmyslem zpravidla nešlo porazit v krátkém tažení. Než byly nalezeny taktické postupy a technologické nástroje umožňující převážně vojenskou porážku na bojišti, zbývala stranám jen strategie vyčerpání. K čemu přesně tedy došlo?

2.7 Bůh (1. světové) války – dělostřelectvo

Je-li něco skutečnou hlavní příčinou patu zákopové války, pak nejde ani tak o v obecném povědomí zakotvené kulometry a ostnatý drát, ale na prvním místě dělostřelectvo (Headlam, 1918), schopnost průmyslu chrlit obrovská množství munice a schopnost moderních dopravních prostředků (zejména železnic) taková obrovská množství materiálu přepravit k vojskům (Watson, 2009, Colin, 2011, Gat, 2001). Nejvyšší ztráty první světové války nezpůsobily kulometry. Tři čtvrtiny padlých vojáků totiž zabily granáty dělostřelectva.¹⁵⁹ I když to na začátku první světové války téměř nikoho nenapadlo, tím, co udělalo z války skutečně průmyslovou záležitost, je dělostřelectvo. Jakkoliv se potřeba zcela nové doktríny (zejména nepřímé palby) ukázala jako nezbytná již za búrské války 1899–1902 a především rusko-japonské války 1904–1905, zůstaly armády převážně konzervativní a do 1. světové války vstupovaly s doktrínou použití dělostřelectva ne nepodobnou napoleonským válkám. Dělostřelectvo vstoupilo do války v roce 1914 jako malá pomocná polní armáda podporovaná ještě menším „obléhačím trémem“. Na jejím konci se ovšem dělostřelectvo stalo největší složkou každé armády. V průběhu 1. světové války dělostřelectvo narostlo až na jednu třetinu celkových

¹⁵⁸ Na východní frontě nebyla palebná síla pěchoty a především dělostřelectva tak nahuštěna, do jisté míry tam mohly probíhat manévrové operace a k patu zákopové války v plné míře nedošlo.

¹⁵⁹ V důsledku použití bojových plynů zahynula přibližně 91 000 vojáků (Grant 2016: 273), (Weir 2007: 238).

počtů, přičemž sice nedošlo k zásadní inovaci technologie, ale zásadním byla aplikace inovací v oblasti balistiky, navádění a koordinace. Od skutečně napoleonského nasazení hipomobilních děl přímo v terénu k podpoře pěchoty a jezdeckva se během dvou až tří let posunulo k nasazení typickému „užíváním vzdušného pozorování, připravenou nezastřílenou palbou, nesmírně komplexními palebnými plány, meteorologickými opravami a samohybnými děly na pásových podvozcích.“ (Hogg 2009: 9).

Použití dělostřelectva jako pro 2GW dominujícího druhu vojska se zcela v duchu efektu červené královny (viz kapitola 2.8.1) evolučně vyvíjelo ve fázích přibližně odpovídajících jednotlivým letům první světové války (Zabecki 1994):

- 1914 Neadekvátnost (zejména předválečného důrazu na přímou palbu)
- 1915 Experimentování a výstavba (nepřímá palba a její řízení, znásobení počtů)
- 1916/1917 Masívní schopnost destrukce (komplexní využití inovací při vedení palby)
- 1917/1918 Neutralizace převahy dělostřelectva (růst relevance dalších druhů sil).

Dělostřelectvo bylo přes zásadní technické inovace ještě před začátkem první světové války chápáno jako zbraň určená k přímým palbám¹⁶⁰, přičemž základem bylo správné načasování nasazení spíše lehkého hipomobilního dělostřelectva k přímé podpoře útočící pěchoty. Za tímto účelem byly zejména ve francouzské doktríně preferovány lehké kanony schopné velmi rychlé přímé palby.¹⁶¹ Na začátku války všechny strany (nejen Francouzi) předpokládaly rychlý manévrový boj a velitelé nepředvídali nezbytnost ničení obrovských zákopových systémů, jejichž destrukce je přímou palbou téměř nemožná. K tomu je třeba dopad těžších granátů z houfnic zasahujících zákopy shora nepřímou palbou. Na rozdíl od relativně neefektivního zásahu předprsně zákopu zepředu, kde se účinek výbuchu rozptýlí, je výbuch granátu dopadajícího shora dovnitř zákopu naopak umocněn malým prostorem uvnitř zákopu.

¹⁶⁰ Přímou palbou rozumíme střelbu s velmi plochou trajektorií, zpravidla na přímo pozorovatelného nepřítele, kdežto nepřímá palba využívá balistickou křivku tak, že ničí nepřítele dopadem granátů shora.

¹⁶¹ Standardem se stal kanon de 75 modele 1897, jehož koncept byl napodoben ostatními armádami: ruský 76mm divizní kanon vz. 1902, německý 7.7 cm Feldkanone 96 atd.

Obr. č. 15: Britské třináctiliberní dělo je dobrým příkladem lehké hipomobilní artilerie určené pro přímou palbu. Po přechodu k zákopovému patu význam takových zbraní prudce poklesl, protože lehké granáty vystřelované dolní skupinou úhlů nebyly dostatečně účinné. Zdroj: Wikimedia Commons¹⁶²

děl	1914				1918			
	celkem	pro přímou palbu	pro nepřím. palbu		celkem	pro přímou palbu	pro nepřím. palbu	tj.
Francie	4 148	3840	308	7 %	10 096	4968	5128	51 %
Británie	2 856	1608	1248	44 %	6 437	3242	3195	50 %
Německo	7 366	5086	2280	31 %	19 050	6764	12286	65 %

Tabulka č. 9: poměr děl pro přímou a nepřímou palbu během 1. sv. války (Mašek 2017: 10-11)
 Z tabulky je zřejmé, že těžší děla pro nepřímou palbu zcela v souladu s důrazem na útočnou činnost tvořila u francouzské armády na začátku války sotva 7 % veškerého dělostřelectva. Britská a německá armáda sice také neměly představu o hrozícím zákopovém patu, avšak přesto disponovaly výrazně vyváženějším mixem děl pro přímou a nepřímou palbu. Na konci války tak již těžká děla pro nepřímou palbu tvořila polovinu (v případě Německa dokonce dvě třetiny) dělostřelecké výzbroje.

¹⁶² <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:QF13pounderBouncingNYTribune20October1918.jpg>

Obr. č. 16: Těžké dělostřelectvo. Pěchotu v zákopech udržovala především nepřímá palba houfnic. Nedostatek takové výzbroje se řešila mimojiné konverzí námořních děl (zde osmipalcových britských námořních děl. Zdroj: Wikimedia Commons¹⁶³

Nicméně už kombinace převážně lehkých děl a kulometů s masívní palbou opakovaček stačila hned na začátku první světové války na způsobení extrémních ztrát pěchoty ve volném prostoru, takže se pěšáci všech stran po pár týdnech draze zaplacených pokusů o manévrovou válku zakopali do země. V momentě, kdy se obě strany fakticky navzájem „oblehly“, se už v případě prvních stabilizovaných linií zákopů začalo ukazovat, že pro ničení zákopů a pěchoty v nich je přímá dělostřelecká palba lehkých polních kanonů téměř neúčinná. Důkazem je statistika zranění. V průběhu první krátké fáze války, ve které se armády snažily o vybojování bitev ve volném terénu, tvořily zásahy hlavy 20 % zranění, což je přiměřené ploše hlavy oproti zbytku těla. Vojáci vystavení palbě ručních a dělostřeleckých zbraní prostě utrpěli přesně ten podíl zranění, který odpovídá volnému terénu, ve kterém působili. Jakmile se však zakopali, stoupl podíl zranění hlavy na 80 % (Špitálník 2015), což opět odpovídá zasažení exponované části při obsazení předprsňe zákopů ručními zbraněmi zepředu a především střepinami dělostřeleckých granátů v horní polosféře.

¹⁶³ https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:BL_8_inch_Howitzer_Mk_I_-_V#/media/File:8inchHowitzersFrontView.jpg

Bojující strany tedy ihned vyždímalý své sklady a nasadily všechna dostupná těžká děla pro nepřímou palbu, a především zintenzivnily výrobu nových děl a účinnějších granátů.¹⁶⁴ Změnil se také typ používané munice. Většinu munice pro dělostřelectvo zpočátku tvořily tzv. šrapnely, tedy granáty vybuchující ve vzduchu tak, aby stovky výbuchem vymrštěných kuliček ničily živou sílu ve volném terénu. V momentě, kdy se pěchota zakopala, byly šrapnely téměř k nepotřebě. Nebylo možné je nastavit, aby vybuchly přesně ve vzdálenosti, ve které by pěchotě v zákopech způsobily větší škody. Dělostřelectva proto rychle přešla na tříštivé a trhavé granáty, které ve skutečnosti způsobily za první i druhé světové války přes dvě třetiny ztrát, tedy násobně více než proklínané kulomety (Weir 2007: 136). Těžké dělostřelectvo zasahující nepřímou palbou shora ničilo zákopy natolik efektivně, že se musely budovat neustále dokonaleji, s hlubokými kryty a později i s použitím betonu.

	konflikt	ks munice
1866	Prusko-rakouská válka (Prusko)	20 000
1870–1871	Prusko-francouzská válka (Prusko)	81 000
1904–1905	Rusko-japonská válka	87 000
1912	1. balkánská válka (Bulharsko)	254 000
1914	1. světová válka (Francie)	900 000
1916	1. světová válka (Francie)	4 500 000
1918	1. světová válka (Německo)	8 000 000

Tabulka č. 10: Měsíční spotřeba dělostřelecké munice v moderních ozbrojených konfliktech (Mašek 2017: 8)

Je nezbytné si uvědomit, že zásadní změnou mezi první a druhou generací válečnictví byl přechod od relativně krátkých, zpravidla hodiny (výjimečně 1–4 dny) trvajících bitev k permanentnímu vzájemnému střetu charakterizovanému zákopovou válkou, která připomíná

¹⁶⁴ Geometricky vzrostla spotřeba munice všemi stranami. Zatímco k porážce Francie v letech 1870–1871 Prusové měsíčně spotřebovali 81 000 ks dělostřelecké munice, v roce 1918 už německá armáda spotřebovala měsíčně 8 000 000 ks granátů (Mašek 2017: 8).

spíše než bitvu vzájemné obléhání. V klasické bitvě u Wagramu (1809) nasadil Napoleon 160 000 vojáků a 500 děl. Těchto 500 děl spotřebovalo v bitvě 96 000 střel, zatímco v bitvě o Borodina (1812) vystřílelo Napoleonových 587 děl srovnatelných 91 000 střel (Rothenberg 2007: 144). Ještě o sto let později na začátku 1. světové války přitom francouzská armáda předpokládala spotřebu 100 000 ks měsíčně, tedy téměř o řád méně, než kolik pak hned na začátku války skutečně spotřebovávala. V zásadě žádná armáda nebyla schopna vyvodit závěry z předešlých trendů, které by ji připravily na vývoj 1. světové války. Potřebu zavést více houfnic pro nepřímou palbu si přinesla britská armáda z druhé búrské války a německá armáda ze studia rusko-japonské války, avšak britská armáda byla vůči ostatním evropským armádám miniaturní a německá přes pochopení trendu zase nezavedla efektivní doktrínu použití nepřímé palby. Na začátku války měla francouzská armáda pouze 5 milionů ks dělostřelecké munice (na necelých šest měsíců boje), Rusko 12 milionů a Německo 20 milionů. Většina munice byla navíc určena proti pěchotě ve volném terénu a ne proti polním opevněním.

Nepřímá palba byla ovšem komplikována skutečností, že musely být teprve vyvinuty postupy, které by zohlednily nejen vzdálenost, ale i počasí, kvalitu munice, opotřebení hlavní atd. I když se to může zdát nepochopitelné, většina důstojníků s těmito faktory na začátku války vůbec neuměla pracovat (byť je teoreticky znali). Pro přímé palby se kterými před válkou počítali jako s primárním způsobem využití dělostřelectva to prostě nebylo třeba.

Zároveň se ale ukázalo, že ani bezprecedentní dělostřelecká příprava spočívající v zasypání nepřátelských zákopů miliony granátů nezničí obránce natolik, aby nebyli schopni způsobit masivní ztráty vlnám útočící pěchoty. Při ofenzívě ve dnech 11.–20. 8. 1916 vystříleli spojenci 3 miliony granátů na plochu $4 \times 0,5$ km. Taková koncentrace palby nebyla srovnatelná s jakýmkoliv předcházejícím obdobím (Browning 2002). Představy velitelů, jako byl generál Pétain: „dělostřelectvo vybojuje území a pěchota je obsadí“, či generála Frenche v zápise z ledna 1915: „průlom nepřátelských linií je většinou otázkou vynaložení vysoce výbušné munice, lze se linií prostřílet“ (Strachan 2003: 163), se ukázaly jako převážně nesprávné. Základní dodnes tradovaná poučka připisovaná G. Marshalovi totiž dodnes zní: palba bez manévru nestačí k rozhodnutí. Manévr bez palby je katastrofa. Musí být sladěna efektivní palba s umným manévrem.

Na materiální převahu Dohody navíc Němci reagovali zavedením pružné obrany v hloubce a v použití dělostřelectva naopak první přešli k metodě neutralizace. Principem byl přesun

důrazu z masívního ničení na krátké, maximálně intenzivní dělostřelecké přípravy trvající místo předešlých dní jen desítky minut. Na základě leteckého pozorování a kvalitnější zpravodajské přípravy byla ničena primárně velitelská stanoviště. Následně bylo cílem nepřátelské dělostřelectvo způsobující ve skutečnosti největší ztráty a teprve pak přišly na řadu samotné zákopy.

Koordinace dělostřelectva a pěchoty byla na začátku války v případě přímé podpory relativně proveditelná, nicméně v okamžiku zvětšení vzdálenosti mezi pěchotou a dělostřelectvem poskytujícím podporu se velmi rychle ukázalo, že neexistují téměř žádné prostředky, jak udržet komunikaci na dostatečně efektivní úrovni. Při přechodu k nepřímé palbě už samozřejmě nebylo nezbytné, aby dělostřelectvo stálo na dohled od pěchoty, naopak pravidlem byla pozice na odvrácené straně terénu či přinejmenším ve vzdálenosti v jednotkách kilometrů, čímž se ukázala nezbytnost nalezení nové doktríny koordinace.

Jakmile byly připraveny nové metody použití dělostřelectva například pomocí leteckého pozorování, situace se začala měnit. Ničení předem určených cílů v přední linii, lehké palebné prostředky podporující pěchotu přímo dle jejích potřeb a moderní způsoby řízení palby zejména v posledním roce války výše uvedené problémy eliminovaly.

2.8 Vojenské aspekty „dlouhého příměří“ 1918-1939

Z bláta zákopů k zárodku bleskové války

První a druhou světovou válku od sebe dělí relativně velmi krátký časový úsek a kvůli tomu, že nepřátelské bloky byly do značné míry podobné, je z mnoha důvodů logické chápat obě války v přímé souvislosti. Samozřejmě je třeba odmítnout nacistickou propagandu zakládanou na mýtu, že Německo bylo v první světové válce zrazeno „dýkou do zad“ a vojensky vlastně neprohrálo, což je v naprostém rozporu s faktickým zhroucením německé armády v závěru Velké války. I když se po právní stránce i z hlediska mezinárodních vztahů jedná o dva oddělené konflikty, představa jediného konfliktu odděleného dvacetiletým „příměřím“ poskytuje z vojenského hlediska základ pro zamyšlení nad změnami ve vojenství, které byly zcela zásadní pro průběh následující druhé světové války.

Základní teze této části je založena na tvrzení, že evoluční vývoj hledání cesty z patu zákopové války poskytl již v letech 1917–1918 většinu základních myšlenek i nástrojů pro doktrínu, již je typická první polovina druhé světové války a pro niž se vžil velmi zjednodušený výraz blesková válka (*blitzkrieg*).¹⁶⁵

2.8.1 Efekt červené královny¹⁶⁶

Nejen v případě navyšování palebné síly ale fungoval efekt „červené královny“.¹⁶⁷ Ten nastává v případě jakékoliv evoluce, při které dochází ke konkurenci. Jednoduše řečeno, v oblasti výzbroje nebo taktiky se druhá strana samozřejmě přizpůsobovala situaci stejně rychle. V mírové době se efekt červené královny projevuje například v závodech ve zbrojení (Gat 2006: 98–99) a v případě války se přidává reálné použití vyrobených zbraní, přičemž ale sám princip zůstává stejný.

Stejně jako při evolučním procesu v přírodních systémech také ve vojenství i neočekávaná inovace s poměrně malým zpožděním vyvolává reakci v podobě obranných opatření a vlastní (zpravidla vylepšené) zavedení téhož postupu či prostředku.¹⁶⁸ V případě srovnatelných prostředků nepřátelských stran se pak konflikt neúnosně prodlužuje, což se přesně stalo i v případě první světové války. Příklad s dělostřelectvem použitý pro účely této kapitoly by totiž úplně stejně fungoval i v případě letectva, kde se obě strany snažily neustále inovovat jak technologii, tak taktiku. Výsledkem byl fakt, že jakákoliv výhoda byla pouze krátkodobá a vzápětí předstížená inovací druhé strany (Morris 2017). Bez zásadního průlomu tak i v případě zbývajících druhů sil rozhodlo vyčerpání jedné ze stran.

¹⁶⁵ Jakkoliv se jedná o příliš zjednodušený termín, je spojen s převážně správnou představou o principech militární mechaniky typické pro 3GW a přes případné výhrady jej budu používat.

¹⁶⁶ V češtině např. Zrzavý, Burda, Storch, Begall, Mihulka 2017

¹⁶⁷ Efekt červené královny (původně vyvinutý pro biologické prostředí) říká, že během evoluce (či konkurence) se hráči ve svém zájmu snaží adaptovat a přizpůsobovat, ale protože se přizpůsobují i konkurenti, úspěšnost při dosahování přežití (či v případě vojenství při dosahování vítězství) zůstává stejná. Termín pochází z knihy L. Carrolla *Za zrcadlem a co tam Alenka našla*, kde červená královna vysvětluje, že pohybuje-li se vše kolem stejně rychle, běžící hrdinka má pocit, že stojí.

¹⁶⁸ *Ofenzivní síla armád se prudce zvyšovala. Byly vyráběny desítky milionu dělostřeleckých granátů a miliony koní byly vlídně i bitím přesvědčovány, aby je odtáhly na frontu. Dělostřelci si počínali důmyslněji. Kombinovali krátkou a intenzivní palbu s palbou dlouhou a vytrvalou a vytvářeli pohyblivou dělostřeleckou hráz, která se posouvala dopředu, a to těsně před postupující pěchotou. Avšak na každé vylepšení, s nímž útočníci přišli, našli obránci odpověď. Budovali několikanásobné zákopové linie, hluboké šest nebo osm kilometrů. Přední linie byly jen slabě obsazené a vojáci se v nich pravidelně střídali, aby byli ustavičně svěží. Většina mužů zůstávala mimo dostřel děl. Nepříteli dovolovali, aby se zmocňoval předních linií, načež zahájili útok ve chvíli, kdy se útočné síly protivníka dostaly mimo krycí dělostřeleckou palbu.*“ (Morris 2017: 223–224).

2.8.2 Úderné jednotky

Všechny armády po zjištění, že dosavadní taktika je na bojišti nasyceném dělostřelectvem a kulomety sebevražděná, začaly relativně rychle hledat nové cesty. Nejúčinnější se nakonec ukázala německá doktrína pěchotního boje reprezentovaná údernými oddíly *Stoßtruppen*.

Zkoušením nových přístupů a hledáním efektivních taktik¹⁶⁹ Němci mezi lety 1915–1917 dospěli ke zdánlivě přesnému opaku masívní lineární bitvy. Místo přímých střetů začali preferovat „*krytí, utajení a rozptýlení*“ (Biddle 2006: 28–35). Ve skutečnosti se o opak masívního střetu pěchoty nejednalo, i když by nezúčastněný divák byl zklamán „prázdnou“ bojiště a pro laika neuspořádaně se zjevujícími a mizejícími vojáky rozptýlenými po bojišti. Stejně jako předtím byl střet opět založen na boji pěchoty, který byl ovšem méně lineární a více založený na iniciativě nejnižších velitelů. I v německém případě byla cesta k nalezení nové efektivní pěchotní taktiky relativně dlouhá a od prvních nápadů¹⁷⁰ k prvnímu úspěchu se skutečně zásadním výsledkem (protiútok u Cambrai) uběhlo téměř dva a půl roku.

Cestu z patu zákopové války se ale samozřejmě snažili najít všichni. Protějškem německých *Stoßtruppen* byly britské granátnické skupiny, rakouské úderné jednotky *Jagdkommandos* nebo italské *Arditi*. Francouzi taktiku průběžně měnili napříč celou armádou, byť právě proto byli v zavádění taktických pěchotních inovací pomalejší.¹⁷¹ Rusové se dokonce během Brusilovovy

¹⁶⁹ „U velké části německých pluků, divizí i sborů vznikaly úderné jednotky propagující nové postupy samovolně, nezávisle na přímých rozkazech z OHL. Tento pozoruhodný proces paralelního vývoje vycházel z výcvikových metod a doktríny předválečné německé armády. Obecné zásady výcviku byly stanoveny vrchním velením, avšak 22 sborových oblastí německé císařské armády mělo v podstatě volnou ruku. Proslulý generální štáb plánoval strategii německé armády, mírová příprava jednotek byla svěřena velitelům armádních sborů. ... Tato tradice přinášela nemalou výhodu.“

¹⁷⁰ Základní mezníky:

18. 1. 1915 založena plamenometná jednotka (haupt. Reddemann),
2. 3. 1915 zformována první *Stoßtruppe* majora Kaslowa,
1. 4. 1916 zvětšena na Sturmbataillon Rohr,
- 23.10. 1916 úderný prapor zřízen u každé armády na západní frontě,
- 30.11. 1917 *Stoßtruppen* zásadně přispěly k úspěšnému protiútoku u Cambrai,
21. 3. 1918 prolomení fronty v rámci Kaiserschlacht.

¹⁷¹ Českému čtiteli Járy Cimrmana by zněl povědomě příběh přehlédnutého vizionáře kpt. Andrého Laffargua. Ten v roce bez příkazu v roce 1915 formuloval základní zásady doktríny umožňující překonat pat zákopové války. Jeho příručka však byla vydána improvizovaně a i když byla přeložena do angličtiny, prostě se na ni zapomnělo. Laffargue přitom formuloval na tehdejší dobu neortodoxní leč zcela správný postup: a) náhlá krátká dělostřelecká příprava do hloubky obrany a proti dělostřelectvu nepřítele, b) překvapivý útok pěchoty s okamžitým postupem do hloubky za účelem ochromení nepřítele, c) čelní vlna jen identifikuje silná místa obrany, obchází je a nechává následným vlnám. Kapitán byl sice přeložen na generální štáb, ale nízká hodnost mu znemožnila myšlenky prosadit a francouzská armáda je nevyužila. Ani mýtus, že příručku přeložili a

ofenzívy v roce 1916 stali Němcům inspirací při zkrácení dělostřelecké přípravy a rychlosti průniku obranou. Rusové „zvládli kombinovat průzkumné útoky, blízkou dělostřeleckou podporu a umístit zálohy tak, aby mohli využít slabá místa obrany způsobem, který předznamenal jak německou infiltrační taktiku, tak sovětské “Deep Battle” operace za druhé světové války.“ (Kennedy 1996: 515). Proč tedy nakonec s nejlepším systémem přišli Němci?

Německá doktrína *Stoßgruppen* nebyla jen převratnou pěchotní taktikou, ale ve skutečnosti se jednalo o komplexní systém založený na agresivním přístupu, delegaci velitelské pravomoci až na základní taktickou úroveň, vhodném nasazení dostupných nejnovějších zbraní (samopaly, lehké kulomety, plamenomety) a na nové, perfektně rozpracované doktríně užití dělostřelectva. S pěchotou důsledně koordinované, šokové nasazení dělostřelectva zaměřené více než kdy jindy i na nepřátelskou artilerii bylo na hony vzdálené předchozí variantě prostého přeorání válčiště miliony granátů.

Příručka¹⁷² německé armády *Angriff im Stellungskrieg* z ledna 1918 stanovila následující a mimochodem dodnes převážně platné zásady:

- utajené soustředění jednotek
- pěší divize má těžiště postupu široké 2–3 km, ale při útoku se předchází nasycení prostoru vlastními silami
- dělostřelecká příprava je krátká, zaměřená na předem pečlivě identifikované cíle nejen přímo na linii, ale především v hloubce obrany
- jednotlivá družstva pěchoty sdružená kolem kulometu jednájí iniciativně a samostatně
- první vlna vedená průzkumníky obtéká silná místa obrany a nepokouší se je ničit.

2.8.3 Nenápadný zrod technických nástrojů bleskové války

Za 1. světové války byla vyvinuta většina zbraní považovaných za typické pro bleskovou válku: tanky, stíhací bombardovací i bitevní letadla¹⁷³ a minomety. Nadšenci vojenské historie by zmínili ve skutečností strategicky méně relevantní inovace pěchotních zbraní (plamenomety,

následně její myšlenky zkopírovali Němci, není pravdivý. Myšlenky kapitána Laffargua jsou ale důkazem, že uvedené zásady byly vynalézány na různých místech živelně (viz. efekt červené královny).

¹⁷² *Der Angriff im Stellungskrieg*: vom 1 Januar 1918 dostupná z <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/item/FY4RVUMNNNWV6IIOXVL2V2NS3IJFY2BE>

¹⁷³ Včetně dělení na stíhací, bitevní a bombardovací

lehké kulomety, samopaly a granáty).¹⁷⁴ Skutečně zásadní pro následující generaci byl ale vynález tanku a letadla. Nejdůležitější nicméně byla inovace neviditelná - koordinace nasazení jednotlivých druhů vojsk – tedy moderní spojení a velení.

2.8.3.1 Tanky

Přestože i Britové experimentovali a zaváděli taktiku úderných jednotek, jejich hlavní inovací byla technologie. Jakmile si přiznali, že pat zákopové války neřeší ani stále masivnější nasazení dělostřelectva, přišli s myšlenkou tanku.¹⁷⁵ První ji ve vojenském prostředí předložil příznačně vojenský historik Swinton, který přes nepochopení ve vojenských kruzích užití tanků prosadil (Weir 2007: 249). Tank v sobě spojoval všechny tři elementy efektivního bojového nástroje – údernou sílu, mobilitu a odolnost. Tanky měly s nadsázkou převzít tu úlohu, kterou dříve na bojišti plnila těžká jízda rytířů. Použití tanků jejich propagátoři prakticky od začátku doporučovali založit na velkých počtech a momentu překvapení. Už v listopadu 1916 zástupce velitele britského tankového sboru¹⁷⁶ mjr. John F. C. Fuller „přesvědčoval vrchní velení a britskou vládu, že je třeba začít vyrábět tanky ve velkém a zformovat je do brigád, divizí a sborů a dokonce armád“ (Mann, Jörgensen 2008: 11). Konzervativnější přístup vedl k použití tanků spíše jako pojízdných palebných stanovišť. Kpt. Martel v úvaze *Tanková armáda* ještě používal námořní terminologii¹⁷⁷, nicméně rozpracování Martelovy úvahy právě mjr. Fullerem už obsahovalo některé charakteristické znaky bleskové války (Wolley, 2022: 206-21)“

- nasazení tanků jen ve vhodném terénu,
- prolomení linií maximálně intenzivním, ale v zásadě krátkým útokem,
- přímá podpora tanků bitevním letectvem.

¹⁷⁴ Právě ruční granáty lze považovat za typický příklad naprostého nedocení předchozích zkušeností. Jakkoliv evropské armády měly granátnické jednotky, jednalo se o označení elitních útvarů, jejichž příslušníci ale po celé 19. století nikdy nadrželi granát v ruce. Na začátku 1. světové války je používali téměř výhradně ženisté a posádky pevností, a to jen ve velmi omezené míře. Ruční granáty se přesto velmi záhy staly natolik důležitou zbraní jednotlivce, že někteří příslušníci úderných jednotek vyráželi do boje bez pušky, zato s tlumoky plnými ručních granátů.

¹⁷⁵ Myšlenka obrněného vozidla odolného proti palbě pěchotních zbraní a pohybujícího se na pásech sice stejně jako úderná pěchotní taktika vznikla nezávisle v několika zemích, ale Britové ji jako první dotáhli do praktického využití. Efekt červené královny v tomto případě ale nenastal, za 1. sv. války tanky používali ve větším množství jen Spojenci, německá armáda minimálně, rakousko-uherská prakticky vůbec.

¹⁷⁶ V té době ale jen s pár desítkami tanků

¹⁷⁷ Užití tanků si Britové se silnou námořní tradicí představovali jako pozemní verzi válečné lodě ve formě platformy pro vezenou výzbroj

V prvním úspěšném masovém¹⁷⁸ nasazení 378 (!) tanků u Cambrai v roce 1917 (Horsfall a Cave 2002) byla také dělostřelecká příprava zkrácena a místo likvidace drátěných překážek před nepřátelskými zákopy se orientovala na nepřátelské dělostřelectvo. Podpora útočícím vlastním jednotkám se ukázala být nejefektivnější spíše ve formě použití zadýmovacích granátů.

Francouzským příspěvkem k britskému vynálezu tanku pak byl vznik dodnes převažujícího designu tanku (Renault FT-17), tedy obrněného vozidla s motorem vzadu a hlavní výzbrojí umístěnou v otočné věži na stropě podvozku. Problém byl nicméně v tom, že výkon a především spolehlivost tehdejších motorů spolu s nedostatečně kvalitními převodovkami a pásy neumožnily ještě vznik bojového stroje pro dlouhodobé bojové nasazení s přiměřenou pravděpodobností, že vůbec dojde k cíli a vydrží dost dlouho bojovat (Greenhalgh, 2000).

Vysoce poruchové nevýkonné motory v extrémně těžkém bahnitém terénu nestačily na skutečně zásadní operační výsledek. Terén rozrytý krátery po dělostřelbě ztěžoval prvním tankům dosahovat výraznějších úspěchů. Pakliže byly nasazeny ve vhodném

¹⁷⁸ Bitva u Cambrai byla přes prolomení německých linií britskými tanky následně zvrácena úspěšným nasazením německých úderných oddílů a jedná se tak o učebnicový příklad jak nasazení nové technologie, tak inovativní taktiky.

terénu, mohly se přesto stát rozhodujícím faktorem při průlomu zákopových linií (Cambrai 1917). Zde tři britské stroje uvíznuté v moři bahna. Zdroj: landships.activeboard.com¹⁷⁹

Spojenci také formulovali základní principy mechanizovaného válečnictví a jejich Plán 1919 překvapivě silně připomíná základní principy bleskové války. Počítal s tím, že se tanky operující v mohutných svazech po proražení linie soustředí na nervová a logistická centra nepřítele, tedy velitelství, sklady a komunikační body. Následující útok na široké frontě pak měl v demoralizovaných a zmatených liniích nepřítele vytvořit široký koridor k průniku dalších tanků doprovázených motorizovanou, tedy velmi rychle se přesunující a na železnici nezávislou pěchotou.

Nástroje i doktrína *blitzkriegu* v posledním roce první světové války tedy byly v základních bodech vyvinuty, ale technika roku 1918 nebyla ještě zdaleka na takové výši, spolehlivosti a především propojenosti, aby umožňovala dosáhnout úspěchů bleskové války běžných o dvacet let později. Většina tanků 1. světové války vydržela přímé nasazení 1–2 dny a i mechanicky odolnější britské Mark IV potřebovaly nové pásy už po 30 km. Konceptně první tank jehož základní znaky přetrvaly do dneška¹⁸⁰ Renault FT-17 vydržel sotva 130 km jízdy, přičemž i předtím byl jeho motor nespolehlivý, což omezovalo hlubší koordinované operace (Zaloga 2018: 7). Stručně: koncept tanku byl správný, ale technická stránka byla natolik limitujícím faktorem, že neumožnila plně využít potenciál tankové doktríny, která ani s vědomím technických limitů nebyla zatím vydána.

Všeobecná úleva z konce války, vynucená demilitarizace poražených a ekonomické úspory vedoucí k dobrovolnému masívnímu snížení nákladů na zbrojení u vítězů vedly k zásadnímu omezení vývoje i výstavby drahých tankových jednotek. Tento proces proběhl principiálně stejně v Británii, USA a do značné míry i ve Francii. Ve všech těchto zemích začali k výstavbě skutečně relevantních tankových jednotek znovu přistupovat až ve třicátých letech.

Po prvním nijak přesvědčivém nasazení pár desítek tanků u Flers-Courcelette 15. září 1916 prohlásil maršál Haig, že tank je na bojišti, aby tam zůstal a již svou přítomností změnil válku. Tentýž muž ale v roce 1925 prohlásil: „*Někteří nadšenci dnes mluví o možnosti, že by koně*

¹⁷⁹ <https://landships.activeboard.com/t63649080/three-tanks-stuck-in-the-mud/>

¹⁸⁰ Hlavní výzbroj v otočné věži na podvozku s motorem vzadu a odděleným prostorem řidiče a obsluhy věže.

mohli vymizet, a předpovídají, že je v budoucích válkách nahradí letadlo, tank a automobil. Jsem všemi deseti pro tanky a letadla, ale jsou to jen doplňky pro člověka a koně.“ Výsledek zcela nepopiratelného potenciálu nasazení tanků nejlépe shrnuje věta, kterou řekl majoru Fullerovi neznámý důstojník po uzavření příměří: „Díky Bohu, že je konec! Můžeme se vrátit ke skutečné vojančině.“ (Browning 2002: 11–19). Co tím přesně myslel, těžko říct. Moderní mechanizovaná válka to zjevně nebyla.

2.8.3.2 Letectvo

Na rozdíl od tanku, který byl v roce 1914 neznámou inovací, byla letadla již na začátku 1. světové války sice marginální, nicméně v malých počtech zavedenou součástí výzbroje všech armád velkých států. Do války však armády vstupovaly s pár desítkami pomalých strojů a zpravidla bez doktríny či jen přibližné představy, jak je použít. Na jejím konci disponovaly tisíci strojů¹⁸¹ nesrovnatelně vyšší technické úrovni. Přesto však nedostatečná spolehlivost motorů a nízká strukturální pevnost užívaných materiálů spolu s nedostatkem kvalitních výrobních technologií zabíjely po celou válku více letců než nepřítel. Doktrínálně se i přesto letectva stala plně rozvinutým druhem sil včetně základního moderního členění na stíhací, bitevní a bombardovací složky. Ve skutečnosti však měla reálný efekt úplně v jiném směru, než se předpokládalo.

Představa o použití letadel byla původně stejně mlhavá jako v případě později vynalezených tanků. Postupně však byly díky štábním technokratům i slavným inovátorům jako Oswald Boelcke¹⁸² vyvinuty taktické postupy, z nichž mnohé platí dodnes. Stíhací a bombardovací specializované stroje se staly samozřejmostí, méně nápadně byl zaveden pro mechanizovanou válku zcela zásadní bitevník určený k přímé podpoře pozemních jednotek.

Zásadní chyba paradigmatu, jehož optikou se díváme na použití letectva v první světové válce, spočívá jako obvykle v nahlížení na leteckou válku skrze mýty v médiích. Zejména kinematografie¹⁸³, libující si v zobrazování vzdušných soubojů, významně přispěla k rozšíření

¹⁸¹ Celkem bylo vyrobeno přes 215 000 letadel všech typů.

¹⁸² Německý pilot, mimo individuálních bojových úspěchů proslavený i formulováním leteckých zásad boje v mnohém platných dodnes.

¹⁸³ Pekelní andělé (rež. Hughes, Whale, Goulding, 1930), Modrý Max (rež. Guillermin, 1966), Stíhači na start (rež. Gold, 1976), Rytíři nebes (rež. Bill, 2006), Rudý baron (rež. Müllerschön, 2008) a další

představě letectva jako zásadního válečného nástroje. Populární a ne úplně nelogické nazírání na stíhače jako galantní „rytíře nebes“ mnohdy zastínilo ještě stále výrazně důležitější, ale špinavé pozemní válečnictví.

Ve skutečnosti mělo letectvo zásadní přínos především v oblasti průzkumu a později v navádění dělostřelecké palby. Toho si konečně velitelé byli velmi dobře vědomi a eliminace či ochrana průzkumných letadel byla považována za neskonalé důležitější úkol než sestřelování jiných stíhaček.¹⁸⁴ Zobrazení divokých manévřů rychlých stíhaček spolu s individuálními schopnostmi pilotních es dokonale naplňovala představy civilistů o válčení. A tak není divu, že v populární kultuře převládala rutinní, dlouhé a svým způsobem nudné a nepřitažlivé lety průzkumných letadel. Přitom letecký průzkum a navádění palby byly pro překonání patu zákopové války zcela zásadní.

O něco méně důležitá, nicméně stále s reálným dopadem na situaci, byla bitevní podpora pozemních jednotek, tedy letecké údery přímo na bojišti.¹⁸⁵ I když ani v tomto případě nebyly zatím překonány limity relativně nízké únosnosti nesené výzbroje, budily takové útoky u pozemních jednotek hrůzu až do konce války a dokázaly relativně spolehlivě narušit morálku bránících se pěšáků, stejně jako zesílit sebedůvěru těch podporovaných. Konkrétně německá doktrína letecké podpory šla dokonce tak daleko, že ve prospěch bitevníků oslabila výrazně všechny ostatní úkoly včetně stíhacích.

Obr. č. 17: Letecké údery prováděné často v přízemním letu měly na pěchotu v zákopech fakticky materiálně malý, avšak psychologicky mimořádně silný dopad. Teprve v závěru 1. Sv. války se začínají objevovat specializované bitevní letouny (Junkers J-1) jejichž další vývoj v 2. sv. válce k zvýšení ničivých účinků na nepřítele, přičemž byl

¹⁸⁴ Tuto skutečnost nejlépe potvrzuje fakt, že ještě v meziválečném období byl v československé armádě pozorovatel důstojníkem a velitelem letadla, kdežto pilot v poddůstojnické šarži byl jen „řidičem autobusu“ dopravujícím cenného pozorovatele nad zájmovou oblast.

¹⁸⁵ Moderní terminologií Close Air Support (CAS)

zachován vysoký psychologický efekt. Na schématickém zobrazení stíhací Fokkery D.VII nad dohodovými zákopy na ilustraci Michaela Turnera. Zdroj: weaponsandwarfare.com¹⁸⁶

V případě bombardovacích letadel byla nízká ničivá síla nejvýraznější. Malá nosnost nestačila na způsobení jakýchkoliv relevantních škod při strategickém bombardování. Za celou válku vzducholodě Zeppelin a později těžké bombardéry Gotha shodily na Velkou Británii jen něco přes 300 tun bomb (Overy In: Townshend 2007: 275), tedy signifikantně méně, než kolik činil náklad jednoho bombardovacího svazu během jediného náletu o 25 let později. Vzhledem k faktu, že civilní populace později vydržela i nesrovnatelně horší bombardování, je zřejmé, že počátky strategického bombardování byly zoufale neefektivní. Tedy z hlediska reálného ničení.

Obr. č. 18: Zárodky strategického bombardování. Škody způsobené německým strategickým bombardováním byly ve skutečnosti zcela zanedbatelné, ale britská propaganda nálety zepelínů velmi účinně vykreslovala jako nástroje masového vraždění nevinných civilistů. Propagandistická pohlednice zobrazující pád sestřelené vzducholodi v plamenech s textem „Konec zabijáka dětí“. Zdroj: Wikimedia Commons¹⁸⁷

¹⁸⁶ <https://weaponsandwarfare.com/2019/10/30/wwi-ground-strafting/>

¹⁸⁷ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_End_of_the_%27Baby-Killer%27.png

To, co představovalo společný efekt nasazení stíhacích, bitevních i bombardovacích letadel, byl ohromný psychologický účinek, který na rozdíl od dělostřelectva nebyl vůbec úměrný reálnému dopadu použití letectva. Stejně jako v případě útoků teroristických skupin ve 21. století byl reálný dopad samotného útoku statisticky i fyzicky zcela marginální, nicméně neustálé omílání v médiích mnohonásobně zvyšovalo psychologický dopad na obyvatelstvo. Paradoxně mělo bombardování sice významný dopad na psychiku, ale nikoliv na morálku. Fakt, že resilience obyvatelstva vůči bombardování je výrazně vyšší, nebyl dosud znám a v populaci protknuté duchem národní hrdosti nebylo dosažení morálního zhroucení snadné ani s využitím o několik řádů větší shozené tonáže pum o dvacet pět let později (Greylink 2008).

Z jiného pohledu je možné přirovnat efektivitu použití tehdejších leteckých sil k použití chemických zbraní. I jejich reálný účinek byl relativně malý¹⁸⁸, avšak psychologický dopad násobně větší. Na rozdíl od chemických zbraní však skýtalo letectví praktičtější inovační potenciál, který ve formě obrovského zvýšení výkonů letecké techniky materializoval očekávání do reálné ničivé síly během druhé světové války.

Ta nejdůležitější inovace však byla nejméně viditelná. Teprve meziválečné období přineslo funkční, přenosnou a prakticky použitelnou bezdrátovou vysílačku. Jak se ukázalo, právě přenosná vysílačka byla nejdůležitějším stavebním kamenem bleskové války.

2.8.3.3 Není spojení, není velení

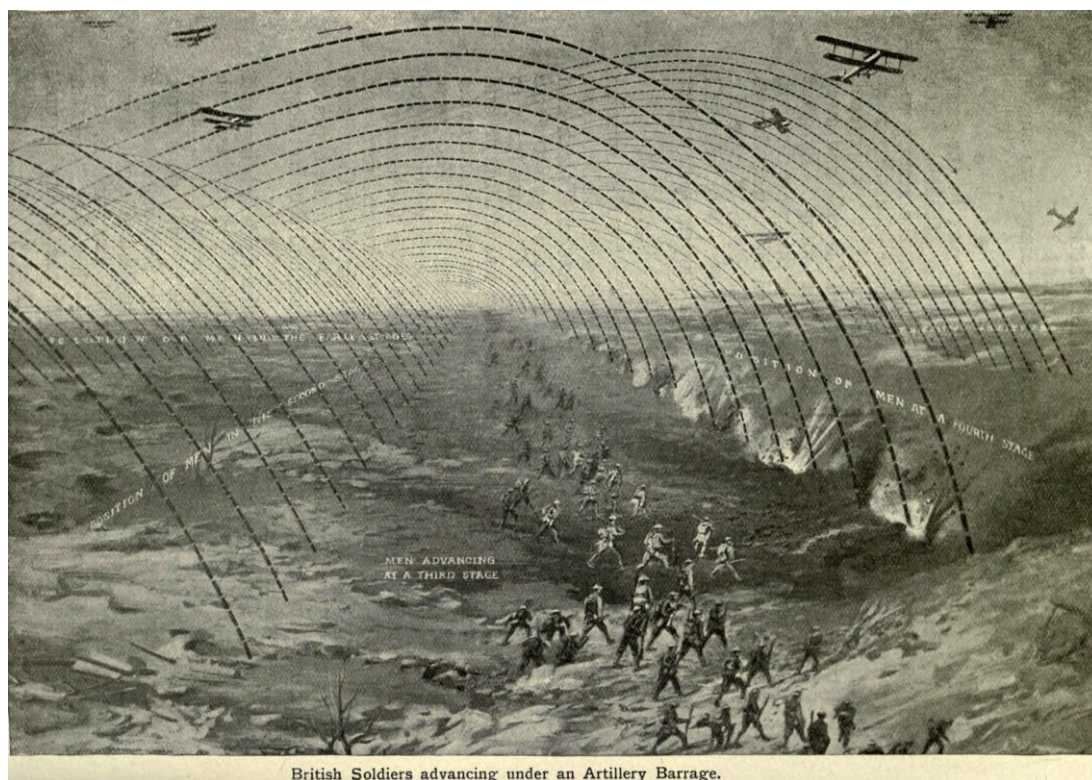
V armádě notoricky známý výrok je příznačný pro první světovou válku více než cokoliv jiného. Sice již v americké občanské válce 1861–1865 dosáhly operace tak velkého rozsahu, že velitelé (na rozdíl od Napoleona) zpravidla neměli šanci přehlédnout bojiště, ale stále bylo možné velet pomocí pěších a zejména jízdních spojek a případně různých forem akustické nebo vizuální signalizace. Využití drtivé palebné síly dělostřelectva za první světové války však ztížilo do té doby běžné formy předávání informací (spojky, telefonní linky) až na úroveň, kdy se o dostatečně funkční komunikaci téměř nedalo mluvit¹⁸⁹.

Proti představě laiků ani zákopová válka totiž nebyla bez pohybu. Například palba děl nemířila jen na stacionární cíl, naopak se musela „hýbat“, protože bylo třeba palbu přizpůsobit postupu pěchoty, což bylo možné jen pomocí představených dělostřeleckých návodčích, a později především na základě informací leteckých pozorovatelů. Ve skutečnosti nebyli důstojníci

¹⁸⁸ Chemické zbraně způsobily přibližně 1 % (91 000) padlých (Grant 2016: 273), (Weir 2007: 238)

¹⁸⁹ Což byla mimo jiné i zkušenost z rusko-japonské války

útočících jednotek tak hloupí, aby nutili své vojáky pohybovat se v kulometné palbě konstantní rychlostí. Nic jiného jim ale zpočátku nezbývalo, protože příliš rychlým postupem by pěšáci vběhli do vlastní dělostřelecké baráže dopadající těsně před nimi. Při nemožnosti spojení jinak než telefonními linkami bylo téměř vyloučeno koordinovat dělostřeleckou baráž operativně, dle skutečného postupu pěchoty. Telefonní linku prostě nešlo přiměřeně rychle natahovat paralelně s útočícími jednotkami.

Pohyblivá dělostřelecká baráž měla pěchotě usnadnit překonání země nikoho při postupu k nepřátelským liniím. Dělostřelci neměli možnost s rojnicemi komunikovat, a tak palbu posouvali dle předem určeného plánu. Ten obvykle počítal s tím, že pěchota urazí 45 m/min. Pokud se zdržela, začaly granáty dopadat přímo do jejich řad. Jak dokládá dobové schéma, někdy pomáhali koordinovat přesnost palebné přehrady letečtí pozorovatelé. Zdroj: Shutterstock¹⁹⁰

Jediná možná koordinace spočívala v dodržení předem připraveného časového plánu tak, aby útočící jednotka vpadla do nepřátelských zákopů předtím, než jejich obránci opustí podzemní kryty a obsadí střelecké pozice v zákopech na povrchu. Včasné ničení protipěchotních překážek

¹⁹⁰ <https://www.shutterstock.com/cs/image-illustration/wwi-diagram-british-soldiers-advancing-under-245966350>

(především ostnatého drátu), bránících se vojáků v zákopech a zamezení přísunu posil bylo velmi obtížné a na spotřebu munice mimořádně náročné už samo o sobě. Zároveň bylo ale nezbytné ničit i nepřátelské dělostřelectvo, sklady a velitelství, která měla pochopitelně přesně opačné cíle. Koordinace celého procesu s postupem pěchoty v rozbitém terénu v šíři několika kilometrů byla noční můrou.¹⁹¹ Zejména zabránění přísunu posil nepříteli bylo tak zásadním imperativem, že v případě jeho nezvládnutí bylo samotné obsazení zpravidla poškozených zákopů nedostatečné a následný protiútok eliminoval většinu dosažených úspěchů.

Koordinace dělostřelectva s pěchotou byla v případě přímé podpory lehkými kanony pro přímou palbu relativně proveditelná, nicméně v okamžiku zvětšení vzdálenosti mezi pěchotou a nepřímo pálícím dělostřelectvem se velmi rychle ukázalo, že neexistují téměř žádné efektivní prostředky, jak udržet komunikaci na dostatečně efektivní úrovni. Při přechodu k nepřímé palbě už samozřejmě nebylo nezbytné, aby dělostřelectvo stálo na dohled od pěchoty. Pravidlem naopak byla jeho pozice na odvrácené straně terénu, či přinejmenším ve vzdálenosti v jednotkách kilometrů, čímž se ukázala nezbytnost nalezení nové doktríny koordinace.

Jakmile se ukázalo, že použití dělostřelectva napoleonským způsobem je v zákopové válce k ničemu, začaly všechny strany hledat způsoby, jak zkoordinovat nepřímou palbu vzadu umístěného dělostřelectva s útočící pěchotou. Ani nejzuřivější dělostřelba zpravidla nevedla k úplnému zničení bránící se pěchoty. Jakmile se totiž útočící pěchota přiblížila k ostřelovaným zákopům, dělostřelectvo útočníka přesunulo palbu do týlu obránce. Aby nestříleli na vlastní útočící pěchotu, přestávali dělostřelci raději pálit na nepřátelské zákopy příliš brzy a obránci tak měli dost času zahájit palbu na útočníky.

Neexistence nasaditelných bezdrátových vysílaček odkázala dělostřelce na polní telefony, vizuální signály, nebo dokonce poštovní holuby. V mlze války ovšem nic z toho pořádně nefungovalo a v zásadě jediné, co mohlo pomoci, byl přesný časový plán. Telefonní spojení trpělo permanentním narušováním telefonních linek dělostřelbou. Přerušování bylo na exponovaných úsecích během palebné přípravy rychlejší než jejich pokládání a výsledkem byl systém spojení zpravidla nefunkční právě v okamžiku, kdy byl nejvíce třeba. Stejně tak sice bylo použití poštovních holubů výrazně efektivnější, než by odpovídalo spíše humoristickým

¹⁹¹ Velitelé se snažili koordinovat rychlost pohybu baráže a pěchoty intenzivním a někdy i inovativním výcvikem. Například před útokem kanadského sboru na Němci obsazený hřeben Vimy Ridge (duben 1917) vytvořili vojáci za frontou pomocí barevných pásek přesnou kopii bojové oblasti.

zmínkám v populární kultuře¹⁹², ale samozřejmě se nejednalo o nic, co by mohlo nahradit moderní technologie. I v případě letectva komunikace nejdříve neexistovala téměř vůbec a mezi nejbližšími letadly se užívaly vizuální signály buď pohybem těla či celého letounu. S pozemními jednotkami se komunikovalo shobením tuby s výsledky pozorování, nebo zkrátka až po návratu.

Valivá palba před útočícími vlastními pěšáky tedy nebyla posouvána dle aktuální situace, ale dle plánu, který pochopitelně mnohdy nebyl dodržen (zpravidla palebná přehrada vojáky zpomalované terénem rozrytým krátery po granátech “předběhla“). Z filmů známé linie britské pěchoty relativně pomalu se pohybující zemí nikoho během ofenzívy na Sommě 1916¹⁹³ nebyly důsledkem tuposti důstojníků, ale neschopnosti nalézt jiný způsob koordinace než předem stanovený časový rámec.

Řešením by samozřejmě bylo bezdrátové spojení. Jakkoliv byl ale princip bezdrátového spojení znám již před první světovou válkou, nebyl na taktické¹⁹⁴ úrovni příliš využitelný – tzv. jiskrové vysílače byly příliš velké a těžké, přičemž jejich nízká efektivita (Horník 2016: 14) a tedy i spolehlivost byla pro vojenské využití možná ještě dostatečná pro spojení štábů v zázemí, ale jen minimálně přímo na bojišti. Pro potřeby koordinace jednotek na taktické úrovni bylo třeba několika technických inovací, jako např. zdokonalení triody tak, aby byla schopna spolehlivě zesilovat nízkofrekvenční signály a pracovat i jako stabilní oscilátor. I poté vedla ještě dlouhá cesta k vojensky využitelnému bezdrátovému spojení, které se Spojencům povedlo efektivně využít až v roce 1918 (Black 2009: 151).

Technologie tedy řešení problému spojení ještě nepřinesla. Jak jej (do zavedení nasaditelných vysílaček) vojevůdci a jejich štáby vyřešili?

2.8.3.4 Delegace velení – konec ředitelů zeměkoule

Ve vojenském prostředí je „ředitelem zeměkoule“ nazýván velitel, který nedokáže odolat pokušení vzít na svá bedra nejlépe veškeré rozhodování, na které dosáhne, přičemž ti „nejlepší

¹⁹² Černá zmijs (rež. Shardlow, 1983)

¹⁹³ Bitva na Sommě: Pohled z obou stran (rež. Laurence, 2016)

¹⁹⁴ na operační a strategické úrovni bezdrátové spojení využíváno bylo již od začátku války, nekodované předávání tímto způsobem dokonce zásadně přispělo k porážce Rusů u Tannebergu 1914

ředitelé zeměkoule“ navíc věří tomu, že řídí i procesy, na něž ve skutečnosti nedosáhnou. Co je kontraproduktivní v dobách míru, je pak zpravidla smrtící ve skutečné operaci. Na druhou stranu pramení předmětný sklon z historických reálií. Po většinu dějin velící důstojník viděl či mohl vidět celé bojiště a byl schopen velet¹⁹⁵, dokonce aniž by disponoval něčím, čemu dnes říkáme (stálý) štáb. Ještě v 18. století charakterizovaném „kabinetními válkami“ vedenými relativně malými profesionálními armádami mohl velitel v ideálním případě vidět celou bitevní sestavu armády, jíž velel, a tedy jí do jisté míry přímo velet (či se o to pokoušet). Dokonce i ve válkách 1. generace moderního válečnictví, u nichž bylo řečeno, že byly typické zásadním nárůstem počtu vojáků, Napoleon ještě stále mohl fyzicky přehlédnout bojiště u Slavkova 1805 (už ne u Lipska 1813, ale celkem bez potíží u Waterloo 1815). Nicméně už v této době byly armády natolik rozsáhlé, že jejich části velmi často nemohly táhnout společně.

Průkopníkem decentralizace byl právě Napoleon, jenže v případě jeho decentralizace bylo velení decentralizováno zejména na úroveň sborů, ale logicky nikoliv na úrovni taktické. Napoleon umožnil jednotlivým sborům operovat nezávisle, přičemž každý sbor musel disponovat vlastním štábem a především všemi hlavními (tehdejšími) druhy vojsk.¹⁹⁶

Stejně tak důležitý byl systém velení a řízení založený na pravidelných hlášeních. „*Bylo klíčové, aby Napoleon dokázal důvěřovat schopnostem svých jednotek a jejich velitelů, že dokážou po omezenou dobu samostatně fungovat. Stejně tak důležitá byla ochota jeho velitelů převzít odpovědnost svým rozsahem zdaleka přesahující odpovědnost velitelů v armádách před Napoleonem.*“ (Řehka, K., In: Bárta, Kovář 2017: 354)

¹⁹⁵ Pochopitelně v závislosti na „mlze války“ způsobené jak fyzickým zadýmením v důsledky palby černým prachem, tak nejistoty a dalších faktorů na bojišti. „*Možnosti vojevůdců ve vedení války byly před rokem 1800 organizačně a technologicky omezené. Větším vojskům v síle až desítek tisíc mužů bylo objektivně velmi obtížné velet. Prostředky komunikace, málo rozvinutá infrastruktura, řídké osídlení i nevyvinutý finanční systém a s nimi spojené omezené možnosti logistické podpory vojenských sil v operačním prostoru, jako i další faktory limitovaly velikost sil a operačních prostorů stejně jako vzdálenosti, rychlost a celkový výkon armád. To vše po dlouhá staletí limitovalo možnosti vojenské strategie.*“ (Řehka, K., In: Bárta, Kovář 2017: 353)

¹⁹⁶ Pěchota, jezdecko, dělostřelectvo, trén a případně ženijní útvary.

Obr. č. 19: Přehled o bojišti. Během 1GW velitel zpravidla mohl přehlédnout většinu, často i celé bojiště – zde obraz rakouských vojsk vzdávajících se u Ulmu z roku 1805 (Charles Thévenin, 1815). Zdroj: Wikimedia Commons¹⁹⁷

Nové technologie¹⁹⁸ umožňující vést palbu s výrazně vyšší efektivitou vedly po taktické stránce nezbytně k rozvolňování útvarů v poli. Sevřené útvary, dokonalý drill a mechanický pohyb útvarů po bojišti přestávaly mít smysl. Současný nárůst velikosti armád dále zvětšil prostor na kterém armády bojovaly. Pruský generál Moltke st. byl jedním z předních armádních myslitelů, který si uvědomil, že velení armádě jediným vojevůdcem je nemožné a že je nezbytné vytvořit komplikovanější řetězec velení umožňující velet větším útvarům roztaženým v prostoru i čase, tedy v situaci, o které nemohl hlavní velitel mít přehled. Místo strojového plnění detailních příkazů se na taktické a později operační úrovni musela nižším velitelům povolit iniciativa omezená primárně jen cílem. *Organizační decentralizace, kterou ještě hluboko v 19. století Moltke zahájil, umožnila později během 1. světové války německé armádě taktickou revoluci “za pochodu”. Britské vojenské myšlení, které v podmínkách přidělování důstojnických hodností podle třídní příslušnosti a s nepříliš početným profesionálním mužstvem rekrutovaným z řad chátřů lpělo na rigidních lineárních formacích a palebném boji stupňovaném technologickým rozvojem, k takovým změnám nebylo disponováno – a francouzské posedlé*

¹⁹⁷ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Charles_Th%C3%A9venin_-_Reddition_de_la_ville_d%27Ulm.jpg

¹⁹⁸ Drážkování palných zbraní, později nové chemikálie zvyšující brizanci dělostřeleckých granátů.

kultem velkého vojevůdce Napoleona a jeho nepovedeného synovce také ne. ... V armádách předních mocností Moltkeho doby se technologický pokrok přijímal převážně receptivně, v nejlepším případě se k němu přistupovalo jako k pouhému prostředku vystupňování palebné síly v rámci tradičnějšího válčení.“ (Dolejší 2014)

Už na začátku první světové války se ukázalo, že v přísně hierarchickém systému velení prakticky neexistuje standardní cesta, jak vyřešit protichůdné požadavky na nezbytnost rozptýlit jednotku do široké rojnice a zároveň jí nadále efektivně velet. Ještě výrazněji to nebylo možné v případě větších jednotek roztažených ve dvou směrech a po přidání hloubení min a především letecké podpory i do hloubky a výšky. V zásadě nastal závod o to, kdo si nejdříve uvědomí, že řešení je triviální: malým jednotkám z vyšších úrovní vysvětlit základní záměr, ale během boje jim prostě v konkrétním způsobu provedení přestat velet úplně. Závod (na rozdíl od války) vyhráli Němci, kteří měli výhodu správného mentálního nastavení už od decentralizace zavedené Moltkem starším. V momentě, kdy přenechali iniciativu a rozhodnutí na nižších velitelích základních taktických jednotek, mohli zároveň rezignovat na neustálý boj s „permanentně se hroucím plánem konfrontovaným s měnící se situací na zcela nepřehledném bojišti. Podmínkou fungování tohoto modelu byl vždy předpoklad, že podřízený musí pochopit smysl rozkazu, místo aby jej jen bezmyšlenkovitě plnil, a je přitom vycvičen tak, že dokáže jednat samostatně. Z druhé strany nadřízený nesmí vydávat více rozkazů, než je nutné, přičemž ty, které vydá, musejí být formulovány stručně a naprosto srozumitelně“ (Dolejší 2014). Právě tato neviditelná inovace spočívající přenechání iniciativy nižším velitelům byla základem úspěchu taktiky úderných oddílů,

2.9 Shrnutí 2GW

Jak první, tak druhou světovou válku přes všechny technologické, taktické a operační inovace nakonec rozhodla především hrubá ekonomická síla, a tedy strategie vyčerpání jako předzvěst totální války.¹⁹⁹ Řešení, které na první pohled nabízely technologie, například bojové plyny nebo tanky, totiž vzhledem k efektu červené královny válku nerozhodly. Ve skutečnosti je v různé formě zaváděly všechny strany, a nakonec se soutěžilo o to, kdo dříve vyčerpá lidské

¹⁹⁹ Neomezená ponorková válka sice přivedla v roce 1917 USA do války, ale pokud by se potvrdil německý předpoklad, že se Británie zhroutí za 7–8 měsíců od zahájení neomezené blokády, nebyla předmětná úvaha úplně nesmyslná. Jenže technologie ponorek nebyla tak dokonalá, aby stačila na potopení dostatečného počtu lodí.

nebo ekonomické zdroje.²⁰⁰ Spojenci si to ale díky vyšší ekonomické síle mohli dovolit, čímž v důsledku eliminovali vyšší vojenskou výkonnost zejména německé armády.

	Válečné výdaje v cenách z r. 1913 (miliardy USD) ústřední mocnosti	Válečné výdaje v cenách z r. 1913 (miliardy USD) Spojenci	
Německo	19,9	23,0	Britské impérium
Rakousko-Uhersko	4,7	9,3	Francie
Bulharsko, Turecko	0,1	5,4	Rusko
		3,2	Itálie
		17,1	USA
		0,3	ostatní spojenci
Ústřední mocnosti	24,7	57,7	Dohoda celkem

Tabulka č. 11: Válečné výdaje v období 1914–1918 (Kennedy 1996: 336)

Propojení ekonomiky a válečného úsilí se stalo ještě těsnějším než kdykoliv předtím, přičemž součástí vzepětí výroby byly i společenské změny. Takže „vlády přebíraly kontrolu nad vším, od munice a dopravy až po potraviny a mzdy. Ženy bylo třeba vylákat z domovů a polí do továren, aby tam nahradily muže odvedené do armády; jídlo bylo třeba přidělovat a distribuovat; výrobu zracionalizovat, aby poskytla armádám dost všeho, co potřebovaly. Všechno znamenalo více úředníků, větší daně a větší regulaci. Leviatani zažívali explozivní rozvoj.“ (Morris 2017: 223). Zvýšení centralizace státní moci pak v meziválečném období poskytlo výhodu autoritativním režimům.

Atributy 2GW:

Kontext	2. generace moderního válečnictví
kontext společenských podmínek a idejí	efektivní, centralizované, částečně demokratizované státy získávající legitimitu na základě rozvoje ideje nacionalismu, která legitimizuje i povinnou vojenskou službu umožňující v případě potřeby mobilizaci masových armád

²⁰⁰ Spojenci byli z hlediska vynaložených nákladů méně efektivní a „zaplatili“ za eliminaci jednoho nepřítele 36 485,48 USD, zatímco Německo a Rakousko-Uhersko jen třetinu (11 344,77 USD) (Morris 2017: 225).

	• za francouzských revolučních válek vzniklý koncept válečné povinné vojenské služby vázané na institut občanství a z tohoto vycházející mírový systém krátkodobé vojenské služby – militarizace ve formě schopnosti povolát a nasadit všechny bojeschopné muže • rychle rostoucí globalizovaná ekonomika tažená bezprecedentně svobodným obchodem umožněným v rámci „pax Britannica“²⁰¹ • do té doby netušený ekonomický nadprodukt • v Evropě a USA rychlý nárůst kvality vzdělání, které se rychle promítalo do vědy a inovací • rychle se rozvíjející tisk využívaný k politickým účelům tak intenzivně, že vytvořil prostředí pro moderní propagandu
technologický kontext	• rozvinutá 2. průmyslová revoluce, zejména standardizovaná masová výroba • převratné inovace v dopravě -vlaky, později automobily a letadla • motory s vnitřním spalováním²⁰² • komunikace – telegraf • zásadní inovace ve formě drážkovaných palných zbraní • rapidní nárůst relevance dělostřelectva • unifikace zbraní, munice a logistiky
vojenský kontext	• zásadní navýšení relevance generálních štábů²⁰³ naplněných kariérními důstojníky s nadstandardním vzděláním • naprostá dominance dělostřelecké palby • prohloubení a „vyprázdnění“ bojiště • psychologická i ekonomická schopnost vést totální konflikt • vysoká schopnost států vést válku vylučuje porážku nepřítele v jedné nebo i více „rozhodných“ bitvách, válka je vedena opotřebením zdrojů.

²⁰¹ období relativního míru v Evropě 1815-1914, v němž se Velká Británie stala světovým „globocopem“ (Morris 2017) a zejména díky námořní moci vytvářela v souladu se svými největší obchodní velmocí prostředí svědčící celosvětovému.

²⁰² Nástup automobilů na přelomu 19. a 20. století se záhy překlopil do armádního prostředí. I když stupeň motorizace byl i v nejmodernějších armádách v r. 1914 ještě malý, stávající úroveň technologie a masové výroby umožnily, aby se motorizace během 1. sv. války extrémně rychle rozvíjela a částečně dokonce suplovala dopravu vlaky.

²⁰³ Po úspěchu pruské armády 1870-1871 začaly koncept stálého strukturovaného a i v míru permanentně cvičícího generálního štábu přejímat i ostatní evropské armády.

3. generace moderního válečnictví - cesta z patu zákopové války²⁰⁴

„Koncept třetí generace války byl také reakcí na nárůst palebné síly na bojišti. Ovšem hnací silou byly především ideje. S vědomím, že nemohou zvítězit v materiálové bitvě v důsledku své nižší průmyslové základny za 1. světové války, vyvinuli Němci radikálně novou taktiku. Založena na manévru, spíše než opotřebovávání, byla taktika třetí generace první skutečně nelineární taktikou. Při útoku spoléhali raději na infiltraci s cílem spíše obejít nepřátelské síly a způsobit jejich kolaps, než aby se je snažili uzavřít a zničit. Obrana byla členěna v hloubce a často přímo vyzývala k infiltraci, aby nepřítel vystavila protiútoku.

Zatímco základní koncepce taktiky třetí generace byla zavedena do konce roku 1918, přidání nového technologického elementu – tanků – přineslo významný posun na operační úrovni ve 2. světové válce. Tím posunem byl blitzkrieg. V blitzkriegu se základ operačního umění přesunul z prostoru (jako v nepřímém přístupu Liddell Harta) na čas. Tento posun byl výslovně uznán teprve nedávno v práci penzionovaného plukovníka letectva Johna Boyda v důchodu a jeho teorie OODA (pozorování, orientace, rozhodnutí, akce).“²⁰⁵ (Lind et. al, 1989)

Velmi zjednodušeně lze třetí generaci válečnictví představit tak, že ke znakům předešlých dvou generací (masovým armádám a industrializované palebné síle) přidala mobilitu založenou na mechanizovaném válčení a zejména na důsledné koordinaci druhů vojsk bezdrátovým radiovým spojením. Efektivní sladění tankových jednotek, motorizované pěchoty, dělostřelectva a letectva překonalo pat zákopové války, zásadně zvětšilo válčiště a především dynamiku střetu.

Přechod z 2. na 3. generaci moderního válečnictví proběhl v relativně přesně ohraničeném období 1917–1941, přičemž téměř všechny hlavní doktrinní, technologické a velká část

²⁰⁴ Kapitola vznikla rozšířením textu Vojenské aspekty „dlouhého příměří“ 1918–1939 – Z bláta zákopů k bleskové válce připravené k vydání v knize Mezi bouřemi (nakladatelství Academia).

²⁰⁵ Boydův cyklus popisuje proces permanentní repetice založené na pozorování – zjištění relevantních informací, orientace – vyhodnocení získaných údajů, rozhodnutí – výběr varianty jednání, akce – realizace. Tento cyklus se při neustále opakuje, přičemž v některých segmentech nejen militárních činností již byla lidská schopnost realizace cyklu předstížena strojově.

taktických inovací typických pro druhou světovou válku vznikly v průběhu, přesněji v druhé polovině války předešlé. Tanky, letectvo, motorizace a následně mechanizace, důsledná koordinace moderními spojovacími prostředky a nová pěchotní taktika – to vše jsou inovace s kořeny právě v první světové válce.²⁰⁶

V ekonomické oblasti se plně rozvinul koncept totální války, který sice zejména v oblasti mobilizace průmyslových a přírodních zdrojů částečně existoval již za 1. světové války, ale teprve následující konflikt jej zapojením prakticky všech lidských zdrojů posunul do absolutního měřítka. Dalším aspektem je extrémní zrychlení vědeckotechnického rozvoje, přičemž vojenství nadále zůstalo nositelem převážné části inovací teprve následně přenášených do civilního prostředí (Strachan, 2000).

Logickým důsledkem prohloubení bojiště prolamováním opevněných linií rychlými útoky mechanizovaných jednotek bylo také zasažení výrazně vyššího počtu civilistů a s tím spojený nárůst poměru civilních obětí vůči příslušníkům ozbrojených složek. Zejména v kontextu masivních ztrát civilistů za 2. světové války tak dochází krátce po jejím skončení k zásadnímu zvýšení ochrany obětí ozbrojených konfliktů.²⁰⁷

3.1 Ingredience koktejlu mechanizovaného válečnictví

Šok ze zákopové války 1914–1918, převaha obrany nad útokem, materiálová bitva (Materialschlacht) založená na dominanci dělostřelectva a efekt červené královny vedly vojenské teoretiky k hledání cest, jak pat zdánlivě neprolomitelné obrany překonat. Ve značné míře se jim to povedlo ještě před koncem první světové války, na jejímž konci byly připraveny všechny základní ingredience koktejlu, z nichž se dala namíchat „blesková“ válka. V předešlé kapitole jsem naznačil cestu, jejímž základem byly taktické a některé technické inovace, které se postupně staly základem nové doktríny:

²⁰⁶ Dokonce i výsadekové operace mají své kořeny na konci první světové války, mezi jejich propagátory najdeme později slavná jména jako Winston Churchill nebo generál Billy Mitchell (ten dokonce na únor 1919 naplánoval první výsadekovou operaci k dobytí Met).

²⁰⁷ Konkrétním projevem se staly zejména Ženevské konvence z roku 1949 výrazně více zaměřené na ochranu civilních obětí ozbrojených konfliktů.

- pěchotní taktika úderných oddílů (zejména německých *Stoßtruppen* a delegace velení na nižší velitele)
- britská technická inovace – tanky a jejich nasazení v mase
- letectvo a jeho dělení na stíhací, bombardovací, průzkumné a z hlediska „bleskové“ války zejména bitevní
- prostředky bezdrátového spojení, které se v roce 1918 dařilo natolik zefektivnit, že je bylo možné použít i na taktické úrovni.

Přestože máme (i v důsledku nadužívání výrazu „blitzkrieg“) tendenci „bleskovou“ válku chápat jako revoluční německou inovaci, ve skutečnosti se jednalo o evoluční proces. A jak dokazují následující odkazy na některé britské a sovětské teoretiky, nešlo zdaleka o proces výhradně německý. Za pozdějším úspěchem mechanizovaných operací ve skutečnosti stála kombinace vojenských inovací mající původ napříč několika armádami, které na základě zkušeností z první světové války hledaly cestu, jak čelit patu zákopové války. Při tom sváděli inovátoři nejen souboj mezi autory různých vizí, ale i s konzervativními tradicionalisty toužícími po „staré“ dobré válce. Konzervativní důstojníci byli samozřejmě zděšeni ztrátami utrpěnými v zákopové válce 1914–1918 a i když toužili po návratu k manévru, neuměli se oprostit od představy, že základem úspěchu je střetné zničení hlavních sil nepřítele. *„Radikálové dávali přednost myšlence vyhnout se zbrklému řinčení zbraněmi a výsledným ztrátám a chtěli se zaměřit na bleskové operační údery na komunikační a zásobovací linie nepřítele, jeho velitelství a zásobovací sklady. Zpřetrháním těchto linií, byla-li by velitelství rozdrvena, by „nervy“ těchto sil byly rovněž zpřetrhány.“* (Hogg 2009: 10) Různá kombinace základních atributů „bleskové“ války však vedla v jednotlivých zemích k velmi různě efektivním výsledkům. Je třeba si také uvědomit, že při hledání správné cesty kombinace a využití nástrojů „bleskové“ války nebyli teoretici vůbec v lehké situaci a většina taktických i operačních postupů byla až do zahájení jejich praktického využití zahalena mlhou nejistoty dokonce i u samotných autorů.

3.2 Teoretické předpoklady a inovace

I když většina technických i koncepčních předpokladů pro mechanizované válčení byla položena již koncem první světové války, její konec a všeobecné přesvědčení, že žádná další

válka nebude, byly následovány snížením vojenských výdajů v době konjunktury dvacátých let a úsporami v důsledku ekonomické krize na jejich konci (Woolley, 2022). Jakkoliv ovšem stagnovalo zbrojení, nezastavil se rozvoj teoretického bádání, které bylo ve srovnání s výrobou zbraní téměř zadarmo. Rozlišit můžeme především britský, francouzský, německý a sovětský přístup.

3.2.1 Západní Evropa

Britští důstojníci získali během prvního soustředění tanků na jednom směru během bitvy u Cambrai v roce 1917 dvě důležité zkušenosti. Ta první spočívala ve více než dokonalém potvrzení předpokladu, že koncentrace velkého počtu tanků v relativně omezeném prostoru (vhodném pro jejich použití) skutečně má potenciál potřebný k prolomení fronty.²⁰⁸ Zároveň se ovšem ukázaly limity technologie spočívající v nízké spolehlivosti, protože většina tanků nebyla zastavena děly nepřítele, ale technickými poruchami (Black 2009: 160). Druhá zkušenost plynula z následného německého protiútku, který sice prakticky postrádal podporu tanků, avšak byl důsledně založen na již popsané taktice úderných oddílů. I přesto, že celý následující rok se čím dál propracovanější součinnost druhů vojsk na bojišti ukazovala jako správné řešení (masívní útok tanků u Amiens 8. září 1918 byl ukázkovým úspěchem ve snaze o prolomení fronty), po válce bylo v britské armádě dopráno sluchu jen některým inovátorům.

Těmi nejznámějšími byli John Frederick Charles Fuller a Basil Liddell Hart, kteří se stali skutečnými duchovními otci konceptu „bleskové“ války (Weir 2007: 252). Generál Fuller už v roce 1919 navrhoval zavedení kompletně mechanizovaných mimořádně dobře vyzbrojených formací a původně pěchotní důstojník (a později historik) Hart mezi válkami navrhl složení obrněných jednotek kombinovaných z tanků, mobilní pěchoty a mobilního dělostřelectva, tj. koncepci velmi blízkou obrněné divizi, kterou později v Německu navrhl Guderian (Pikner a Žilinčík 2015: 26).

Dle Harta spočívá nepřímá strategie na dvou principech:

- přímý útok na nepřátelskou pozici téměř nikdy nefunguje a velitel by se o něj ani neměl pokoušet.

²⁰⁸ Úspěch nasazení tanků u Cambrai byl natolik překvapivý, že britské velení nemělo k dispozici dostatečné množství záloh, které by jej po proražení zákopových linií využily.

- nepřítele je třeba vyvést z rovnováhy, čehož se nedosáhne samotným hlavním útokem, ale jde o podmínku, již je třeba splnit ještě **před** útokem – mimo jiné tím, že nepřítel nebude mít jistotu o záměrech útočníka. Psychika je zde důležitější než materiální skutečnost.

Přes velmi důsledně formulované teorie byl však Hartův vliv na doktrínu britské armády spíše omezený. Znamější byly jeho texty naopak v Německu, jeho nejdůkladnějším čtenářem se stal právě architekt tankové taktiky wehrmachtu Heinz Guderian (Guderian 1999). Britská taktika použití tanků navíc trpěla zásadním nedostatkem. Téměř zcela chybělo klíčové spojení s letectvem, protože nově vzniklá Royal Air Force si obtížně nabytou prestiž samostatného druhu vojska nechťela nechat narušit sdílením kapacit ve prospěch pozemních jednotek.²⁰⁹ Tento nedostatek byl napraven v zásadě až na základě německých úspěchů začátkem 2. světové války.

Nejznámější francouzský inovátor Charles de Gaulle²¹⁰ byl autorem ve francouzském vojenském prostředí spíše ignorované knihy *Za profesionální armádu* (de Gaulle 1940), v níž prosazoval menší, ale vysoce mobilní profesionální armádu, která by kompenzovala nevýhody francouzské demografické situace.²¹¹ Páteř takové armády měly tvořit tankové jednotky. Francie nicméně ustrnula na defenzivní doktríně opřené o permanentní opevnění²¹² a o masovou mobilizaci záložníků, se kterou vyšla z 1. světové války. De Gaullovy návrhy (zejména výstavba ekvivalentu německých tankových divizí) začaly být aplikovány příliš pozdě.

Hlavním důvodem pro nižší tendenci Francie a Anglie dopřát sluchu zastáncům reforem byla poválečná situace. Vítězní Spojenci spokojení s výsledky 1. světové války na rozdíl od Němců

²⁰⁹ Vzájemná nevraživost je mezi jednotlivými druhy sil zcela běžná jak kvůli soutěži o zdroje, tak kvůli přirozené tendenci stavět esprit de corps na vymezení se vůči jiným jednotkám.

²¹⁰ Pozdější prezident byl ovšem v meziválečném období jen vyšším důstojníkem, který své vize proti konzervativním kruhům neprosadil a přes osobní statečnost a odvážnou aplikaci zásad moderního tankového nevellel dostatečně velké formaci, aby mohl odvrátit francouzskou porážku.

²¹¹ Francie oproti rostoucímu Německu trpěla stagnací růstu populace.

²¹² V tomto kontextu lze zmínit i čsl. vizionáře – např. pplk. Kalhous publikoval mimořádně zajímavý článek *Motorisovat nebo opevňovat?*, který poměrně přesně předpověděl jak roli letectva, tak převahu do hloubky členěné obrany a relevance motorizovaných útvarů: „*Co je platné opevnění, oddalující účinek nepřátelského dělostřelectva, když zkáza objektů z letadel je mnohem snazší a účinnější? Zhruba uvážena, zněla by tedy odpověď na zásadní část otázky takto: nedoporučuje se budování permanentních a polopermanentních opevnění hraničních úseků vylučné a nadměrné pozornosti; za to větší péče měla by být obrácena k přípravě polních opevnění, širších a hlubších pásem, ztužených opěrnými body pro kulomety, děla a střelivo a zajištěných kryty, která by v celé oblasti republiky měla zajistiti mobilisaci, shromáždění a nástup všech částí armády v poli, a to za spoluúčasti motorisovaných jednotek.*“ *Právo lidu*, 11. 10. 1936 (dostupné z http://opevneni.vojenstvi.cz/nazory_6.htm).

nedisponovali radikalizovanou populací frustrovanou ze zbytečně vynaložených obětí. Naopak obrovské oběti přinesené ve Velké válce odstrašovaly populaci od případné další války. To v mezinárodně politickém prostředí vedlo k appeasementu a ve vojenském prostředí ke snížené tendenci hledat jiná řešení, než ta osvědčená z vítězné předešlé války. Základní nedostatek nespočíval v malých investicích do motorizace a mechanizace (do té investovala Francie ve skutečnosti více než Německo a Británie měla už na začátku 2. světové války motorizovanou výrazně větší část armády než Německo). Spojence prostě nic nenutilo k hledání agresivnějších doktrín, protože na rozdíl od Německa neměli vůli útočit (Morris 2017: 237). Tím, kdo myšlenku bleskové války skutečně rozpracoval, byly právě agresivní nástupnické státy impérií poražených v první světové válce, nucené v rámci reflexe předešlých válečných neúspěchů hledat jiné cesty: SSSR a třetí říše.

3.2.2 SSSR

Také v SSSR nicméně zuřil boj mezi tradicionalisty, jako byli kavaleristé²¹³ (typicky Buďonnyj a Vorošilov), a příznivci inovací. K těm patřili M. Tuchačevskij a V. K. Triandafillov, kteří koncem dvacátých let dospěli k velmi obdobné doktríně, jakou teprve později formulovali němečtí generálové (Stoecker, 2019; Pikner a Žilinčík 2015:30). V konfliktu se západními armádami měly Rudé armádě přinést vítězství velké mechanizované svazky disponující provázanou kombinací druhů zbraní a mohutnou leteckou podporou. Díky Stalinovu příklonu k inovátorům²¹⁴ měly jejich vize nevídanou podporu.

Bezohlednost, se kterou SSSR industrializoval ekonomiku, umožnila již začátkem třicátých let zahájit výrobu obrovského počtu tanků.²¹⁵ V roce 1930 neměla Rudá armáda prakticky žádné moderní tanky, ale o dva roky později už jich měla více než do té doby na počet tanků nejsilnější Francie (Francev 2016: 26). Sovětské vojenské myšlení se ohledně budoucích mechanizovaných operací vyvíjelo v jisté nezávislosti na západních koncepcích a vyústilo do doktríny tzv. hluboké operace (*deep battle*). Ta byla založena na mechanizované válce, jejíž základní fáze měly být:

²¹³ Stejně jako v USA či Británii.

²¹⁴ V. K. Triandafillov, N. N. Morchin, B. Kalinovskij, G. S. Isserson.

²¹⁵ Nebývale vysokou rychlost výroby přinesla aplikace pásové výroby převzatá z USA. Např. specialisté ze společnosti Ford vybudovali automobilku GAZ v Gorkém (dnes Nižnij Novgorod) a americká pomoc stála též u zrodu Džeržinského traktorového závodu ve Stalingradu.

- útok mechanizovaných divizí na nepřátelské obranné linie s podporou samohybného dělostřelectva a střemhlavých bombardérů,
- po průlomu následuje masivní útok tankových jednotek podporovaných střemhlavými bombardéry, cílem není čelní útok, ale obchvat,
- masivní útok letectva daleko za obrannými liniemi nepřítele,
- přednost před fyzickým ničením má paralyzace nepřítele,
- součástí byla i masivní výstavba výsadkových jednotek vybavených dokonce lehkými tanky (Mann a Jörgensen 2008: 27).

Hlavním nedostatkem sovětského přístupu byl fakt, že i když pozemní síly disponovaly vlastní leteckou podporou, nebyla prakticky nijak rozvinuta součinnost s leteckou podporou, zejména chyběla schopnost střemhlavého bombardování. Zvrat ve Stalinově uvažování v roce 1937 pak navíc znamenal další totální změnu v přijatém směru. Masivní čistky v Rudé armádě mimo jiné vedly k opětovnému příklonu k diletantům typu Vorošilova nebo Buděnného (Pikner a Žilinčík 2015: 31). Zároveň byly nesprávně interpretovány zkušenosti z občanské války ve Španělsku. Sovětský generál Pavlov²¹⁶ si ze Španělska odnesl zcela mylné přesvědčení, že tanky mají být především podporou pěchoty a velké tankové útvary mají být zrušeny. Sověti tedy dospěli k přesně opačným závěrům, než které si ze Španělska přinesli Němci na druhé straně. Přestože téměř v téže době prokázaly úspěšné operace generála Žukova proti Japoncům v Mongolsku správnost konceptu mechanizované války a tedy soustředění tanků ve větších svazcích (Francev 2016: 50), přednost dostala Pavlovova interpretace války ve Španělsku. V SSSR tak sice pokračovala masová výroba tanků, ale pokrokový koncept spojený se jménem Tuchačevského byl prakticky opuštěn.

Sovětský vliv na *blitzkrieg* nelze přeceňovat. Přes solidní teoretický základ zejména v oblasti konceptu „hluboké operace“ sice SSSR do roku 1941 vstupoval s větším počtem tanků (21 000)²¹⁷, než měly všechny zbývající státy dohromady, avšak dalším početně rozvinutým druhem sil bylo už jen letectvo (12 000) a tradičně silné dělostřelectvo (Mann a Jörgensen 2008: 56). Prakticky úplně v plenkách zůstávala motorizace pěchoty a zcela nedostatečná byla i

²¹⁶ Popraven krátce po začátku německého útoku 1941.

²¹⁷ Přes obecnou představu nebyla většina sovětských tanků tvořená BT-5 a BT-7 technologicky výrazně horší, než německé tanky Pz.II a III, kterých měli kvantitativně Němci o řád méně. Naopak konstrukčně vyspělé T-34 počtem i palebnou silou převyšovaly německé protějšky Pz.IV. Zásadní rozdíl byl ve spojení, doktríně a taktické a operační zkušenosti Wehrmachtu v první fázi války.

logistika. Systém byl tak velmi nevyvážený a neprovázaný, což v kombinaci s absencí popravených velitelských kádrů tvořilo přímo děsivou kombinaci.

Dokonalou ilustrací uvedeného je historicky největší srážka tankových sil²¹⁸ v bitvě u Dubna v červnu 1941. Pokus o protiútok obrovského uskupení sovětské armády disponujícího 3800²¹⁹ tanky byl zničen výrazně menším uskupením wehrmachtu disponujícím pouze 800 obrněnci. V prvních pěti měsících byly samotné počty jinak technicky srovnatelných či dokonce lepších sovětských tanků²²⁰ téměř irelevantní²²¹, protože porážku v jednotlivých bitvách způsobovala kombinace těchto faktorů:

- nedostatek zkušených velitelů zejména na operační a strategické úrovni;
- paralýza rozhodování a nedostatek iniciativy (tedy opak požadavku na samostatnost)²²²;
- nízká úroveň výcviku na všech úrovních;
- nedostatek či absence podpůrných jednotek, zejména u protitankových děl a motorizované pěchoty;
- chybějící letecká podpora;
- absence radiostanic ve dvou třetinách tanků;
- absence opravárenských kapacit;
- nedostatečně dimenzovaná logistika.

Všechny uvedené faktory naopak představovaly silnou stránku tankových jednotek wehrmachtu.

Sovětská armáda za cenu ztráty prostoru získala čas k napodobení německé taktiky a operačního umění. Přijetím a aplikací konceptu bleskové války se v druhé polovině konfliktu vyrovnala německému operačnímu umění a ve spojení s obrovskou populační základnou a

²¹⁸ Čistě z hlediska porovnání množství nasazených tankových sil v jediném střetnutí nebyla největší tankovou bitvou Prochorovka 1943, ale bitva u Dubna v červnu 1941.

²¹⁹ Jen toto sovětské uskupení mělo více tanků než celá invazní armáda.

²²⁰ Těžké tanky KV-1 a především moderní konstrukce středních tanků T-34 ideálně kombinujících palebnou sílu, manévrovatelnost a pancéřování technicky převyšovaly jakoukoliv tehdejší německou konstrukci.

²²¹ Využit technických kvalit výzbroje dokázala sovětská armáda až v okamžiku, kdy za cenu obrovských ztrát získala zkušenosti a z velké části převzala a pro své podmínky upravila německou doktrínu.

²²² To bylo samozřejmě v přímém kontextu s politickou situací a zejména multiplikováno čistkami velitelského sboru.

masovou zbrojní výrobou (Van Creveld 2015: 121) překonala wehrmacht, kterému nebylo nic platné, že zůstával na taktické úrovni až do konce války nadřazeným.

3.2.3 Německo

Německo, které muselo zvětšování i reformu armády tajit kvůli versailleské smlouvě, nemělo čas ani zdroje, aby vybudovalo mamutí tanková vojska jako Sovětský svaz. Tím intenzivněji ale pracovalo na vytvoření co nejfunkčnějšího systému, v čemž Berlínu mimořádně pomohla Rapallská smlouva z roku 1922 umožňující tajnou vojenskou spolupráci na území SSSR. Přes fakt, že i v Německu čelili inovátoři odporu tradicionalistů, kteří viděli využití tanků především v podpoře pěchoty, položil základy koncepce *Blitzkriegu* již v roce 1935 generál Lutz:

- optimální jednotkou je tanková divize,
- nezbytná úzká součinnost mezi tanky a letectvem,
- komunikace mezi tanky pomocí radiostanic (Mann, Jørgensen 2008: 29).

Ještě radikálnější Lutzův zástupce generál Guderian formuloval následující tři principy pro použití obrněných jednotek:

- překvapení,
- masové nasazení,
- vhodný terén.

Už od 1. světové války totiž velitelé věděli, že základem úspěchu je nalézt vyvážený způsob nasazení tanků v součinnosti (Black 2009: 159):

- s pěchotou
- s dělostřelectvem
- se spojovacími jednotkami, které umožnily koordinaci postupu.

Vylepšení proti starším návrhům Liddella Harta představoval důraz na to, aby podpůrné zbraně tanků měly přibližně srovnatelný standard pohyblivosti a průchodnosti terénem. Jeho hlavní přínos ale spočíval v oblasti spojení. Významnou část kariéry strávil Guderian jako spojař, takže chápal důležitost spojení na moderním bojišti a disponoval dobrým porozuměním technickým aspektům bezdrátového spojení. Jeho zcela zásadním přínosem bylo důsledné trvání na tom,

aby měl každý tank vlastní radiostanici a vnitřní interkom²²³. Přesně tyto na první pohled dílčí, ale ve skutečnosti zásadní odlišnosti nebyly v ostatních armádách pokládány za prioritu. Německý přístup se lišil také v tom, že za nejnížší úroveň systematické efektivní integrace různých zbraní považoval „panzer“ divizi propojující tanky s doprovodnou mechanizovanou pěchotou a vlastním dělostřelectvem. Na začátku války například Němci téměř nevytvářeli smíšené jednotky na nižších úrovních, čímž mimo jiné předešli tlaku pěchoty na rozptýlení tanků k její podpoře (tedy přesně tomu, čím trpěla například francouzská armáda). Druhým zásadním vylepšením původně britské koncepce byl fakt, že inovátoři v čele s Guderianem trvali na tom, aby bylo vybudováno taktické letectvo působící v těsné spolupráci s postupujícími obrněnými kolonami (Piekalkiewicz 1995: 12). Volání po bombardérech schopných působit coby „létající dělostřelectvo“ bylo vyslyšeno, což spolu s funkčním radiovým spojením v každém tanku poskytlo zcela zásadní výhodu oproti všem konkurentům²²⁴. Bez vzdušné převahy byla blesková válka neuskutečnitelná. V momentě kdy wehrmacht kdekoliv ztratil vzdušnou převahu, blitzkrieg se zadrhl.

V rozporu s obecnými představami nebyla na začátku války naopak německá tanková technika nijak převratná. V totalitně řízeném státě panovala v rozporu s centrálním plánováním překvapivě vysoká úroveň neefektivního využívání intelektuálních i produkčních zdrojů. Ve výsledku byla produkovaná německá tanková technika ve velké části parametrů horší než spojenecké protějšky (Black 2009: 190). V druhé polovině války již sice lze hovořit o kvalitativní převaze konkrétních typů, ale byla to převaha vykoupená výrazně nižší kvantitou a u mechanicky složitých strojů i vysokou poruchovostí (Hart 2008: 46). Skutečná superiorita spočívala na začátku války v nedoceněných „detailech“, jako bylo zmíněné rádiové spojení či kvalitní optika v zaměřovacích přístrojích.

²²³ Interkom je vnitřní komunikační zařízení uvnitř tanku, které prostřednictvím mikrofону a sluchátek umožňuje komunikaci členů osádky i v extrémně hlučném prostředí.

²²⁴ Např. u ikonického a skutečně technicky konkurentům nadřazeného T-34 v roce 1941 zásadně devalvoval jeho kvality fakt, že radiostanice měly jen stroje velitelů rot, kteří zbývajícím tankům veleli vysunutí z věže signalizací praporky, přičemž raději jen udělili příkaz, prostě jen následovat tank velitele. Situaci dokonale ilustruje fakt, že ještě v roce 1943 mělo radiostanici jen 80 % T-34.

Především zavedení vysílaček (a interkomu)²²⁵ do každého tanku bylo zcela zásadní výhodou spolehlivě vyrovnávající nevýhodu slabší výzbroje či pancéřování²²⁶. Rovněž vnitřní rozvržení a vyšší uživatelský komfort panzerů významně oddalovaly vyčerpání studnice bojeschopnosti osádek, což se projevovalo i na operační úrovni lepší schopností udržet vysoké tempo postupu. Naopak Němci nevyužili bezpečnější diesellové motory, což je jen další ukázkou síly percepce bojových kvalit. Dodnes panuje mýtus o snadném zapálení amerických tanků s benzínovými motory, což bylo již za války prezentováno jako důkaz nadřazenosti německých konstrukcí. Ty ovšem poháněly principiálně stejné motory na benzín. „*V nečasové nadsázce lze říci, že německé stroje disponovaly lepším systémem řízení palby než jejich konkurenti, a také proto je dokázaly porážet, ačkoliv za nimi jinak v mnoha důležitých parametrech zaostávaly.*“ (Dolejší, 2014)

3.3 Německý *Blitzkrieg* jako logická cesta

Blesková válka (*Blitzkrieg*) je ideální příklad nepřiliš přesné, ale tím chytlavější zkratky²²⁷, který si většina čtenářů spojí s německými úspěchy z první poloviny druhé světové války. Mimochodem Němci samotní tento termín nepoužili v žádném předpisu ani doktrinálním dokumentu a němečtí generálové ho jen výjimečně zmiňovali až *ad post* ve svých pamětech – vlastně teprve jako reakci na jeho popularitu (například Heinz Guderian jej ve svých pamětech prakticky nepoužívá (Guderian 1999). Ve skutečnosti jsou principy bleskové války výsledkem evolučního procesu jen dočasně přerušeného patem zákopové války 1914–1916.

Od válek o rakouské dědictví přes Clausewitzovo dílo (Clausewitz 2008) až do konce 19. století byl rychlý rozhodný manévr a hledání těžiště protivníkovy schopnosti vést ozbrojený odpor základem nejen německého vojenského myšlení. Vývoj založený na důrazu na rychlý manévr zaměřený na vyvedení nepřítele z rovnováhy byl na západní frontě již záhy po začátku války přerušen masivní koncentrací lidských i materiálních sil. Při neúspěšném pokusu o obchvat v

²²⁵ Včetně vyvedení sluchátka mimo tank pro komunikaci s vedle postupující pěchotou. Toto řešení se mimochodem objevuje od té doby zpravidla vždy, když tanky musejí spolupracovat s pěchotou v nepřehledném terénu, zejména v zastavěné oblasti. Na interkom připojené sluchátko s mikrofónem bylo vysoce oceňovaným detailem například i během invaze do Iráku v roce 2003.

²²⁶ V moderních německých tancích (např. Panther) disponovala interkom celá osádka tanku, kdežto co v T-34 byli nepřiliš spolehlivým interkomem spojeni jen řidič a velitel, který stejně mnohdy řidiče řídil kopáním do ramen.. (Forczyk 2009: 34)

²²⁷ Výraz zřejmě jako první použil časopis *Time* v září 1939.

severní části západního bojiště se obě strany při tzv. závodu k moři navzájem „oblehly“ na linii zákopové války 1914–1918. Důraz na manévrový boj byl tedy spíše nechtěně jen dočasně přerušen, protože obchvat ani jakýkoliv jiný manévr nebyl do doby nalezení způsobu překonání zákopů možný. Nové postupy nalezené k překonání patu zákopové války tak lze svým způsobem považovat spíše za pokračování původního stylu vojenského myšlení než za zcela nový směr.

Ve skutečnosti bylo to, čemu nepříliš přesně říkáme *Blitzkrieg*, logickým vyvrcholením vývoje německého vojenského myšlení od konceptu známého jako *Vernichtungsgedanke*, což lze volně přeložit jako doktrína rychlého zničení nepřátelských sil. Ta nebyla oproti převažující představě v případě implementace do doktríny konce třicátých let založena na výlučnosti útoku tankových útvarů vybavených špičkovými obrněnci. Wehrmacht disponoval během největších úspěchů Blitzkriegu zpravidla méně kvalitní technikou (Black 2009: 190, Weir 2007: 252) a jeho vítězství vycházela z dokonalé souhry jednotlivých druhů sil a výborně vycvičeného personálu.

Za úspěchy v taženích 1939-1941 nevděčili Němci nadřazené technice, ale spíše propracovaným taktickým postupům a koncentraci úderných kombinovaných útvarů síly na hlavním směru ofenzivy. (Zajímavý fakt ilustrují české tanky LT-38 na čele útvaru) Zdroj: www.blendspace.com²²⁸

²²⁸ http://viceduhistory12.weebly.com/uploads/4/0/6/4/40649625/8037675_orig.jpg

S *Vernichtungsgedanke* jako operačním konceptem souvisí primárně taktický koncept *Auftragstaktik*²²⁹ vyvěrající z Moltkeho reformy v šedesátých letech 19. století²³⁰. Jeho základem je způsob plnění úkolu zaměřený na dosažení cíle s minimálním, nebo dokonce žádným upřesněním způsobu tohoto splnění. Předpokladem je pochopitelně efektivní vysvětlení velitelova záměru podřízeným (Kolář a Rak 2018). K tomu je třeba přičíst v té době netradiční způsob přípravy německých důstojníků, kteří byli nuceni k nalezení přijatelného poměru mezi striktní disciplínou a případným částečným či úplným autonomním přístupem, který rámovala vysoká profesionalita ve spojení s kulturním konceptem vojenské cti.

Po 1. světové válce pokračovalo intelektuální úsilí v předemné trajektorii v rámci reformy generála von Seeckta. Připravil komplexní systém přípravy, v jehož rámci byli důstojníci a oproti ostatním armádám i poddůstojníci motivováni (Kolář a Rak 2018), aby:

- 1) své rozkazy přizpůsobovali cíli konkrétní mise;
- 2) vytvářeli úkolová uskupení tzv. *Kampfgruppen*;
- 3) absolvovali akademické vzdělávání;
- 4) doktrinálně upřednostňovali především rychlost:
 - manévru,
 - rozhodnutí,
 - realizace;
- 5) zvykli si, že na taktické úrovni stačí ústní rozkazy zaměřené zpravidla na sdělení cíle.

Přímé dědictví uvedeného přístupu si moderní armády nesou dodnes v konceptu *Mission Command*²³¹: „*Mission command*“ ve svém původním smyslu decentralizuje rozhodování, zvyšuje jeho rychlost, podporuje flexibilitu a iniciativu. Je to „filozofie velení založená na principech decentralizace odpovědnosti a využití iniciativy. Typicky jsou podřízeni informováni, čeho musí dosáhnout (úkol), ale smějí použít vlastní úsudek, jak toho nejlépe

²²⁹ V současném Bundeswehru známý jako *Führen mit Auftrag*

²³⁰ Ve formě písemného předpisu byla explicitně zavedena až v roce 1888

²³¹ *Mission Command* je způsob vydávání příkazů založený na vydání pouze obecného záměru a cíle, přičemž provedení je maximálně decentralizováno a důraz je kladen na volnost uvážení, rychlost a především iniciativu. Úspěch tedy závisí na kvalitě a srozumitelnosti vysvětlení záměru nadřízeného a zasazení dílčích kroků do kontextu celkového úsilí. V momentě, kdy podřízení pochopí záměr nadřízeného, je ponechána relativně velká volnost jejich uvážení při zvolení optimálního postupu. V moderním pojetí lze *mission command* dobře aplikovat v prostředí net-centric concept. V českém armádním prostředí jej upravuje čl. 30–34 publikace Pub-53-01-1 (2006).

dosáhnout v místních podmínkách“ (Macháčková a Kozáková: 2018). Limitem takového přístupu je pochopitelně zvýšená míra rizika, role náhody a z toho plynoucí fikce, což jsou ovšem přijatelná negativa vyvážená vysokým operačním tempem, vytěžením nepředpokládaných příležitostí a flexibilitou.

Úspěchy wehrmachtu v první třetině 2. světové války lze označit spíše za kombinaci efektivního využití vnitřní kultury německé armády a improvizací eliminujících počáteční nedostatky jak ve velikosti armády, tak kvality výzbroje. Výsledkem byla *„pružná vojenská organizace s kvalifikovaným personálem a maximálním využitím iniciativy moderně vybavených a vedených malých jednotek, organizace, jejíž teoretikové dostali možnost ovlivnit probíhající technologickou revoluci mnohem dříve a důkladněji, než jejich doma vesměs ignorování a v Německu pečlivě studování kolegové z jiných zemí. Budoucí supervelmoci SSSR a USA z tohoto stylu nakonec napodobily, co napodobit dokázaly, zatímco ostatní aspekty kompenzovaly nasazením nadbytku zdrojů, jímž Německo nedisponovalo“* (Dolejší 2014). Zejména v případě Rudé armády byla cena za dosažení bojové efektivity mechanizované války extrémně krvavá, avšak na konci 2. světové války již na taktické i operační úrovni dostihla vyčerpaný wehrmacht.

Právě tento způsob myšlení spolu s novými technologiemi a především způsoby jejich užití²³² se stal základem 3. generace moderního válečnictví. Jak již bylo řečeno, ta ke znakům předešlých dvou generací přidala efektivní propojení činnosti tankových jednotek, motorizované pěchoty, ženijních útvarů, dělostřelectva a letectva bezdrátovými komunikačními prostředky, čímž byl definitivně překonán pat zákopové války a znovu ožil hluboký manévr.²³³

3.3.1 Vzdušná převaha

První světová válka jako líheň všech základních atributů bleskové války přenesla boje i do další dimenze, tedy do vzduchu, přičemž v její poslední třetině se některé letecké síly začínaly osamostatňovat jako specifický druh vojsk. Pakliže se ale na taktiku a dokonce i strategii vzdušných sil první světové války podíváme kriticky, je zřejmé, že sice byly vyvinuty hlavní

²³² Mimo vojenské efektivity to byla pro Německo samozřejmě i nutnost, protože ekonomicky si Německo nemohlo dovolit opotřebovací válku.

²³³ V českém prostředí téma mimořádně dobře shrnul K. Dolejší v článku²³³ „Mýtus zvaný Blitzkrieg. Odkud se vzal?“ (Dolejší 2014).

taktické principy nasazení stíhacích, bitevních i bombardovacích letadel, ale celková doktrína byla stále přece jen odrazem pozemního válčení. Představy o rozhodujícím vlivu vzdušných sil na výsledek války se pravidelně střetávaly s technickými limity tehdejších letadel a jakkoliv bylo důležité vybojování vzdušné převahy, stále nešlo o základní předpoklad úspěchu na zemi. Rychlé inovace designu, silnějších motorů i způsobů nasazení letadel sice dokonale demonstrovaly neustálou soutěž (efekt červené královny byl v případě letadel vůbec nejviditelnější) o získání výhody, ale přes zásadní předěly ještě nevedly k úplné změně paradigmatu.

Teprve bouřlivý rozvoj letectví mezi válkami přinesl inovace, které ve svém důsledku vedly k bezprecedentnímu nárůstu relevance letectva. To vedlo k nadšení letectvím a k teoriím o nadřazenosti vzdušných sil a rozhodující úloze bombardovacích letectva, pro něž byla typická doktrína italského generála Douheta (Douhet, 1998). Ten předvídal rozhodování válek masívním strategickým bombardováním všech cílů včetně měst. Jak ukázala (nejen) druhá světová válka, jednalo se o technokratický přístup odrážející přenesení uvažování z průmyslové masové produkce do vojenství.

Reálná účinnost strategického bombardování byla vzhledem k technickým limitům bombardérů v první polovině války velmi omezená. To se díky taktickým a technologickým inovacím povedlo v druhé půlce války překonat, ovšem zhroucení nepřítelů přivodily pozemní, nikoliv vzdušné operace.

Přibližně do konce roku 1942 se ukazovalo, že předválečný technický pokrok zejména v oblasti únosnosti bomb, navigace a zaměřování nebyl dostatečný k dosahování strategických účinků. Výsledný ničivý potenciál byl prostě nedostatečný (Grayling 2008). Znovu a znovu se ukazovalo, že moderní společnosti disponují až překvapivě velkou psychologickou výdrží a především hospodářskou kapacitou absorbovat a opravovat škody. Např. britské bombardování Německa mělo spíše malé výsledky a přechod nacistů od ničení vojenských cílů (zejména letišť) k bombardování měst byl dokonce jednou z příčin jejich porážky v Bitvě o Británii (Mann 2010: 46). Při stávající kvantitě reálně nasaditelných sil se bombardování ukázalo jako překvapivě málo efektivní v oblasti nalomení morálky civilního obyvatelstva a jen částečně účinné při snižování průmyslových kapacit.

Obr. č. 20: Vojenská efektivita vs. teror. Velká Británie byla v roce 1940 blízko porážce. Luftwaffe se však místo letišť a průmyslových objektů chybně zaměřila na města, díky čemuž se královské letectvo vzpamatovalo. Na snímku bombardér He 111 nad Londýnem. Zdroj: Wikimedia Commons²³⁴

Teprve od roku 1943 zejména po zapojení US Air Force masívně narostla únosnost výzbroje, byly zavedeny efektivnější navigační přístroje i taktiky a moderní analogické zaměřovací přístroje. Přesto se v praxi lišila schopnost zasahovat cíle od výcvikových výsledků téměř v takové míře, jako se lišila efektivita palby řadové pěchoty na bojišti od mírových pokusů na střelnicích v 1GW. Při výcviku se například mladí důstojníci pilotující bombardéry B-17 chlubili, že s novým zaměřovačem Norden trefí i sud. S trochou štěstí se to při statisticky velkém počtu výcvikových pokusů stát mohlo (Weir 2007: 227), kdežto v bojových podmínkách se rozptýl odhozených pum pohyboval ve stovkách metrů.²³⁵ I při významném vylepšení všech rozhodujících parametrů se až v závěrečné fázi 2. světové války ukázalo strategické bombardování, působící nyní již obrovské materiální škody, jako schopné strategického dopadu (Black 2009: 179). Zásadní byla ale doktrína nasazení. Např. kvantitativně výrazně menší úsilí při ničení pečlivě vybraných odvětví výroby (rafinerie a výroba syntetických paliv) a přepravy (železnice, vlaky, doprava paliva a munice) přinášelo

²³⁴ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Heinkel_He_111_over_Wapping,_East_London.jpg

²³⁵ V tomto směru lze využít analogii s efektivitou palby z ručních zbraní popsanou u 1. generace moderních ozbrojených konfliktů. Výsledky dosahované při výcviku byly v hrubém nepochybně nižší efektivitou při reálném bojovém použití. Nejistota, chaotičnost boje a psychický stres prostě účinek technologií snižují za hranici představitelnou při výcviku.

výrazně větší přínosy k válečnému úsilí, než plošné kobercové bombardování měst a jejich průmyslových komplexů.

I když je představa letectva 2. sv. války spojena především se stíhači s kvantem sestřelů na kontě nebo s nálety konvenčních (horizontálně bombardujících) bombardérů na města, byla skutečná inovace méně nápadná, ale o to důležitější. Stíhací eso první světové války Ernest Udet se začátkem třicátých let přímo zamiloval do amerického letounu Curtiss Hawk schopného shazovat bomby při letu střemhlav, tedy nikoliv běžně z horizontálního letu. Takové bombardování bylo mnohem přesnější, a tak nevadilo, že střemhlavé bombardéry neunesly příliš velký náklad. Excelentní pilot (ale neúspěšný štábní důstojník) Udet přesvědčil jiné prvoválečné stíhací eso – Hermanna Göringa, aby dvě americká letadla koupil a následně z něj Němci vyvinuli nepříliš rychlý, ale při bombardování na svou dobu neuvěřitelně přesný střemhlavý bombardér Ju87 Štuka. Téměř náhodou tak Němci získali nástroj, který v té době všem ostatním chyběl, nebo mu nepřikládali dostatečnou důležitost. Jakmile začaly být střemhlavé bombardéry zaváděny, využil wehrmacht levného způsobu ověření jejich efektivity v Legii Condor ve Španělsku, kde se osvědčily a létajícímu dělostřelectvu už nestálo nic v cestě. Během celého konfliktu se bitevní letadla stala skutečným multiplikátorem úsilí pozemních jednotek.

Obr. č. 21: Vzdušné „dělostřelectvo“ jako předpoklad blitzkriegu.

Nacistické střemhlavé bombardéry Ju 87 Štuka se staly symbolem blitzkriegu. Díky jednoduchým technickým vylepšením dokázaly ze střemhlavého letu i bodové cíle. Byly ovšem také poměrně zranitelné a efektivně dokázaly podporovat tankové klíny jen v podmínkách vzdušné převahy Luftwaffe. Zdroj: www.acesflyinghigh.wordpress.com²³⁶

3.3.2 Mobilita – vlaky vs. auta

Charakteristickým rysem společným ve třicátých letech v zásadě všem velkým meziválečným armádám byla motorizace. Předpokládalo se, že stejně jako byly vlaky zásadním faktorem válčení v 1. světové válce, bude nyní stejně důležitý přechod k autům. Tradicionalisté lpící mnohdy ještě na koních byli ve skutečnosti přemoženi i v jinak velmi konzervativních armádách již před válkou. Nadšení pro motorismus bylo v civilním prostředí módní a masivní produkce automobilového průmyslu v USA se přenášela i do Evropy. Automobily se stávaly běžnými a vojáci používající v 1. světové válce ještě nepříliš efektivní motorová vozidla začínali relativně rychle chápat přicházející výhodu založenou na spolehlivějších a masově vyráběných automobilech. V manévrové válce je závislost na kolejích značně omezující, a proto na první pohled flexibilnější auta představovala logický další krok.

Překvapivě právě automobily se staly v zásadě jediným základním válečným nástrojem, v němž se Německu meziválečná inovace doktríny spíše nevyplatila. Tento málo známý fakt je založen na skutečnosti, že nacisté, v první řadě Hitler, byli fascinováni automobilismem ještě více, než by odpovídalo tehdejšímu módnímu nadšení (Knopp 2006: 341). Propagandou zveličované úspěchy při stavbě dálnic však ve skutečnosti nemohly nahradit železniční přepravu, která v Německu zajistila před válkou transport 90 % uhlí a 75 % zbývajících nákladů (Wolmar 2012). Důsledné plánování železničních grafikonů známé z období před a během 1. světové války samozřejmě bylo součástí plánování všech armád i před 2. světovou válkou, nicméně v představách strategiů se už jednalo spíše o rutinu než základní nástroj. Železnice přitom zůstávaly dominantní při přepravě na vzdálenosti nad 300 km.

Ve skutečnosti ani přechod na motorizované jednotky nebyl v Německu nijak rychlý a ze 103 předválečných divizí měli na začátku války Němci zcela motorizovaných jen 16 % (Van

²³⁶ https://acesflyinghigh.files.wordpress.com/2013/07/junkers_ju87_stuka_03.jpg

Creveld 2004: 1). Auta chyběla už od začátku, a tak zůstávala většina jednotek hipomobilních (na rozdíl od malých, ale plně motorizovaných britských expedičních sil). Přesto se motorizace zaměřená především na tankové divize ukázala jako natolik zásadní, že v kombinaci s doktrínou bleskové války prostě v omezeném prostoru západní Evropy fungovala. Již tam se ovšem ukazovalo, že i v dopravními sítěmi oplývající západní Evropě kombinace vlakové přepravy a motorizovaných útvarů vysokému tempu německých tankových divizí nestačila. V rychlých taženích 1939–1941 se nicméně tyto nedostatky nestihly výrazněji projevit.

Obr. č. 22 Hipomobilita vs motorizace. Přes na odiv stavěnou motorizaci se Wehrmacht na rozdíl od amerických či britských armád až do konce války neobešel bez Na snímku německé zásobovací povozy ve Francii, 1944. Zdroj: Wikimedia Commons²³⁷

Po invazi do SSSR se však přílišné spoléhání na automobilní dopravu ukázalo jako *fatální*. Masivní rekvírování vozidel po celé Evropě sice umožnilo zvýšit počet nasazených aut na 600 000, ale zajištění oprav 2000 (!) různých typů motorových vozidel (Wolmar 2012: 296) nezbytně vedlo v logistický chaos. Ještě horší byla s motorizací spojená obrovská spotřeba paliva, které bylo třeba převážet na ohromné vzdálenosti, což samo o sobě vyžadovalo další spotřebu paliva. Logistika wehrmachtu čelila stejnému dilematu jako zásobování Napoleonovy armády, kdy náklady na přepravu s rostoucí vzdáleností pohlcovaly samy o sobě čím dál větší část zdrojů.

Ve skutečnosti bylo ze 152 divizí Wehrmachtu útočících v červenci 1941 na SSSR jen 17 tankových a 13 motorizovaných. 80 % zbývajících divizí zůstalo nadále pěších, a tedy závislých

²³⁷ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bundesarchiv_Bild_101I-301-1958-20,_Nordfrankreich,_getarnte_Pferdegesspanne.jpg

na 625 000 koní (1941) a především na železnici (Wolmar 2012). Navíc každá ze tří skupin armád měla jen jedinou páteřní železniční trať, v Rusku ke všemu s jiným (větším) rozchodem. Na nekvalitních ruských cestách se významná část převahy motorizovaných jednotek ztrácela, přičemž situace byla zcela zoufalá v podzimních deštích a jarních táních (rasputica). V SSSR museli Němci obsadit násobně větší území než v západním tažení, avšak nasadili jen o 10 % více mužů a o 30 % více tanků (Wolmar 2012: 303). Blitzkrieg zkrátka musel narazit na tehdejší kapacitní, ekonomické a technické limity jinak perspektivní doktríny. Udržení tempa postupu vyžadovalo plynulý přísun zásob, především paliva. Dle van Crevelda: „*místo aby jednotky týlového zabezpečení postupovaly v druhém sledu operací, měly je předcházet, což byl postup, který pravděpodobně neměl v análech moderních válek obdobu.*“ (Van Creveld 2004: 155). Tak zoufalá opatření „*byla projevem toho, do jaké míry Němci pochopili, že úspěch závisí výhradně na schopnosti zásobovat vlastní armády*“ (Wolmar: 2012: 297).

3.3.3 Moderní tanky

Kapitola týkající se *blitzkriegu*“ by nebyla kompletní, kdyby nebyl zmíněn její symbol – tank. V předešlé části byl popsán proces vzniku tanku včetně vyústění překotného vývoje od krabic inspirovaných námořními křižníky (!) až po dodnes užívaný koncept pásového podvozku s otáčející se věží nesoucí hlavní výzbroj. Meziválečný vývoj sice vyzkoušel i koncepty miniaturních levných tančků či naopak několikavěžových monster, ale v zásadě se všechny takové nápady ukázaly být slepými uličkami (Pejčoch 2010: 304). Konstrukteři už v meziválečném období zjistili, že dobrý tank musí být co nejvyváženější kombinací „svaté“ trojice schopností: palebné síly, pancéřové ochrany a mobility. Přesto nebyl na první pohled posun nijak viditelný. Drtivá většina tanků meziválečného období byla v důsledku neochoty investovat do drahých prostředků stejně slabě pancéřovaná, s prakticky stejnou výzbrojí a zpravidla menší než jejich předlohy z 1. světové války. V důsledku rozvoje motorismu v civilní sféře se však výrazně zlepšila spolehlivost motorů a rychlost tanků (Zaloga 2018: 7).

Obr. č. 23 Slepá ulička tanků. Vícevěžová monstra tanky vypadala majestátně na přehlídkách, ale v boji byly komplikované, nespolehlivé a především velitel prostě nedokázal efektivně koordinovat více než jednu věž. Výjimkou nebyl ani sovětský T-35 – jediný sériově vyráběný pětivěžový tank v historii. Zdroj: Wikimedia Commons²³⁸

Rozhodujícím rozdílem od 1. světové války tedy byla schopnost meziválečného průmyslu vyvinout dostatečně silný motor a dostatečně mechanicky spolehlivé převodovky. Přesně to také meziválečné inovace umožnily, a tak hlavní rozdíl na samotných tancích zůstával ukryt uvnitř a spočíval v moderních materiálech, výrobních procesech a inovacích. Tanky sice na začátku 2. světové války zůstávaly stále slabě pancéřované a měly jen nepříliš výkonnou výzbroj, ale nabízely výrazně vyšší mobilitu. Přidala-li se dokonalejší koordinace bezdrátovými vysílačkami, byly schopny poskytnout dostatečně efektivní nástroj pro rozpohybování operací přesně tak, přesně jak po tom inovátoři přirozeně toužili.

Efekt červené královny pak během 2. světové války vedl i nárůstu v oblasti palebné síly a pancéřování, takže za nejúspěšnější byly považovány tanky dokonale vyvažující všechny tři základní požadavky. Přes fascinaci laiků i profesionálů ikonickými německými tanky PzKpfw VI Tiger a PzKpfw V Panther se ve skutečnosti jednalo o stroje poruchové, nedostatečně mobilní, ale především nepřiměřeně drahé (Hart 2008: 18). K úspěchu tanku totiž mimo vyváženost palebné síly, pancéřové ochrany a mobility zcela nevyhnutelně patřila ekonomičnost výroby, a tedy unifikace a spotřeba zdrojů a práce. V obém excelovali Američané a Sověti a za kratší konec provazu tahali Němci.

²³⁸ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:P681.jp>

Obr. č. 24: Poměr cena výkon jako hlavní atribut tanku. Složitost německých tanků vedla k jejich vysoké ceně, poměrně velké poruchovosti a tedy náročnosti oprav v polních podmínkách. Ve skutečnosti byly tak ztráty způsobeny spíše opuštěním strojů kvůli mechanickým závadám – jako tento PzKpfw V u Kurska. Zdroj: www.albumwar2.com²³⁹

3.3.4 Bezdrátové spojení

Skutečně spolehlivá řešení nasazení přenosných vysílaček²⁴⁰ byla v této oblasti nalezena až mezi světovými válkami. Převratným byl vynález prakticky využitelných a masově vyráběných elektronek, které se v armádách začaly šířit v polovině 20. let 20. století. Hlavními milníky byl vynález triody (1906) Američanem Lee de Forestem a její využitelnost pro militární účely díky spojení s funkcí oscilátoru (1912) Američanem rakouského původu Fritzem Lowensteinem a nepřímého žhavení katody. Produkovat přenosné, vojensky praktičtější využitelné vysílačky začal ale průmysl (zejména společnosti americká AT&T a německá Telefunken až po skončení 1. sv. války. Pro vojenské potřeby zůstávala problémem křehkost vysílaček, což zaznamenal každý pečlivější čtenář literatury faktu týkající se např. odbojářů za druhé světové války. Teprve těsně před tímto konfliktem se i ve vysokofrekvenčních obvodech začala využívat železná jádra, díky kterým bylo možné zmenšit rozměry cívek (Horník 2016: 14), čímž se bezdrátové spojení stalo skutečně praktickou vojenskou technologií, pro jejíž využití měl v důsledku tzv. druhé průmyslové revoluce dokonalé podmínky zejména průmysl německý.

V každém případě se již ale jednalo o vojensky využitelnou technologii, která byla ve velkém měřítku nejlépe chápána Američany, Brity a především Němci (Black 2009: 151). Nebylo to

²³⁹ <https://albumwar2.com/wp-content/uploads/2018/09/05434.jpg>

²⁴⁰ Stejně jako třeba v případě dostatečně výkonných motorů, spolehlivých převodovek a přijatelně pevných pásů tanků

překvapivě ani tak faktem, že německý průmysl byl jako lídr druhé průmyslové revoluce tradičně silný v inovacích v oblasti elektrotechniky (i to hrálo roli, ale spíše nepřímou). Důraz na kvalitní vzdělávací systém, zděděný už z Pruska Fridricha Velikého, totiž spolu s národní hrdostí na skutečně impozantní úspěchy v oblasti vědy nepřímou vytvořil předpoklady pro chápání nezbytnosti využívat technologie inovativními způsoby. Příznačný je tak fakt, že základem úspěchu tzv. blitzkriegu nebyla lepší tanková technika. Ta byla v dobách největších německých válečných úspěchů 1939–1941 naopak technicky mnohdy signifikantně horší, než jakou disponovaly napadené země (Black 2009: 190). Základ úspěchu Wehrmachtu tvořila doktrína použití tankových a motorizovaných jednotek, která daleko více než na kvalitě samotných tanků stála komplexitě jejich použití. Sama koordinace celého systému pak stála na využití bezdrátového spojení. Příznačným pro uvedené tvrzení je odbornost nejznámějšího architekta „blitzkrieg“ Guderiana, který byl původně nikoliv tankistou, ale spojařem (Scheibert, 2018).

3.3.6 Ekonomika a totální válka

Před druhou světovou válkou ani během ní nebyla vyvinuta žádná technologie či nalezena efektivní inovace, které by umožnit parametricky závislost vojenské logistiky na železniční dopravě. Přes taktickou a operační vyspělost nasazení mechanizovaných a motorizovaných útvarů byl strategický příklon k motorizaci v případě Německa závislý na dostupnosti pohonných hmot, schopnosti vyrobit dostatek motorových vozidel a správná evaluace kvality silniční sítě v napadené zemi. Ani v jednom Němci neuspěli. Naopak Spojenci železniční dopravu spíše postupně doplňovali zvyšující se motorizací a přecházeli k automobilové přepravě plynuleji, přičemž disponovali zpravidla dostatečným množstvím pohonných hmot a především průmyslovou schopností USA vyrábět dostatek (unifikovaných) vozidel.

Velmi opomíjeným, nicméně zásadním aspektem důrazu na motorizaci je fakt, že si vyžádala změnu paliva. Zatímco v první světové válce bylo základní energetickou surovinou ještě uhlí, ve druhé světové zrychlil přesun k ropě., kterou Německo na rozdíl od uhlí nemělo. Do války tak vstupovalo se zásobami nafty pro vozidla i leteckého paliva na 5 měsíců, prioritizované ponorky měly palivo na půl roku, ale průmysl jen na 13 týdnů. Přes tři čtvrtiny světové produkce ropy pocházely z Ameriky, 10 % ze SSSR a 10 % z Perského zálivu a Indonésie. Pouhá tři

procenta světové produkce (zejména v rumunské Ploješti) byla dosažitelná přímo v Evropě (Wolmar 2012).

Německo sice dokázalo téměř polovinu produkce doslova vydupat ze země výrobou syntetických paliv z uhlí, ale pakliže by dlouhodobě nevyužívalo naleziště kolem Baku či v Perském zálivu, nemohlo to stačit. Británie, USA a Norsko měly dohromady téměř 1100 tankerů, Německo 33. I kdyby se Němcům povedlo ukořistit část z 262 norských tankerů, pravděpodobně by o ně přišli v důsledku námořní nadvlády Spojenců. Ani tudy tedy cesta nevedla. Jakmile si Spojenci uvědomili, že letecké útoky na rafinerie a přepravu paliv jsou daleko efektivnější než bombardování měst, přísun paliv pro Wehrmacht a Kriegsmarine prostě vysychal (Toprani 2012). Hospodářská autarkie je v případě moderní války nereálná, protože druhá strana nesvázaná nutností přejít na soběstačnost logicky čerpá z výhody mezinárodní spolupráce a především Německo bylo závislé na dovozu surovin.

3.4 Shrnutí 3GW

3GW vznikala v intelektuálním prostředí šoku z paty zákopové války. Meziválečný vývoj vojenství včetně konceptu bleskové války nebyl úderem z čistého nebe a nebyl ani neznámý. Celý proces byl naopak evoluční a v základních principech všemi studovaný. Záleželo na připravenosti riskovat a nenechat se omezit tradicionalismem. Na rozdíl od vojenských elit v ostatních zemích němečtí generálové v připravované válce věděli, že nemohou uspět, jestli jejich armáda nepřijde s novou koncepcí založenou na rychlosti a překvapení. Využili tedy:

- taktiku úderných oddílů císařského Německa a pruskou vojenskou mentalitu delegace iniciativy na co nejnížší úroveň,
- plně využili britský vynález tanku včetně hlavních principů jeho využití,
- okopírovali americký koncept střemhlavého bombardéru, čímž tankovým kolonám dodali přesné „létající“ dělostřelectvo
- a vše koordinovali vysílačkami, které byly výsledkem vědeckého úsilí zejména vynálezců v USA..

Naštěstí ani velmi důmyslná improvizace v oblasti operačního umění k vítězství Německa ve druhé světové válce nestačila. V podmínkách totální války se nedostatečné zdroje nakonec

ukázaly jako fatální problém, který se ani úspěšnou aplikací doktríny bleskové války nepodařilo zcela překonat. Přes operační nadřazenost nacistické Německou selhalo na strategické úrovni.

Dědictví druhé světové války se přeneslo i na další konflikty, jako například arabsko-izraelské války v druhé polovině 20. století nebo obě války v Zálivu (1991, 2003). Na základě principů 3GW byly vystavěny také armády obou bloků v rámci studené války. Zavedení jaderných zbraní a následný „jaderný mír“ ale udržel studenou válku skutečně studenou. Ani jeden z bloků nesáhl k masivnímu útoku přímo na druhou stranu, konflikty probíhaly převážně jako střety na okrajích, nejčastěji ve formě proxy wars (Van Creveld 2015: 116).²⁴¹ Logicky tak byl znovuzaveden a zesílen důraz na guerillové válečnictví, které se po rozpadu sovětského bloku stalo v nových formách typickým pro tzv. asymetrické konflikty. Ty následně představují základ moderních ozbrojených konfliktů²⁴² čtvrté generace.

Spor mezi zastánci tradičních přístupů (jimiž je v současnosti právě původně „netradiční“ koncept blitzkriegu) a mezi inovátory, kteří si uvědomují změny, bují i v současných armádách. Tradičně uvažující důstojníci se v současnosti pro změnu jen velmi neochotně smiřují s představou, že jimi milované těžké zbraně vylepšené o inteligentní technologie se v důsledku použití kybernetických a informačních operací mohou stávat méně relevantními (což ale neznamená, že nejsou třeba). S dobrou znalostí mechanismů fungování složitých sociálních jevů a novými technologiemi ale jde bojovat „války“, u kterých na rozdíl od Blitzkriegu třeba vůbec nepoznáte, že už začaly (Řehka, 2018). Přitom by přesně takový vývoj neměl být překvapující, celkem logicky totiž odpovídá tomu, k čemu došlo během vzniku 4. generace moderních ozbrojených konfliktů.

Kontext	3. generace moderního válečnictví
kontext společenských podmínek a idejí	• předchozí zavádění volebního práva ve většině evropských států vytvořilo potřebu ovlivňovat masy obyvatel (za účelem uchopení a držení moci i v následně vzniklých autoritativních režimech). I když tento jev platí již pro konec 19. století a rozhodně pro první světovou válku, moderní propagandistické postupy a akcelerace efektivní propagandy prostřednictvím rozhlasového vysílání umožnily ovlivňování a mobilizaci (a také radikalizaci) populace

²⁴¹ Ozbrojené konflikty vedené „v zastoupení“ spojenci v situacích, kdy hlavní protivníci nechtějí riskovat vzájemný konflikt (typicky za studené války konflikty ve Vietnamu či Afghánistánu)

²⁴² V případě 4GW dávám před výrazem „válečnictví“ přednost přesnějšímu termínu „ozbrojené konflikty“, který zahrnuje jak mezinárodní, tak vnitřní ozbrojené konflikty, a tedy lépe vystihuje fakt, že většina konfliktů v této generaci probíhá formou vnitřních ozbrojených konfliktů

	v celospolečenském měřítku vytvořila parametricky novou úroveň ovlivňování. • centrálně řízená ekonomika umožňovala za války totální přesměrování zdrojů k podpoře válečného úsilí, přičemž na období války ji musely aplikovat i demokratické státy s tržním hospodářstvím • totální válka – cílem militárního úsilí je celý stát, zejména výrobní prostředky, průmyslové základny a samotné populace, ať už kvůli snížení produkce válečného materiálu, nebo samotné vůli státu vzdorovat
technologický kontext	• motorizace – rozsáhlé využívání automobilové dopravy konkuruje vlakové dopravě • rozvoj letectví a masová výroba letadel umožňující při správném výběru cílů (petrochemický průmysl, dopravní komunikace) dosahovat strategických cílů • komunikace – bezdrátové spojení prostřednictvím spolehlivých radiostanic užívaných napříč řetězcem velení až na základní taktickou úroveň • moderní kryptografie a následný vznik prvních analogových počítačů
vojenský kontext	• nelineární taktika – důraz na manévr, zejména obchvat nepřítele s cílem způsobit jeho kolaps spíše než fyzické zničení • operační umění se místo na prostor orientuje na čas (Boydův cyklus OODA) • důraz na manévr – důsledné propojení motorizované pěchoty, tankových jednotek a bitevního letectva do synergicky působícího celku • politická válka • prohloubení bojiště v důsledku rychlosti průniků frontou • mission command – další zvýšení nezávislosti velitelů na taktické úrovni

Tabulka č. 13: Atributy 3GW

Můžeme tak vidět dva hlavní katalyzátory změny předchozích generačních posunů: technologie a ideje. Jakou perspektivu získáváme z těchto dřívějších posunů, když se podíváme na potenciální čtvrtou generaci válečnictví?“ (Lind et. al, 1989)

4. generace moderních ozbrojených konfliktů²⁴³

„... tvář v tvář silnějšímu nepříteli můžete válku přesto vyhrát, pokud máte dost trpělivosti počkat s úsilím o dosažení rozhodnutí, dokud frustrace a znechucení samo neukradnou nepříteli jeho šanci vyhrát.“

Mao Ce-Tung

Na rozdíl od převážně zkratkovitého a zjednodušujícího popisu prvních tří generací moderního válečnictví je Lindův popis generace čtvrté systematický a detailní. Se znalostí následujících třiceti let od formulování teorie 4GW je až zarážející, jak dobře dokázal Lind a jeho kolegové formulovat predikci následujícího vývoje. Lindova charakteristika čtvrté generace moderních ozbrojených konfliktů²⁴⁴ je provázanou formulací úzce kombinující kontext společenských podmínek a idejí, technologie i vojenských aspektů.²⁴⁵ Jeho rozbor tedy už není nezbytný po samostatných kategoriích, ale právě ve vzájemném kontextu. Ambicí tedy již v této části není Lindovu teorii doplňovat, ale využít výhody časového odstupu a doplnit aktuální aspekty. Ani v případě 4GW se ovšem nejedná o okamžitou revoluční změnu, ale naopak o evoluční proces. Jako základ vyjmenovává Lind následující prvky **3GW přenesené a zesílené v 4GW**:

***První je „systém mise“.** Každá generační změna byla poznamenána čím dál větším rozptýlením sil na bojišti. Bitevní pole čtvrté generace pravděpodobně zahrne celou nepřátelskou společnost. Takové rozptýlení, ve spojení s pravděpodobnou zvýšenou důležitostí velmi malých skupin bojovníků, bude vyžadovat, aby i nejnižší úrovně mohly na základě záměru nadřízeného operovat pružně.*

***Druhá je klesající závislost na centralizované logistice.** Rozptýlení, společně se zvýšeným důrazem kladeným na tempo, bude vyžadovat vysoký stupeň schopnosti žít ze země a nepřítele.*

²⁴³ Tato kapitola vznikla rozšířením příspěvku autora „Informační působení jako součást hybridního válčení“, v knize *Za zrcadlem: Hybridní válka jako staronový fenomén mezinárodních vztahů*, Praha: Academia, 2021

²⁴⁴ Pro lepší chápání rozdílu mezi prvními třemi generacemi a generací čtvrtou u ní nebudu používat výraz „válečnictví“ vedoucí k chápání fenoménu války úzce v právním smyslu jako střetu státních armád.

Výmluvnějším je slovní spojení „moderní ozbrojené konflikty“, které zahrnuje i různě intenzivní organizované násilí v rámci vnitřních ozbrojených konfliktů (občanských válek).

²⁴⁵ Překlad celého textu Lindovy teorie 4GW je v příloze č. 1.

Třetí je větší důraz na manévr. Masa, mužů nebo palebné síly, už nebude ohromujícím faktorem. Ve skutečnosti se masa může stát nevýhodou, neboť bude snadné ji zacílit. Malé, vysoce manévrovatelné, agilní síly budou mít tendenci dominovat.

Čtvrtou je cíl způsobit vnitřní kolaps nepřítele, spíše než jeho fyzické zničení. Cíle vojenských operací budou zahrnovat takové aspekty, jako je podpora válečného úsilí vlastním obyvatelstvem nebo nepřátelská kultura. Vysoce důležitá bude správná identifikace strategických těžišť nepřítele.

V souladu s Lidovým předpokladem uvedené prvky skutečně přešly do 4GW a smísením s novými technologiemi ji proto lze charakterizovat těmito znaky:

- rozptýlenost a nedefinovatelnost;
- rozmazání hranice mezi válkou a mírem až do jejího úplného vymazání;
- nelinearita (neexistence jasně ohraničeného bojiště);
- operace cílící na společnost jako společenskou a kulturní, nikoliv jen fyzickou entitu;
- vysoká zranitelnost stávající vojenské i civilní infrastruktury;
- linie mezi realizací militární aktivity a odpovědností budou velmi rozmazané.

4.1 Nové znaky přinesené v 4GW

S odstupem třiceti let zejména v oblasti nových technologií není a ani nemůže být Lindova formulace základních znaků 4GW dokonale přesná a v každém případě se jedná z velké části o funkční vizi. Lind považuje 4GW za poháněnou novými koncepcemi a především technologiemi, které lze shrnout takto:

Nové technologie:

- zbraně založené na usměrněné energii, EMP²⁴⁶
- skladování a použití velkého množství energie,
- robotika,

²⁴⁶ Elektromagnetické pulzy

- bezosádkové prostředky,
- umělá inteligence,
- zranitelnost informačních technologií počítačovými viry,
- dominance psychologických operací, manipulace se sdělovacími prostředky, hlavním cílem je podpora nepřátelské populace vůči své vládě a vytrvání v konfliktu.

Noví vojáci:

- malé, vysoce mobilní jednotky speciálních sil prvky složené z velmi inteligentních vojáků vyzbrojených hi-tech zbraněmi identifikují cíle více v civilním než vojenském sektoru;
- jednotky kombinující průzkumné a úderné funkce užívající na dálku řízené „smart“ nástroje s umělou inteligencí a zvýšené schopnosti skrývání a klamání.

Nový leadership:

- konvenční lineární uvažování založené na matici přední-zadní nahradí matrice je/není cílem a s tím související radikální změna způsobů organizace a struktury;
- promíchání taktické a strategické úrovně, oponentova politická infrastruktura a civilní společnost se stanou cílem. Záměrem bude izolovat nepřítele od vlastní populace;
- lídři musí ovládat jak válečné umění, tak technologie a zvládat výběr cílů i se zaměřením na politické a kulturní aspekty;
- zvládnutí informačního přetížení, aniž by došlo k zanedbání operačních a strategických cílů, a to i bez supervize z vyššího stupně.

Nová deterence:

Efektivita útoků na politické a sociální struktury spolu s náhlými změnami v rovnováze moci a průvodních emocí by mohla rapidně eliminovat schopnost jaderných velmocí vést válku konvenčním způsobem a tedy by se zvýšila hrozba jaderné eskalace. To může dát vzniknout obrácené deterenci, stejně jako jaderné zbraně odstrašují od rozsáhlého konvenčního konfliktu.

Nové ideje:

Přes půl tisíciletí se představy a zpravidla i průběh války řídí západními modely založenými na převaze v technologiích generovaných jistotami v prostředí vlády práva a vysokou úrovní

svobod vytvářející efektivní soutěž inovací²⁴⁷. Právě proto konkurenti Západu mohou znovu zdůraznit a preferovat roli idejí. V roce 1989 ovšem nemohl Lind předpokládat, že se vyzyvatelem Západu stane Čína i v oblasti technologií. A to nejen masívním vykrádáním západního intelektuálního vlastnictví, ale dokonce i vlastními inovacemi, či přinejmenším okopírovanými schopnostmi.

Lind v další části textu používá příklad využití idejí teroristickými organizacemi, které ovšem v rozporu s vysokou sledovaností v médiích nepředstavují skutečně fatální hrozbu Západu. Pakliže se ale jeho vývody aplikují nikoliv na jím zmiňovaný terorismus, ale na tzv. hybridní strategie Ruské federace a Čínské lidové republiky, dostáváme velmi přesný popis tzv. hybridních strategií užívaný právě uvedenými aktéry. Navíc samozřejmě platí i pro teroristické cíle spočívající nejen v použití násilí, ale především ve vyvolání strachu za účelem ovlivnění režimu.

Seznam atributů nepřímého působení v rámci 4GW upravený pro slovník „hybridních“ hrozeb tedy můžeme chápat takto:

- operování na základě rozkazů typu „mission command“ (popsanými v předešlé kapitole);
- vysoce rozptýlené bojiště zahrnující celou nepřátelskou společnost;
- důraz na manévr, malá palebná síla užívaná vůči přesně zacíleným kritickým bodům;
- úsilí o kolaps nepřítele zevnitř, protože útočník má málo schopností způsobit rozsáhlou destrukci;
- snaha nasměrovat primární úsilí tak, aby nejlépe vůbec necílilo na nepřátelskou armádu, a působit přinejmenším na začátku na civilní cíle;
- nestátní nebo transnacionální základ, jako je ideologie nebo náboženství. I státní aktéři v rámci preference užívání ne-řádu budou využívat rozmlžené struktury a působení;
- přímý útok na nepřátelskou kulturu;
- vysoce sofistikovaná informační a zejména psychologická válka;
- využití silných stránek nepřítele proti němu samému.²⁴⁸

²⁴⁷ Základní svobody Západu lze ilustrovat dvěma nejdůležitějšími svobodami: žít a mít. Tedy úctou a respektováním ochrany života člověka a nedotknutelnosti soukromého vlastnictví. Základní hodnotový rozdíl lze spatřovat právě v ochraně předmětných svobod na Západě a jejich faktickou absencí v autoritativních režimech, jako je Rusko.

²⁴⁸ *Tento "judo" koncept válčení se začíná projevovat v druhé generaci, v kampani a bitvě o obklíčení. Nepřátelské pevnosti, jako Metz a Sedan, se staly smrtícími pastmi. To bylo dále posunuto ve třetí generaci, kdy*

Velmi předvídatě (aniž by si uměl představit radikalizující algoritmy sociálních sítí) pak Lind upozorňuje na budoucí zneužívání otevřenosti svobodné společnosti proti ní samé.²⁴⁹ Upozorňuje, že k porážce útočníka může být nezbytné obejít vlastní systém právní ochrany, což by ovšem bylo jeho vítězstvím.²⁵⁰

Pro účely této práce a především zodpovězení výzkumných otázek je zásadní Lindův postřeh, jak hluboký je „rozpor mezi povahou moderního bojiště a tradiční vojenskou kulturou. Tato kultura, ztělesněná v řadách, salutování, uniformách, drilu atd., je z velké části produktem válečnictví první generace. Je to kultura řádu. V té době, kdy se vyvíjela, byla v souladu s bojištěm, kterému dominoval řád. Ideální armáda byla perfektně naolejovaný stroj a to bylo to, co se snažila produkovat vojenská kultura řádu. Nicméně každá nová generace přinesla zásadní posun směrem k bojišti ne-řádu. Vojenská kultura, která zůstala kulturou řádu, se stala kontradiktorní vůči bojišti.“ (Lind et. al, 1989)

Vzhledem k tomu, že základním cílem práce je nalezení a vysvětlení překážek západního vojenského myšlení bránících efektivnějším reakcím při obraně proti aktuálním hrozbám, rozvedu v následujícím textu ty aspekty, které dle mého soudu přispějí k pochopení právě takových nedostatků.

4.2 Studená válka a konec 20. století

Společnou charakteristikou 1.–3. generace moderních válek je, že všechny patří do kategorie tzv. symetrických konfliktů typických střetem srovnatelných protivníků, jejichž vojenské a ekonomické kapacity i **základní doktríny vedení bojové činnosti** jsou obdobné.

se strana v defenzivě často pokouší nechat nepřítele proniknout tak, aby jeho vlastní hybnost způsobila, že je méně schopný se obrátit a vypořádat se s protiútokem.

²⁴⁹ Mohou se volně pohybovat uvnitř naší společnosti a aktivně pracovat na jejím rozvrácení. Využívají naše demokratická práva nejen k proniknutí, ale také k vlastní obraně. Pokud se s nimi zaobíráme v rámci našich právních rádu, získají silnou ochranu; pokud je jednoduše sejmeme, televizní zpravodajství může snadno ukázat, že se zdají být oběťmi. Teroristé mohou účinně vést svou formu boje, zatímco jsou chráněni společností, na kterou útočí.

²⁵⁰ Dobrým příkladem je legální, nicméně do značné míry nelegitimní obejít některých zákonných pojistek ochrany práv zadržených osob umístěním podezřelých teroristů na vojenské základně Guantánamo na Kubě. Tamní vojenská základna neleží formálně na území USA a tento účelový právní postup umožnil formální obejít jinak standardních právních institutů chránících zadržené. Nepochybně to byl jeden z bodů, který přispěl k relativizaci chápání vlády práva nejen americkou populací.

Kdykoliv západní armády mohly, aplikovaly doktríny 3GW v modernizované formě i v následujícím období²⁵¹, a to dokonce i konfliktech, která vyžadovaly úplně jiný přístup.²⁵² Symetrické ozbrojené konflikty jako střet primárně hrubé ekonomické a vojenské síly se ovšem stávaly výjimečnějšími, protože vynález jaderných zbraní jako ultimátního nástroje militární konkurence efektivně odstrašil velmoci studené války od přímých konfrontací.²⁵³ Následkem toho docházelo k symetrickým mezinárodním ozbrojeným konfliktům jen na okrajích²⁵⁴ a militární soupeření se „vrátilo“ k nelineárnímu válečnictví, jako převažující formě, v níž byla vybojována většina „proxy“ wars.²⁵⁵ V rámci nich byly armády západního civilizačního okruhu intenzivně konfrontovány právě s konflikty nastupující 4. generace.

V druhé polovině studené války již měla drtivá většina současných ozbrojených konfliktů charakter vnitřního ozbrojeného konfliktu, přičemž téměř všechny mají asymetrický charakter. I když ale od konce druhé světové války proběhlo na světě přes 180 povstání ve formě vnitřních ozbrojených konfliktů, přesto jsou analýzy jejich příčin a dynamiky zpracovány na základě moderních metod až v současnosti (Jones 2019). I tentokrát je převažující příčinou již zmíněná tendence zabývat se fenoménem války z hlediska preferencí a přání, jak by měla „správná“ válka vypadat, nikoliv racionální evaluací operačního prostředí.

Trend snižování kvantity mezinárodních ozbrojených konfliktů pokračoval i po skončení studené války (Nový mír), ale nenaplnil se předpoklad, že spolu se skončením studené války skončí i asymetrické. Devadesátá léta 20. století byla charakteristická vybíráním „mírové dividendy“, což vedlo nejen k zásadnímu omezení velikosti evropských armád (včetně ruské), ale také k ustrnutí a faktické degradaci zkušeností s (nejen) protipovstaleckým bojem z předešlých období a následnému překvapení z protipovstaleckých fází válek v Iráku a Afghánistánu.

Vzhledem k tomu, že v průběhu vývoje generací moderních ozbrojených konfliktů došlo fakticky k převrácení poměru civilních a vojenských obětí a počet civilních obětí aktuálně

²⁵¹ Válka v Koreji, arabsko-izraelské války, 1. a 2. válka v Zálivu

²⁵² Ozbrojené síly USA ve Vietnamu 1965–1973, SSSR v Afghánistánu 1979–1989

²⁵³ Stávající ozbrojený konflikt je potvrzení uvedené teze, protože přes vyjádření kremelského režimu se nejedná o válku mezi Ruskem a „kolektivním Západem“. Právě kvůli jaderným zbráním je hrozba eskalace na takový konflikt snížena.

²⁵⁴ V afrických státech dokonce zpravidla s použitím doktríny 2GW

²⁵⁵ Typickými konflikty byly konflikty v Malajsii, Vietnamu, Angole, Nikaragui, Číně, Alžíru, Kolumbii, Jižní Africe.

mnohonásobně převyšuje ztráty ozbrojených bojovníků, lze zároveň identifikovat i signifikantní posuny v celospolečenském i právním vnímání ozbrojených konfliktů. K zásadním posunům dochází i v ekonomické oblasti, která přechodem z masové produkce na výkon založený na informaci předznamenala stejný posun i ve válečnictví směřujícím k 5. generaci. Tento posun bude demonstrován na teorii „Tří civilizačních vln“.

4.3 Vnitřní odmítání relevance 4GW jako důsledek konzervativnosti profesionálů

V euro-atlantickém civilizačním okruhu vedl předešlý vývoj, časově přesně spadající do předešlých tří generací válečnictví, k již uvedené představě války jako symetrického střetu uniformovaných armád. Nepravidelný (guerillový) způsob boje byl odsunut na okraj jako nedůležitá část vojenství, fakticky přehlušená „regulérním“ válečnictvím.²⁵⁶ Na rozdíl od postupného přidávání dalších znaků v předešlých třech generacích (masovost, industrializace válečnictví, spojení, mechanizace), v případě 4. GW nastupují zcela jiné faktory. Typickým je zesílení znaků jako nelineárnost, komplexnost bojiště, decentralizace a naprostá převaha politického rozměru nad vojenským.

Jak bylo opakovaně naznačováno v předešlém textu, nahlíží zejména západní vojáci právě na uvedené znaky jako na nežádoucí novum, které je pro ně spíše nezvyklý a v každém případě nepreferovaný způsob bojového nasazení. Přes aktuální převažující způsob nasazení západních armád v tzv. protipovstaleckému boji zejména profesionálové preferují způsob nazírající na válku optikou předešlých tří generací ozbrojených konfliktů²⁵⁷. Přitom se skutečně jedná jen o percepci.²⁵⁸ Jakkoliv stávající opotřebovovací fáze války na Ukrajině evokuje návrat k průmyslovému intenzivnímu a koncentrovanému válčení, je třeba si uvědomit, že jeho součástí je průběžně i méně viditelný, ale vysoký potenciál nabízející přístup nepřímý kombinující militární i nemilitární nástroje.²⁵⁹ „Nepřímý“ způsob militárního působení není

²⁵⁶ Že je relevantní příprava na konvenční i guerillovou válku také pro ČR, dokazuje koncept „Total Defence“ v různých formách aplikovaný zejména ve Švédsku, Finsku a baltských státech, tedy středně velkých či dokonce malých zemích odstrašujících agresora právě schopností vzdorovat v plném spektru militárních přístupů.

²⁵⁷ Závěr dotazníkového šetření provedeného v kontextu přípravy dizertace.

²⁵⁸ Příznačný je už sémantický význam spojení „konvenční konflikt“ užívaný právě pro symetrické lineární střetnutí. Výraz konvenční evokuje něco, na čem zřejmě existuje nějaká shoda a co je tedy legitimní a „standardní“.

²⁵⁹ Asymetrické konflikty, hybridní působení zahrnující speciální či dokonce kriminální působení a především ovlivňování v celé škále od legálního až po prakticky militární aktivitu je a bude v různé intenzitě integrální částí každé války. Bude vyžadovat komplexní přístup založený na historicky nejuzší kooperaci vojenských, zpravodajských, policejních ale i čistě civilních institucí a subjektů.

nový a individuální či kolektivní preference profesionálů by neměly ovlivňovat představu o budoucím operačním prostředí víc, než je nezbytné. Jakkoliv je přirozené, že se tak děje. Předcházení takového nežádoucího přístupu je otázkou nastavení vnitřní kultury institucí tak, aby preferovaly inovace, nekonvenční přístup a rychlou adaptaci

Pro vedení militární činnosti je směřodonné to, zda je efektivní, a nikoliv to, nakolik je v souladu se subjektivně preferovaným způsobem vedení boje. Zůstává nicméně faktem, že nesprávná preference a od reality vzdálená subjektivní percepce vojenských profesionálů byla historicky mnohokrát tak silná, že vedla k neefektivnímu způsobu vedení války. Někdy dokonce profesionálové lpící na subjektivní představě přinejmenším v první fázi odmítli vést konflikt v rozporu se svými představami i za cenu ztrát či porážky.²⁶⁰ Tento efekt je logicky výrazně silnější právě nástupem moderního válečnictví a přílišným soustředěním se na technické a operační aspekty. Přitom se v zásadě jedná především o ignoraci faktu, že základní principy vedení ozbrojených konfliktů přetrvávají, včetně „malé“ války. Ta jako antropologicky přirozenější způsob militárního soupeření dějinně převažuje a byla standardně užívána napříč všemi generacemi moderních ozbrojených konfliktů a samozřejmě i ve všech předcházejících obdobích. Po většinu historie militárního násilí byla převažujícím způsobem boje nepravidelná strategie. Jeho domnělá novost není výsledkem (znovu)zavedení nového konceptu. Ve skutečnosti se asymetrické strategie prostě v důsledku absence mezinárodních ozbrojených konfliktů staly (znovu) více viditelnými.

Proč tedy v západním civilizačním okruhu nechápeme relevanci principů vedení ozbrojených konfliktů? K jejich vysvětlení se v anglosaském vojenském vzdělávání využívá kniha *Umění války* čínského starověkého autora Sun'Č, jehož poučky lze dodnes aplikovat jak pro konvenční, tak pro nelineární a nekonvenční strategie včetně teorie 4GW (Foltýn 2017).

Při příliš letmém přečtení knihy *Umění války* ale čtenáře překvapí samozřejmost a jednoduchost návodů k vítězství. Vojenští historici by však potvrdili, jak často vojevůdci i ty nejzákladnější poučky ignorovali. Často byly dokonce porušovány oběma stranami a pak byla vítězství vydobyta spíše v důsledku chyb poražených než géniem vítězů. Samotná kniha je ale ve

²⁶⁰ Částečně rakouská armáda v prusko-rakouské válce 1866, britská armáda v búrské válce 1899–1902 či v první fázi při potlačení povstalců v rámci Malayan Emergency 1948–1960, obě strany v rusko-japonské válce 1904–1905, prakticky všechny válčící strany na začátku 1. světové války, v současné době mnohdy konvenční jednotky západních armád při zvládnutí povstání v Afghánistánu atd.

skutečnosti průnikem do základních principů lidských interakcí využitelným zdaleka nejen ve válečnictví. Právě díky mnohým příbuznostem mezi principy války a obchodu (Schubert 2008) nalezneme ve skutečnosti významně více čtenářů *Umění války* mezi vysokými manažery (Sun-C' 2014a) než mezi vysokými důstojníky.²⁶¹ Konečně válka je mimo jiné (tedy iracionální příčiny) v důsledku způsob distribuce zdrojů, soutěž o omezené statky a status či o přístup k nim a někdy i jen tvorba příležitosti obchodovat za výhodných podmínek. Tím ale čtenář nemusí být znechucen ani pohoršen. Stejně jako v době Mistra Suna, ani následně nebylo válčení ničím nenormálním a vlastně ani zvláštním. Ve starověku by vojevůdce ani nenapadlo, že by to někdy mohlo být jinak.

Dnes sice jsou ozbrojené konflikty výrazně méně časté než v minulosti,²⁶² ale principy popisované v *Umění války* jsou aplikovány i na konkurenci v době míru. Velmi zjednodušeně můžeme totiž nauku Mistra Suna chápat jako pojednání o způsobech, jak lidé řeší konflikty, a zdaleka nejen ty končící násilím. Většina armád²⁶³ byla po druhé světové válce důsledně budována na tom, co se krátce předtím osvědčilo. Tedy na kombinaci palebné síly, důsledně koordinovaných druhů vojsk (zejména pěchoty, dělostřelectva a letectva) a technologické i logistické převahy. Jako mnohokrát předtím i potom se armády připravovaly na minulou válku. Když pak například jednotky americké armády stavěné na obranu západní Evropy před vojsky Varšavské smlouvy²⁶⁴ najednou stály v rýžových polích Vietnamu, ukázalo se, že palebná, taktická ani vzdušná převaha není vše (Foltýn 2016: 95–96).

4.4 Renesance malé války v prostředí nových technologiích

Základem pochopení současného válčiště je tedy „emancipace“ relevance lineární a symetrické představy spojené s prvními třemi generacemi moderních ozbrojených konfliktů s nově

²⁶¹ Přinejmenším v případě důstojníků evropských armád zaměřených především na technické aspekty válčení to platí dvojnásob.

²⁶² Válka byla až do Briand-Kellogova paktu v roce 1928, respektive Charty OSN v roce 1945, extrémním, ale v zásadě normálním a dokonce i legálním nástrojem mezinárodních vztahů.

²⁶³ Uvedené samozřejmě do značné míry platí i pro armády NATO a dokonce ještě více pro armády východního bloku. Sovětská doktrína se od západní přece jen lišila, přičemž navíc především v technologiích stále více zaostávala, až byla americkým konceptem *Air Land Battle* deklasována. V textu je pozornost věnována armádám západního bloku, mimo jiné i proto, že do něj v současnosti patří Česká republika.

²⁶⁴ A obráceně zažila stejná překvapení sovětská armáda stavěná na boj s NATO při příjezdu do soutěsek mezi afghánskými velehorami.

převažujícími konflikty nízké intenzity. Jim částečně odpovídající tzv. malá válka byla mimochodem vedena souběžně vedle operací řadových jednotek i během 1–3 GW.

4.4.1 Guerilla a povstání

Od konce 2. světové války dochází ve světě opakovaně k povstáním, která typicky porážejí moderně vybavené armády s přibližně desetinou jejich palebné síly. Tým vedený kognitivním antropologem Scottem Atranem v řadě studií zkoumal moderní povstalce. A dospěl k závěrům, podle nichž Západ nedokáže chápat spirituální rozměr soudobých povstání ZDE (pdf).

Atranův tým zkoumáním bojovníků, na prvním místě v řadách teroristických organizací PKK a IS, dospěl k závěru, že západní chápání moderního konfliktu je chybné. Aktéři se typicky identifikují s klíčovými hodnotami, o nichž nejsou ochotni vyjednávat a vzdát se jich, a na druhém místě se skupinou, za niž bojují. Tuto skupinu vnímají jako spirituálně silnější než protivník i tehdy, když ve fyzickém ohledu (v palebné síle) je slabší.

Obr. č. 25: Povstalecké skupiny vzniklé mimo západní myšlenkové paradigma se mnohdy považují za spirituálně silnější než jejich technologicky vyspělejší protivník, čímž nad ním mohou získat nezanedbatelnou výhodu. Na snímku ženské bojovnice Strany kurdských pracujících PKK.²⁶⁵ Zdroj: Wikimedia Commons²⁶⁶

Na Západě je typickým rámcem úvah o čemkoliv model racionálního výběru, v němž hrají klíčovou roli materiální faktory. Povstalecká uskupení ale takto nefungují, upozorňuje na základě řady studií Atranův tým. Naše vnímání jiných civilizačních okruhů a jejich priorit je ploché na základě našich vlastních představ – a proto jim nerozumíme. Nechápeme, že lidé mohou stavět určité hodnoty výše než své rodiny nebo kmeny a přinášet pro ně ty nejvyšší

²⁶⁵ Doplnění z konzultace s Mgr. Miloš Mašek

²⁶⁶

https://en.wikipedia.org/wiki/Kurdistan_Workers%27_Party#/media/File:PKK_female_fighter%CC%A002.jpg

oběti; že skupiny, s nimiž se identifikují, považují za spirituálně silnější než fyzicky mnohem lépe vybavené protivníky.²⁶⁷

V důsledku zkreslení, které vyplývá z jeho vlastního hodnotového žebříčku, Západ nechápe způsob uvažování moderních povstaleckých hnutí. Podsouvá jim měřítka a způsoby myšlení, jimiž se ve skutečnosti vůbec neřídí, zejména ne tehdy, když spoléhají na neochotu Západu vytrvat v konfliktu navzdory psychologické únavy a znechucení.

Lze říci, že Západ mnohdy zanedbává kulturní a psychologický rozměr konfliktu a tím opakovaně prohrává ve střetech, které nepochopil a které chybně interpretuje. Domnívá se, že protivník disponující menšími materiálními prostředky „se ani neodváží“ nějaký konflikt rozpoutat, nebo že musí „okamžitě“ ustoupit – a pak je šokován, když se nic takového neděje a války se vůbec nevyvíjejí podle jeho představ.²⁶⁸

V důsledku toho opakovaně přijímají chybná politická rozhodnutí ohledně konfliktů a odcházejí z nich poraženi.²⁶⁹

Od konce druhé světové války proběhlo na světě přes 180 povstání, přesto je však analýza příčin a dynamiky povstání zpracovaná na základě moderních metod alespoň dílčím zájmem výzkumu až v současnosti.²⁷⁰ To lze vysvětlit již zmíněnými tendencemi zabývat se fenoménem války z hlediska preferencí a přání, jak by měla „správná“ válka vypadat, nikoliv akceptací a důsledným pochopením dynamiky militární konkurence.

Specifická varianta jsou pak nestátní aktéři. Mimořádně intenzivní násilí v počtu obětí hravě trumfující standardní vnitřní ozbrojené konflikty může vyvolat i nezvládnutí kriminálních aktivit. Typickým příkladem je tzv. drogová válka v severním Mexiku, která počtem obětí dlouhodobě zastíňuje vnitřní ozbrojený konflikt v Afghánistánu. V některých případech ovšem kriminální strukturu stát přímo využívá, což je příklad venezuelských „colectivos“, kteří si zcela zaslouží velmi výstižné označení za příslušníky „grázlkracie“²⁷¹.

²⁶⁷ Tím není myšlen sám ideologický kulturní či civilizační střet, ale čistě pro vojenské účely relevantní způsob vnímání odhodlání pokračovat v nepřátelství v důsledku jiné percepce a preference hodnot.

²⁶⁸ Předmětný pohled je aplikovatelný i na ruskou agresi 2014/2022.

²⁶⁹ 6. 9. 2017 / [Karel Dolejší](https://blisty.cz/art/87995.html) Antropologové varují: Západ nerozumí moderním konfliktům <https://blisty.cz/art/87995.html>

²⁷⁰ Jones, G. Seth Waging Insurgent Warfare: Lessons from the Vietcong to the Islamic State Kindle Edition

²⁷¹ <https://denikn.cz/91008/neco-mezi-domobranou-pomocnou-strazi-vb-a-kriminalniky-venezuelska-vrazedna-colectivos-jsou-grazlkrati-pripraveni-umirat-za-madura/>

4.4.2 Základní principy konfliktů nízké intenzity

Základní změny v rámci první fáze 4.GW definuje následovně Townsend (Townshend 2007: 32) takto:

„Vysoce intenzivní“ válka ustoupila „konfliktu nízké úrovně“ (LIC – Low Intensity Conflict). Nejednalo se ani tak o posun od neomezené k limitované válce, jako spíš o přepracování toho, co Clausewitz nazýval „mluvou války“. Válka o vysoké intenzitě vycházela z klasicky Clausewitzíanských prvků:

- *koncentrace sil,*
- *kulminační bod,*
- *rozhodující bitva.*

LIC těží z jejich pravého opaku:

- *nestabilní pozice,*
- *rozptylování*
- *a prodlužovaný zápas o „srdce a mysl“ národa.*

Při velkém zjednodušení by bylo možné chápat charakteristiku LIC jako negaci ikony západního militárního myšlení – Clausewitz. Keegan dokonce výslovně tvrdí, že *„důrazným varováním před bitvou, pokud není zajištěno vítězství, nesouhlasem s rizikem, snahou ohromit nepřítele psychologickými prostředky a požadavkem využít raději čas než sílu k opotřebování vetřelce“* přinesl už Sun´C koncepty, které jsou hluboce anticlausewitzíanské, a tedy v přímém rozporu se západním stylem válečnictví. S tím, že jeho kniha *Umění války* uspíšila „integraci čínské vojenské teorie s politickou v intelektuální jednotu“ (Keegan 2004: 198).

Přílišné zužování Clausewitzova díla je ale spíše problémem jeho čtenářů – evropských důstojníků, než chybou Clausewitz, který – jakkoliv poplatný době – dokázal chápat i daleko širší přesahy „pokračování politiky přimísením jiných prostředků“ (Foltýn 2017: 97) a tedy i relevance „malé války“.

Stejně jak si byli mnozí vojevůdci vědomi, že při pobytu v na území nepřítele riskují vznik různě intenzivního odporu domácího obyvatelstva, tedy někteří chápali i širší rozměr tažení. Už

v první generaci tak lze srovnat velmi rozdílný přístup francouzských a britských velitelů. Zatímco první na obyvatelstvo brali ohledy spíše výjimečně, britský přístup reprezentovaný zejména Wellingtonem na tehdejší dobu až do překvapivých detailů zohledňoval potřebu zbytečně nepopudit místní populaci. Zatímco bezohlednost Napoleonových generálů ve Španělsku vedla k masovému odporu místní populace (včetně zrodu slova guerilla – malá válka), umírněný Wellingtonův přístup umožnil získávat podporu dokonce i francouzských občanů.²⁷² Lze konstatovat, že stejně tak strategie, kterou generál Templer při úspěšném potlačení povstání v Malajsii nazval bojem o „srdce a mysl“ obyvatelstva, měla v různé míře svoji relevanci²⁷³ prakticky v každém ozbrojeném konfliktu.

V prvních třech generacích bylo nekonvenční, (nepravidelné, nelineární) působení doplňkem konvenčního militárního působení. Ve čtvrté generaci, kdy se součástí „bojiště“ stal nejdříve civilní fyzický prostor (čím dál častěji města) a následně v 21. století mozky civilní populace, se stalo „nekonvenční“ z doplňkového primárním nástrojem. Předmětná změna může být rozdělena na dvě fáze:

- 1) v první fázi nabylo v prostředí „jaderného míru“ na relevanci guerillové válečnictví fungující na principech původní „malé války“. Bylo totiž skutečně jen obdobou toho, co maršál de Saxe nebo generál Laudon chápali „malou“ válkou. Byť samozřejmě v prostředí moderních technologií. Ty sice přinesly masívní palebnou sílu, avšak principálně se stále jednalo o technologie založené na fyzickém ničení reálně existujících věcí či lidí pomocí uvolnění chemické energie;
- 2) v druhé dochází k parametrické změně prostředí nástupem moderních informačních technologií, jejichž použití umožňuje dosáhnout srovnatelných výsledků použitím informací a ovlivněním či paralýzou vojenských či civilních rozhodovacích center (a později celé populace) s minimem fyzického ničení.

²⁷² Například při tažení britské armády na francouzském území v závěru napoleonských válek britská armáda zpravidla platila za rekvírované zásoby a Wellington dokonce nechal vybrat ze svých jednotek zručné penězokazce (v mužstvu bylo velké množství kriminálních), kteří razili francouzskými sedláky preferované franky. Wellingtonova snaha zbytečně nepopudit místní obyvatelstvo šla ovšem tak daleko, že „padělané“ mince tvarem perfektně kopírující franky měly i stejný obsah stříbra jako platná měna. Během autorova pobytu v aktuálních misích o dvě stě let později se zcela běžně užívalo rčení, dle kterého jsou v některých situacích peníze projektily moderního bojiště.

²⁷³ Byť do poloviny 19. století zpravidla bez současného humanitárního paradigmatu, který ovšem ani při původním formulování strategie „Hearts and Minds“ zdaleka nehrál zásadní roli.

Druhá fáze je natolik spjata se změnou paradigmatu a zejména s informační revolucí, že ji můžeme nazývat 5. generací moderních ozbrojených konfliktů.

4.5 Společný znak obou fází – asymetrie

Lind velmi přesně shrnuje, že „*první generace válečnictví se soustředila takticky a operačně (když začalo být operační umění praktikováno) na čelo nepřítele, na jeho bojové síly. Druhá generace válečnictví zůstala takticky frontální, ale přinejmenším v pruské praxi se zaměřila operačně na týl nepřítele prostřednictvím důrazu na obklíčení. Třetí generace posunula taktické a stejně tak operační zaměření na týl nepřítele.*“ (Lind et. all 1989: 22–26).

Bojiště 4GW jsou ale typická střetem na první pohled výrazně slabšího s výrazně silnějším. Tento rozdíl je eliminován právě snahou slabšího protivníka vnutit nepříteli svůj způsob boje a pro sebe výhodný rytmus konfliktu. Taková strategie je pochopitelně principiálně společná jakémukoliv ozbrojenému střetu, protože například úsilí o dosažení momentu překvapení a místní převahy je jedním z hlavních cílů každého (soudného) velitele i v konvenčním konfliktu. Na asymetrickém bojišti typickém střetem dvou fyzicky rozdílně silných hráčů, ve kterém proto slabší užívá diametrálně odlišnou doktrínu, je proto situace složitější a řešení zpravidla významně delší.

Z hlediska konvenční síly slabší aktér nemá jinou šanci než najít nepřímý přístup. Pro ozbrojené konflikty označované jako 4. generace válečnictví je proto typická asymetričnost spočívající ve zpravidla zásadní rozdílnosti doktríny vedení boje. Slabší strana pochopitelně přinejmenším ze začátku ani nezkouší zvítězit v přímém střetu a základem jejího úsilí je prodloužit konflikt na tak dlouhou dobu, než původně silnější strana zeslábne natolik, že mezitím průběžně sílící původně slabší aktér může přejít ke konvenčnímu střetu. Nástrojem k zeslabení silnější strany je primárně politická subverze a nikoliv fyzické ničení jejích sil.

Kurfürst k tomu poznamenává, že každá další generace moderního válčení znamenala (Kurfürst 2021):

- větší rozptýlení na bojišti,
- větší důraz na mobilitu,

- *na různorodost manévřů,*
- *menší závislost na centralizované logistice*
- *a naopak vyšší závislost na jednotném informačním poli.*

Snaha vyhnout se přímé konfrontaci povede k:

- *upřednostnění nepřímého způsobu boje,*
- *guerille,*
- *občanské neposlušnosti,*
- *dezinformačním kampaním*
- *nebo terorismu s cílem nabourávání morálky a politické vůle nepřítele.*

Linda doplnil o téměř dvacet let později Thomas Hammes, dle kterého: *budou souběžně probíhat konflikty podle pravidel válek předchozích generací, ale již dnes je možné rozeznat obrysy konfliktů páté generace. Technologie a komunikační sítě posílí a bojová síla se ještě více vzdálí pojetí oficiálních armád. Často dokonce nebude možné rozlišit bojovníky od zločineckých organizací, teroristických živlů a jiných aktérů.* Hammes vnesl do této diskuse také nasazení soukromých vojenských firem, jejichž služeb už dnes využívají USA, Rusko nebo Čína. Jejich nasazení vzdaluje konflikt standardnímu paradigmatu, pro který je designováno mezinárodní právo a instituce (Hammes, 2007).²⁷⁴ Velká část uvedených znaků je už dnes na bojišti mnohdy realitou, přičemž uvedený vývoj pak v prostředí informační revoluce dospěl do zmíněné druhé fáze 4.GW – informačnímu válčení.

4.6 „Hybridní“ válečnictví a informační působení jako jeho základ²⁷⁵

Cílem této části je zasazení informačního působení do rámce tzv. hybridního válčení, které lze označit jako vyústění druhé fáze evoluce 4GW (či jako generaci pátou). Nejdůležitější aspekty lze ilustrovat na příkladu současného ruského přístupu využívajícího informační působení jako nejčastější nástroj, přičemž bude ve srovnání prezentován západní způsob chápání ruských

²⁷⁴ Tím není nijak zpochybněn fakt, že cílem nakonec stejně bude když ne okupace území nepřítele, tak nějaká forma jeho podřízení či ovlivnění.

²⁷⁵ Část 4.5 Informační působení jako základ hybridního válčení vychází z příspěvku „Informační působení jako součást hybridního válčení“, který jsem v rámci práce na dizertaci odevzdal jako příspěvek do knihy *Za zrcadlem: Hybridní válka jako staronový fenomén mezinárodních vztahů*, Praha: Filosofický ústav Akademie věd ČR, 2021, IBSN 978-80-200-3237-9

„hybridních“ aktivit. Za zásadní pak považuji zasazení problematiky do kontextu vývoje vojenství a užívání jednotlivých nástrojů k dosahování vojenských cílů. V další kapitole uvedu dvě konkrétní opatření, která by v ČR obranu proti „hybridním“ hrozbám posunula na významně vyšší úroveň, aniž by bylo nutné vynaložit příliš velké zdroje. Především ve strategické komunikaci a koordinaci systému včasného varování lze totiž hledat základní styčnou plochu mezi civilními a militárními nástroji zvládání „hybridních“ hrozeb.

4.6.1 Širší kontext informačního působení

Informační působení je a vždy bylo zcela neodmyslitelnou součástí vojenských aktivit. Ve vojenském prostředí jím rozumíme v zásadě jakékoliv působení na protivníka pomocí informací, jímž dosahujeme nebo podporujeme dosažení vojenské výhody. Informačním působením je v tomto smyslu celá škála informačních operací od neletálních (tj. využití klamání, propagandy, psychologických operací a dalších forem ovlivňování až po využití informačního efektu samotného ničení. I fyzická eliminace některých cílů je mnohdy zároveň informační operací. Cílem je v takovém případě například použití takové intenzity či způsobu ničení cíle, aby byl nepřítel zastrašen nebo naopak klamán. Ve 21. století se však nejvíce viditelná část vojenské činnosti, tedy ničení reálných věcí, stává méně důležitou a v prostředí prorostlém informačními technologiemi nabývají na důležitosti právě informace v celé škále forem.

Ve skutečnosti informační působení včetně „informační války“ nemá být jen věcí vojáků. Hlavní důvod je obecný. Slovy někdejšího předsedy francouzské vlády „tygra“ Clemenceaua: „Válka je příliš vážnou záležitostí, než aby mohla být svěřena armádě.“ Armáda ji pochopitelně (někdy) vybojuje, ale nemá být tím, kdo řídí samu účast ve válce. A platí to dvojnásob v případě informačního působení, které zpravidla probíhá pod úrovní toho, co si obecně spojujeme s výrazem válka. **Informační působení přitom již v míru vyžaduje koordinované, efektivní a komplexní jednání státu, který má vůli se bránit a ví, jaké hodnoty tím chrání.** Rivalita a resortismus je pochopitelně nejen mezi bezpečnostními složkami zásadní překážkou jakékoliv vnější komunikace. V čase zásadních bezpečnostních hrozeb je absence strategického dlouhodobého uvažování ještě větším nedostatkem, než v době míru, protože zcela zásadně ztěžuje udržení společenské koheze.

Když bylo před čtyřmi sty lety poraženo povstání českých stavů proti císaři, nebyla informační válka vedená oběma stranami o nic méně intenzivní než ta vedená na bojišti. A to včetně černé propagandy, klamání, ovlivňování i bezostyšného lhaní. Informační válka byla nicméně jen doplňkem fyzického střetu.²⁷⁶ To, co se mění na informačním působení, jsou zejména technologie, avšak (možná překvapivě) ne samotné principy jeho použití. **Nový je tak především fakt, že se informační působení z doplňující činnosti stává čím dál častěji primárním nástrojem.**

4.6.2 Třetí civilizační vlna a globální komunikační revoluce

Alvin a Heidi Tofflerovi ve svých pracích (A. Toffler a H. Toffler 2002) přišli s konceptem tří hlavních civilizačních vln, kterými jsou neolitická revoluce, průmyslová revoluce a revoluce informačních technologií.²⁷⁷ Jejich koncept dějin²⁷⁸ je stejně dobře aplikovatelný i na obecnou formulaci změn v moderním válečnictví. Každá ze tří vln je typická zrychlením přenosu a sdílení informací, přičemž objem informací roste exponenciálně. Po zemědělské vlně, typické decentralizovanou produkcí a pomalým šířením informací, přišla průmyslová revoluce, která byla typická masovou výrobou, distribucí, spotřebou, vzděláváním i zábavou, standardizací, centralizací a efektivní byrokracií.

V následující postindustriální vlně je naopak hodnota nikoliv ve fyzické podstatě produktu, ale v informaci, která je s produktem spojena. V informačním věku je síť vztahů výrazně

²⁷⁶ Např. obě stavovské apologie Václav Šubert (ed.), *Apologie (první i druhá) stavův Království českého, tělo a krev Pána Ježíše Krista pod obojí spůsobou přijímajících, která roku 1618 na ospravedlnění Čechův před Evropou od týchž pánův stavův v českém i německém jazyku tiskem vydaná*, Praha 1863.

a rozbor obou apologií včetně reakcí vídeňského dvora (např. vydání spisu předstírajícího, že bylo sepsáno evangelikem odmítajícím apologie – klasický příklad tzv. černé propagandy, viz Antonín Markus, *Stavovské apologie z roku 1618*, Český časopis historický 17, 1911, s. 58–74, 200–217, 304–315 a 421–435.

²⁷⁷ Koncept průmyslových revolucí můžeme také rozdělit na základě užívaných technologií:

- vodní energie využívaná převážně k pohonu vodního kola
- parní energie
- spalování uhlí a výroba elektrické energie
- získávání energie z ropy a plynu
- digitální transformace
- obnovitelná energie, elektromobilita, „smart cities“

²⁷⁸ Koncept „třetí vlny“ formulovaný v knihách *Šok z budoucnosti* (1970) nebo v nejznámějším a klíčovém díle *Třetí vlna* (1980) byl sice primárně zamýšlen jako spíše civilizační a konceptuální pojetí dějin, avšak mimo jiné poskytl základ pro doktrínu *Air Land Battle*, přičemž je dosud velmi dobře aplikovatelný i na obecnou formulaci změn v moderním válečnictví.

komplexnější a rozhodující je rychlá adaptace na mimořádně vysoké tempo inovací. V oblasti vojenství tak už není důležitá masovost armád a palebné síly, ale spíše zasažení přesně definovaného cíle. **Vzhledem k tomu, že fyzický rozměr je méně důležitý než s ním spjatá informace, je i napadení „informace“ důležitější než fyzické ničení.** Taková informační revoluce ve vojenství se projevuje právě posílením důrazu na informační dimenzi vedení války zahrnující veškeré informační zdroje, které mají relevantní podíl na výsledku konfliktu (Řehka 2017: 42).

„Hybridní“ válka není ničím novým – V prostředí studené války Spojené státy kombinovali embargo na obchod s Kubou, pokus o eliminaci Fidela Castra s podporou ozbrojenou invazi exilových Kubánců na ostrov (ve výsledku omezené působení ovšem v předmětném případě nevedlo k cíli). Zdroj: Wikimedia Commons²⁷⁹

Shrneme-li si hlavní strategický **cíl, pak už jím nezbytně není konvenční vítězství v konfliktu, ale změna režimu v zájmové oblasti** (tj. ovlivnění situace tam, kde je mimo možnosti či nevýhodné projektovat přímou vojenskou sílu). To, co je na Západě chápáno jako ruský koncept války nového typu, za tím účelem zvyšuje důležitost nepřímých nástrojů.²⁸⁰ Nepřímé nástroje již nejsou doplňkem použití konvenční vojenské síly, ale jejím preferovaným substitutem. Za tím účelem umožňuje využívat všechny dostupné vlivové páky,²⁸¹ přičemž výraz páka dokonale vystihuje princip použití relativně malého úsilí k manipulaci s náročným úkolem, jehož dosažení má mít strategické následky.

Více než kdy jindy obecně platí, že ne všechny cíle, v předmětném případě změny režimu, musí být dosahovány za použití vojenských nástrojů. Žádoucí je zejména maximální využití populace státu, vůči níž je uplatněno vlivové působení. V takto předefinovaném způsobu působení na protivníka samozřejmě nebývale roste relevance informačního působení, které sice bylo součástí vojenských operací vždy, ale až nyní může být **převažujícím či v krajním případě jediným nasazeným instrumentem.**

²⁷⁹

https://cs.wikipedia.org/wiki/Hybridn%C3%AD_v%C3%A1lka#/media/Soubor:Annex_No._30_Phase_1_Pre_Strike_-_NARA_-_193244.tif

²⁸⁰ Na Západě je užívána celá škála dalších názvů, např. Russian New Generation Warfare, který ale není převzatým ekvivalentem teorie čtyř generací moderních ozbrojených konfliktů (Lind). Jde o způsob, jak naznačit zásadní změnu ruského přístupu.

²⁸¹ U.S. Army, Asymmetric Warfare Group. Russian New Generation Warfare Handbook. *Public Intelligence* [online], December 2016 [vid. 7.6.2020]. Načteno z: <https://publicintelligence.net/awg-russian-new-warfare-handbook/>

4.6.3 Flexibilita při chápání nových forem války

Pro další výklad je nezbytné si definovat fenomén války antropologicky, a nikoliv jen právní definicí jako použití síly v mezinárodních vztazích. Jak již jsem uvedl v úvodu, je pro účely této práce stěžejní chápání války jako „boje o hodnoty a nárok na vzácný, omezený status, moc a zdroje, ve kterém je cílem protivníků neutralizovat, poškodit či zničit své rivaly“. (Coser 1956: 3).

Než se dostaneme k informačnímu působení z vojenského pohledu, měli bychom si vysvětlit, proč se zvládáním či jen samotným připuštěním si „hybridních“ hrozeb máme ve srovnání s protivníky nevýhodu. Dle mého soudu je základem problému právě samotný přístup k fenoménu války. Je to totiž typický pojem, který je natolik zkreslen subjektivními představami, že povědomí o jeho obsahu je úplně pokřivené. Drtivá většina laiků, a dokonce i někteří profesionálové se jen obtížně vymaňují z představy, že válka musí probíhat ve formě masivního násilí mezi státními armádami realizovaného na bojišti. Vizualizovaná představa války je založena na tancích, výbuších dělostřeleckých granátů a leteckých bomb a pěšácích v uniformách snažících se přežít v kulometné palbě mezi zákopy.

Ve skutečnosti je taková představa války derivací od normálu. Naprostou většinu historie probíhala válka častěji všemi jinými způsoby než přímým střetem uniformovaných armád v bitvě. Dokonce i těch předešlých 200 let moderního válečnictví, které formovaly naši příliš zjednodušenou představu války, probíhalo s intenzivním začleněním dalších nástrojů k dosažení vítězství (což neznamená a zpravidla nikdy neznamenalo jen vítězství na bojišti). Permanentní stav militární konkurence např. mezi Francií a Německem 1871–1914, nebo koncept světové války 1914–1945 tak sice jsou spíše nepreferované konstrukty, ale v intencích variujících hybridních střetů smysl dávají.

Problémem samozřejmě je, že v případě představy války jako přímého střetu státních armád není většinou příliš obtížné nalézt hranici války a míru. Ta je zpravidla na první pohled zřejmá, definovatelná právně i fakticky. Především ale není zpochybňována, protože je v rámci zmíněné představy války zpravidla natolik zjevná, že ji nikdo ani nezkouší zapřít. Pochopení fenoménu války ale vyžaduje náročnější úsilí v momentě, kdy se vrátíme do lidstvu přirozenější šedé zóny, rozkládající se někde „mezi“ tolerantní mírovou kooperací a masakrem celých generací

mladých mužů koncentrovaných mezi zákopy. Například představa informace jako zbraně k prosazení cílů dříve dosahovaných fyzickým násilím prostě vyžaduje **změnu paradigmatu**.

Obecně samozřejmě není využití informací jako zbraně ve válečném konfliktu ničím novým. V západním nazírání na válku jako na ozbrojený střet zaměřený primárně na fyzické ničení je využití informací bráno jako doplňkové a sekundární²⁸². Co když se ale stane jedním z hlavních nástrojů, přičemž ani nemusí dojít na užití reálných zbraní? Pokud mentálně opustíme představu fyzického zničení nepřítele a uvědomíme si, že cílem „války“ může být stejně dobře i neutralizace či poškození protivníka²⁸³, začíná dávat použití „hybridních“ nástrojů včetně informačních operací daleko větší smysl. V takto pojaté definici války už můžeme nalézt použití všech nástrojů, včetně informačního působení.

V našem civilizačním okruhu je navíc z různých (někdy i legitimních důvodů) stále hluboce zakořeněno dělení mezi militárními a formálně nevojenskými nástroji. To je přitom z hlediska současných hrozeb čím dál více kontraproduktivním konstruktem. „Vždy půjde jen o to, donutit toho druhého, aby ustoupil. Cílem je pochopitelně získání mocenské výhody, přičemž hospodářská či politická výhoda je jen cestou k získání celkové převahy. K tomu protivníci vždy využívali, využívají a budou využívat jakékoliv dostupné prostředky a způsoby vedení boje.“ (Zůna 2010: 34).

V důsledku chápání války jako nežádoucího a nejlépe nepřírozeného stavu nepatřícího do běžných mezilidských i mezinárodních vztahů si v našem civilizačním okruhu zjevně neumíme představit jiné militární působení než fyzické ničení. Fyzické násilí zcela legitimně vytlačujeme z normálního, tedy mírového života, a to jak právně, tak i mentálně. Překročení červené čáry mezi mírovým a válečným stavem v důsledku zkušeností 20. století považujeme za natolik nežádoucí, že je vlastně nepředstavitelné. Použití jiných než explicitně fyzicky ničících nástrojů pro dosahování militárních cílů tedy naráží na naše vnitřní neakceptování faktu, že úspěchu srovnatelného s vojenským vítězstvím lze dosahovat i jinými prostředky.

²⁸² Brzy bude téměř polovina obyvatel planety země vlastnit chytrý telefon „s větší kapacitou a rychlostí, než jakou disponovaly stroje pomáhající NASA přistát na Měsíci“. Big Data získaná technologickými společnostmi už nyní umožňují s poměrně velmi dobrou statistickou přesností předvídat a ovlivňovat chování stovek milionů lidí. (Kupka 2018)

²⁸³ Samozřejmě si žádný z uživatelů hybridních nástrojů nemůže být jist, zda jejich užití nepřeroste do konfliktu vysoké intenzity.

Hybridní působení přesto užívá i Západ, např.:

- využití běžných nástrojů jako:
 - hospodářská převaha v důsledku inovační nadřazenosti ekonomiky s vyšší přidanou hodnotou,
 - preferované spotřební zboží,
 - bílá propaganda, popkultura a kulturně přitažlivé vzorce chování,
 - podpora demokratizačních procesů skrze přiznané posilování vlády zákona, protikorupčních aktivit atd.
 - hospodářské sankce v důsledku rozhodnutí mezinárodní instituce,
- využití nástrojů s přímým dopadem:
 - šedá propaganda,
 - zpravodajské operace,
 - monitoring komunikace SIGINT,
 - podpora opozičních skupin (Severní aliance v Afghánistánu, Free Syria Army, protikadáfiovští povstalci atd.)

Nelegitimní, či právně sporné nástroje jako targeted killing (likvidace představitelů IS v Iráku a Sýrii či iránského generála Sulejmáního) nebo černá propaganda jsou u většiny západních států limitovány striktní právní úpravou a hrozbou soudního přezkumu, což jejich kvantitu oproti autoritativním režimům parametricky limituje.

V současné bezpečnostní situaci je „hybridní“ (nejčastěji informační) působení využívané našimi protivníky zpravidla drženo pod prahem naší ochoty reagovat, přičemž si ale ten práh neustále necháváme nenápadně zvyšovat. Stejně jako v případě efektu pomalu ohřívané žáby si pak nemusíme všimnout, že voda začíná být nebezpečně horká, i když ještě nebublá. Generál Řehka (současný náčelník Generálního štábu Armády ČR) přesně vystihnul právě neuchopitelný začátek (a případně i průběh a konec) budoucích konfliktů, když tvrdí: „Příští válka může být typická tím, že nepoznáme její začátek.“²⁸⁴ Proč tomu tak je?

²⁸⁴ Interview s Karlem Řehkou: Gazdík, J.: Lži, dezinformace a „užiteční idioti“. Ve válce s Ruskem už dávno jsme, varují bezpečnostní experti. *Aktuálně* [online], 12.10.2017 [vid. 30.6.2020]. Načteno z:

4.6.4 Definice hybridní války – v čem je hybridní válka „hybridní“

Dle vyčerpávající definice „*Hybridní válka je ozbrojený konflikt vedený kombinací nevojenských a vojenských prostředků s cílem jejich synergickým efektem přinutit protivníka k učinění takových kroků, které by sám o sobě neučinil. Alespoň jednou stranou konfliktu je stát. Hlavní roli při dosažení cílů války hrají nevojenské prostředky v podobě psychologických operací a propagandy, ekonomických sankcí, embarg, kriminálních aktivit, teroristických aktivit a jiných subverzivních aktivit obdobného charakteru. Vojenské operace útočníka jsou vedeny na zapřenou nepravidelnými silami kombinujícími symetrické a asymetrické způsoby vedení bojové činnosti proti celé společnosti a zejména proti jejím politickým strukturám, orgánům státní správy a samosprávy, ekonomice státu, morálce obyvatelstva a ozbrojeným silám*“ (Kříž 2015:10–11).

Můžeme si ji také definovat jako „konflikt²⁸⁵ vedený kombinací nevojenských a vojenských prostředků s cílem využít jejich synergických efektů a přinutit protivníka k učinění takových kroků, které by sám o sobě neučinil“, přičemž „hlavní roli při dosažení cílů války hrají nevojenské prostředky v podobě psychologických operací a propagandy, ekonomických sankcí, embarg, kriminálních aktivit, teroristických aktivit a jiných subverzivních aktivit obdobného charakteru“. Jednoduše se jedná o strategii „kombinující nástroje diplomatické, vojenské, informační, ekonomické a policejní prostředky“ (The Military Balance 2015, 2016).

Z uvedeného je zřejmé, že se skutečně nejedná o nijak nový koncept. Vždy půjde jen o to, donutit toho druhého, aby ustoupil. K tomu protivníci vždy využívali, využívají a budou využívat jakékoliv dostupné prostředky a způsoby vedení boje (Zůna 2010: 34), nebo nástroje, které boj usnadní, či dokonce nahradí (Foltýn 2017). Novým je především líbivý název hybridní válka, který mezi prvními použil ve své disertační práci Robert G. Walker a v současném významu jej v roce 2002 použil William J. Nemeth (Nemeth 2002) při popisu čečenské strategie vzdorující masivní ruské převaze. První čtyři kapitoly hovoří také o Franku G. Hoffmanovi,

<https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/evropsky-parlament/lzi-dezinformace-ci-socialni-media-maji-stejny-bojovy-ucinek/r~4c280eeaa82411e7a9d00025900fea04/>

²⁸⁵ V originálním citátu Kříž užívá pojem *ozbrojený* konflikt, což je ale částečně zavádějící, protože z pozice uživatele hybridních nástrojů je zpravidla žádoucí, aby jeho jednání do ozbrojeného konfliktu nevyústilo, přinejmenším ne do okamžiku, kdy je oběť z větší části paralyzována předešlým působením.

který je považován za „duchovního otce“ konceptu (Hoffman 2007). Nikdo z uvedených autorů ani jejich následovníků si ale nedělal nároky na vynález něčeho nového.

Novým tak lze v kontextu informačního působení označit především fakt, že díky informačním technologiím se dá zapřít používání velké části informačních operací, které sice lze někdy technicky vystopovat, ale je velmi těžké je prokázat ve smyslu důkazu využitelného například v řízení před mezinárodními justičními orgány.

Snížená schopnost atribuce informačního působení samozřejmě také není novým jevem, nicméně v minulosti až do zákazu útočné války²⁸⁶ neměl útočník potřebu zapírat z jiných než čistě vojenských důvodů. Pokud již hledal ospravedlnění válečného aktu, bylo to kvůli propagandistickým důvodům a vnitřní potřebě legitimizace a zpravidla ne kvůli závazným mezinárodním normám. Mimo ozbrojené konflikty na zástupných bojištích (*proxy wars*) byly ve druhé polovině 20. století během studené války právě informační operace vítaným nástrojem, jak vzájemné nepřátelství ventilovat. Zvláště agresivní formy informačních operací však na uzdě drželo odhodlání obránce udeřit zpět a platit stejnou mincí. Taková forma odstrašení samozřejmě přímo závisí na skutečné vůli se bránit, a tedy důvěryhodnosti odstrašení.

V současné době je však situace odlišná v tom, že státní aktéři mají větší zájem rozvratné informační působení popřít, protože prostě v současném mezinárodním systému jsou náklady agresivního působení příliš velké. Velkou část takového působení tak za ně provádějí nestátní entity. Ty jsou mnohdy jen nepřímo naváděny či motivovány působit určeným směrem, aniž by existoval explicitní příkaz tak činit. V takovém soupeření „pod úrovní války“ pak samozřejmě agresor vždy půjde až na hranici toho, kam mu obránce dovolí jít v rámci vlastní ochoty jej důvěryhodně zastrašit.

Změny v charakteru ozbrojených konfliktů dle Valerije Gerasimova lze shrnout v této tabulce:²⁸⁷

Tradiční paradigma	Nový přístup
--------------------	--------------

²⁸⁶ Briand-Kellogův pakt (1928) a Charta OSN (1945)

²⁸⁷ Převzato z článku: Nový ruský způsob vedení války a Lotyšsko, redakční článek. *Vojenské rozhledy* [online], 3/2014 [vid. 30.11.2020]. Načteno z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie/novy-rusky-zpusob-vedeni-valky-a-lotyssko>

vojenská akce začíná po strategickém nasazení (vyhlášení války ²⁸⁸)	vojenskou akci začínají skupiny vojáků během mírového stavu (válka není vyhlášena)
frontální útoky mezi velkými jednotkami, tvořené hlavně pozemními jednotkami	nekontaktní útoky mezi vysoce pohyblivými specializovanými skupinami
porazit živou sílu, palebnou sílu, získat kontrolu nad oblastí a hranicemi za účelem získání kontroly nad teritoriálním územím	zničení nepřátelské vojenské a ekonomické síly krátkými, přesnými údery na strategickou vojenskou a civilní infrastrukturu
zničení ekonomické síly a anexe teritoria	masivní použití zbraní s přesným účinkem, speciálních operací, robotiky a zbraní, které využívají nové technologie (zbraně se směrovanou energií – lasery, krátkovlnnou radiaci atd.) – využití ozbrojených civilistů (4 civilisté na 1 vojáka)
bojové operace na zemi, moři a ve vzduchu	současně probíhající údery na jednotky nepřítele a zařízení na celém území
velení vojsk z pozice rigidní hierarchie	současně vedený boj na zemi, moři, ve vzduchu a v informačním prostoru

Tabulka č. 14: Tradiční paradigmaty vs. nové přístupy

Výzkumníci Jaitnerová a Mattsson (Jaitner, Mattsson 2014) také upozorňují na změnu operačních konceptů (jedná se o zjednodušení neplatící samozřejmě absolutně) v multipolárním světě tak, že došlo k posunu:

- od přímé destrukce k přímému vlivu;
- od přímé anihilace oponenta k jeho vnitřnímu rozkladu;
- od války zbraní a technologií ke kulturní válce;
- od války konvenčních sil k nasazení speciálně připravených sil a komerčních nepravidelných skupin;
- od tradičního 3D bojiště k informačnímu a psychologickému válečnictví a válce percepce;

²⁸⁸ Poslední formální vyhlášení války proběhlo v roce 1945 (Sovětský svaz Japonsku), nicméně válka je objektivní stav daný užitím síly v mezinárodních vztazích a nezávislý na tom, zda byl formálně vyhlášen.

- od přímého střetu k bezkontaktní válce.

V těchto intencích se skutečně dá hovořit o do jisté míry odlišnosti od „normální“ dosavadní představy působení na protivníka. Vždy ale platí, že je „důležitější popis přístupů a instrumentária využívaných k hybridní válce, stejně jako teoretické přístupy umožňující tento fenomén pochopit, než snaha přesně rozlišit jednotlivá stádia a jejich následnost či načasování“. (Dolejší 2015) Profesionály upřednostňovaný šablonovitý přístup je naopak typický a do jisté míry nezbytný pro symetrické operace, avšak je zcela naivní předpokládat, že stejným způsobem lze vzdorovat „hybridním“ hrozbám, pro které je typická tekutost a permanentní přizpůsobování se. Jakkoliv se přirozeně snažíme o rozfázování, je to spíše ve prospěch pochopitelnosti a přehlednosti výkladu než vytváření šablon.

Zároveň však platí, že nebyly opuštěny ani konvenční „standardní“ nástroje, u nichž je nová spíše rychlost použití, než převratnost inovace. Gustav Gressel zdůrazňuje, že ze tří fází reformy armády Ruské federace tj.:

- 1) zvýšení profesionality
- 2) zvýšení připravenosti k okamžitému nasazení
- 3) zavádění nového vybavení

si Západ nepřiměřeně všímá především fáze třetí (Gressel 2015). Ta je přitom ve skutečnosti nejméně úspěšná, avšak zároveň nejvíce zveličovaná ruskou propagandou. Že nadšení či strachu z údajných a ve skutečně spíše skromných ruských modernizačních úspěchů podléhají laici, lze chápat. Nebezpečná je však především skutečnost, že profesionálové mnohdy neberou dostatečně vážně výrazně levnější, avšak na druhé straně reálně existující úspěchy ruských ozbrojených sil v prvních dvou fázích.

Autor českého překladu Gresselova článku ve svém českém komentáři přidal velmi dobrý postřeh srovnávající přehlížení prvních dvou fází reformy ozbrojených sil Ruské federace přirovnáním k jiné dějinné situaci: „*Probíhající program přezbrojení je teprve závěrem komplexního úsilí – což mimochodem sotva může překvapit kohokoliv, kdo jen letmo zavadil o historii předválečného Reichswehru.*“ (Dolejší 2015a). Jakkoliv dějinná srovnání jistě nejsou vždy úplně možná, je faktem, že technické inovace byly i v případě z Reichswehru zrozeného Wehrmachtu skutečně méně důležitým faktorem, než rychlost a dovednost aplikace změn

v myšlení. Dalším rozdílem je samozřejmě i fakt, že v rámci realizace Kozyrevovy doktríny²⁸⁹ Rusko projektuje své velmocenské ambice do oblasti zemí bývalého Sovětského svazu a ve formě různě intenzivního ovlivňování nejen na bývalé státy SSSR, ale i na své tehdejší satelity. V případě užití militárních aktivit v přímo sousedících státech pak nedostatečné dotažení reformy v zavádění nových technologií nevádí, protože rychlá projekce militárních kapacit v přímém sousedství Ruska staví Západ před hotovou věc. Dolejší shrnuje: „*Pro získání kontroly nad libovolnou sousední zemí Putinova Ruska není klíčový okamžik, kdy dojde k ozbrojenému násilí. Dlouho předtím, řádově po léta, probíhají příslušné zpravodajské a podvratné operace, jak ukazují příklady Gruzie nebo Ukrajiny. Armáda oficiálně přichází ve velmi pozdním stádiu, kdy vůle k odporu byla ochromena propagandou a podporou vnitřních konfliktů a kdy byl bezpečnostní aparát infiltrován.*“ (Dolejší, 2015a).

Infiltrace (například aplikace reflexní kontroly) nemusí být nezbytně předebranou užití militárních nástrojů. Ani v případě, že „hybridní“ fáze nestačí k dosažení chtěného efektu, nepříjde „hybridní“ fáze nazmar, představuje totiž zásadní ulehčení případného užití vojenské síly. Je v tomto směru zcela srovnatelná s palebnou přípravou dělostřelectva před útokem. Jen je vedena bez velkých výbuchů a v nesrovnatelně delším období.

4.6.5 Neznalost protivníka jako součást jeho výhody

„Znám-li nepřítele a znám-li sebe sama, zvítězím, ni pohroma jediná mi hrozit nemůže.“

Sun 'C²⁹⁰

Jak na problematiku nahlíží subjekt, který Českou republiku ve státních sdělovacích prostředcích označuje za nepřítele a NATO ve své vojenské doktríně definuje jako hlavní hrozbu,²⁹¹ tedy Rusko?²⁹² Jeho vojenští teoretikové na Západě oblíbený výraz „hybridní válka“ v rámci svého způsobu uvažování vůbec nepotřebují a v ruském prostředí se tak ekvivalentem

²⁸⁹ V kontextu vývoje v pobaltských zemích tehdejší ruský ministr zahraničí A. Kozyrev v roce 1994 deklaroval prostor bývalých států SSSR jako oblast životních zájmů Ruska, přičemž samozřejmě ignoruje jejich suverenitu.

²⁹⁰ Sun 'C. *Umění války, The Art of War*. Prague: B4U Publishing, 2014

²⁹¹ Je užit ustálený termín „hrozba“, nikoliv v ruském prostředí v jiném smyslu užívaný termín „riziko“. V západním pojetí je riziko kvantifikovaná pravděpodobnost, že nastane předpokládaná hrozba.

²⁹² Čl. 12 Military Doctrine of the Russian Federation. *The Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland* [online], 25.12.2014 [vid. 30.11.2020]. Dostupné z : <https://rusemb.org.uk/press/2029>

na Západě užívaného názvu „hybridní válka“ používá například slovní spojení „válka nového typu“.

Od revoluce 1917 jsou přes sto let zvyklí uvažovat přísně utilitárně ve stylu „účel světi prostředky“, včetně využívání jakýchkoliv dostupných, tzn. i formálně netradičních nástrojů. Pozdější programové odmítání západního konceptu neslučitelnosti války a míru²⁹³, a tedy i dělení na vojenské a civilní nástroje, přirozeně přivedl ruské vojenské teoretiky k úvaze, že takový způsob dělení nesvědčí zájmům ekonomicky nevýkonného, ale tradičně imperiálně uvažujícího státu, a aplikovali pro sebe výhodnější rozmlžený přístup jak v období soupeření v rámci studené války, tak i po zhroutení sovětského impéria.

Koncept války nového typu je také výsledkem hledání cesty z úpadku projektování moci v devadesátých letech minulého století. Z nástrojů Sovětského svazu přežily rozpad impéria v původním stavu vlastně jen jaderné kapacity. Ty jsou ovšem nepoužitelné, protože efektivně slouží výhradně k odstrašení někoho, kdo chce útočit, přičemž nemáme indicie o přežití myšlenky, že jaderný konflikt je akceptovatelný pro dosažení cílů. Přes veškerou vlastní rétoriku kremelští stratégové samozřejmě vědí, že Západ útočit nechce a jaderné zbraně jsou v takové situaci dobré jediné k propagandistickému vyhrožování, což dokonale dokládá opakované vyhrožování bez následného užití (úder rakety středního doletu RS-26 21.11.2024 bez jaderných hlavic je dalším důkazem). Konvenční armádu s technologickou převahu není Rusko schopné ufinancovat ani tradiční cestou, kdy jsou vysoké výdaje na ozbrojené síly saturovány na úkor infrastruktury a životní úrovně občanů.²⁹⁴

Logickým řešením byl proto příklon k nekonvenčním a výrazně levnějším nástrojům. Ruské vojenské elity si uvědomily, že větší důraz na formálně nevojenské prostředky funguje, a k tomu je nesrovnatelně levnější. Investovali významnou část zdrojů do tajných služeb, propagandistického aparátu i do využití nových (západních) inovací v oblasti moderních technologií.²⁹⁵

²⁹³ V ruském prostředí překlopené do konceptu „permanentního konfliktu“

²⁹⁴ Reálný ekonomický výkon je sice nezbytné přepočítávat na paritu kupní síly, ale ani při přepočtu se ruská ekonomika nedá srovnávat s rozvinutými státy, a navíc je v nezdravé míře závislá na vývozu nerostů.

²⁹⁵ Ke stejnému závěru mimochodem dospěl v zásadě ze stejných příčin také například Írán. Z výrazně odlišných důvodů ale používá stejnou strategii i ekonomicky silná Čína, která si sice může dovolit i výrazně větší výdaje na zbrojení než Rusko, avšak je extrémně závislá na možnosti obchodovat se Západem. Zpomalení globalizovaného obchodu v důsledku ekonomických sankcí by ji bolelo více, než by tratil Západ.

Obr. č. 26: Příslušníci separatistických uskupení. K asymetrickým prostředkům Ruské federace patří i podpora separatistických hnutí na Ukrajině – na snímku vyhlášení Luhanské lidové republiky na jaře 2014. Zdroj: Wikimedia Commons²⁹⁶

V roce 2006 Vladimir Putin ve výroční zprávě přednesené ve Federálním shromáždění uvedl: „Musíme vzít v úvahu plány a směřování rozvoje ozbrojených sil jiných zemí. Naše odpovědi musí být založeny na intelektuální nadřazenosti, budou asymetrické a méně drahé.“ (Putin 2006). Okupaci Krymu předcházela i notoricky známý článek náčelníka generálního štábu Valerije Gerasimova. Ruský vývoj (nejen) vojenského myšlení v předmětném směru prostě byl smíšením nikdy neopuštěného využívání nekonvenčních metod s nepřiznanou akceptací faktu, že na nic jiného nemá Kreml dostatek peněz. Gerasimov tehdy v článku později chápaném jako základ tzv. „Gerasimovovy doktríny“ (Galeotti 2014) mimo jiné napsal: „Těžiště metod konfrontace se přesouvá směrem k rozsáhlému využívání politických, ekonomických, informačních, humanitárních a dalších nevojenských opatření, která jsou realizována se zapojením protestního potenciálu populace. [Tato opatření] jsou doplněna o vojenská opatření skrytého charakteru, včetně provádění opatření informační války a akce speciálních sil. K otevřenému použití síly často pod rouškou mírotvorných aktivit a krizového řízení dochází jen v určité fázi, v zásadě k dosažení konečného úspěchu v konfliktu.“ (Gerasimov 2013).

Protože se přístup osvědčil, je permanentně rozvíjen. Sám Gerasimov například v projevu k zahájení „vojensko-operační konference“ na Vojenské akademii generálního štábu 24. března 2018 přišel s cizelovanou verzí původní myšlenky. Mimo jiné tvrdí: „*Ekonomické cíle a*

²⁹⁶

https://cs.wikipedia.org/wiki/Luhansk%C3%A1_lidov%C3%A1_republika#/media/Soubor:Valery_Bolotov_proclaims_Luhansk_People's_Republic_independence_on_May_12,_2014.jpg

nepřítelův systém řízení státu budou prioritními cíli. Vedle tradičních sfér ozbrojeného boje se bude aktivně zapojovat informační prostor. Boj proti komunikačním, průzkumným a navigačním systémům bude hrát zvláštní roli, nadnárodní boj se prudce zrychlil. Stále se opírá o nevojenská opatření – politická, ekonomická a informační. Navíc se kromě uvedených oblastí postupně rozšířil i na všechny oblasti moderní společnosti – diplomatickou, vědeckou, kulturní – a prakticky se přehnal přes celou společnost.“ (Gerasimov, 2019). Takové působení je mimořádně levné (ve srovnání s kinetickými zbraněmi) a nevyžaduje přípravu nákladných rezerv – hlavním atributem je vůle.

Z citátu je patrný pravděpodobně nejdůležitější aspekt „hybridních“ válek – že otevřené použití síly je až finální nástroj, který navíc – což už není implicitně zmíněno – nemusí být použit vždy. Pokud bylo cílů dosaženo jinými prostředky, je otevřená ozbrojená akce zbytečná a vlastně nežádoucí. Dá se říci, že smyslem je se jí vyhnout. V „ruské“ variantě tak první fáze hybridní války představuje „soubor akcí, které Rusku umožňují ovlivňovat politické, ekonomické a sociální prostředí rozdělováním, podvracením, špionáží, falešnými informacemi a zvyšováním sociálního napětí v zemích protivníka“²⁹⁷, přičemž cílem je jejich natolik efektivní využití, že přechod k dalším „drsnějším“ fázím ani nemusí být třeba (Foltýn 2017: 98–99).

Celý koncept navenek i vůči vlastnímu publiku je ze strany ruského vojenského establishmentu komunikován jako obranný. Stejně tak při formulování svých strategií pro vnitřní potřeby je (nejen ve výše uvedeném projevu) vlastní přístup zcela bezostyšně vydáván za strategii Západu: „Skutečnost ukazuje, že ekonomická, politická, diplomatická a jiná nevojenská opatření přijatá Západem proti odporujícím zemím jsou spojena s hrozbou rozmístění vojenských sil nebo s přímým rozmístěním vojenských sil.“ (Gerasimov, 2019). Informační operace samozřejmě také směřují na vlastní publikum, v tomto případě na důstojníky Generálního štábu Ozbrojených sil Ruska. **Samotná formulace dobře ilustruje, že i zveřejňované vojenské doktríny jsou samy součástí informačního působení – převrací příčinu a následek a pro domácí publikum zároveň hrají na strunu pocitu ohrožení.** Běžný, nepoučený posluchač takový příběh akceptuje, protože odpovídá jeho obavám.

Je totiž nezbytné zohlednit skutečnost, že s výjimkou strategické úrovně „věrchušky“ většina běžných Rusů včetně velké části elit upřímně věří dlouhodobě pěstovanému pocitu vnějšího

²⁹⁷ <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/1806542-polsko-kvuli-hybridni-valce-s-ruskem-vycvici-desetitisice-clenu-civilnich-milic>

ohrožení, který je pro ruskou mentalitu stejně důležitý jako představa předurčenosti Ruska hrát roli „třetího Říma“. Profesionál pochopitelně ví, že se jedná o manipulaci a jako takovou ji přijímá i do dalšího směřování své vlastní činnosti.²⁹⁸ Stejně tak potřeba legitimizovat své operace obranným slovníkem v zásadě zapadá do celkového přístupu zneužívajícího jakýkoliv vhodný nástroj. **V předmětném případě je překážkou přiznané agresivity přesvědčení světového a částečně i domácího veřejného mínění o její nepřijatelnosti, a i ve skutečnosti agresivní jednání musí být překryto legitimačním narativem** (ani tento postup samozřejmě není nový, jen je intenzivnější než v minulosti). Ze stejného důvodu operují ruští politici a bezpečnostní experti stále častěji s mezinárodněprávními aspekty (*lawfare*), a případně dokonce humanitárními ohledy, které v minulosti nebyly ve vojenských doktrínách ruské armády zrovna nejčastějším tématem (jakkoliv byla původně tvorba humanitárního práva mnohdy iniciována ruskými intelektuály).

Již zmínění vojenští experti Bondarev a Čekinov už v roce 2013, tj. ještě před okupací Krymu, zevrubně popsali osm fází „hybridního“ působení. Jejich teze chápeme například takto (Bondarev, Čekinov 2014: 15–22):

- *první fáze*: nevojenské asymetrické vedení války (zahrnující informační, morální, psychologická, ideologická, diplomatická a ekonomická opatření jako část plánu vytvořit příznivé politické, ekonomické a vojenské předpoklady pro další fáze války);
- *druhá fáze*: speciální operace za účelem oklamání politických a vojenských představitelů koordinovanými opatřeními, prostřednictvím diplomatických kanálů, masových sdělovacích prostředků, prostřednictvím vládních a vojenských agentur, únikem falešných dat, rozkazů, nařízení a směrnic (tzv. *leakage*);
- *třetí fáze*: zastrašování, klamání a podplácení vládních a vojenských představitelů, s cílem přimět je, aby přestali plnit své služební povinnosti;

²⁹⁸ Přes to zejména v autoritativním systému dochází nezřídka k uvěření vlastní propagandě, která je v důsledku nadřazenosti loajality nad racionem postupným morem prorůstajícím fakticky mafiánský systém vlády, v němž je povinné opakování vládních narativů předpokladem úspěšné kariéry. Na rozdíl od statisticky průzkumy odhadovat, zda se stále řídí racionem

- *čtvrtá fáze:* destabilizující propaganda, jež má zvýšit nespokojenost obyvatelstva, což bude umocněno příjezdem militantních skupin a eskalací podvratné činnosti;
- *pátá fáze:* zřízení bezletových zón nad zemí, která má být napadena, vyhlášení blokády a masové využití soukromých vojenských společností v těsné spolupráci s ozbrojenými opozičními jednotkami;
- *šestá fáze:* zahájení vojenských akcí, kterým ve velkém měřítku předchází průzkum a podvratná činnost, tj. všechny typy, formy, metody operací, včetně operací speciálních jednotek, operací ve vesmíru, rádiové a elektronické operace, diplomatické zpravodajství a zpravodajství tajných služeb, průmyslová špionáž;
- *sedmá fáze:* operace vedené pomocí cílených informací, elektronický boj, letecké a kosmické operace, nepřetržité letecké zastrašování v součinnosti s použitím vysoce přesných zbraňových systémů (dalekonosné dělostřelectvo, zbraně založené na využití nových technologií, včetně mikrovln, radiace, neletálních biologických zbraní);
- *osmá fáze:* umlčení zbývajících míst odporu a zničení zbytků nepřátelských uskupení, prostřednictvím speciálních operací vedených průzkumnými jednotkami, jež vyhledávají nepřítele a hlásí jeho souřadnice raketovým a dělostřeleckým jednotkám; palba s využitím vyspělých zbraní, soustředěná na zničení jednotek obránce, který klade stále odpor; zasazení výsadkových jednotek, které mají za úkol obklíčit body odporu; vyčišťovací operace pozemních jednotek.

Různé formy informačního působení jsou samozřejmou, byť ne vždy explicitně vyřčenou součástí všech fází. Obecně je patrný pravděpodobně nejdůležitější aspekt „hybridního“ válčení – **a totiž že otevřené použití síly je až finální nástroj, jehož využití je zpravidla spíše nežádoucí**, respektive je nežádoucí reálné intenzivní použití militárních kapacit (okupace Krymu prostřednictvím vojenských jednotek je potvrzením uvedeného cíle). Pokud bylo cílů dosaženo jinými prostředky, je konflikt vysoké intenzity zbytečný a zejména pro ekonomicky nepříliš silného hráče nežádoucí. Dá se říci, že smyslem je proto se mu vyhnout. V „ruské“ variantě tak první fáze „hybridní“ války představuje dle Mezinárodního institutu pro strategické studie „soubor akcí, které Rusku umožňují ovlivňovat politické, ekonomické a sociální

prostředí rozdělováním, podvracením, špionáží, falešnými informacemi a zvyšováním sociálního napětí v zemích protivníka“ (Giegerich 2016), přičemž cílem je jejich natolik efektivní využití, že přechod k dalším, „drsnějším“ fázím ani nemusí být třeba.

Uvedená doktrína byla dlouhodobě aplikována vůči Ukrajině, kde vyvrcholila okupací Krymu, aniž bylo nezbytné přejít do osmé fáze. Následující období 2015–2021 bylo charakteristické omezeným ozbrojeným konfliktem na východní Ukrajině, které mimo skrytého nasazení organických jednotek ruské armády doprovázela celá škála hybridního působení na ukrajinské instituce a společnost. Na rozdíl od předešlé zjevně úspěšně aplikované doktríny „války nové generace“ vedoucí k signifikantnímu úspěchu ve formě (nelegální) anexe Krymu byla plná invaze z 24. 2. 2022 zjevným přeceněním vlastních sil a obrovským zpravodajským selháním Ruské federace v hodnocení vůle a kapacity Ukrajiny se bránit, které pramenilo z předchozích úspěchů a tendence příslušníků institucí autoritativního režimu naplňovat přání autoritáře.

4.6.6 Asymetrie u protivníka, který spoluvytvářel paradigma symetrického soupeření

Úspěch západní civilizace je mimo jiné založen na akceptaci faktu, že mezinárodní vztahy nemusí být hra s nulovým součtem. Spolupráce se v západní civilizaci může vyplácet všem (i když různou měrou). Je to jeden z důvodů, proč státy sdílející takové přesvědčení nemají tendenci používat k prosazení svých zájmů násilí. Západní civilizační okruh tak nejen téměř vymýtil války mezi demokratickými státy, ale násilí považuje v mezinárodních vztazích za nelegitimní nejen ve formě užití armády,²⁹⁹ ale ve většině případů i ve formě speciálních či zpravodajských operací. To skvěle funguje mezi vlastními členy NATO či EU, kteří sdílejí společné hodnoty. Jenže Kreml nikdy neopustil přesvědčení, že v mezinárodních vztazích platí pravidla hry s nulovým součtem; tedy že zisk jednoho nevyhnutelně znamená stejně významnou ztrátu druhého. V takto nastaveném paradigmatu jeho zastánci nevěří, že svých zájmů mohou dosáhnout jinak než na úkor někoho jiného.

Vzhledem k autoritativnímu způsobu vlády Ruská federace disponuje výrazně větší vůlí využívat i nelegitimní prostředky. V ekonomickém srovnání se Západem sice je Rusko slabé a nemůže si dovolit soupeření v jakémkoliv formě vojenského konfliktu vyžadujícího velké ekonomické zdroje. Na druhou stranu věnuje na ozbrojené síly i zpravodajské služby a další

²⁹⁹ Ozbrojené konflikty v Afghánistánu a Iráku jsou výjimkami z uvedeného pravidla, přičemž z vojenského hlediska se po většinu délky jejich trvání jednalo o konflikty nízké intenzity.

nástroje mocenského soupeření proporcionálně výrazně větší zdroje, které sice nepřiměřeně zatěžují ekonomiku, avšak zároveň významně zvyšují jeho schopnosti ohrožovat své skutečné i domnělé konkurenty. Neschopnost opustit představu soupeření nutí slabší Rusko k agresivním aktivitám. Ty ovšem již zpravidla nejsou primárně založeny na manévru masou vojsk, ale na intelektuálním obchvatu ukolébaného či pohodlného protivníka.

V západní civilizaci navíc dokonale zakořenila představa, že stav míru je normální a stav války nenormální, přičemž je mezi nimi jasná dělící čára. Součástí představy je i mýtus, že přece budeme vždycky vědět, kde přesně je. Známy Clausewitzův výrok, že válka je pokračování politiky jinými prostředky, sice akceptuje válku jako kontinuum politiky, avšak autor citátu i jeho současníci zpravidla v konkrétním okamžiku věděli, zda jejich země je, či není ve válce. Mimochodem předmětný výrok ve skutečnosti zněl: „Válka je pokračování politických styků přimísením jiných prostředků³⁰⁰ (Clausewitz 1957),“ což velmi dobře odpovídá komplexnosti a mnohotvárnosti války včetně „hybridního“ působení. Přes chápání různých forem ozbrojených konfliktů i války jako přirozeného (a legitimního) nástroje mezinárodních vztahů by ale jen velmi obtížně přijal koncept permanentního konfliktu nemajícího jasný začátek ani konec. Byl zvyklý na konflikt s protivníkem, který válčí obdobným způsobem jako jeho armáda, a záleží na tom, zda se vám podaří ničit nepřítele efektivněji a rychleji než on vás. Když ale váš nepřítel vychází z jiné strategie a zcela odlišné filozofie, může se ukázat, že vaše domnělá převaha je k ničemu (Foltýn 2017).

4.6.7 Boydův cyklus jako základní měřítko parametrické změny

V předešlé kapitole bylo vysvětleno, jak Boydův cyklus (OODA: pozoruj-zorientuj se-rozhodni se-jednej) perfektně umožňuje popsat mechanismus rozhodovacího procesu při reakci na činnost nepřítele. Stejně je ovšem aplikovatelný na kybernetické prostředí, v němž se cyklus reakce na vnější prostředí shrnuje do stejné smyčky.

V prostředí nasyceném moderními technologiemi se tak děje čím dál více na základě autonomního učení se a složitých algoritmů predikujících příští vývoj vnějšího prostředí včetně

³⁰⁰ Der Krieg ist eine Fortsetzung des politischen Verkehrs mit Einmischung anderer Mittel.“ Clausewitz, C. von. *Vom Kriege: Hinterlassenes Werk des Generals Carl von Clausewitz*. Berlin: Ministerium für nationale Verteidigung, 1957

jednotlivých aktérů. Tímto způsobem můžeme s předstihem reagovat jak na předpokládané pohyby rojů bezpilotních prostředků, tak na chování celých společností rozkládaných v rámci sociálních sítí na miniaturizované skupiny, či dokonce jednotlivce. Problém západních armád je ale v tom, že i když excelujeme v technických inovacích pro přímý boj, trestuhodně zanedbáváme méně viditelné soupeření v oblasti působení na sociální prostředí a dokonce aktuálně jen dostatečně reagujeme na aktuální změny na bojišti.

Využijme (za cenu velké míry představitivosti) rozhodovací smyčku OODA i pro vyhodnocení, zda jsme schopni vzdorovat a reagovat na informační a potažmo jakékoliv „hybridní“ působení. V případě fáze „pozoruj“ a „zorientuj se“ jsou na tom evropské země díky převážně kvalitním zpravodajským službám překvapivě dobře. Díky tomu jsou k dispozici kvalitní východiska pro následující fáze „rozhodni se“ a „jednej“. Protože ale OODA smyčku používáme v předmětném případě pro strategickou úroveň rozhodování, je samozřejmě fáze „rozhodni se“ a „jednej“ kontrolována výhradně na úrovni politické. Kritický nedostatek vůle na politické úrovni logicky znamená přerušení smyčky.

4.6.8 Reflexivní řízení a *elite capture*

Problémem nedostatku vůle je právě fakt, že protivníkovy „informační aktivity se zaměřují na rozhodování lídrů všech úrovní, kteří jsou schopni ovlivnit situaci. To může zahrnovat například podlamování vůle a soudržnosti [...] prostřednictvím zpochybňování legitimacy jeho vedení a legitimacy věci, za kterou bojuje; podlamování morálky; rozdělování vedení protivníka a jeho podporovatelů (politických, vojenských i veřejnosti). Takové působení má za cíl oslabit chuť a odhodlání protivníka pokračovat ve své činnosti“ (Řehka 2017: 142).

Ruský zpravodajec V. I. Trubnikov před čtyřmi lety prohlásil: „Získat utajovaný dokument obsahující přísně tajné informace dnes nic neznamena. Základem je proniknutí do mozků těch, co vedou státy. Zpravodajský důstojník musí dosáhnout úrovně Michelangela. Nejlepší rozvědčík je renesanční člověk. Musí mít v mozku encyklopedii. Aby mohl získat informace – velmi, velmi delikátní informace – nesmí být úzce zaměřeným specialistou.“³⁰¹ Historicky byly

³⁰¹ BIS. *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2016*. Bezpečnostní informační služba, 2017 [vid. 30.11.2020]. Načteno z: <https://www.bis.cz/public/site/bis.cz/content/vyrocní-zpravy/2016-vz-cz.pdf>

navíc tajné služby prestižním a dokonce i během hroucení ruské armády v devadesátých letech méně dotčenými institucemi, čímž byla zachována nemalá část jejich předešlých kapacit.

Přesně takové schopnosti pak využívá ruská strana při využívání tzv. reflexivního řízení. Tím je mnohaúrovňová psychologická manipulace založená nejdříve na sběru informací o lidech, kteří mají (případně je naděje, že budou mít) v cílové zemi nějakou rozhodovací pravomoc, a informací o celkovém nastavení rozhodovacích systémů dané země. Ze získaných informací dokonale pochopení rozhodovacích mechanismů napadeného vede k ovlivnění rozhodování jednotlivých aktérů tohoto mechanismu a z něj plynoucímu způsobení obrovských škod cílové zemi. Mnohdy nemusí padnout jediný výstřel.

Zjednodušeně řečeno: přimějete³⁰² lidi, na jejichž rozhodnutí stojí celá země, aby se ať už schválně či nevědomě rozhodli naprosto špatně, v rozporu se zájmy svého státu. Uděláte to tak, že jim podsunete nepravdivé informace, ovlivníte efektivní propagandou jejich názory, nebo natolik vyburcujete veřejné mínění, že se politici nebo jiní veřejní činitelé rozhodnou pod tlakem ulice (Táborský 2020). Ideálním nástrojem je pak získávání příslušníků elit, které zase v celé škále od nevědomé spolupráce ve formě sympatií či hlouposti až po úplatek či vydírání mohou být dlouhodobě „pěstovány“ pro použití ve správné momenty (Bagge 2019).

4.7 „Hybridní“ války jako přirozená evoluce 4.GW v nových podmínkách

Jakkoliv je odvážné tvrzení, že mentální nastavení základních představ o principech války je křiveno kulturním nastavením pramenícím v ustálené představě, je tento fakt zřejmě jednou z příčin západních obtíží v asymetrických konfliktech. Již zmíněná Hansonova teorie o západní „cestě“ válečnictví (Hanson 2009) spočívající v záměrném vyhledávání boje tváří v tvář na krátkou vzdálenost se psychologicky nemohla více lišit od východního přístupu dávajícího přednost nepřímému působení ať už užitím zbraní působících na dálku, nebo manévrem, který na rozdíl od západního přístupu neměl vést k nalezení příležitosti ke střetnému boji, ale zpravidla k vyhnutí se takové situaci.

³⁰² Zdaleka nejen přímým nábořem tajných služeb, nebo naopak vydíráním. Převažující formou naopak je velmi sofistikovaná psychologická manipulace využívající slabých i silných stránek rozhodujících funkcionářů napadené země.

Preference střetného boje založeného na vysokém riziku pro obě strany byla natolik cizí kulturním vzorcům války jiných civilizačních okruhů, že zásadně po celou dobu novověku přispívala k vojenské úspěšnosti Západu. Moderní technologie to změnily. V 1GW ještě docházelo k střetům na relativně krátkou vzdálenost, nicméně 2 a 3 GW již usmrcovaly vojáky z takové vzdálenosti, že neviděli a fyzicky ani nemohli vidět, kdo je zasáhl (většinu cílů ničilo na dálku dělostřelectvo a letectvo).

V boji srovnatelných protivníků ovšem byly ztráty při použití stejných technologií srovnatelné. V momentě střetu s technologicky nesrovnatelným protivníkem ovšem vlastní ztráty téměř mizí. Západní armády si zvykly na relativně bezpečné zabíjení zdálky. Naprostá většina nepřátelských bojovníků v konfliktech nízké intenzity je zabita pomocí vzdušných sil. Z tohoto pohledu je princip zabíjení zdálky založený na minimalizaci rizika pro sebe velmi obdobný nejen u taktiky „udeř a uteč“ nepravidelných povstaleckých sil, ale i u pilota stíhacího bombardéru (Shaw 2005: 31). Jakkoliv se samozřejmě jedná o faktor srovnatelný v oblasti psychologie a nikoliv reálného boje (na rozdíl od pilotů postupují povstalci často statisticky výrazně vyšší fyzické riziko), je percepce takového boje skutečně obdobná – v obou případech je buď pomocí technologie (u pilotů) nebo taktikou (u povstalců) preferován boj omezující střety na krátkou vzdálenost.

Předmětný přístup indikuje mezeru v přípravě odstranitelnou vzděláváním založeným na pochopení změn v principech války a následně teprve formulací budoucího operačního prostředí.

Kontext	4./5. generace moderních ozbrojených konfliktů
kontext společenských podmínek a idejí	- informační revoluce, levný přístup k získávání a především k šíření informací - globalizované šíření zboží, inovací a informací - informace obsažená v produktu je důležitější, než sám produkt, informace se stávají samotným produktem - customizace výroby a spotřeby
technologický kontext	3D tisk - bezosádkové/bezpilotní prostředky - autonomizace výroby, spotřeby i destrukce - komunikace – síťové propojování výpočetní kapacity, senzorů a doručení výsledku (ať už ve formě ničení, častěji však ve formě ovlivnění) - strojové učení, umělá inteligence - elektromagnetický pohon projektilů, nové zbraně EMP, směrovaná energie

vojenský kontext	<i>Prvky rozvinuté z předešlých generací válečnictví³⁰³</i> 1) systém mise. Úplné rozptýlení sil na bojišti, kterým je celá nepřátelská společnost. Takové rozptýlení, ve spojení s pravděpodobnou zvýšenou důležitostí velmi malých skupin bojovníků, bude vyžadovat, aby i nejnižší úrovně mohly na základě záměru nadřízeného operovat pružně. Mission command – další zvýšení nezávislosti velitelů na taktické úrovni 2) klesající závislost na centralizované logistice. Rozptýlení, společně se zvýšeným důrazem kladeným na tempo, bude vyžadovat vysoký stupeň schopnosti žít ze země a nepřítele. 3) větší důraz na manévr. Masa, mužů nebo palebné síly, už nebudou ohromujícím faktorem. Ve skutečnosti se masa může stát nevýhodou, neboť bude snadné ji zacílit. Malé, vysoce manévrovatelné, agilní síly budou mít tendenci dominovat. 4) cíl způsobit vnitřní kolaps nepřítele, spíše než jeho fyzické zničení. Cíle vojenských operací budou zahrnovat takové aspekty, jako je podpora válečného úsilí vlastním obyvatelstvem nebo nepřátelská kultura. Vysoce důležitá bude správná identifikace strategických těžišť nepřítele. • Nelinearita – permanentní konflikt oscilující intenzitou v čase mimo paradigma války a míru • informační působení relevantnější než fyzické ničení • kognitivní válečnictví • Boydův cyklus OODA aplikovaný v bezpilotních prostředcích přesáhne schopnost rozhodování lidského mozku nejen na taktické, ale i na operační úrovni • politická válka • prohloubení bojiště do kybernetické domény • zvýšená relevance velmi malých jednotek speciálních sil
--------------------------------	---

Tabulka č. 15: Atributy 4GW

³⁰³ Dřívější generační změny, zejména posun od druhé k třetí generaci, byly poznamenány rostoucím důrazem na několik ústředních myšlenek. Čtyři z nich pravděpodobně přejdou do čtvrté generace a skutečně se rozšíří jejich vliv. (Lind et. al, 1989)

Závěr: „Cílem není bod, ale vektor dosahování zájmu sledovaného protivníkem“³⁰⁴

„Abychom se připravili na moderní válku, musíme změnit svoje myšlení způsobem, které jde až k základům válečnictví.“

Ja'ir Golan

Cílem práce bylo teorii 4GW doplnit tak, aby zejména historická a vojenská stránka nebyly zatíženy přílišnými zjednodušeními či mýty. A naopak zdůraznit na sebe navazující evoluci jednotlivých generací. Dále bylo cílem upozornit na příčiny mezer v českém strategickém myšlení, zejména na relevanci dosud převážně ignorovaného historického kontextu vývoje vedení války. Dle mého soudu se totiž právě předmětný aspekt v současnosti nepromítá do myšlení o válce téměř vůbec.

Otázka č. 1: Lze koncept 4GW použít k vysvětlení propojení vojenského a společenského vývoje v Evropě a proč?

I když v civilním akademickém prostředí zřejmě nikdo tématem se zabývajícím nepochybuje o přímé souvislosti vývoje vojenství a rámujiícího společenského vývoje, je vojenství věnován přinejmenším v českém prostředí spíše okrajový zájem. Sféra vojenských profesionálů je pak natolik odtržená od sféry civilní, že doslova žije vlastním životem. Ten je v důsledku víceméně důsledně odděleného civilního a vojenského prostředí v Evropě zcela orientován sám na sebe. V takovém prostředí došlo v důsledku zaměření na technické aspekty válčení k zdůraznění těch technických faktorů, které vedly k vítězství západních demokracií v obou světových konfliktech a které konečně v témže období stojí i za militární superioritou západní civilizace:

- ekonomická síla generující zdroje umožňující vznik a udržování masových armád,
- efektivní řízení státu a v rámci něj hierarchicky a uniformně fungující armády³⁰⁵,

³⁰⁴ Dílčí tvrzení v závěru vznikla doplněním výstupů z příspěvků Mistr Sun (544–496 př. Kr.) Několik poznámek k fotbalu, tenisu, vtipnému plukovníkovi a „hybridnímu válčení“ (2017) a Informační působení jako součást hybridního válčení (2021) publikovaných během přípravy dizertační práce

³⁰⁵ Do jisté míry je v tomto ohledu přinejmenším ze strategického hlediska výhodou schopnost generovat silné ideje. Ideje z vojenského hlediska hrají roli v iniciační fázi motivace jedince k účasti v konfliktu (ale v udržovací a bojové fázi jsou marginální), avšak mají pochopitelně zásadní vliv na mobilizaci populace i zdrojů státu.

- moderní inovace, plynoucí z prostředí individuálních svobod chráněných vládou práva,
- průmyslová a z ní plynoucí palebná (tedy fyzicky ničící) síla.

Uvedené body jsou zároveň typickými znaky prvních tří generací moderních ozbrojených konfliktů. V nich západní civilizace uspěla natolik přesvědčivě, že následně vojenští profesionálové necítili a ani dodnes v převážné většině necítí potřebu změnit či přesněji řečeno doplnit stávající paradigma uvažování.

Jedním z vysvětlení je, že Západ ve světových válkách uspěl, protože je vedl jako totální. V řadě dalších neuspěl, protože si stanovil příliš sebeomezující limity. Nevadí, že takové konflikty vedl jako omezené³⁰⁶, ale zásadní potíž je ve faktu, že omezení byla stanovena mnohdy méně racionálně, zpravidla v důsledku nízké vůle. Velmi často nebyl dostatečně definován cílový stav. Pro dosažení úspěchu v konfliktu je ale nezbytná jasná definice vítězství včetně srozumitelné komunikace cíle uvnitř státu. Západ byl v obou světových válkách napaden, v jiných válkách byla hrozba méně jasná a intenzivní, aby vedla k dostatečné mobilizaci veřejného mínění nezbytného pro udržení podpory v dlouhém konfliktu.³⁰⁷

Na základě deskripce návaznosti jednotlivých generací moderních generací ozbrojených konfliktů lze konstatovat, že primárním faktorem formujícím vojenství je vývoj společnosti, ekonomiky a vynalézání a aplikace inovací, které následně formují podobu armád i charakteru konfliktu. Společenský a technologický vývoj determinující evoluci způsobů militárního působení tak projekcí do budoucnosti umožňuje relativně přesně determinovat ne-li sám vývoj, pak přinejmenším principy militárního působení na nepřítele.

Ať už stávající formě militárního soupeření říkáme konflikt čtvrté či páté generace, válka nového typu či „hybridní“ válka, jedná se především o aplikaci mimořádně komplexních a flexibilních doktrín, jejich použití přísně vzato vůbec nemusí vyústit ve „skutečný“ ozbrojený konflikt vysoké intenzity s masivním použitím klasických militárních nástrojů. Jedná se o působení „tekoucí“ spolu s více méně přirozeným fungováním společnosti a čekající na jakýkoliv dostupný nástroj ovlivnění, včetně potenciální zranitelnosti napadené společnosti.

³⁰⁶ Omezování rozsahu a impaktu války je v dějinách zcela normální a nezřídka preferovaný způsob.

³⁰⁷ Konzultace s vedoucím dizertační práce prof. PhDr. Václavem Hořčíčkou, Ph.D.

Užití vojenské síly není preferovaný nástroj a v ideálním případě stačí (ne)vyřčená hrozba jejího použití. Přednost mají neletální, nepřímé, a mimochodem i levné nástroje. Při vlastní zejména ekonomické slabosti útočník maximálně využívá silných stránek protivníka (v případě agrese vůči západní civilizaci např. svobodu slova, demokratický systém atd.). Útočení je levné a dostupné i autoritativním režimům s menší ekonomickou silou, přičemž permanentní hrozba použití kteréhokoliv nástroje z celé škály vyžaduje při obraně na straně napadeného vynaložení velkých nákladů.

Záměrem není dosažení jediného bodu, ale jedná se o permanentní konflikt s vyvíjejícími se cíli. Pakliže je přece jen formulován nějaký konkrétní bod, není jím nezbytně vojenská porážka a obsazení rozsáhlého území, ale spíše ovlivnění protivníka požadovaným směrem, ideálně ve formě změny režimu. I pro vysvětlení předmětného vývoje je teorie 4GW nadále využitelná, a to zejména důsledným propojením vojenského a civilního prostředí. Platí to i v případě nyní již zcela nezakryté ruské agrese vůči Ukrajině, protože nepřímý přístup ve formě změny režimu, či přinejmenším nahlodávání jeho základny, je základním přístupem ruských „hybridních“ operací vůči evropským zemím.³⁰⁸

Otázka č. 2: Jaký vliv měl vývoj moderního válečnictví na tvorbu doktrín západních armád?

Generál Milley³⁰⁹ (US Army) formuloval pět základních mýtů, které překvapivě přesně nevyřčeně kritizují představy profesionálů formované více přáními, než odpovědným vyhodnocením situace (Milley, 2015):

1. mýtus: Války budou krátké. Skutečnost: Některé výjimečně byly, ale mají svoji vlastní logiku, která se vyvíjí směrem, který je vysoce neočekávaný.³¹⁰

³⁰⁸ V případě Číny se jedná o sofistikovanější a především dlouhodobější způsob snahy o změnu světové rovnováhy.

³⁰⁹ Milley, M. Future wars will be long, they'll be fought on the ground, and spec ops won't save us (2015) <https://www.armytimes.com/news/your-army/2017/07/27/milley-future-wars-will-be-long-theyll-be-fought-on-the-ground-and-spec-ops-wont-save-us/>

³¹⁰ Historicky je přestava rychlé války pochopitelně přirozená, ekonomické a zejména lidské náklady logicky vedou k preferenci krátkého (za předpokladu vítězství) střetu. Vysoká míra nejistoty a miskalkulace ovšem ne zcela výjimečně vede k vyčerpávajícímu konfliktu, který si původně nepřála buď žádná strana (první světová válka, invaze na Ukrajinu 2022), nebo ji preferovala jen jedna strana ochotná přijímat vysoké ztráty a preferující prodlužovaný konflikt (Vietnam, Afghánistán)

2. mýtus: Války se dají vyhrávat z dálky. Skutečnost: Války jsou o vnucení své vůle a tedy jsou o lidech. To nakonec vyžaduje tam jít a být tam přítomen.
3. mýtus: Speciální síly zvládnou vše. Skutečnost: Speciální síly nejsou zázračná kulka. Jsou speciální z konkrétního důvodu, totiž plní speciální, zpravidla strategické úkoly. Dokáží dělat spoustu důležitých věcí, ale vyhrávat války není jejich práce. To mohou udělat konvenční síly, které dokončí, co speciální síly začaly.
4. mýtus: Vytvářet armády je snadné. Skutečnost: Není, trvá to dlouho a je to drahé.
5. mýtus: Války bojují armády. Skutečnost: Války bojují státy, armády jsou zpravidla nejviditelnějším nástrojem, ale je nezbytné, aby byly zapojeny i další kapacity, v případě války vysoké intenzity prakticky všechny.

Uvedené mýty samozřejmě reflektují realitu doby, kdy byly formulovány, ale dokonale ukazují, jak notoricky samozřejmá fakta musela být znovu formulována v prostředí amerických ozbrojených sil změněném válku v Afghánistánu. Je zjevná skutečnost, že ruská invaze na Ukrajinu dala generálu Milleymu za pravdu. Zároveň to ale neznamená, že by nerozuměl nadcházející změně a ani se tím nevylučují dále tvrzená fakta.

Izraelský generál Ja'ir Golan formuloval sedm bodů, které jsou výhledem do vzdálenější budoucnosti, přičemž představují dokonalý příklad chápání komplexity války (Golan 2018):

- 1) kvalitní zpravodajství, které musí umět řešit nejen dílčí okamžité hrozby, ale i strategické hrozby v dlouhém výhledu,
- 2) institucionální integrace a spolupráce mezi různými službami, složkami a ministerstvy, a to na nadnárodní úrovni: „Není to jen o vojsku, ale i o ekonomických opatřeních,“
- 3) aktivní mezinárodní spolupráce se spojenci a partnery,
- 4) špičkové kyberschopnosti. „Některé věci je nemožné vyřešit bez hrubé síly, ale v kyberprostoru toho jde vyřešit hodně,“
- 5) obranné schopnosti – aktivní i pasivní. Jako příklad Golan uvedl izraelský systém proti raketám a dronům,
- 6) útočné schopnosti. „Nemůžete vyhrát válku jen obranou, musíte mít rovněž dobré útočné schopnosti – ke zlomení vůle nepřítele bojovat nestačí bomby,

- 7) lidské zdroje – zkušený velitelé, a to už na úrovni těch nejmenších jednotek.
„Potřebujeme správné velitele. Každý prapor, každá četa nakonec vede svou vlastní válku“

Jak vnitřní vojenská kultura, tak masová popkultura i představy laiků se dodnes upínají převážně ke konfliktu, který v historické paměti výrazně dominuje. Emocionální vnímání 2. světové války prostě dodnes formuje představy profesionálů i laiků (z nichž se rekrutují političtí lídři) natolik silně, že jsou preferovány ty vojenské kapacity a doktríny, které přinesly vítězství ve 2. světové válce. Výsledkem je přehnaná představa o ideálním způsobu vedení v zásadě založeném na principech 3GW. Výsledek je stejný – preference doktrín vycházejících z 3GW jako základních představ o preferovaném způsobu působení v ozbrojených konfliktech. Takový přístup je samozřejmě pochopitelný v případě konfliktu vysoké intenzity na Ukrajině, ale zoufale ztěžuje pochopení paralelní kognitivní „války“ vůči jednotlivým členským státům NATO.

V prostředí západního civilizačního okruhu došlo v druhé polovině dvacátého století postupně k vytěsnění militárního soupeření mimo mírový stav chápáný jako „přirozený“ do oblasti „nenormální a tedy nežádoucí“. To samo o sobě by mělo být chápáno jako žádoucí posun, který výrazně přispěl k nejnižší kvantitě obětí ozbrojených konfliktů v historii (Pinker 2012). Permanentní snižování obětí násilí je výsledkem především pacifikačního a civilizačního procesu, který ovšem ve spojení s humanitární revolucí a zesílením lidských práv zatím je nerovnoměrně přijímaným konceptem. V důsledku agresivity autoritativních režimů zesilování globálního jihu, kde je uvedený proces výrazně pomalejší, musí Západ akceptovat nezbytnost udržení deterence právě vůči konkurentům s nižšími standardy sebeomezujících pravidel.

Zároveň tím ovšem zesílily negativní následky přirozeného konzervatismu vojenských elit. Důkladné, záměrné a programové vyčlenění vojenství od mírových aktivit totiž definitivně oddělilo profesi vojáků a zejména velitelů od zbytku společnosti. To zásadně zesílilo negativní dopady přirozeného konzervatismu vojenských profesionálů, kteří jsou v západním a velmi specificky i v ruském prostředí mentálně vázáni na největší globální konflikt, tedy 2. světovou válku.

V tomto smyslu jsou autoritářské režimy vyzývající západní civilizační okruh v odlišné situaci, přičemž se významně liší čínský a ruský přístup. I v jejich případě se ovšem odlišnosti zakládají na objektivních příčinách. Včetně historických aspektů jako absence zkušenosti s funkčními

demokratickými procesy, kulturních odlišností a filozoficky odlišného přístupu k právům jednotlivce.

Z objektivních důvodů není lpění na přístupech majících kořeny v 2/3 GW problémem čínských vojenských intelektuálů, kteří své tradice čerpají jednak z komplexních a do značné míry kontinuálních tradic již od Sun'Č a jednak i své moderní tradice odvozují od vítězství v občanské válce (1927–1950), která byla z velké části vybojována asymetrickými strategiemi guerilly. I když strukturou armády formálně srovnatelný, ve způsobu velmi odlišný způsob přístupu vyčleňuje čínské strategie i doktríny ze záměru této práce. Naopak srovnatelný je případ formulování vojenských doktrín Ruské federace.

Ruská strategická představa a vůle nezbytná k její eliminaci

Rusko dlouhodobě spíše kopírovalo, než skutečně přejímalo kulturní i vojenské koncepty západní Evropy. Ve vojenské oblasti bylo schopno se prosadit zejména v obdobích, kdy stagnovaly vojenské inovace a Rusko mohlo lépe využít výhod velké populace, hloubky území a přírodních zdrojů. Do jisté míry to platí dosud, ovšem s tím rozdílem, že s využitím západních informačních inovací Rusko našlo cestu, jak získat výhodu ve vojenském přemýšlení i když zaostává v reálných schopnostech.

I když západní a ruské vojenské prostředí obsahuje shodné body, zároveň existuje významně odlišné vnímání a zejména aplikace relevantních změn v operačním prostředí. Nižší a střední velitelský stupeň ruské armády je ještě více než západní velitelé mentálně navázán na odkaz 2. světové války, a to včetně preferování symetrického střetu mechanizovaných armád.

Na strategickém stupni je ale situace zcela odlišná, protože zde je uvažování založeno na vědomí limitů ekonomických kapacit státu a z nich plynoucí nevýhodnosti vedení dlouhých konvenčních konfliktů. Ruská federace si mohla dovolit jen krátký vojenský střet se slabším protivníkem. V reálné situaci se však ukázalo, že odhodlaná Ukrajina dokáže ruskou agresi zjevně zastavit a efektivně vzdorovat. Vzhledem k obrovské síle Západu (ve vojenské oblasti především USA) už vůbec nemá ruský režim jinou relevantní možnost, než nalézt jiné formy (militárního) působení. Ve formě tzv. hybridního působení popsaného ve čtvrté kapitole jej i našel. Je velmi pravděpodobné, že pokračování v „hybridním“ působení by Rusku přineslo větší pravděpodobnost úspěchu, než neuvážený pokus o strategický šok Ukrajině. Jakkoliv zabředla konvenční vojenská síla kremelského režimu v opotřebovávácí válce na východní Ukrajině, v oblasti ovlivňování veřejného mínění západních společností a obecně širokého nahlodávání

funkčnosti jejich institucí není neúspěšná. Je zcela zřejmé, že pomalý nárůst zbrojní výroby, zbytečná sebeomezení v dodávkách moderních zbraní a dokonce sabotování podpory Ukrajiny některými evropskými vládami jsou nejen v zájmu kremelského režimu, ale přinejmenším z významné části i výsledkem jeho snah. Přes zjevně největší bezpečnostní hrozbu sjednocené Evropě od konce studené války je byt' i jen uvědomění si předmětného faktu nízké.

I když to Ruská národní bezpečnostní strategie z roku 2015 i 2021 pochopitelně formuluje relativně zastřeně, je z textu zjevný přístup běžně publikovaný v ruské odborné literatuře. Tedy důsledná akceptace dvojakosti militárního působení. Konvenčního i tzv. hybridního. Z tohoto pohledu není hlavní problém absence „hybridních“ nástrojů v západních vojenských doktrínách, ale větší vůle i pochopení těchto nástrojů na straně autoritářů. Sice je to nevýhoda krátkodobá, do nastartování schopností a především vůle Západu soupeřit taky nevýhoda bolestivá.

Otázka č. 3 Přispěla nedostatečná znalost procesů změn ve vojenství k obtížím v operacích západních armád v operacích v Iráku a Afghánistánu?

Zásadní vliv na nalezení adekvátní strategie má vnitřní vojenská kultura. Spor mezi zastánci tradičních přístupů³¹¹ a mezi inovátory uvědomujícími si změny bují i v současných armádách. Tradičně uvažující důstojníci se v současnosti pro změnu jen velmi neochotně smiřují s představou, že jimi milované těžké zbraně vylepšené o inteligentní technologie se v důsledku použití kybernetických a informačních operací vůbec nemusí dostat ke slovu (což ale neznamená, že aktuálně nejsou třeba). Díky intenzitě konvenčního konfliktu v důsledku ruské agrese se naopak domnívají, že právě to je návratem k pro nás známé formě válčení. Ignorance faktu, že i během intenzivní opotřebovovací fáze ruský režim užívá „hybridní“ působení vůči Západu, vede k malé vůli se bránit. Se znalostí mechanismů fungování složitých sociálních jevů a novými technologiemi ale jde vybojovat „války“, u kterých na rozdíl od Blitzkriegu třeba (jak říká generál Řehka) vůbec nepoznáte, že už začaly.

³¹¹ Spor mezi tradicionalisty a inovátory je samozřejmě zcela normální a v přiměřené míře i prospěšný. Zpravidla se ovšem konzervativní přístup spíše nevyplácí. Zejména v případě efektu červené královny je nezbytná vnitřní kultura preferující inovace. Čím později je zavedena, tím vyšší náklady pak je třeba vynakládat na udržení tempa změn.

Základním problémem západních armád je vnitřní vojenská kultura založená až v překvapivě vysoké míře na představách profesionálů o válce optikou velkých příběhů ne nepodobných heroickému válečnictví (Keegan 2004). Důraz na individuální osobní a bojové kvality sice je v přímém kontrastu na úspěchy starověkých armád schopných strojového nasazení koordinovaných mas vojáků, ale napříč dějinami se stále znovu objevuje ve formě tendence západních vojáků obdivovat a upřednostňovat individuální schopnosti. Výsledkem je nadále vnitřní chápání války jako jiného druhu sportu a převaha taktické či v lepším případě operační úrovně nad strategickou. Takový přístup je jednou z příčin neúspěchu v konfliktech nízké intenzity, jako byla válka v Afghánistánu, které po čistě po vojenské stránce nebyly porážkou. Fakt, že dlouhá řada taktických vítězství sama o sobě nestačí k výhře v celém konfliktu, je pro velkou část vojáků méně důležitá, než právě krátkodobé úspěchy na bojišti (jakkoliv je to více než vojenský spíše politický problém). Přílišný individualismus vojáků je ovšem jen jednou z příčin, nerozhodnost či malá ochota dlouhodobě demonstrovat vůli v konfliktu zvítězit byla příznačná nejen pro administrativy západních států, ale i pro jejich elity. Technologie tak opakovaně Západu umožnily vítězit v bitvách, avšak mimo totální války jsou málokdy dostatečné k vítězství v konfliktu.

Při vzdorování moderním hrozbám čelí standardní západní státní struktury a instituce překážkám, kterými jsou:

- přirozený konzervatismus a „příprava na minulé války“;
- lineární způsob uvažování – zakořeněná jednoduchá matrice „příčina–následek“ zaměřená na fyzické ničení reálných předmětů (či lidí);
- vnitřní nepochopení zvyšující se účinnosti „nekinetických“ složek prosazení militárních cílů, i faktu, že dosud si žádná změna typu revoluce ve vojenství³¹² nevyžádala tak zásadní změnu přístupu;
- fakt, že informační operace včetně masivního užití kybernetických a psychologických nástrojů jsou v západním vojenském prostředí (na rozdíl od části civilních institucí) stále chápána jako méněcenná, či přinejmenším méně „sexy“ složka militárního působení (přestože v důsledku mohou působit i letální následky);
- neprovedení nutných a fundamentálních změn způsobů uvažování o válce;

³¹² Revolution in Military Affairs (RMA)

- nedostatečná reakce na fakt, že někteří konkurující státní i nestátní aktéři z různých důvodů získávají zásadní náskok právě díky překonání výše uvedených problémů.

„Hybridní“ působení včetně informačního lze charakterizovat jako využití všech použitelných nástrojů. Cílem je jako vždy oslabení nebo ovlivnění, ale ne nezbytně jasná porážka nepřítele či konkurenta nejlépe tak, aby zpočátku nevěděl, ba ani nechtěl vědět, že je napaden. Teprve následně, ve vhodný moment, když chce útočník pokračovat, přistupují další fáze, užitá tak, aby se protivník pokud možno zhroutil či se vzdal svých zájmů ještě předtím, než dojde ke klasickému militárnímu typu střetu.

V našem případě je ovšem tento stav vyvolán paradoxně obdobím míru, které nás ukolébalo a vedlo ke zpohodlnění. Stejně tak i dnes poměrně významná část elit jak zpravidla z lenosti ignoruje bezpečnostní problematiku a varování poučených: jsou ne-li směšná, pak přinejmenším ignorovaná. Tak dlouho jsme vybírali „mírovou dividendu“, až jsme dokonce začali pochybovat o tom, že by vůbec mohl existovat... nepřítel³¹³.

V rámci rozmělnění osobní odpovědnosti, alibismu a korektnosti se v naší civilizaci takto jasné vymezení odpovědnosti ztrácí. Současně přišli nejen civilní manažeři, ale především vojenští velitelé na to, jak příjemné je odvolávat se na změt' čím dál detailnějších předpisů. Sunovo „Dokud nebyly povely dosti jasné a rozkazy dosti srozumitelné, byla to chyba hlavního velitele“ platí dnes stejně jako tehdy, ať už je velitelem kdokoliv a na jakékoliv pozici v armádě i v civilním životě. Paradoxně ale v případě řízení nedůležitých věcí, tzv. mikro-managementu, dochází naopak k hypertrofii pokusů řídit zcela nedůležité záležitosti. Pochopitelně to není nový jev. Ingerenci méně chápavých velitelů i politiků do nižších úrovní rozhodování není možné úplně eliminovat, nicméně její negativní následky jsou zvláště nežádoucí v konfliktu vysoké intenzity.

V našem případě už u byrokratických struktur a zejména u bezpečnostních složek mnohdy přesahuje zasahování i do těch nejmenších detailů hranice absurdity. Tím není vyloučena předešlá teze o vyhýbání se odpovědnosti. Naopak, zasahujete-li příliš do odpovědnosti svých podřízených, rozmělní se odpovědnost do té míry, že v případě selhání lze snadno svůj díl viny popřít, protože se na rozhodnutí zkrátka účastní příliš mnoho lidí. Totéž samozřejmě následně

³¹³ Tento přístup pochopitelně nebyl problémem všech vysoce postavených profesionálů, avšak je příznačný obecně pro elity. Neúspěch v Afghánistánu (daný ovšem nedostatkem vůle, nikoliv vojenskou schopností) dále zdiskreditoval vojenská řešení a posílil izolacionismus.

udělá i podřízený, protože ví, že mu nadřízení nemohou příliš vyčítat, že udělal totéž co oni, a navíc na základě jejich zasahování do svých kompetencí.

Ve 20. století už byli totiž vojáci na rozdíl od doby Mistra Suna natolik zahledění do exkluzivity své profese, že politický (důležitější) rozměr velmi často pomíjeli. Na druhou stranu opačným extrémem je, když kontrola vlády přehnaně ingeruje i do výsostně vojenské problematiky doktrinální, organizační a dokonce i taktické úrovně. Pak totiž mimo jiné hrozí nejen neodborné zásahy. Dalším efektem může být, že si velitelé – stejně jako v civilní sféře úředníci – odvyknou rozhodovat a nést odpovědnost. Stávají se pak spíše těmi úředníky snažícími se zalíbit a pohodlně hlásí vládě to, co předpokládají, že chce vláda slyšet. Řeceno citátem Mistra Suna: „*Nerozumí náležitostí vojska, ale vede ho jako civilní úřad. Pak způsobí zmatení svých důstojníků.*“ Vrcholní politici tedy nemají zasahovat do čistě vojenských záležitostí vyžadujících expertizu, ale musejí chápat svůj úkol v oblasti získání a udržení důvěry populace, která je nezbytná ke kumulaci zdrojů a především udržení vůle. Vojáci naopak musejí nejen přijmout nadřazenost civilního řízení vládou, ale i akceptovat nadřazenost strategických cílů a komplexitu jednotlivých složek obrany.

S úředníky pak mají dokonce už i někteří velitelé společný především děs z negativní mediální publicity. U vlády je to zejména v demokracii do jisté míry žádoucí jev, u politiků, zejména v demokracii, je přiměřená míra chuti dělat líbivé kroky pochopitelná, přinejmenším pokud nepřesáhne rozumnou mez. U vojáků jde ovšem zpravidla o hrubé profesionální selhání.

V případě evropských vlád věnujících již třetí dekádu pramalou pozornost bezpečnosti tak dochází k synergii negativních efektů. Bezpečnost, zejména ta vnější, jim nepřipadá důležitá. Navíc bezpečnostní složky přece hlásí, že určitě všechno zvládnou, přestože to při rapidním snížení prostředků na obranu samozřejmě není možné.

Jakkoliv současná situace vede k sice pomalým, ale přece jen zřejmým navyšováním výdajů na obranu, je nezbytné doplnit ještě mezery v chápání principů válečnictví a především vůli k obraně. Nepochybuji, že obojí se stane, rychlost takových změn bude přímo úměrná nákladům, které budou tím vyšší, čím později si nezbytnost změny přístupu uvědomíme.

Trendy budoucího operačního prostředí³¹⁴

Nad rámec cíle práce, nicméně jako přirozenou součást záměru, uvádím, že v souladu s logikou vývoje ozbrojených konfliktů lze identifikovat a tedy predikovat následující trendy operačního prostředí:

- převažující v prostoru a čase rozbředlá **mnohaúrovňová konkurence a soupeření státních i nestátních subjektů**;
- zásadní nárůst **komplexnosti a tempa operací**;
- **permanentně se měnící intenzita soupeření**, přičemž:
 - **dochází ke zkrácení varovací doby** konvenčního konfliktu střední a vysoké intenzity v bezprostřední blízkosti hranic zemí NATO a EU;
 - **nedojde-li k miskalkulaci, bude intenzivní přímý konflikt velkých států nadále spíše nepreferovaná varianta, ne však nereálná (zejména pokud USA sníží přítomnost v Evropě)**;
 - v případě fungujícího odstrašení (konvenčního i nekonvenčního) se státní subjekty budou **snažit držet pod úroveň války** (právní prokazatelnosti existence ozbrojeného konfliktu). Vzhledem k intenzitě hrozeb je zcela nezbytné zásadní posílení kapacity Evropy odstrašit nepřitele navýšením vlastních vojenských kapacit (včetně jaderných), kterými bude schopna čelit ruské hrozbě i s nižší podporou USA;
 - pravděpodobnější budou nepokoje, napětí a **vnitřní ozbrojené konflikty**, případně internacionalizované vnitřní ozbrojené konflikty;
 - nestátní aktéři budou mít menší zábrany v užívání násilí, které ale bude častěji spíše kriminálního a smíšeného, než čistě vojenského charakteru;
 - zvýší se hrozba propuknutí regionálních krizí a konfliktů na geopolitických **lomových liniích** vyrůstajících ze slabého vládnutí a šíření extrémismu.
- ve zvyšující se míře typickým prostředím bude **městská zástavba** včetně moderních megalopolí, ale i slumové zástavby na okrajích městských aglomerací v méně rozvinutých zemích;
- zejména v důsledku využívání autonomních systémů a umělé inteligence může být útok státního i nestátního subjektu natolik **obtížně prokazatelný** (bude však přičitatelný)

³¹⁴ Text vychází z autorovy nepublikované studie při válečné hře pro potřeby velení AČR.

konkrétnímu aktérovi, že nezbytným prostředkem obrany bude **odstrašení** hrozbou použití srovnatelně efektivních (nikoliv nezbytně typově stejných) prostředků;

- **stírání hranice mezi vnitřní a vnější bezpečností** a tedy mezi vojenskými, zpravodajskými a policejními úkoly. Budování resilience na celospolečenské úrovni se stává základním předpokladem jak čelit nevojenskému, vojenskému a především smíšenému působení protivníka („hybridnímu válčení“);
- **spolupráce s nevojenskými aktéry** bude zásadním předpokladem pro udržení přehledu a schopnosti využívat inovace a především kapacity a schopnosti, kterými vzhledem k narůstajícímu počtu specializací nebude možné disponovat v celé škále na vojenské úrovni;
- schopnost využít **nevojenské a hybridní** aspekty poskytne vysoce efektivní poměr costs/benefits;
- kombinace poznatků sociální psychologie a statistiky spolu s informačními technologiemi umožňujícími přesnou analýzu Big Data povede k nárůstu cíleného ovlivňování lidských společenství. Vlivové, informační a kybernetické operace využívající uvedených inovací ohrozí způsob spravování společností založených na svobodném, uvědomělém rozhodování jedince;
- závislost na (nejen informačních) technologiích a sítích se bude nadále rychle zvyšovat. Obranou proti lehce zranitelné závislosti na informačních technologiích bude budování mnohaúrovňových systémů schopných fungovat v režimu ostrovních autonomních či jinak zcela nezávislých systémů;
- inovace přicházejí primárně častěji z civilního než vojenského prostředí; reakce na inovace protivníka bude v rámci permanentní soutěže inovací (efekt červené královny) Každá aktivita začne být v čím dál větší míře **závislá na umělé inteligenci, která se už stává zcela zásadním parametrickým „game changerem“ zpravodajské evaluace bojiště, ale velmi brzy i samotného operačního prostředí**;
- **zkracování cyklu OODA Loop** (observe, orientate, decide, act) u bezosádkových autonomních systémů začne vytlačovat část lidského rozhodování na taktické úrovni. Bezosádkové prostředky operující autonomně se schopností působit **v rojích a sítích** zahájí přesun významné části bojového úsilí k soubojům autonomních systémů v celé škále velikostí. Nárůst užívání bezosádkových systémů, miniaturizace a

nanotechnologie postupně vytlačí z bojiště i pěchotu, přičemž nejdříve změní taktiku nasazení, sníží a následně eliminují využitelnost těžké techniky s lidskou osádkou. Následkem bude přesunutí bojového úsilí na využití vlastních bezosádkových systémů proti stejným prostředkům nepřítele. Zvýší se tím důležitost inovačního potenciálu a průmyslové základny k jejich produkci (správa obsazených zdrojů bude nicméně ještě stále vyžadovat fyzickou okupaci);

- na důležitosti proto nabude využití schopnosti speciálních sil **ovlivnit nebo eliminovat velící struktury** na úrovni, kde bude ještě dominovat rozhodování založené na lidském volném jednání;
- mimořádně nebezpečným módem činnosti v rámci „hybridních“ útoků budou **nenápadné, krycí a utajené operace**;
- integrace schopnosti provádět **vlivové a informační operace** do vedení operací v souladu s cíli strategické komunikace umožní výrazně efektivnější naplňování strategických cílů, což byla přirozená součást úsilí NATO za studené války, kdy byla informační doména výrazně méně relevantní než nyní ;
- strategický dopad bude v narůstající míře spočívat v **ovlivňování a ovládání** důležitých rozhodovacích procesů protivníka při využití všech módů působení speciálních sil. Stejně tak bude zásadní schopnost autonomního a decentralizovaného řízení operací ;
- činnost na pomezí militárních a zpravodajských schopností bude logicky vyžadovat těsnou součinnost se zpravodajskými službami.

Vzhledem k předpokládanému vývoji budoucího operačního prostředí bude narůstat potřeba specifických schopností v oblasti:

- informačních operací;
- kybernetických operací;
- IT – analytické činnosti (např. Big Data, statistika, pokročilý software); specialista sociálních sítí (obsah/administrátor); umělá inteligence (jako obor informatiky);
- moderních technologií (zejména bezosádkových prostředků, autonomních systémů), čímž bude zásadně změněna psychologie bojiště odbouráním strachu;
- humanitních věd (např. sociální psychologie, antropologie, politologie, sociologie, politický marketing);

- odborníků na konkrétní regiony disponujících znalostí místa i místních politických podmínek; Local nets influencers;
- mediálního prostředí a strategická komunikace;
- ve výhledu 2-5 let zpracování (velkých) dat, umělá inteligence, autonomie systémů, vesmír a nadzvukové technologie. V horizontu 5-10 let relevance kvantových technologií, biotechnologií a materiálů. K novým zásadním schopnostem povede především synergie dvou nebo více z těchto oblastí (NATO Science & Technology Organization, 2020) a nepochybně se promítne i do způsobů mezinárodní soutěže (Kurfürst 2021).

Aktuálně probíhající ruská agrese proti Ukrajině sice nejen ve vojenském prostředí vzbuzuje reminiscence na (preferovanou) představu války 2 a 3GW, nicméně ve skutečnosti je v kontextu nastupujících technologií její labutí písní. Militární mechanika bude tak zásadně ovlivněna inovacemi, že dojde k zásadní změně operačního prostředí. Zcela nepochybně bude nejen v českém prostředí stoupat i potřeba chápat společenský, ekonomický a historický kontext evoluce principů války. V okamžiku, kdy technologie vytlačí člověka z bojiště, bude základním kamenem úspěchu v konfliktu schopnost udržet kohezi a vůli společnosti nezbytnou k úspěchu v soutěži „červené královny“ o produkci a především permanentní inovace a kapacitu je užívat na bojišti. Právě koheze vlastní společnosti bude čím dále relevantnějším cílem vojenských operací. Samo bojiště nebude ohraničenou linií. Bude kombinací hlubokých linií „v poli“, násobně hlubším prostorem kombinujícím logistiku, řízení státu a produkci a fakticky nikoliv novým, ale nově vnímaným válčištěm kognitivním. Doba bitevních polí bude nahrazena dobou prolínajících se dimenzí.

Dokud ale bude násilný střet (ať už v jakékoli formě) řízen lidskými mozky, přirozenost války se na rozdíl od jejího charakteru nemění. A tedy i zůstane zachována potřeba přijetí faktu, **že historie ani ve vojenství není mrtvá a válka je vysoce komplexní fenomén vyžadující fúzi technických i společenskovedních znalostí. Jedině tak budeme schopni války vyhrávat. Nebo ještě lépe válkám předcházet.**

Příloha: Překlad článku Mění se tvář války: Směrem do čtvrté generace

Mění se tvář války: Směrem do čtvrté generace

The Changing Face of War: Into the Fourth Generation, Marine Corps Gazette, October 1989

William S. Lind, Colonel Keith Nightengale (USA), Captain John F. Schmitt (USMC), Colonel Joseph W. Sutton (USA), and Lieutenant Colonel Gary I. Wilson (USMCR)

Hlavním principiálním úkolem vojáka v době míru je účinně se připravit na příští válku. Za tím účelem musí předvídat, jaká bude další válka. Jedná se o obtížný úkol, který se kontinuálně stává obtížnějším. Německý generál Franz Uhle-Wettler píše: "V minulosti si velitel mohl být jist, že příští válka bude připomínat ty minulé i současné. To mu umožnilo analyzovat patřičnou taktiku z minulosti i současnosti." Dnešní velitel jednotky už tuto možnost nemá. Jediné co v tomto směru ví je, že každý, kdo selhal při adaptaci zkušeností z minulých válek, jistě prohraje i tu budoucí.

Klíčová otázka

Při pohledu na vývoj válečnictví v moderní době, vidíme tři odlišné generace. Ve Spojených státech se armáda a námořní pěchota nyní (pozn. 1989) pokoušejí řešit změny související s válečnictvím třetí generace. Tento přechod se jednoznačně daří. Nicméně, válka třetí generace byla koncepčně vyvinuta německou ofenzívou na jaře 1918. Je nyní více než 70 let stará. To naznačuje některé zajímavé otázky: Nepřišel čas na to, aby se objevila čtvrtá generace? Pokud ano, jak může vypadat? To jsou otázky zásadního významu. Kdokoliv jako první generační změny identifikuje, pochopí a implementuje, může získat rozhodující výhodu. Naopak stát, který se generační změně přizpůsobuje pomalu, riskuje katastrofickou porážku. Naším cílem je spíše pokládat tyto otázky, než je odpovědět. Přesto zkusíme nabídnout několik odpovědí. Abychom zjistili, jaké by mohly být, musíme příslušné otázky zasadit do historického kontextu.

Tři generace válečnictví

Zatímco obecně je vývoj vojenství průběžným evolučním procesem, moderní éra byla svědkem tří mezníků, které znamenaly dialektickou kvalitativní změnu. V důsledku toho se moderní vojenský vývoj skládá ze tří odlišných generací.

První generace války odráží taktiku éry muškety s hladkou hlavní, taktiky linie a kolony. Tyto taktiky byly vyvinuty částečně v reakci na technologické faktory - linie maximalizovala palebnou sílu, tvrdý dril byl nezbytný ke generování vysoké rychlosti palby apod. Částečně se dále jednalo o reakci na sociální podmínky a ideje, např. taktika kolon francouzských revolučních armád (pozn. taktika kolon byla vyvíjena již předtím). Např. právě taktika kolon byla důsledkem jak élanu revoluce, tak nízké úrovně výcviku vojáků odvedených na základě branné povinnosti. Ačkoli taktika kolon zastarala, když pušky s hladkými hlavními nahradily pušky s drážkovanou hlavní, stopy taktiky válek první generace přežívají dodneška, zejména zvláště ve formě touhy velitelů po linearitě na bojišti. Operační umění v první generaci jako koncept neexistovalo, avšak bylo praktikováno jednotlivými veliteli, nejvýrazněji Napoleonem.

Druhá generace válečnictví byla odpovědí na pušku s drážkovaným vývrtem, zadem nabíjených zbraní, ostnatý drát, kulomet a nepřímou palbu. Jednotlivé taktiky byly založeny na kombinaci palby a pohybu a zůstaly v podstatě lineární. Obrana se stále pokoušela zabránit všem penetracím linie a v útoku se do stran rozptýlená linie měnila na údery malých skupin vojáků. Zřejmě hlavní principiální změnou od taktiky první generace byla silná závislost na nepřímé palbě (pozn. dělostřelectva); taktika druhé generace shrnuje maxima z francouzského prostředí, "dělostřelectvo dobývá, pěchota obsazuje." Masivní palebná síla nahradila masivní lidskou sílu. Taktika druhé generace zůstávala základem americké doktríny až do osmdesátých let a je dodneška (pozn. 1989) na bojišti praktikována většinou amerických jednotek.

Zatímco ideje hrály roli ve vývoji taktiky druhé generace (zejména myšlenky bočního rozptýlení), hlavním hnacím motorem změn byla technologie. Technologie se projevila jak kvalitativně v těžkém dělostřelectvu a bombardovacích letadlech, i kvantitativně ve schopnostech industrializovaných ekonomiky vybojovat materiální bitvou (Materialschlacht).

Druhá generace zaznamenala formální uznání a přijetí operačního umění zpočátku pruskou armádou. A znovu změnu řídily jak ideje, tak technologie. Ideje pocházely převážně z pruských studií kampaní Napoleona. Technologické faktory zahrnovaly zjištění von Moltkeho, že moderní palebná síla vybízí k využití obkličovacích bitev a touhu vytěžit kapacity železnic a telegrafu.

Koncept třetí generace válečnictví byl také reakcí na nárůst palebné síly na bojišti. Ovšem hnací silou byly především ideje. S uvědoměním, že nemohou zvítězit v materiálové bitvě v důsledku své nižší průmyslové základny za 1. světové války, vyvinuli Němci radikálně

novou taktiku. Založena na manévru, spíše než opotřebovávání, byla taktika třetí generace první skutečně nelineární taktikou. Při útoku spoléhali raději na infiltraci s cílem obejít způsobit kolaps nepřátelských sil, než aby se je snažili uzavřít a zničit. Obrana byla členěna v hloubce a často přímo vyzývala k infiltraci, aby nepřítel vystavila protiútok.

Zatímco základní koncepce taktiky třetí generace byla zavedena do konce roku 1918, přidání nového technologického elementu - tanků - přineslo významný posun na operační úrovni ve 2. světové válce. Tím posunem byl blitzkrieg. V blitzkriegu se základ operačního umění přesunul z prostoru (jako v nepřímém přístupu Liddell-Harta) na čas. Tento posun byl výslovně uznán teprve nedávno v práci penzionovaného plukovníka letectva Johna Boyda v důchodu a jeho teorie "OODA (pozorování, orientace, rozhodnutí, akce)".

Můžeme tak vidět dva hlavní katalyzátory změny předchozích generačních posunů: technologie a ideje. Jakou perspektivu získáváme z těchto dřívějších posunů, když se podíváme na potenciální čtvrtou generaci válečnictví?

Prvky přenesené z předešlých generací válečnictví

Dřívější generační změny, zejména posun od druhé k třetí generaci, byly poznamenány rostoucím důrazem na několik ústředních myšlenek. Čtyři z nich se pravděpodobně přejdou do čtvrté generace a skutečně se rozšíří jejich vliv.

První je systém mise. Každá generační změna byla poznamenána čím dál větším rozptýlením sil na bojišti. Bitevní pole čtvrté generace pravděpodobně zahrne celou nepřátelskou společnost. Takové rozptýlení, ve spojení pravděpodobnou zvýšenou důležitostí velmi malých skupin bojovníků, bude vyžadovat, aby i nejnižší úrovně mohly na základě záměru nadřízeného operovat pružně.

Druhá je klesající závislost na centralizované logistice. Rozptýlení, společně se zvýšeným důrazem kladeným na tempo, bude vyžadovat vysoký stupeň schopnosti žít ze země a nepřítel.

Třetí je větší důraz na manévr. Masa, mužů nebo palebné síly, už nebudou ohromujícím faktorem. Ve skutečnosti se masa může stát nevýhodou, neboť bude snadné ji zacílit. Malé, vysoce manévrovatelné, agilní síly budou mít tendenci dominovat.

Čtvrtou je cíl způsobit vnitřní kolaps nepřítel, spíše než jeho fyzické zničení. Cíle vojenských operací budou zahrnovat takové aspekty, jako je podpora válečného úsilí vlastním

obyvatelstvem nebo nepřátelská kultura. Vysoce důležitá bude právní identifikace strategických těžišť nepřítele.

V širším slova smyslu se zdá, že čtvrtá generace války je pravděpodobně velmi rozptýlená a do značné míry nedefinovaná; rozlišování mezi válkou a mírem bude rozmazané až do bodu, zmizí úplně. Nelinearita půjde možná až tak daleko, že nebudou existovat žádné definované bojiště nebo fronty. Rozlišování mezi "civilním" a "vojenským" může zmizet. Vojenské akce budou probíhat souběžně v celé hloubce účastníků, zahrnujíc jejich společnost jako společenskou a kulturní, nikoliv jen fyzickou entitu. Hlavní vojenská zařízení, jako jsou letiště, pevná komunikační místa a velká velitelství, se stanou raritou kvůli jejich zranitelnosti; totéž může platit pro civilní ekvivalenty, jako jsou sídla vlády, elektrárny a průmyslová centra (zahrnující informace a vědění stejně jako výrobní průmysl) včetně znalostí i zpracovatelského průmyslu). Úspěch bude silně záviset na efektivitě společných operacích, neboť linie mezi odpovědností a provedením mise budou velmi rozmazané. A opět: všechny tyto prvky jsou přítomny ve válce třetí generace; čtvrtá generace je pouze zdůrazní.

Potenciál technologiemi poháněné čtvrté generace

Pokud spojíme výše uvedené obecné charakteristiky války čtvrté generace s novými technologiemi, vidíme jeden možný obrys nové generace. Například zbraně založené na směrované energii může umožnit malým prvkům, aby zničily cíle, na které předtím nemohly útočit pomocí konvenčních zbraní založených na využití konvenčních energetických zdrojích. Zbraně založená na směrované energii může umožnit dosažení EMP (elektromagnetických impulzů) efektů bez jaderného výbuchu. Výzkum v oblasti supravodivosti naznačuje možnost skladování a použití velkého množství energie ve velmi malých obalech. Technologicky je možné, že velmi malé množství vojáků by mohlo mít na bojišti stejný efekt jako současná brigáda.

Růst robotiky, dálkově ovládané stroje, nízká pravděpodobnost zachycení komunikace a umělá inteligence mohou nabízet potenciál pro radikálně změněnou taktiku. Zároveň rostoucí závislost na takových technologiích může otevřít dveře novým zranitelným místům, jako je například zranitelnost počítačovými viry.

Malé, vysoce mobilní prvky složené z velmi inteligentních vojáků vyzbrojených hi-tech zbraněmi se mohou pohybovat v rozlehlých oblastech, ve kterých budou hledat kritické cíle. Cíle mohou být více v civilním než vojenském sektoru. Termíny založené na rozlišování přední-

zadní budou nahrazeny termíny rozlišujícími je cílem-není cílem. To může radikálně změnit způsoby, jakým jsou vojenské složky organizovány a strukturovány.

Jednotky budou kombinovat průzkumné a úderné funkce. Na dálku řízené „smart“ nástroje s před-programovatelnou umělou inteligencí mohou hrát klíčovou roli. Na druhou stranu defenzívními silnými stránkami mohou být schopnosti skrývání a klamání takových nástrojů.

Taktické a strategické úrovně se smíchají, protože se oponentova politická infrastruktura a civilní společnost se stanou terčem ne bojišti. Bude kriticky důležité izolovat nepřítel od vlastní vlasti, protože malý počet lidí bude schopen způsobit velké škody ve velmi krátkém čase.

Lídrů budou muset být mistři jak válečného umění, tak technologií, což je obtížná kombinace, protože zahrnuje dva odlišné způsoby myšlení. Primární výzvy, kterým budou čelit velitelé na všech úrovních, budou zahrnovat výběr cílů (což bude politické a kulturní, nikoliv jen vojenské rozhodnutí), schopnost náhle se seskupit z velmi širokého rozptýlení a výběr podřízených, kteří mohou v rychle se měnícím prostředí zvládnout výzvy plynoucí z minimální nebo dokonce neexistující supervize z vyššího stupně. Hlavní výzvou bude zvládnutí potenciálního obrovského informačního přetížení, aniž by došlo k zanedbání operačních a strategických cílů.

Psychologické operace se mohou stát dominantní operační a strategickou zbraní ve formě mediální/informační intervence. Logické bomby a počítačové viry, včetně latentních virů, mohou být použity k narušení civilních i vojenských operací. Protivníci čtvrté generace budou schopni manipulovat sdělovacími prostředky, aby změnili domácí i světové veřejné mínění, kdy obrátne využívání psychologických operací někdy zničí odhodlání ozbrojených sil. Hlavním cílem bude podpora nepřátelské populace své vládě a vytrvání v konfliktu. Televizní zprávy se mohou stát silnější zbraní než obrněné divize.

Tento druh hi-tech čtvrté generace válečnictví může v sobě nést zárodky jaderného ničení. Jeho efektivita by mohla rapidně eliminovat schopnost oponenta držícího jaderné zbraně vést válku konvenčním způsobem. Zničení nebo narušení životně důležitých průmyslových kapacit, politické infrastruktury a sociální struktury spolu s náhlými změnami v rovnováze moci a průvodních emocí by mohlo snadno vést k eskalaci jaderných zbraní. Toto riziko může

odstrašit od válčení čtvrté generace mezi jadernými mocnostmi, stejně jako dnes je odstrašuje od rozsáhlého konvenčního konfliktu.

Přínejmenším v americkém kontextu musí být hlavní výhrada vznesena k možnosti technologicky řízené války čtvrté generace. Dokonce i tehdy, když technologický stav umění dovolí vést hi-tech válku čtvrté generace (a to zjevně není tento případ) technologie sama musí být převedena do v boji reálně použitelných zbraní. V současnosti (pozn. 1989) má náš výzkum, vývoj a pořízování techniky s tímto přechodem velké problémy. Často produkuje zbraně, které obsahují špičkovou technologii, která není v boji důležitá, nebo je příliš komplexní, aby fungovala v chaosu boje. Příliš mnoho tak zvaných "inteligentních" zbraní nabízí toho příklady. V boji je snadné jim vzdorovat, selhávají právě v důsledku své složitosti nebo kladou nespílnitelné nároky na své operátory. Současný americký proces výzkumu, vývoje a zadávání veřejných zakázek může být prostě neschopný umožnit přechod na vojensky efektivní čtvrtou generaci zbraní.

Potencionál idejí poháněné čtvrté generace

Technologie byla hlavním hnacím motorem druhé generace válčení; ideje dominovaly generaci třetí. Je myslitelné, že na idejích bude založena i čtvrtá generace.

Za posledních 500 let válku definoval Západ. Jestliže měla být armáda efektivní, znamenalo to obecně řídit západními modely. Vzhledem k tomu, že západní síla je založena na technologii, může to svádět představovat si čtvrtou generace z hlediska technologie.

Západ však už světu nedominoje. Čtvrtá generace může vzejít z ne-západních kulturních tradic, jako jsou islámské nebo asijské tradice. Skutečnost, že některé nezápadní oblasti, jako například islámský svět, nejsou v technologii silné, je může vést k tomu, aby vyvinuli čtvrtou generaci prostřednictvím idejí spíše než technologií.

Geneze čtvrté generace založené na myšlence může být viditelná v terorismu. To neznamená, že terorismus je válka čtvrté generace, ale spíše že jeho prvky mohou být znaky směřující ke čtvrté generaci.

Některé prvky terorismu zřejmě odrážejí již zmíněné "přenosy" z válčení třetí generace. Nejúspěšnější teroristé zdá se operují na základě jasných (úkolových) rozkazů, které přenášejí dolů až na úroveň jednotlivých (samostatných) teroristů. Bojiště je vysoce rozptýlené a zahrnuje

celou nepřátelskou společností. Terorista žije téměř úplně ze země a nepřítele. Terorismus je velice záležitostí manévrování: palebná síla teroristů je malá a kritické je kde a kdy ji použít.

Jako "směrové ukazatele" ke čtvrté generaci musí být zaznamenány dva další přenosy. První je součást zkolabování nepřítele. Jedná se o změnu zaměření z čela nepřítele na jeho týl. Terorismus musí usilovat o kolaps nepřítele zevnitř, protože má málo schopností (přinejmenším v současnosti) způsobit rozsáhlou destrukci. První generace válečnictví se soustředila takticky a operačně (když začalo být operační umění praktikováno) na čelo nepřítele, na jeho bojové síly. Druhá generace válečnictví zůstala takticky frontální, ale přinejmenším v pruské praxi se zaměřila operačně na týl nepřítele prostřednictvím důrazu na obklíčení. Třetí generace posunula taktické a stejně tak operační zaměření na týl nepřítele. Terorismus posunul tento hlavní krok ještě dále. Pokouší se úplně obejít nepřátelskou armádu a udeřit přímo v jeho vlasti na civilní cíle. V ideálním případě je nepřátelská armáda pro teroristy prostě nepodstatná.

Druhým ukazatelem je cesta, jak terorismus usiluje o použití síly nepřítele proti němu samému. Tento "judo" koncept válčení se začíná projevovat v druhé generaci, v kampani a bitvě o obklíčení. Nepřátelské pevnosti, jako Metz a Sedan, se staly smrtícími pastmi. To bylo dále posunuto ve třetí generaci, kdy se strana v defenzivě často pokouší nechat nepřítele proniknout tak, aby jeho vlastní hybnost způsobila, že je méně schopný se obrátit a vypořádat se s protiútokem.

Teroristé využívají svobodu a otevřenost svobodné společnosti, její největší síly, proti ní. Mohou se volně pohybovat uvnitř naší společnosti a aktivně pracovat na jejím rozvrácení. Využívají naše demokratické práva nejen k proniknutí, ale také k vlastní obraně. Pokud se s nimi zaobíráme v rámci našich zákonů, získají mnoho ochrany; pokud je jednoduše sejmeme, televizní zpravodajství může snadno ukázat, že se zdají být oběťmi. Teroristé mohou účinně vést svou formu boje, zatímco jsou chráněni společností, na kterou útočí. Pokud budeme nuceni obejít vlastní systém právní ochrany, abychom se vypořádali s teroristy, teroristé získávají další vítězství.

Terorismus se také zdá se představuje řešení problému, který byl vytvořen dřívějšími generačními změnami, ale ve skutečnosti nikoliv adresovaný žádné z nich.

Zdá se, že terorismus představuje řešení problému, který byl generován předchozími generačními změnami, ale ve skutečnosti nebyl adresován jako reakce na žádnou z nich. Je to rozpor mezi povahou moderního bojiště a tradiční vojenskou kulturou. Tato kultura, ztělesněná

v řadách, salutování, uniformách, drilu atd., je z velké části produktem válečnictví první generace. Je to kultura řádu. V té době, kdy se vyvíjela, byla v souladu s bojištěm, kterému dominoval řád. Ideální armáda byla perfektně naolejovaný stroj a to bylo to, co se snažila produkovat vojenská kultura řádu.

Nicméně každá nová generace přinesla zásadní posun směrem k bojišti ne-řádu. Vojenská kultura, která zůstala kulturou řádu, se stala kontradiktorní vůči bojišti. Dokonce i ve válce třetí generace tento rozpor nebyl nerozpustný; Wehrmacht je účinně překlenul a udržel tradiční kulturu pořádku, zatímco v boji předvedl přizpůsobivost a proměnlivost, které vyžaduje bojiště ne-řádu. Ale jiné armády, jako například Angličané, byly méně úspěšné při řešení tohoto rozporu. Často se pokoušeli s katastrofálními výsledky přenést kulturu pořádku na bojiště. Například v Biddulphsbergu, například v Búrské válce, hrstka Búrů porazila dva britské gardové prapory, které bojovaly jako na přehlídce.

Rozpor mezi vojenskou kulturou a povahou moderní války konfrontuje tradiční ozbrojené síly s dilematem. Teroristé řeší dilema tím, že eliminují kulturu pořádku. Teroristé nemají uniformy, dril, salutování nebo z větší části hodnosti. Potenciálně mají nebo mohou vyvinout vojenskou kulturu, která je v souladu s ne-řádovou povahou moderní války. Skutečnost, že jejich širší kultura může být ne-západní, může tento vývoj usnadnit.

Dokonce i ve vybavení může terorismus směřovat k ukazatelům změn v generacích. Typicky starší generace vyžaduje mnohem větší prostředky k dosažení daného cíle než její nástupce. Dnes Spojené státy vynakládají 500 miliónů dolarů za bombardéry stealth. Teroristický bombardér je bombardér stealth s bombou v kufru - auto, které vypadá jako každé jiné auto.

Terorismus, technologie a další

Opět neříkáme, že terorismus je čtvrtá generace válečnictví. Není to nový fenomén, a doposud se ukázal jako velmi neúčinný. Co však vidíme, když kombinujeme terorismus s některou novou technologií, o níž jsme se zabývali? Například, jakou účinnost by mohl mít terorista, kdyby jeho automobilová bomba byla produktem genetického inženýrství spíše než výbušninami? Abychom naši potenciální čtvrtou generaci vykreslili ještě dál, co když zkombinujeme terorismus, špičkové technologie a následující další prvky?

- Nestátní nebo transnacionální základ, jako je ideologie nebo náboženství. Naše národní bezpečnostní schopnosti jsou navrženy tak, aby fungovaly v rámci sítě národních států. Mimo

tento rámec mají velké potíže. Příkladem je drogová válka. Protože doprava drog není založena na základně národního státu, je velmi obtížné na ni zaútočit. Národní stát může chránit drogové bossy, ale nemůže je ovládat. Nemůžeme je napadnout, aniž bychom porušili suverenitu spřáteleného národa. Útočník ve čtvrté generace válečnictví by mohl fungovat podobným způsobem, jak již někteří teroristé na Středním východě dělají.

- Přímý útok na nepřátelskou kulturu. Takový útok funguje jak zevnitř, tak zvenčí. Může obejít nejen nepřátelskou armádu, ale i samotný stát. Spojené státy již těžce trpí tímto kulturním útokem ve formě obchodu s drogami. Drogy přímo napadají naši kulturu. Mají podporu silného "páté kolony", zákazníků kupujících drogy. Obcházejí celý státní aparát navzdory našim nejlepším snahám. Některé ideologické elementy v Jižní Americe považují

drogy za zbraň; Říkají jim "mezikontinentální balistické střely chudého člověka". Oceňují obchod s drogami nejen pro peníze, které přináší a díky nimž financujeme válku proti sobě - ale také za škody, které způsobují nenáviděným severoamerickým.

- Vysoce sofistikovaná psychologická válka, zejména prostřednictvím manipulace médií, zejména televizních zpráv. Někteří teroristé už vědí, jak hrát tuto hru. V širším měřítku by nepřátelské síly mohly snadno využít významný produkt televizního zpravodajství - skutečnost, že na domácí frontě v televizi mohou být ztráty nepřítele stejně tak zničující, jako jsou vlastní ztráty. Pokud budeme bombardovat nepřátelské město, obrazy civilních mrtvých nepřátel přinesených do všech obývacích pokojů v zemi ve večerních zprávách mohou snadno změnit to, co mohlo být vojenským úspěchem (za předpokladu, že jsme také zasáhli vojenský cíl) do vážné porážky.

Všechny tyto elementy již existují. Nejsou produktem "futurismu", čučícího do křišťálové koule. Prostě se ptáme, čemu bychom čelili, kdyby se všechny elementy spojili? Byla by taková kombinace přinejmenším počátkem čtvrté generace válčení? Jedna myšlenka naznačuje, že by armáda třetí (nemluvě o druhé) generace by mohly mít málo schopností proti takové syntéze elementů. To je pro generační posuny typické.

Účelem tohoto příspěvku je položit otázku a neodpovídat. Částečné zde navrhované odpovědi se mohou skutečně ukázat jako falešné. Vzhledem k tomu, že třetí generace válečnictví je nyní více než 70 let stará, měli bychom si položit otázku, jaká bude čtvrtá generace?

Seznam použité literatury:

ACEMOGLU, Daron a James ROBINSON, 2013. *Why Nations Fail*. New York: Random House Publishing, 544 s. ISBN 0307719227.

ALLISON, Graham T., 2018. *Osudová past: Spojené státy versus Čína a Thukýdidoovo poučení z dějin*. Přeložil Martin POKORNÝ. Praha: Prostor. Globus (Prostor). ISBN 978-80-7260-384-8.

BAGGE, Daniel, 2019. *Unmasking Maskirovka: Russia's Cyber Influence Operations*. Defense Press. ISBN 978-0-578-45142-8.

BÁRTA, Miroslav a Martin KOVÁŘ, 2017. *Lidé a dějiny: k roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2716-0.

BÁRTA, Miroslav, Martin KOVÁŘ a Otakar FOLTÝN, ed., 2016. *Na rozhraní: krize a proměny současného světa*. V Praze: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-357-3.

BÁRTA, Miroslav, Martin KOVÁŘ a Otakar FOLTÝN, ed., 2015. *Povaha změny: bezpečnost, rizika a stav dnešní civilizace*. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-641-3.

BĚLINA, Pavel, 1997. *Kolín 18.6.1757*. Praha: Paseka. Bojiště českých dějin. ISBN 80-7185-121-3.

BĚLINA, Pavel a Josef FUČÍK, 2005. *Válka 1866*. Praha: Havran. Historická paměť. ISBN 80-86515-53-2.

BIDDLE, Stephen, 2006. *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 978-1400837823.

BÍLEK, Jiří, ed., 2005. *Československá armáda jako oběť i nástroj politické perzekuce*. Praha: Ministerstvo obrany AVIS. ISBN 80-7278-286-X.

BILER, Stanislav. *Všechny příběhy selhaly. Paralyzovaný svět hledá smysl existence* [online]. [cit. 2021-06-06]. Dostupné z: https://denikn.cz/201739/vsechny-pribehy-selhaly-paralyzovany-svet-hleda-smysl-existence/?fbclid=IwAR3OYCHPbHhI1Sb5W-_cxEp40_7PCHYHaMPooYHWT-W6O4D-mqoj-HpvD4

BÍLÝ, Matěj, 2021. *Varšavská smlouva 1985-1991: dezintegrace a rozpad*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. ISBN 978-80-88292-94-4.

BLACK, Jeremy, 1990. *A Military Revolution?: Military Change and European Society 1550–1800*. London: Red Globe Press. ISBN 978-0333519066.

BLACK, Jeremy, 2009. *Zbraně, které změnily svět*. [Libeznice]: Víkend. ISBN 978-80-7433-013-1.

BLACK, Jeremy, 2006. The RMA Examined. *Institute for Defence Studies*. (8), 1-16. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/resrep20372>

- BLANNING, Tim C. W., 1996. *The French Revolutionary Wars 1787-1802: Modern wars*. Hodder Education Publishers. ISBN 978-0340569115.
- BLOCH, Jan Gotlieb, 1899. *Future War and its Economic Consequences* [online]. London: Grant Richards [cit. 2022-01-20]. Dostupné z: <https://archive.org/details/iswarnowimpossib00bloch/page/n3/mode/2up?view=theater>
- BONDAREV, Sergej A.; ČEKINOV, Sergej G. O., 2013. Характере и содержания войны нового поколения. In Военная мысль, č. 10., s.12–24. Převzato z: Vojenské rozhledy, roč. 2014, č. 3, s. 15–22. Dostupné z: <http://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie/novy-rusky-zpusob-vedeni-valky-a-lotyssko>.
- BONNEY, Richard, 1999. *The Rise of the Fiscal State in Europe, c. 1200-1815*. Clarendon Press. ISBN 978-0691180779.
- BROWNING, Peter, 2002. *The changing nature of warfare: the development of land warfare from 1792 to 1945*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0521000468.
- BURNS, Alex, 2018. How Close Ranged were Mid-Eighteenth-Century Firefights? In: *Kabinettskriege: An Eighteenth-Century Digital Humanities Project* [online]. [cit. 2021-12-24]. Dostupné z: <https://kabinettskriege.blogspot.cz/2018/01/how-close-ranged-were-mid-eighteenth.html>
- CLAUSEWITZ, Carl von, 1957. *Vom Kriege: Hinterlassenes Werk des Generals Carl von Clausewitz*. Berlin: Ministerium für nationale Verteidigung.
- CLAUSEWITZ, Carl von, 2008. *O válce*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1598-3.
- COLIN, Jean, 1907. *Pěchota v 18.století - taktika*.
- COLIN, Jean-Lambert-Alphonse, 2011. *The transformations of war*. Charleston: BiblioLife. ISBN 978-1016384667.
- COMÍN, Francisco, Bartolomé YUN-CASALILLA a Patrick O'BRIEN, ed., 2012. *The Rise of Fiscal States: A Global History*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-1107013513.
- CONTAMINE, Philippe, 2004. *Válka ve středověku*. Přeložil Josef HAJNÝ. Praha: Argo. Každodenní život. ISBN 80-7203-615-7.
- CORNWELL, Bernard, 2018. *Waterloo: historie čtyř dnů, tří armád a tří bitev*. Druhé vydání v českém jazyce, první brožované. Přeložil Jiří BENEŠ. Praha: BB/art. ISBN 978-80-7595-049-9.
- COSER, Lewis A., 1956. *The functions of social conflict*. Glencoe: Free Press.
- DE GAULLE, Charles, 1940. *The Army of the Future*. 2nd. New York: Lippincott.

- DOLEJŠÍ, Karel, 2015a. *Tichá ruská revoluce ve vojenství a budoucnost evropské obrany* [online]. Praha: Občanské sdružení Britské listy [cit. 2016-05-18]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/79420.html>
- DOLEJŠÍ, Karel, 2015. O ruském hybridním konfliktu: aneb Když válka je mír. *Britské listy* [online]. Praha: Občanské sdružení Britské listy [cit. 2020-05-18]. ISSN 1213-1792. Dostupné z: <https://blisty.cz/art/77814-o-ruskem-hybridnim-konfliktu-aneb-kdyz-valka-je-mir>
- DOLEJŠÍ, Karel, 2014. *Mýtus zvaný Blitzkrieg. Odkud se vzal?* [online]. Praha: Občanské sdružení Britské listy [cit. 2014-09-18]. Dostupné z: <https://blisty.cz/art/74774-mytus-zvany-i-blitzkrieg-i-odkud-se-vzal.html>
- DOUHET, Giulio, 1998. *The Command of The Air*. Washington DC: Aar Force History and Museums Program. ISBN 0-912799-10-2.
- DRÁBIK, Jakub a Jakub RÁKOSNÍK, ed., 2022. *Od bouře k bouři: Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918–1939)*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2923-2.
- DUFFY, Christopher, 2000. *The Austrian Army in the Seven Years War*. Emperor's Press, 2000. ISBN 978-1883476304.
- DUFFY, Christopher, 2005. *Military Experience in the Age of Reason*. Cambridge: Routledge. ISBN 9781135794590.
- DUNDAS, David, 1788. *Principles of Military Movements: Chiefly Applied to Infantry. Illustrated by Manoeuvres of the Prussian Troops, and by an Outline of the British Campaigns in Germany, During the War of 1757*. T. Cadell.
- DYKSTRA, Bodie D., 2020. To Dig and Burrow like Rabbits': British Field Fortifications at the Battle of the Aisne, September to October 1914. *Journal of Military History*. **84**(3), 747-73. Dostupné také z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=smf&AN=143864391&site=ehost-live>
- ENGLUND, Peter, 2000. *Nepokojná léta: historie třicetileté války*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-710-6355-X.
- FOLTÝN, Otakar, 2018. Playing football on a tennis court: What limitations do Western soldiers face when trying to understand the complex operational environment. *Terrorism: An Electronic Journal and Knowledge Base*. Arlington: Inter-University Center for Terrorism Studies, Potomac Institute for Policy Studies, **VII**(2), 5. Dostupné také z: <https://www.terrorismelectronicjournal.org/terrorism-journal-1/volume-vii-number-2/>. In: Punctuated Equilibria Paradigm and Security in the Modern World.
- FOLTÝN, Otakar, 2010. Některé vojenské aspekty aplikace Mezinárodního humanitárního práva v prostředí současných ozbrojených konfliktů. In: *Mezinárodní humanitární právo – 60. výročí Ženevských úmluv z roku 1949*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, s. 39-43. ISBN 978-80-246-1816-6.

FOLTÝN, Otakar, 2022. Z bláta zákopů k bleskové válce - vojenské aspekty dlouhého příměří 1918-1939. In: DRÁBIK, Jakub a Jakub RÁKOSNÍK, ed. *Od bouře k bouři: Evropa a svět mezi dvěma světovými válkami (1918–1939)*. Praha: Academia, s. 18. ISBN 978-80-200-2923-2.

FOLTÝN, Otakar, 2022. What Is Happening to Democracies in the U.S. and in Europe? *Jornal of Policy and Strategy*. Fairfax: National Institute for Public Policy, 2(3), 4. Dostupné také z: <https://nipp.org/wp-content/uploads/2022/08/Vol.-2-No.-3.pdf>

FOLTÝN, Otakar, 2015. Proč vlastně lidé válčí. In: BÁRTA, Miroslav, Martin KOVÁŘ a Otakar FOLTÝN, ed. *Povaha změny: bezpečnost, rizika a stav dnešní civilizace*. Praha: Vyšehrad, s. 25. ISBN 978-80-7429-641-3.

FOLTÝN, Otakar, 2021. Informační působení jako součást hybridního válčení. In: KURFÜRST, Jaroslav a Jan PAĐOUREK, ed. *Za zrcadlem: Hybridní válka jako staronový fenomén mezinárodních vztahů*. Praha: Filosofický ústav Akademie věd ČR, s. 14. ISBN 978-80-200-3237-9.

FOLTÝN, Otakar, 2017. Mistr Sun (544–496 př. Kr.) Několik poznámek k fotbalu, tenisu, vtipnému plukovníkovi a „hybridnímu válčení“. In: BÁRTA, Miroslav a Martin KOVÁŘ, ed. *Lidé a dějiny: k roli osobnosti v historii v multidisciplinární perspektivě*. Praha: Academia, s. 19. ISBN 978-80-200-2716-0.

FOLTÝN, Otakar a David BAŤEK, 2016. Plánujeme bezpečnost nebo zabezpečujeme "plánování"? In: BÁRTA, Miroslav, Martin KOVÁŘ a Otakar FOLTÝN, ed. *Povaha změny: bezpečnost, rizika a stav dnešní civilizace*. Praha: Vyšehrad, s. 27. ISBN 978-80-7429-357-3.

FOLTÝN, Otakar, Zuzana HOLEČKOVÁ, Marie KOLDINSKÁ, Albert KUBIŠTA, Ema SOUČKOVÁ, Michal STEHLÍK, Ondřej ŠTĚPÁNEK a Libor VODIČKA, 2020. *1620 - Cesta na Horu: 1620 - Road to the Mountain*. Praha: Národní muzeum. ISBN 978-80-7036-647-9.

FORCZYK, Robert, 2009. *Panther vs T-34: Ukrajina 1943*. Praha: Grada. Duel (Grada). ISBN 978-80-247-2520-8.

FORREST Alan, 1989. *Soldiers of the French Revolution: Bicentennial Reflections on the French Revolution*, Duke University Press Books. ISBN 978-0822309352.

FRANCEV, Vladimír, 2016. *Sovětské tankové impérium*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-0085-9.

FRANCK, Raymond E., 2004. Innovation and the Technology of Conflict During the Napoleonic Revolution in Military Affairs. *Conflict Management and Peace Science* [online]. Sage Publications, 21(1), 69-84 [cit. 2023-02-18]. ISSN 0738-8942. Dostupné z: doi:10.1080/07388940490433927

FRIEDMAN, George, 2016. *Ohrožená Evropa: rodící se krize*. Vydání druhé. Přeložil Jana ODEHNALOVÁ. Praha: Aligier. ISBN 978-80-904895-6-1.

FRY, Douglas, 2013. *War, Peace, and Human Nature The Convergence of Evolutionary and Cultural Views* [online]. [cit. 2021-05-23]. Dostupné z: <http://www.newscientist.com/article/mg19025514.900-muggings-were-rife-in-new-stoneage.html>

GAETANO, Onorato M., Keneth SCHEVE a David STASAVAGE, 2014. Technology and the Era of the Mass Army. *Technology and the Era of the Mass Army*. **74**(2), 449-81. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/24550879>

GAT, Azar, 2000. *British armour theory and the rise of the Panzer Arm: revising the revisionists*. New York: St. Martin's Press in association with St. Antony's College. ISBN 0312229526.

GAT, Azar, 2010. *Victorious and vulnerable: why democracy won in the 20th century and how it is still imperiled*. Lanham: Rowman & Littlefield. ISBN 9781442201163.

GAT, Azar, 2008. *War in human civilization*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 9780199236633.

GAT, Azar, 1991. *The origins of military thought:: from the Enlightenment to Clausewitz*. Oxford: Clanderon Press. ISBN 978-0198202578.

GAT, Azar, 2018. *War and strategy in the modern world: from Blitzkrieg to unconventional terrorism*. Abingdon, Oxon: Routledge. Cass military studies. ISBN 978-1-138-63256-1.

GAT, Azar, 2001. *A history of military thought: from the Enlightenment to the Cold War*. New York: Oxford University Press. ISBN 0199247625.

GENNAIOLI, Nicola a Hans-Joachim VOTH, 2015. State Capacity and Military Conflict. *The Review of Economic Studies*. JSTOR, **82**(4), 1409-48. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/43869472>

GERASIMOV, Valerij, 2013. Cennost' nauki v predvidenii. *Vojenno-promyšlennyj kurjer* [online]. Moskva, **8**(476) [cit. 2020-11-30]. Dostupné z: <http://vpk-news.ru/articles/14632>

GERASIMOV, Valerij V., 2019. *Presentation to the General Staff Academy*. [online]. 2018. Military Review [cit. 2020-08-08]. Dostupné z: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/Jan-Feb-2019/Gerasimov-Future/>

GIEGERICH, Bastian, 2016. *Warfare and the Changing Character of Conflict: Connections* [online]. Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes, **15**(2), 65-72 [cit. 2020-08-20]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26326440>

GLOVER, Richard, 1963. *Peninsular Preparation: The Reform of the British Army, 1795-1809*. Michigan: University Press. ISBN 978-0608307138.

- GOLAN, Yair, 2018. *Přežití v moderní válce zaručí sedm bodů, radí izraelský generál* [online]. In: . [cit. 2023-09-30]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/nato/izrael-golan-nase-bezpecnost-konference-armada.A181102_064744_zpr_nato_inc
- GRANT, R. G., 2016. *Bitvy: 5000 let válčení*. Vydání druhé. Praha: Knížní klub. ISBN 978-80-242-5361-9.
- GRAYLING, A. C., 2008. *Obklopení mrtvými městy: bylo spojenecké bombardování civilistů za 2. světové války nezbytností, nebo zločinem?* Praha: Ševčík. ISBN 978-80-7291-201-8.
- GREENHALGH, Elizabeth, 2000. Technology Development in Coalition: The Case of the First World War Tank. *The International History Review*. **22**(4), 806-36. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/40108526>
- GRESSEL, Gustav. Russia's quiet military revolution and what it means for Europe. *European Council on Foreign Relations* [online]. 17 [cit. 2021-11-14]. Dostupné z: https://ecfr.eu/wp-content/uploads/Russias_Quiet_Military_Revolution.pdf
- GUDERIAN, Heinz, 1999. *Achtung - Panzer!*. Casell. ISBN 978-0304352852.
- HALUZÍK, Radan, 2018. *Proč jdou chlapi do války: emoce a estetika u počátků etnických konfliktů*. Praha: Dokořán. ISBN 978-80-7363-622-7.
- HAMMES, Thomas. Fourth Generation Warfare Evolves, Fifth Emerges. *Military Review*. **2007**(5-6), 14-23.
- HANSON, Davis Victor, 2001. *Carnage and culture: landmark battles in the rise of Western power*. New York: Doubleday. ISBN 0385500521.
- HANSON, Victor Davis, 2009. *The Western Way of War: Infantry Battle in Classical Greece*. 2nd. Berkley and Los Angeles: University of California Press. ISBN 978-0520260092.
- HARARI, Yuval Noah, 2007. The Concept of "Decisive Battles" in World History. *Journal of World History* [online]. University of Hawai'i Press, **18**(3 (Sep., 2007), 251-266 (16 pages) [cit. 2022-04-27]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/20079432>
- HART, Stephen, 2008. *Sherman Firefly vs Tiger: Normandie 1944*. Praha: Grada. Duel (Grada). ISBN 978-80-247-2519-2.
- HAYWORTH, Jordan R., 2014. Evolution or Revolution on the Battlefield?: The Army of the Sambre and Meuse in 1794. *War in History* **21** [online]. Sage Publications, **21**(2), 170–192 [cit. 2023-02-18]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/26098306>
- HEADLAM, John, 1918. Developments in Artillery during the War. *Journal of the Washington Academy of Sciences*. **8**(10), 301-19. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/24521220>
- HENEGEN, Richard D., 2005. *Seven Years Campaigning in the Peninsula and the Netherlands 1808-1815*. Nonsuch Publishing. ISBN 978-1845880392.

HEWITSON, Mark, 2013. Princes' Wars, Wars of the People, or Total War? Mass Armies and the Question of a Military Revolution in Germany, 1792–1815. *War in History*. **20**(4), 452-90. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/26098243>

HOBBS, Thomas a Christopher BROOKE, 2017. *Leviathan*. [Harmondsworth, Meddlesex]: Penguin Books. Penguin classics. ISBN 978-0141395098.

HOBBS, Thomas, CHOTAŠ, Jiří, Zdeněk MASOPUST a Marina BARABAS, ed., 2009. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Přeložil Karel BERKA. Praha: OIKOYMENH. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-106-9.

HOFFMAN, Frank, 2007. *Conflict in the 21st Century the Rise of Hybrid Wars* [online]. Arlington, 72 [cit. 2020-08-07]. Dostupné z: http://www.projectwhitehorse.com/pdfs/HybridWar_0108.pdf

HOFFMAN, Philip T., 2011. Prices, the Military Revolution, and Western Europe's Comparative Advantage in Violence. *The Economic History Review*. **64**(1), 39-59.

HOFMAN, Jiří, ed., 2020. *Lidé a hradby: bastionové pevnosti a jejich život*. České Budějovice: Bohumír Němec - Veduta. ISBN 978-80-88030-48-5.

HOGG, Ian V., 2009. *Spojenecké dělostřelectvo II. světové války*. Praha: Deus. ISBN 978-80-87087-49-7.

HOLMES, Richard, 2011. *Obrazy války: chování člověka v bitvě*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-083-8.

HORNÍK, Miroslav, 2016. *Radiotechnika za druhé světové války: od Pacifiku po Ural, od Finska po severní Afriku*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-5473-4.

HORSFALL, Jack a Nigel CAVE, 2002. *Cambrai 1917: "pravý hák" : Hindenburgova linie*. Brno: Jota. Jota - Military. ISBN 80-7217-176-3.

HOULDIND, John Alan, 1981. *Fit for Service: The Training of the British Army, 1715-1795*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0198226475.

HUTEČKA, Jiří, 2008. *Země krví zbrocená: americká občanská válka 1861-1865*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-955-3.

JAITNER, Margarita a Peter MATTSON, 2015. *Russian Information Warfare of 2014* [online]. Tallin: NATO CCD COE Publications, 15 [cit. 2021-08-08]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/280564287_Russian_Information_Warfare_of_2014

SAMEK, Jakub, 2019. *O francouzských-pěchotních-puškách prachu a olovu* [online]. 1 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.austerlitz.org/cz/o-francouzskych-pechotnich-puskach-prachu-a-olovu/>

SAMEK, Jakub, 2020. Palba pěchoty deset tisíc kulí na jednoho zabitého asi ne ale až 99 kulí skutečně nezasahuje. *Projekt Austerlitz* [online]. Brno: Projekt Austerlitz [cit. 2021-09-19].

Dostupné z: <https://www.austerlitz.org/cz/palba-pechoty-deset-tisic-kuli-na-jednoho-zabiteho-asi-ne-ale-az-99-kuli-skutecne-nezasahuje/>

JONES, Seth G., 2019. *Waging Insurgent Warfare: Lessons from the Vietcong to the Islamic State Reprint*. 2nd. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0190931834.

JORDAN, David, James D. KIRAS, David J. LONSDALE, Ian SPELLER, Christopher TUCK a C. Dale WALTON, 2016. *Understanding Modern Warfare*. 2nd. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-1107592759.

JUŘÍK, Pavel, 2021. *Královna bitev: české země a zrod moderního dělostřelectva*. Praha: Euromedia Group. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-242-7813-1.

KADERCAN, Burak, 2013. Strong Armies, Slow Adaptation: Civil-Military Relations and the Diffusion of Military Power. *International Security*. The MIT Press, **38**(3), 117-152. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/24480558>

KEEGAN, John, 2006. *Tváře velení: velitelé v bitvě*. Praha: Beta-Dobrovský. ISBN 80-730-6260-7.

KEEGAN, John, 2004. *Historie válečnictví: [vývoj válečnictví od ritualizovaných kmenových bojů doby kamenné až po destruktivní masové války v moderní době]*. Praha: Beta-Dobrovský. Historie (Beta-Dobrovský Ševčík). ISBN 80-7291-098-1.

KEMMERLY, Philip. R., 2020. Rivers, Rails, and Rebels: Logistics and Struggle to Supply U.S. Army Depot at Nashville, 1862–1865. *Journal of Military History*. **84**(3), 713-46. Dostupné také z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=smf&AN=143864390&site=ehost-live>

KENNEDY, Paul M., 1996. *Vzestup a pád velmocí: ekonomické změny a vojenské konflikty v letech 1500-2000*. Přeložil Miloslav KORBELÍK. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 80-7106-173-5.

KESTNBAUM, Meyer, 2000. Citizenship and Compulsory Military Service: The Revolutionary Origins of Conscription in the United States. *Armed Forces & Society*. **27**(1). Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/45346398>

KLUČINA, Petr, 2000. *Třicetiletá válka: obraz doby 1618-1648*. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-311-9.

KNIGHTON, Andrew, 2018. *From the Rise Of Napoleon To The American Civil War, These Three Conflicts Paved the Way for World War I* [online]. [cit. 2023-09-29]. Dostupné z: <https://www.warhistoryonline.com/american-civil-war/3-conflicts-paved-way-world-war.html>

KNOPP, Guido, 2006. *Hitlerovi manažeři*. V Praze: Ikar. ISBN 80-249-0692-9.

KODA, Yoji, 2005. The Russo-Japanese war: Primary Causes of Japanese Success. *Naval War College Review*. **58**(2), 10-44.

KOLÁŘ, Pavel a Tomáš RAK, 2018. Auftragstaktik: vznik a vývoj filozofie velení 21. století. *Vojenské rozhledy* [online]. Brno: Univerzita obrany, 27(1), 16 [cit. 2022-01-23]. ISSN 1210-3292. Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie-clanku/teorie-a-doktriny/filozofie-veleni>

KOLDINSKÁ, Marie a Ivan ŠEDIVÝ, 2008. *Válka a armáda v českých dějinách: sociohistorické črty*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. Česká historie. ISBN 978-80-7106-953-9.

KOVAŘÍK, Jiří, 2020. *Napoleonův voják: jaký byl, jak žil a proč bojoval*. V Brně: Jan Melvil Publishing. History (Jan Melvil Publishing). ISBN 978-80-7555-095-8.

KŘÍŽ, Zdeněk, Zinaida SHEVCHUK a Peter ŠTEVKOV, 2015. *Hybridní válka jako nový fenomén v bezpečnostním prostředí Evropy*. Praha: Pro Informační centrum o NATO vydalo Jagello 2000. ISBN 978-80-904850-2-0.

KUPKA, Martin a Roman CHLUPATÝ, 2018. *8 megatrendů, které změni svět* [online]. [cit. 2023-09-29]. Dostupné z: https://ee85c939-b694-40f9-8a83-da63860f25d2.filesusr.com/ugd/35a9ee_fa5a1703095e4115982add8a808893b6.pdf

KURFÜRST, Jaroslav, 2021. Momenty z historie válčení a přívlastek „hybridní“: nic nového pod sluncem. In: PAĎOUREK, Jan a Jaroslav KURFÜRST, ed. *Za zrcadlem: Hybridní válka jako staronový fenomén mezinárodních vztahů*. Praha: Filosofický ústav Akademie věd ČR, s. 10. ISBN 978-80-200-3237-9.

KURFÜRST, Jaroslav a Jan PAĎOUREK, ed., 2021. *Za zrcadlem: Hybridní válka jako staronový fenomén mezinárodních vztahů*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-3237-9.

LIND, Wiliam S., 2004. *Understanding Fourth Generation of War* [online]. [cit. 2021-05-23]. Dostupné z: <https://www.antiwar.com/lind/?articleid=1702> on January 15, 2004

LIND, William S., Keith NIGHTENGALE, John F. SCHMITT, Joseph W. SUTTON a Gary I. WILSON. The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. *Marine Corps Gazette*. 22-26. Dostupné z: doi:10.4324/9780203089279-8

LIND, William S., Keith NIGHTENGALE, John F. SCHMITT, Joseph W. SUTTON a Gary I. WILSON, 1989. The Changing Face of War: Into the Fourth Generation. *Marine Corps Gazette* [online]. Marine Corps Gazette, 22-26 [cit. 2021-05-23]. Dostupné z: <https://globalguerrillas.typepad.com/lind/the-changing-face-of-war-into-the-fourth-generation.html>

LYNN, John A., 2021. *The Bayonets Of The Republic: Motivation And Tactics In The Army Of Revolutionary France*. Routledge. ISBN 978-0367305765.

LYNN, John A., 2004. *Battle: A History Of Combat And Culture*. 2nd. Basic Books. ISBN 978-0813333724.

- LYNN, John A., 1997. *Giant of the Grand Siècle: The French Army, 1610–1715*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0521572736.
- MACKSEY, Kenneth, 2004. *Guderian: tankový generál*. Brno: Jota. Military (Jota). ISBN 80-7217-284-0.
- MACURA, Vladimír, KOUBA, Karel, Vít SCHMARC a Petr ŠÁMAL, ed., 2008. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-1669-0.
- MADRY, Jindřich, 1993. Stupňování normalizačních opatření po srpnu 1969 v Československu a jeho armádě (1969–1971). *Historie a vojenství*. Praha: VHÚ, **1993**(5), s. 94-96. ISSN 0018-2583.
- MACHÁČKOVÁ, Pavla a Eva KOZÁKOVÁ, ed., 2018. *Konference ICMEP – Kolokvium o řízení vzdělávacího procesu "Leadership – teorie a praxe"*. Brno: Univerzita obrany. ISBN 978-80-7582-082-2.
- MANN, Chris, ed., 2010. *Rozhodující bitvy 2. světové války*. [Praha]: Slovart. ISBN 978-80-7391-217-8.
- MANN, Chris a Christer JÖRGENSEN, 2008. *Strategie a taktiky tankových zbraní: ilustrovaná historie nasazení tanku ve válce v letech 1914-2000*. Praha: Deus. ISBN 978-80-87087-52-7.
- MAŠEK, Miloš, 2017. Běsnící bůh války. *I. světová (extra válka)*. Praha: Extra Publishing, **2017**(III), 4.
- MILLEY, Mark, 2015. *Milley, M. Future wars will be long, they'll be fought on the ground, and spec ops won't save us* [online]. [cit. 2023-09-30]. Dostupné z: <https://www.armytimes.com/news/your-army/2017/07/27/milley-future-wars-will-be-long-theyll-be-fought-on-the-ground-and-spec-ops-wont-save-us/>
- MÖBIUS, Katrin a Sascha MÖBIUS, 2019. *Prussian Army Soldiers and the Seven Years' War: The Psychology of Honour*. Bloomsbury Academic. ISBN 978-1350245075.
- MORILLO, Stephen, 1995. Guns and Government: A Comparative Study of Europe and Japan. *Journal of World History*. **6**(1), 75-106. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/20078620>
- MORRIS, Ian, 2014. *War! What is it Good For?: Conflict and the Progress of Civilization from Primates to Robots*. London: Profile Books. ISBN 978-0-374-28600-2.
- MORRIS, Ian, 2017. *K čemu je dobrá válka?: konflikty a pokrok civilizace*. Přeložil Stanislav PAVLÍČEK. Praha: Argo. Zip (Argo: Dokořán). ISBN 978-80-7363-764-4.
- MOWTHORPE, Matthew, 2005. The Revolution in Military Affairs (RMA):: The United States, Russian and Chinese Views. *JOURNAL OF SOCIAL, POLITICAL AND ECONOMIC*

STUDIES [online]. **30**(2), 137-153 [cit. 2022-04-27]. Dostupné z: <https://n10314uk.eos-intl.eu/N10314UK/Details/Record.aspx?BibCode=26482113>

MURRAY, Nicholas, 2013. *The Rocky Road to the Great War: The Evolution of Trench Warfare to 1914*. Potomac Books. ISBN 978-1597975537.

NAFZIGER, George, 1996. *Imperial Bayonets: Tactics of the Napoleonic Battery, Battalion and Brigade as Found in Contemporary Regulations*. 2nd. New York: Helion and Company. ISBN ISBN-13 978-1911512233.

NERAD, Filip, 2004. *Búrská válka*. Praha: Aleš Skřivan ml. Orbis bellorum. ISBN 80-864-9313-X.

NOSWORTHY, Brent, 1997. *Battle Tactics of Napoleon and His Enemies - Brent Nosworthy*. London: Little, Brown Book Group. ISBN 9780094772403.

OPATRŇÝ, Josef, 2000. *Válka Mohykánů: sedmiletá válka v Americe*. Praha: Libri. Historická řada (Libri). ISBN 80-7277-008-X.

PAĐOUREK, Jan a Jaroslav KURFÜRST, ed., 2021. *Hybridní válka jako staronový fenomén mezinárodních vztahů*. Praha: Filosofický ústav Akademie věd ČR. ISBN 978-80-200-3237-9.

PARKER, Geoffrey, 1976. The 'Military Revolution, 1560-1660 a Myth?' *The Journal of Modern History*. University of Chicago Press, **48**(2), 196–214.

PEJČOCH, Ivo, 2010. *Těžké tanky - ocelová pěst: dějiny vývoje a nasazení těžkých tanků od první světové do studené války*. Cheb: Svět křídel. Svět křídel. ISBN 978-80-86808-76-5.

PERJÉS, G., 1970. Army Provisioning, Logistics and Strategy in the Second Half of the 17th Century. *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*. **16**(1/2), 1-52.

PIEKALKIEWICZ, Janusz, 1995. *Tanková válka 1939-1945*. Přeložil Eduard KILBERGER. Plzeň: Mustang. ISBN 80-85831-49-X.

PINKER, Steven, 2012. *The better angels of our nature: a history of violence and humanity*. London: Penguin Books. ISBN 978-0-141-03464-5.

PROUZA, Petr, 2015. *Britská pěchota a proměny evropského válečnictví na přelomu 18. a 19. století*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova.

PUTIN, Vladimír Vladimirovič, 2006. *Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation* [online]. President of Russia [cit. 2021-11-30]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>

QUIMBY, Robert S., 1973. *The background of Napoleonic warfare; the theory of military tactics in eighteenth-century France: the theory of military tactics in eighteenth-century France*. 2nd. New York: AMS Press. ISBN ISBN 9780231892100.

- RAUDZENS, George, 1989. Firepower Limitations in Modern Military History. *Journal of the Society for Army Historical Research*. **67**(271), 130-53. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/44227165>
- ROBERTS, N.A., J.W. BROWN, B. HAMMETT a P KINGSTONE, 2008. A Detailed Study of the Effectiveness and Capabilities of the 18th Century Musketry on the Battlefield. *Journal of Conflict Archaeology*. **4**(1-2), 1-22.
- ROGERS, Clifford J., 1994. Edward III and the Dialectics of Strategy, 1327-1360: The Alexander Prize Essay. *Transactions of the Royal Historical Society* [online]. (4), 83-102 [cit. 2023-02-18]. Dostupné z: doi:10.2307/3679216
- ROTHENBERG, Gunther E., 1980. *The Art of Warfare in the Age of Napoleon*. Bloomington: Indiana University Press. ISBN 978-0253202604.
- RUSSELL, Jill, 2013. With rifle and bibliography: General Mattis on professional reading. In: *Www.strifeblog.org* [online]. London: King's College [cit. 2023-07-16]. Dostupné z: <https://www.strifeblog.org/2013/05/07/with-rifle-and-bibliography-general-mattis-on-professional-reading/>
- ŘEHKA, Karel, 2017. *Informační válka*. Praha: Academia. XXI. století. ISBN 978-80-200-2770-2.
- SCOTT, Samuel, 2003. *From Yorktown to Valmy: The Transformation of the French Army in an Age of Revolution*. 2nd. University Press of Colorado. ISBN 978-0870816383.
- SHAW, Martin, 2005. *The New Western Way of War: Risk-Transfer War and Its Crisis in Iraq*. Polity Press. ISBN 978-0745634104.
- SHEFFIELD, G. D., ed., 2009. *Válka na západní frontě: v zákopech 1. světové války*. Brno: Computer Press. Muzeum v knize (Computer Press). ISBN 978-80-251-1879-5.
- SHIMSHONI, Jonathan, 1990. Technology, Military Advantage, and World War I: A Case for Military Entrepreneurship. *International Security*. **15**(3). Dostupné také z: <https://doi.org/10.2307/2538911>
- SCHEIBERT, Horst, 2018. *To byl Guderian*. Praha: Naše vojsko. ISBN 978-80-206-1722-4.
- SIKORA, Michael, ed., 2013. Change and Continuity in Mercenary Armies: Central Europe, 1650-1750. In: ZÜRCHER, Erik-Jan. *Fighting for a Living: A Comparative Study of Military Labour 1500-2000*. Amsterdam University Press, s. 201-242. ISBN ISBN: 9789048517251.
- STEELE, Brett D., 1994. Muskets and Pendulums: Benjamin Robins, Leonhard Euler, and the Ballistics. *Technology and Culture*. **35**(2), 348-82. Dostupné také z: <https://doi.org/10.2307/3106305>
- STELLNER, František, 2000. *Sedmiletá válka v Evropě*. Praha: LIBRI. Historická řada. ISBN 80-7277-010-1.

STOECKER, Sally, 1999. *Forging Stalin's Army: Marshal Tukhachevsky And The Politics Of Military Innovation*. Perseus. ISBN 978-0813337357.

STRACHAN, Hew, 1983. *European armies and the conduct of war*. London: Allen & Unwin. ISBN 978-0415078634.

STRACHAN, Hew, 2000. Essay and Reflection: On Total War and Modern War. *The International History Review*. 22(2), 341-70. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/40108371>

SUN' C, 2014. *Umění války: The art of war = Sunzi bing fa*. Třetí vydání. Praha: B4U Publishing. ISBN 978-80-87222-49-2.

Marie ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ - Ivan ŠEDIVÝ, Dějiny válek a válečnictví. Válčí lidé lépe než šimpanzi?, in: Miroslav Bárta - Martin Kovář a kol., Civilizace a dějiny. Historie světa pohledem dvaceti českých vědců, Praha 2013,

ŠEDIVÝ, Jiří, 2000. Válka: rámec pro analýzu. *Stát, prostor, politika* [online]. Přírodovědecká fakulta UK, 180-199 [cit. 2021-05-23]. Dostupné z: <http://www.militaria.cz/cz/clanky/valky-a-valecnici/valka-ramec-pro-analyzu.html>

ŠPITÁLNÍK, Zdeněk, 2015. Adrian –zrození symbolu. In: *Vstříc naději!: Sborník příspěvků z III. mezinárodní konference Československé obce legionářské. Československá obec legionářská*. ISBN 978-80-87919-13-2.

ŠŤOVÍČEK, Michal, 2012. Gribeauval, otec Napoleonových vítězství. In: *Napoleon-knihy.blogspot.com* [online]. 21.7.2012 [cit. 2021-12-24]. Dostupné z: https://napoleon-knihy.blogspot.com/2012/07/gribeauval-otec-napoleonovych-vitezstvi.html?fbclid=IwAR1Y_707SEFMKcSRVjBlcgMtZAFf_dX7Pk17m80SPi3z3eF06FTFnUE-hH4

ŠŤOVÍČEK, Michal, 2017. *Francie proti Evropě: války revoluční Francie 1792-1802*. Praha: Epoque. Polozapomenuté války. ISBN 978-80-7557-041-3.

TÁBORSKÝ, Jiří, 2020. *V síti (dez)informací: proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-2014-7.

THÚKYDIDÉS, 1977. *Dějiny peloponéské války*. Odeon.

TOFFLER, Alvin a Heidi TOFFLER, 2002. *Válka a antiválka: jak porozumět dnešnímu globálnímu chaosu*. Přeložil Bohuslav BLAŽEK, přeložil Jan MIŘEJOVSKÝ. Praha: Argo. ISBN 80-7203-445-6.

TOWNSHEND, Charles, ed., 2007. *Historie moderní války*. Praha: Mladá fronta. Arma & musae. ISBN 978-80-204-1540-0.

TUCHMAN, Barbara Wertheim, 2000. *Srpnové výstřely: začátek první světové války*. Přeložil Slavomír BABĚRAD. Praha: Mladá fronta. Archiv (Mladá fronta). ISBN 80-204-0870-3.

- UHLÍŘ, Dušan, 2018. Boj o bavorské dědictví: Jak se válčilo za bramborové vojny? *100+1 Zahraničních zajímavostí* [online]. Extra Publishing, **2018**(11), 1 [cit. 2021-09-19]. ISSN 1804-9907. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/boj-o-bavorske-dedictvi-jak-se-valcilo-za-bramborove-vojny>
- VAN CREVELD, Martin, 2015. *A History of Strategy*. Castalia House. ISBN 978-9527065549.
- VAN CREVELD, Martin, 2004. *Supplying War Logistics from Wallenstein to Patton*. 2nd. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-0521546577.
- VOJENSKÉ ROZHLEDY, REDAKCE, 2014. Nový ruský způsob vedení války a Lotyšsko. *Vojenské rozhledy* [online]. Brno: Univerzita obrany, **2014**(3) [cit. 2020-11-30]. ISSN 2336-2995. Dostupné z: <https://www.vojenskerozhledy.cz/kategorie/novy-rusky-zpusob-vedeni-valky-a-lotyssko>
- WAGNER, Eduard a Miroslav MUDRA, 2005. *Tricetiletá válka 1618-1648*. Ilustroval Miroslav HRDINA. Praha: Aventinum. Ars bella gerendi. ISBN 80-86858-11-1.
- WANNER, Michal, 2001. *Sedmiletá válka v Orientu*. Praha: Libri. Historická řada (Libri). ISBN 80-7277-034-9.
- WATSON, Alexander, 2009. *Enduring the Great War: combat, morale and collapse in the German and British armies, 1914-1918*. Cambridge: Cambridge Univ. Press. ISBN ISBN-13 978-0521881012.
- WEBER, Max, 1998. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikoymenth. ISBN 978-80-86005-48-5.
- WEIR, William, 2007. *Zbraně, které změnily svět*. Frýdek-Místek: Alpress. ISBN 978-80-7362-410-1.
- WOHLMUTH, Petr, 2020. *Východ proti Západu?: krymská válka (1853-1856) pohledem historické antropologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-4602-2.
- WOHLMUTH, Petr, 2017. *Krev, čest a hrůza: historická antropologie pevnostní války na příkladu britských deníků z obléhání pevnosti Bergen op Zoom z roku 1747*. Praha: Scriptorium. ISBN 978-80-88013-49-5.
- WOLMAR, Christian, 2012. *Vlaky a války: jak je železnice vyhrávaly a prohrávaly*. Praha: BB/art. ISBN 978-80-7461-115-5.
- WOLOCH, Isser, 1986. Napoleonic Conscription: State Power and Civil Society. *Past & Present*. **111**, 101-29. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/650503>
- WOOLLEY, William J., 2022. Stabilizing the Relationship: The Army and the Nation in the Era of Stability. In: *Creating the Modern Army: Citizen-Soldiers and the American Way of*

War, 1919–1939. University Press of Kansas, s. 90-97. Dostupné také z:
<http://www.jstor.org/stable/j.ctv2fzkpp2.8>

ZABECKI, David T. *Steel Wind: Colonel Georg Bruchmüller and the Birth of Modern Artillery*. Praeger. ISBN 978-0275947507.

ZALOGA, Steve, 2018. *PzKpfw 38(t) vs BT-7: Barbarossa 1941*. Praha: Grada. Duel (Grada). ISBN 978-80-271-0608-0.

ZRZAVÝ, Jan, Hynek BURDA, David STORCH, Sabine BEGALL a Stanislav MIHULKA, 2017. *Jak se dělá evoluce: labyrintem evoluční biologie*. Vydání čtvrté, v českém jazyce druhé. Praha: Argo. Zip (Argo: Dokořán): Dokořán). ISBN 978-80-7363-763-7.

ZŮNA, Pavel, 2010. Kritický pohled na koncept hybridních válek. *Vojenské rozhledy*. Brno: Univerzita obrany, **19**(3), 13. ISSN 1210-3292.

ŽILINČÍK, Samuel, 2015. *Tvorba vojenských koncepcí: historie a současnost: Historie a současnost*. Praha: Powerprint. ISBN 978-80-87994-75-7.

Příručky a interní materiály:

ARMÁDA ČESKÉ REPUBLIKY, 1997. *Polní řád pozemních sil Armády České republiky Všeob-Ř-1*.

BIS. *Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2016* [online], 2017. Bezpečnostní informační služba ČR [cit. 2020-11-30]. Dostupné z:
<https://www.bis.cz/public/site/bis.cz/content/vyrocni-zpravy/2016-vz-cz.pdf>

Doctrine of the Russian Federation [online], 2014. London: The Embassy of the Russian Federation to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland [cit. 2020-11-30]. Dostupné z: <https://rusemb.org.uk/press/2029>

BRITISH ARMY, 1795. *Rules and Regulations for the Formations, Field-exercise and movements of His Majesty's Forces*. London.

Infantry Tactics and Combat during the Napoleonic Wars, 2021. [Http://www.napolun.com/](http://www.napolun.com/): *Napoleon, His Army and Enemies* [online]. Washington: www.napolun.com [cit. 2021-09-19]. Dostupné z:
http://www.napolun.com/mirror/napoleonistyka.atspace.com/infantry_tactics_2.htm?fbclid=IwAR0FAiXYVRAwJcpALI_kEke4BLtwIASFyr7vEf29FP7DMLzZtTO3l6LTeeI*The Military Balance 2015* [online], 2016. London: International Institute for Strategic Studies, **2016**(1) [cit. 2020-07-08]. Dostupné z:
<http://www.iiss.org/en/publications/military%20balance/issues/the-military-balance-2015-5ea6/mb2015-01-essay-hybrid-warfare-9ec7>

Réglement Concernant l'Exercice Et Les Manoeuvres de l'Infanterie, Du 1. Er Août 1791, 2018. Wentworth Press. ISBN 978-0341386797.

Russian New Generation Warfare Handbook, 2017. *Asymmetric Warfare Group* [online]. 2016(December), 68 [cit. 2020-06-07]. Dostupné z: <https://publicintelligence.net/awg-russian-new-warfare-handbook/>

Seznam obrazových příloh

Obr. č. 1: Palba z mušket	53
Obr. č. 2: Rekonstrukce pohybu francouzské kolony	55
Obr. č. 3: Rekonstrukce rakouské kolony	56
Obr. č. 4: rekonstrukce rozvinutí do linie	56
Obr. č. 5: Historické zobrazení linie	58
Obr. č. 6: Bitva u Maxenu	60
Obr. č. 7: Zvětšení výřezu scény útvarů pěchoty při palebné výměně v bitvě	61
Obr. č. 8: Rozpad linie	61
Obr. č. 9: Reenactment bitvy u Lovosic (1756)	68
Obr. č. 10: Vztah takticky, operačního umění a strategie	69
Obr. č. 11: pruský gradový pluk se v bitvě u Kolína (1757)	71
Obr. č. 12: Britská pěchota ve formaci čtvercového karé u Waterloo (1815)	72
Obr. č. 13: Rozsah užívané palebné síly za 1. světové války	86
Obr. č. 14: Mapa znázorňující síť zákopů na konci 1. světové války	88
Obr. č. 15: Britské třináctiliberní dělo	92
Obr. č. 16: Těžké dělostřelectvo	93
Obr. č. 17: Letecké údery	104
Obr. č. 18: Zárodky strategického bombardování	105
Obr. č. 19: Přehled o bojišti	111
Obr. č. 20: Vojenská efektivita vs. teror	130
Obr. č. 21: Vzdušné „dělostřelectvo“ jako předpoklad blitzkriegu	131
Obr. č. 22: Hipomobilita vs motorizace	132
Obr. č. 23: Slepá ulička tanků	135
Obr. č. 24: Poměr cena výkon jako hlavní atribut tanku	136
Obr. č. 25: Povstalecké skupiny	150
Obr. č. 26: Příslušníci separatistických uskupení	168

Seznam tabulek a schémat

Tabulka č. 1: Příčiny válek	24
Tabulka č. 2: Tvorebné faktory války (Foltýn, 2015: 168)	25
Tabulka č. 3: Principy vedení války	26
Tabulka č. 4: Velikost armád v poměru k počtu obyvatel 1740–1760	39
Tabulka č. 5: Testy efektivity palných zbraní	49
Tabulka č. 6: Početní stavy ozbrojených sil v letech 1880–1914	79
Tabulka č. 7: Industrializace Británie	80
Schéma č. 8: Zákopový systém členěný do hloubky	87
Tabulka č. 9: Poměr děl pro přímou a nepřímou palbu během 1. sv. války	92
Tabulka č. 10: Měsíční spotřeba dělostřelecké munice	94
Tabulka č. 11: Válečné výdaje v období 1914–1918	113
Tabulka č. 12: Atributy 2GW	114
Tabulka č. 13: Atributy 3GW	140
Tabulka č. 14: Tradiční paradigmata vs. nové přístupy	164
Tabulka č. 15: Atributy 4GW	177